

NICOLAE PRELIPCEANU

SEXAGENARI

Literatura se schimbă atunci când scriitorii tineri îmbătrânesc. Literatura se schimbă atunci când revoltații se cumițesc. Or, aceste lucruri se întâmplă cu fiecare generație, nu e nici o noutate în ceea ce spun, dar e un vechi adevăr pe care prea ades îl facem uitat, iar în adâncul nostru el doarme dus. Pentru că nimeni nu vrea să îmbătrânească și cu atât mai puțin artiștii, în fond firi feminine. Nu-l feliciți pe artist pentru că a împlinit, bunăoară, 60 de ani, cazul primilor echinoxști, Adrian Popescu, Petru Poantă, Ion Mircea și ceilalți, și al lui Ștefan Agopian, contemporan cu ei, ca să iau numai câteva nume, dintre cele semnificative în calendarul meu.

E, desigur, greu de crezut că *Umbria* lui Adrian Popescu împlinește și ea, o dată cu poetul, o vârstă vene-... E, desigur, greu de crezut că articolele de critică ale lui Poantă sau *păpădiile, iile* lui Ion Mircea o iau și ele, încet și sigur, spre ceea ce altcândva se chema clasicizare. Spun altcândva, pentru că astăzi ideea de clasic e (cam) repudiată de urmașii clasicilor în viață. Pentru că astăzi se poartă generațiile care se cred spontanee, sau mai degrabă se vor astfel. E o schimbare care poate aduce mari noutăți în literatură. E drept, ignorarea greșelilor înaintașilor în literatură te poate face să le repeți și având, în plus, și impresia că ești original.

Sigur, am exagerat spunând despre vârsta de 60 de ani că se pregătește să fie venerabilă. Azi venerabilitatea s-a mutat mult dincolo de limitele de altădată ale unei vieți ce trecea drept foarte lungă. Azi se observă, mai degrabă, că vârsta de 60 e singura care are în determinativul ei general acceptat cuvântul *sex*. „*Sexagenar*, ce vârstă scârboasă!” exclama un sexagenar literar de altădată, din vremea când sexul era, cel puțin pe față, ceva „de rușine”. Astăzi, ia te uită, literatura s-a schimbat mult – dar o fi literatura, sau însăși viața? – chiar pentru sexagenari, sexul nu mai e deloc de rușine, ba dimpotrivă, e de bon ton. Ștefan Agopian v-o poate demonstra. Dar acesta e numai unul dintre ingredientele vârstei. Un altul

ar fi, poate, încăpățânarea de a fi același dinainte de vârsta aceasta, un altul de a deveni, cu tot dinadinsul, înțelept.

Adrian Popescu a avut întotdeauna un aer de liniște blândă în poezia sa, ori în romanele sale religioase, precum cel despre Sf. Francisc din Assisi. În timp ce, la un alt capăt al liniei ferate Cluj – București, Ștefan Agopian lua numele turnătorilor în deșert. Îmi amintesc și acum scena din librăria Cărții Românești a anilor 80, când Mircea Nedelciu răsfoia noua cărțuție a lui Agopian, *Manualul întâmplărilor*, și îmi citea, ca și tuturor celor de prin jurul nostru, faimoasa, pentru mine cel puțin, listă de indivizi care au făcut ceva, adică au complotat, și meritau să fie reprimăți de domnitor și de aparatul său represiv. Așa spuse, lucrurile n-au nici un haz, dar înșirarea acelor nume fanteziste din sec. al XVIII-lea, cred, și alături de ele, comprimată, esența “crimei” pe care o săvârșise fiecare, totul era, mai ales în 1983 sau 1984, când citea Mircea Nedelciu, de un haz aluziv nebun. Om fi răs de necaz sau om fi răs pentru că, de fapt, era de răs și noi ne încăpățânam, dacă nu să rămânem tineri, măcar să rămânem normali, cât mai puțin influențați de relele obiceiuri ale timpului.

Mă gândesc astăzi cu melancolie la acea lectură publică, una sinceră, deloc influențată de “întâlnirile cu cititorii” care se organizau periodic și unde, totuși, chiar și acolo, mai scăpau câteva adevăruri în urma cărora venea cineva și te întreba ce ai vrut să spui și de ce. Îmi amintesc, tot cu melancolie, de micile poezii, concentrate, semnate într-un an dinainte de 1970, în *Steaua* clujeană, de un poet necunoscut nouă, studenților de atunci, care încercam cu dinții zimții cuvintelor și ideilor noastre. Se numea Adrian Popescu și este astăzi sexagenarul de care vă vorbeam mai sus, ba mai mult, cel care conduce revista unde a debutat cândva. Un destin de stabilitate puțin obișnuit la poet, care se presupune că ar fi instabil precum femeile; dacă tot e fire feminină artistul... și la apariția unui june nu mare la stat, din grupul lui Nichita, care s-a dovedit a fi, mai apoi, autorul aceluia manual din care avea să-mi citească Mircea Nedelciu, dar și al lui *Tobit*, al *Sarei*, al lui *Fric*. Astăzi, ieri, a împlinit și el 60 de ani și tot nu s-a potolit, e la fel de ascuțit în judecăți, poate doar cărțile sale să apară ceva mai rar, nu că s-ar fi grăbit vreodată să le publice.

La 24 mai a.c. a împlinit 60 de ani Adrian Popescu, la 16 iunie Ștefan Agopian. Doi scriitori foarte diferiți, care schimbă, totuși, fiecare și amândoi, literatura română din ce a fost în ce este. La 1 septembrie – ce dată potrivită pentru un poet – va face 60 de ani și Ion Mircea, înainte de ei a fost însă criticul, Petru Poantă, cel care a scris mult timp atât de frumos, la propriu, despre poezie, în *Echinox* și în *Steaua*. Dar Marian Papahagi, dar Marcel Constantin Runcanu, dar Olimpia Radu nu au mai împlinit această vârstă, pe care, aflu în ultima clipă, a împlinit-o recent și Dinu Flămând, al treilea “corifeu” al *Echinoxului* clujean, și Eugen Uricaru.

Vor fi fiind, desigur, și alții care să treacă pragul anul acesta și pe care i-am uitat, nu fac aici un pomelnic popesc, chiar dacă unul dintre ei chiar se numește Popescu, dar pe lângă aceștia am călătorit și eu în timpul vârstelor care mi-au fost date până acum. Altădată, 60 de ani mi se părea o vârstă matusalemică, acum nu. Nici dimpotrivă, dar nici matusalemică.

Cei care au o operă, ca și aceștia, scriși de mâna-mi mai sus, chiar au împlinit-o, n-au decât să o mai adauge, să o mai clarifice. Ceilalți mai pot încerca să și-o contureze? Chiar dacă generațiile de azi nu se mai uită cu prea mult interes spre sexagenari, asta nu trebuie să ne tulbure, să-i tulbure, nici ei, sexagenarii de azi, n-au fost, cu toții, prea respectuoși cu sexagenarii din vremea tinereții lor. E drept, aceia, mulți, făcuseră compromisul murdar cu partidul unic, iar aceștia se fereau ca de dracu să-l facă. Dar înțelegeți-i și pe tinerii de azi, pentru care toți cei care au scris înainte de 22 decembrie 1989 sunt culpabili de a o fi făcut și-n timpul dictaturii, și chiar dacă nu au semnat prin “omagii”, tot au existat și s-au manifestat atunci, iar dinspre ei, dinspre cei noi, se vede altfel. Așa, altfel, se vede și literatura română, schimbată, dar nu de revoluții sau de alte mișcări politice, ci mai degrabă de mișcările de revoluție ale vârstelor, biologice și artistice deopotrivă.

DUMITRU RADU POPA

BOHUMIL HRABAL: IGNORANȚA DOCTĂ ȘI ALTE PARADOXE

Naratorul din *Lecții de dans pentru cei vârstnici* se declară, și nu e greu să îl identificăm aici pe Hrabal însuși!, un admirator al Renașterii europene. Hrabal, cel atât de legat de realitatea-reală, de străzile și berăriile pragheze mustind de inspirație pentru el? Hrabal care nu vrea să audă de idei abstracte, de scrisul frumos, elaborat, în asemenea măsură încât declară, evident polemic, precum că esența literaturii bune este că... nu are nevoie de literatură! Ei, bine, da, el!

Renascentist, dar în tipic stil Hrabal.

Iată-l pe Hanta, povestitorul din *O singurătate prea zgomotoasă*. Ce face el? Când era doar un băietan, visa să devină milionar, ca să poată cumpăra ace de ceas fosforescente pentru toate ceasurile publice din Praga, o dorință pe cât de frumoasă, pe atât de nătângă și nerealizabilă. Așa încât Hanta, timp de mai bine de 35 de ani, compactează lucruri reciclabile, cu deosebire hârtie, cartoane, cărți... Da, cărți, din care își face partea leului salvându-le din gunoi. Astfel, visătorul fosforescent devine, în timp, un savant sui generis nutrit de filosofia lui Kant și scrierile lui Novalis pescuite în gunoi. Visurile lui sunt acum altele: ar vrea să poată merge în Grecia ca să viziteze Stagira, locul de naștere al lui Aristotel, să alerge în chiloți până la epuizare pe vechiul stadion din Olympia... Hanta, ignorantul atras de sclipiciul exterior, e acum gata să moară pe altarul culturii antice. Precaut, nu merge niciodată la baia publică, suspectând stabilimentul de posibilitatea răspândirii bacililor și bolilor contagioase. Totuși, câteodată, bântuit ori luminat de idealul grecesc, ar lăsa suspiciunile deoparte și și-ar spăla un picior, ba poate chiar și gâtul...

Hanta reprezintă poate cel mai apropiat autoportret din toată opera hrabaliană.

Hrabal însuși, în timpul unei vieți în care a schimbat meserii dintre cele mai bizare, a compactat hârtie, a salvat de la distrugere cărți cu care și-a

încropit o bibliotecă destul de substanțială în garajul casei de la țară din suburbia Pragăi.

Veritabila dramă a lui Hanta, împlânzită, ca de obicei, cu căderi în râs pur, irezistibil, începe când în împrejurimile Pragăi își face apariția un compactor industrial, de mare capacitate. Hanta îl cercetează cu de-amănuntul și, evident, nu-i place ce vede. Primul gând îi este la faptul că acest monstru insașiabil, printre alte deșeuri, va înghiți fără discernământ și o grămadă de cărți. Îi apare ca un gigantic cenzor de metal începând o sinistră eră nouă. Și e prea puțin credibil că, deși în general Hrabal s-a ținut departe de alegoriile politice, nu am putea citi aici o clară satiră la adresa distrugerii, interzicerii și arderii cărților. În jurul alegoriei politice se deschide însă, ca în atâtea alte isprăvi hrabaliene, un halou comic. Hanta se gândește imediat precum că competiția mașinii va fi prea covârșitoare pentru bieteile lui brațe, astfel că se reîntoarce la mica lui presă manuală decis să-și mărească producția cu 50%, ca să-și poată păstra slujba. Efort iluzoriu, însă. Hanta trebuie să iasă din scenă, nu înainte de a se plimba prin Praga și a se opri, ritual, din berărie în berărie, ca apoi, pe o bancă, în parc, în fața spectacolului prozaic a unor copii jucându-se aproape goi, să izbucnească în cea mai zăpăcitoare și doctă cogitație despre evreii hasidici galițieni, preoții catolici, piloții de formula unu, Lao-Tze, pecetea lui Solomon, Cântarea Cântărilor și a Ecleziastului *vanitas vanitatum*. Comicul nu e imanent, ci rezultă din juxtapunere, ori, mai degrabă compactare – Hrabal e mult mai subtil decât este îndeobște creditat! Căci Hanta e disperat, își trece prin minte toată viața lui de 35 de ani petrecuți în compactare și în opera de salvare a cărților. Și, pesemne, ar fi gata să se arunce de la etajul cinci al apartamentului său unde fiecare cameră doare, o temă recurentă la Hrabal.

Cu zece ani în urmă, mai exact pe 3 februarie 1997, Bohumil Hrabal, pesemne obsedat el însuși de singurătatea prea zgomotoasă, a căzut de la etajul cinci al clinicii de ortopedie și s-a făcut praf pe caldarâm. Versiunea oficială spune că ar fi alunecat încercând să hrănească porumbeii...

Ce să mai spunem despre Ditie, picarescul protagonist din *L-am servit pe regele Angliei?* El nu e altceva decât un chelner dintr-un hotel praghez... Da, dar unul care, o dată, l-a servit pe Împăratul Etiopiei, și a lucrat cu un ober care, la rândul lui, a servit la masa Regelui Angliei. În afară de aceste glorioase detalii, Ditie este, în general, un sistematic ghinionist: se căsătorește cu o atletă nemțoaică exact în ajunul invaziei Cehoslovaciei de către naziști. Cu toate acestea, câteodată nimerește în plin cu o vorbă plasată exact unde trebuie sau o premoniție uluitoare. Când e complimentat pentru astfel de remarcabile isprăvi, el nu pregetă să răspundă, cu modestie și înțelepciune, cum că n-ar fi nimic de mirare: Doar l-am servit pe Împăratul Etiopiei!

Această istorie picarescă e poate cea mai relevantă pentru modulația specifică a prozei lui Hrabal: începutul vesel și fanfaron, sfârșitul în singurătate, depresiune și tăcere. Ditie, protagonistul-narator, e un monstru de naivitate pe care istoria îl joacă cum vrea. Decorat de împăratul Etiopiei pentru serviciu exemplar, se făleşte cu medalia, doar așa, ca să nu uite ce personaj important e el, chiar când roata politicii se schimbă. Fiindcă nu găsește nici o resursă de înțelepciune în el însuși, fatalmente va trebui să se înțeleptească lovindu-se de împrejurările vieții. Dar va fi un gen de înțelepciunea nebunului. E un tipic loser: după ce se căsătorește cu o atletă nazistă, e ostracizat de prieteni și, în cele din urmă, întemnițat pentru colaboraționism. Ieșit din pușcărie, devine milionar și conduce un hotel care produce o avere. Destul ca să fie arestat de noile autorități comuniste, băgat din nou la pușcărie, cu averea confiscată. Când e eliberat din recluziune, Ditie se duce să-și sfârșească zilele într-un sat uitat de lume, unde împarte o locuință mizeră cu un cal, un câine și o capră. Finalul e apoteotic, cât poate să fie o apoteoză a mizeriei. Șezând la cârciumă cu o halbă de bere în față, Ditie îl întreabă pe fiecare țăran unde ar vrea să fie îngropat. Se face o tăcere de mormânt. Atunci el arată spre cimitirul de pe deal unde, zice, ar vrea să fie îngropat chiar în vârf, în așa fel încât trupul să se legene împărțit pe amândouă părțile dealului. Cu o cutremurătoare solemnitate absurdă le spune că, după moarte ar dori să fie un cetățean al lumii, cu o jumătate din el scurgându-se pe Vltava și mai departe în Marea Neagră, pe când cealaltă s-ar duce pe Dunăre, în Marea Neagră și de acolo în Oceanul Atlantic.

Romanul e o ciudată capodoperă care a circulat ca samizdat. Hrabal, ca atâtea din personajele lui, caută o soluție să-l publice „oficial” și, tot asemenea personajelor lui o găsește: el și colegii lui din secția de jazz a Uniunii Muzicienilor din Cehoslovacia tipăresc romanul sub forma unei ediții pentru uzul exclusiv al secției de jazz. Hrabal care, după mărturisirea lui Karl Srp, exclama mereu „Ah, de-aș putea să public măcar un exemplar, aș muri liniștit!”, cum s-a văzut cu cinci mii de volume tipărite, a și început să facă mare propagandă prin niște fluturași care invitau lumea să-și procure cartea de la secția de jazz a Uniunii Muzicienilor... S-a „prins” și poliția politică până la urmă de acest șpil și i-a băgat la pușcărie pe toți membrii secției de jazz, în frunte cu Karl Srp. Nu și pe Hrabal care, după publicarea romanului *Trenuri strict păzite*, în 1964, și mai ales după succesul internațional al filmului, devenise oarecum intangibil – dar nu și necenzurabil, după cum s-a văzut!

Demnitari de partid, găsind la sediul secției de jazz a Uniunii Muzicienilor sute de exemplare din carte le-au confiscat pentru uzul propriu sau ca să le facă unii altora cadou de Crăciun, ca într-o bună ispravă hrabaliană, care te face uneori să te întrebă dacă Hrabal se inspiră

din realitate sau e el cel care modulează realitatea... Srp și ceilalți iubitori de jazz au fost eliberați în 1988, la puțină vreme înainte ca, așa cum se exprimă extrem de plastic Skvorecky în Revista Pragheză, comunismul să o mierlească...

S-a spus, în atâtea rânduri, că modelul evident al eroilor-bufoni din Hrabal ar fi celebrul Soldat Svejek al lui Jaroslav Hasek. Lucrul este adevărat, dar cu anumite nuanțe. Hrabal admira fără rezerve opera lui Hasek și, în Total Fears, o colecție de scrisori trimise unui specialist american în literatura cehă, se exprimă foarte plastic despre felul cum ar fi fost scris romanul lui Hasek: ca și cum ar fi scris-o dintr-o suflare, cu mâna stângă, după o mahmureală crâncenă. Să-l credem, căci a trecut prin multe din acestea! Idioțenia înțeleaptă a lui Svejek se poate recunoaște mai ales în peripețiile lui Ditie și în filosofările rebele și autodidacte ale lui Hanta. Dar la Hrabal se poate observa un gen de apropiere de literatura experimentalistă și de aceea a absurdului declarat, mai cu seamă în inimitabile solilocvii ale personajelor sale. Nu întâmplător Hrabal îi admira pe Joyce, Celine, Becket. El e unul dintre cei mai mari valorizatori ai pălăvrăgelii central și sud-est europene (de care nici al nostru I.L. Caragiale nu era străin, ca sursă de inspirație). El însuși își numea scrierile pabeni, ceea ce se traduce cel mai bine cu pălăvrăgeli (vorbe de clacă ar fi frumos, dar prea vetust). La o bere, în Praga, se pălăvrăgește, iar de aici până la sublimul unei opere literare adesea minimalizate sau luată cam prea cu ușurelul, nu e decât un pas. Hrabal l-a făcut întotdeauna fără să fie înregimentat în vreun curent sau vreo mișcare literară precisă, cu zâmbetul hâtru-tragic pe buze cum că ar scrie literatură realistă. Dar toate ciudățeniile care se aglomerează în opera sa, tot magicul ce se iscă din încăpățânarea de a vizualiza anectodicul, de a colora enigmele, îi sunt absolut unice și acum, la zece ani de la moarte, îl plasează într-un loc de frunte al literaturii universale (id est, lângă dragul nostru Hasek, la o bere!).

ancheta VR:

schimbarea la față a literaturii române (I)

ARGUMENT: Au trecut 17 ani de la “evenimentele din Decembrie 1989” (de la Revoluție/de la Lovitura de stat): ce s-a schimbat în această tranziție post-comunistă în literatura română? Au avut loc schimbări semnificative (prin prisma libertății de expresie), în bine sau/și în rău? Sau nu s-a schimbat nimic, de fapt, cu adevărat? Sau – ce nu s-a schimbat, față de așteptări? Punctați, vă rog, pe această temă. Sau reevaluați-o din altă perspectivă, sau trageți o concluzie de lucru: a avut loc o schimbare la față a literaturii române? Dacă da, în ce sens? Dacă nu, ce se întâmplă? Scriitorul român trebuie să se “reformeze”? Eventual, țineți cont și de faptul că, mai nou, am intrat într-o altă tranziție “democratică”, a integrării europene: ce credeți că se va schimba (sau nu se va schimba) în literatura română? Se poate vorbi despre o stagnare (la nivel calitativ) a literaturii române originale postcomuniste? Sau despre o relativizare a criticii literare? Sau despre un conflict ireconciliabil între generații literare? Sau despre o ruptură între literatura scrisă “în regimul comunist” și aceea scrisă după Decembrie 1989 (poate fi trasă o linie de demarcație?), nefiind exclusă motivația ideologică? Sau despre faptul că eticul și esteticul nu mai determină strict valoarea, nici împreună, nici separat? S-a schimbat “conștiința” scriitorului român? (*LIS*)

PAUL CERNAT

Întoarcerea refulatului

Desigur, există o „schimbare la față”, o eliberare de sub vechile măști de circumstanță. Literatura se schimbă și ea odată cu societatea, reacționează la stimulii ei, chiar dacă în ritmuri și pe

paliere diferite. Dacă n-ar fi decât recuperarea „literaturii de sertar” (atâta câtă a fost), a memorialisticii și a jurnalelor intime, și a literaturii exilului. Sau „emancipările” tematice și lexicale – mai mult sau mai puțin fericite – explozia dezinhibării (a)morale și sexuale, întoarcerea religiozității, „dezvăluirile” de tot felul, proliferarea formulilor literare, explozia uneori haotică a traducerilor ș. cl. Câmpul literar s-a schimbat, de fapt, radical, la fel și poziția scriitorului în cetate. Pierderea vechilor privilegii – câte au fost – a avut ca revers o libertate inconfortabilă pentru cei obișnuiți să fie asistați de stat, și pierderea multor iluzii maximaliste. De asemenea – dezorientarea, efect al dispariției vechiului contract de lectură cu cititorii.

Există, pe ansamblu, o masivă întoarcere a refumatului, a ceea ce fusese reprimat, ocultat, pus la index sau sub obroc, a vechilor frustrări și resentimente. Dincolo de numeroase schimbări, există și numeroase continuități subterane cu vechile „povești” de dinainte de 1989, de la ambițiile scriitorilor etatiști, profitori de diverse nuanțe ai vechiului regim, până la supraviețuirea, pe alte coordonate, a conflictelor „decenale” dintre generații și la nombrilismele de tot felul. Mulți se comportă ca și cum nimic nu s-ar fi schimbat, păstrează o psihologie de ghetto și suferă teribil constatând că schimbarea a avut totuși loc, împotriva lor și orgoliilor care îi țineau, profesional, în viață. Din nefericire pentru ei, cititorii nu mai pot fi mânâți cu anasâna să-i citească. Lupii tineri nu iartă, ca și concurența externă, iar marele pericol care le paște pe vechile vedete e ignorarea – efect al ignoranței deliberate și al resentimentului nebulos față de „bătrâni”. Atenție, totuși, la „ceea ce se pierde atunci când ceva se câștigă”!

Consider că dispariția/pulverizarea monopolului și a centralismului autorității critice este un lucru pozitiv. La fel și demonetizarea, prăbușirea cotei multora din „eroii” de conjunctură ai epocii comuniste. Literatura cu șopârle politice a dispărut de la sine, iar literatura steril-experimentală, „pentru filologi” își găsește tot mai greu un loc în preferințele cititorilor (chiar a celor filologi!), care au alte supape fantasmatiche. Cultura de seră lasă treptat locul unei culturi de piață cu reguli impredictibile, uneori nedreaptă, cu circuite amestecate. Trăim de fapt într-o lume foarte amestecată, dar vie, care își schimbă metabolismul. O lume de „foști” care încearcă să-și autoreproducă regulile, interesele și ambițiile prin intermediul noilor veniți, dar care își va diminua, probabil, fascinația o dată cu ieșirea inevitabilă din scenă a vechilor actori. Nu înseamnă că „mândra lume nouă” va fi mai bună. Va fi însă mai liberă, și asta mi se pare cel mai important.

Cu toate crizele sale de creștere, literatura scrisă în ultimul deceniu și jumătate este una care tinde spre normalizare, spre un nou contract social, mai liber și mai autentic (citește: mai puțin ipocrit) cu cititorii. Noi toți, scriitori și/sau critici avem o responsabilitate față de ea. Ar trebui să

înțelegem, cei care încă nu vom fi înțeleși, că mizele și așteptările valabile înainte de 1989 nu mai sunt valabile azi. Că trebuie să învățăm să ne gestionăm creativ și eficient libertatea, dacă vrem să mai însemnăm ceva. Că publicul iubitor de literatură are nevoie de hrană spirituală, de lumi și de imagini în care să se regăsească. Dacă nu i le dăm noi, și le va lua din altă parte, iar lamentările noastre nu vor înduioșa pe nimeni. Vrem, nu vrem, „globalizarea”, cu deschiderea granițelor a venit peste noi și ne-am trezit că nu prea știm să-i facem față. Va trebui să învățăm.

PAUL CERNAT

G. DIMISIANU

Înțeleg că mai am de așteptat

Nu poate fi îndoială că o “schimbare la față” a literaturii române s-a produs, se produce, mai exact spus, procesul fiind în curs. Nici nu se putea altfel, dacă luăm în considerare fie și numai factorul timp. Șaptesprezece ani acoperă o epocă la fel de întinsă, aproape, cât aceea dintre cele două războaie mondiale, în care cu siguranță fața literaturii române s-a schimbat. Dar nu e vorba numai de durată ci și de dinamism social, de rapida prefacere a societății după deceniile de încremenire. Că a fost sau nu revoluție în decembrie 1989, că a fost sau nu lovitură de stat, fapt este că sistemul totalitar a căzut și a venit altceva. Nu este prea simplu să spun ce a venit, dar sigur e altceva decât fusese până atunci. Efectele schimbării s-au văzut în toate planurile, inclusiv în cel cultural (literar-artistic). Controlul de sus a fost abolit, ideologia a fost scoasă din joc, exprimarea liberă a devenit realitate.

Literatura, artele nu puteau să profite primele de noul curs, actul artistic presupunând elaborare și minimă distanțare. A profitat jurnalismul, înaintea tuturor, ceea ce era de prevăzut. Prima schimbare la față a fost a presei, sub impulsul dorinței de a interveni iute în confruntările publice, de a reflecta viața politică renăscută. Sau simulacrul de viață politică și el stimulator, la urma urmei, ca agitație a formelor care își căutau un

conținut. Se putea scrie în presă despre orice și după voie, cu sentimentul, în plus, că participi la facerea cărților. Mulți scriitori au fost atunci atrași de mirajul presei, s-au pasionat de scrisul zilnic, reprogramându-și pentru altădată obiectivele literare, amânându-le an de an. Unii nu au scăpat nici azi de fascinația presei, spre paguba lor și a noastră, zic eu. Nu și-au mai scris poemele, romanele, piesele de teatru, dar au scris mii și mii de articole. Și scriu în continuare. Eu unul îi citesc totdeauna cu interes, în ziare, pe Ioan Groșan, pe Cristian Teodorescu, pe Bedros Horasangian, dar cu încă mai mult interes le-aș fi citit noile romane încă nedate la iveală. Înțeleg că mai am de așteptat.

După faza de ebuliție a gazetăriei, în care mulți scriitori s-au lăsat antrenați, cum spuneam, a urmat alta, de preponderență a literaturii-document, a jurnalelor și memorialisticii, a literaturii așazicând nefictive. Lumea cititoare s-a îndreptat cu explicabilă aviditate către acest gen de scrieri, în primii ani de după 1990. Funcționaseră înainte atât de multe interdicții, tabuuri, acestea chemând limbajul esopic, fabulistic, aluziv, încât tot ce se spunea acum direct, în termeni expliți, bazat pe documente stricte era căutat cu precădere, chiar cu fervoare. Literatura de ficțiune aproape că nu mai interesa, într-o vreme, în beneficiul aceleia cu fond biografic și documentar.

A fost și acesta un val care s-a retras, făcând loc din nou, în anii din urmă, interesului pentru “literatura-literatură”, odată cu apariția unei noi generații de creație. Operele noilor scriitori, ca și ale celor care au scris și înainte de 1990, operele tuturor, așadar, se hrănesc din materia realităților postdecembriste și din spiritul lor. Aici văd schimbarea la față a literaturii, în faptul că se lasă impregnată, indiferent cine o scrie, de spiritul lumii actuale, de viziunea acesteia asupra umanului și a istoriei. Este “nou” acel scriitor care, indiferent ce scrie, lasă să se vadă că trăiește azi, că nu este străin de experiențele prezentului, ale lumii de acum.

Conflict între generații? Sigur că există și este în firea lucrurilor să existe. Noii scriitori țin să se afirme și iau distanță față de cei dinainte, doresc să fie altfel decât predecesorii lor, să fie ei înșiși. Din asta nimeni nu le face o vină. Atât că există forme ale conflictului generaționist ieșite cu totul din normalitate, frizând patologicul. Sunt oameni aflați la început de carieră scriitoricească, nu totdeauna foarte tineri, care neagă cu furie tot ce s-a scris înaintea lor, totul. Nimeni dintre cei dinainte nu are valoare, nimic din ce au scris alții nu rezistă. Cineva, nu chiar tânăr, ba dimpotrivă, a aruncat pe piață, cu mare tăraoai mediatic, deviza “generației expirate”, provocând o așazisă dezbatere. Ceva stupid. Nu vom nega faptul, desigur, că există persoane expirate, moral și intelectual, depășite, într-o împrejurare sau alta, de rolul pe care încă îl joacă, dar pot fi socotiți astfel toți componenții unei generații? Expirați toți scriitorii cu oarecare

vechime ? Expirați, pentru că au scris și în timpul comunismului, Țoiu, Breban, Mălăncioiu, Petre Stoica, Blandiana, Bălăiță, Manolescu, Buzura, Ilie Constantin, Brumaru, Țepeneag, Matei Călinescu? Nu e absurd ?

Ciudate puseuri proletcultiste agită sufletele unor contemporani ai noștri ! Și atunci ce să spun ? Decât așa schimbare la față mai bine deloc.

G. DIMISIANU

GHEORGHE GRIGURCU

De la vechi la nou și înapoi

Ne aflăm oare după decembrie 1989 într-o nouă epocă literară ? Chiar dacă n-am putea accepta în principiu organizarea fenomenelor vieții culturale în funcție de cele ale vieții politice, suntem încredințați că în cazul în speță se poate vorbi și, după toate probabilitățile, se va putea vorbi și în viitor despre inaugurarea unui capitol distinct în desfășurarea literaturii române odată cu abolirea formală a regimului comunist. Indiscutabil, creația se înnoiește „din mers”. E ca și cum, aflându-ne într-o călătorie cu trenul, am vedea la fereastră mereu alte și alte priveliști. Dar în situația dată e vorba de ieșirea dintr-un tunel (cu care, din păcate, privirea noastră căuta a se deprinde) desființarea dirijismului oficial și prin dispariția cenzurii. Relaxați în unele momente, acești factori odioși au însoțit tot timpul cărmuirea totalitară, împovărătoare nu doar prin esența sa ilegală ci și prin durata sa întinsă pe aproape o jumătate de veac. Înlăturarea lor a însemnat un câștig imens pentru conștiința scriitoricească, aș putea să spun o mutație în ordinea spiritului. Din care pricină se cuvine să urmărim felul în care am știut să profităm de un asemenea cadru generos, în care am gestionat posibilitățile. Ne-am folosit corespunzător de excepționalele șanse ivite după răsturnarea din sângelele decembrie sau le-am ratat ?

O primă realizare a constituit-o publicarea unor scrieri, numeroase și nu o dată extrem de semnificative, ținute sub obroc. Fie că aparțineau unor autori rămași în țară, adesea marginalizați, prigonți, întemnițați, fie că erau semnate de nume din diaspora, ale cărei rânduri sporeau pe măsură ce se înăspreau condițiile impuse societății noastre de sistemul intrat într-o criză

tot mai accentuată, ele recompun fața reală a conștiinței românești subjugate. Câteva voci oportuniste s-au silit a contesta existența pe meridianul băștinaș a unei „literaturi de sertar”. Sutele de titluri apărute în ultimii ani ridiculizează o atare aserțiune. De asemenea, s-a încercat discreditarea producțiilor lovite de interdicție înainte de căderea comunismului pe motiv că ele ar intra în lotul secundar al așa-zisei “literaturi document”. Nu e decât o disjunctie scolastică, operată de o vădită rea voință. Deoarece de foarte multe ori textele în chestiune se bucură de-o substanță intelectual-estetică a omenescului revelator, de-o ținută expresivă ce le îngăduie o integrare literară dintre cele mai măgulitoare. Să excludem din zona literaturii pe Steinhardt, pe Monica Lovinescu, pe Goma ori să considerăm operele lor drept înfăptuiri ale ei de prim ordin? Iar jurnalul ca și romanele lui I.D.Sîrbu, spre a mai da un exemplu, nu cumva înscriu o culme a „literaturii de sertar”?

Sunt creații care oricum, fac să pălească romanele așa-numitului “obsedant deceniu” – sintagmă ea însăși voit derutantă, care practicau o “critică” foarte limitată a unor abuzuri comuniste, o „critică” în genunchi, al cărei scop subiacent nu era decât acreditarea pretinsului “comunism de omenie” al lui Ceaușescu (intră în această categorie cărțile unor autori larg mediatizați în decursul „epocii de aur”, de la Marin Preda și Constantin Țoiu la Alexandru Ivăsiuc, Augustin Buzura, Petre Sălcudeanu).

Mai mult decât natural, odată recăștigată libertatea cuvântului, a început procesul revizuirilor. Al unor revizuri de-o factură aparte întrucât era vorba nu numai de habitualele modificări de sensibilitate estetică, ci și de reconsiderarea obiectivă a unei imense anomalii, adică a relației dintre producția literară și factorul politic ce se străduia a și-o subordona. E drept că, după 1964-1965, frânele controlului ideologic au slăbit un timp, din rațiuni tactice. Dar această supraveghere n-a încetat niciodată, intensificându-se din nou în anii ‘70-’80, pe fundalul unei deteriorări a situației generale pe care conducerea totalitară se aventura a o contracara prin apelul la un naționalism agresiv, potrivit ca nuca-n perete cu tradiționalul „internaționalism proletar”, ca și prin intensificarea cultului dedicat „genialului cărmaci”, care a atins proporții halucinante. Rezultatul? Infectarea unui mare număr de scrieri cu morbul propagandistic, distorsionarea, inhibarea, strangularea altora. Nici un condei onest n-ar putea nega producțiile de certă valoare ce au apărut în „Siberia spiritului”, însă acest fapt nu șterge obligația noastră de-a investiga și sancționa ansamblul creației care a luat naștere într-un climat impropriu, de-a despărți grâul de neghină. Explicabil, împotriva revizuirilor s-au ridicat cei favorizați de scara axiologică veche. Disponând îndeobște de situații bune înainte de ‘89 și ajungând pe cele mai înalte trepte de carieră administrativ-politică după anul de răscruce, grație legislațiilor neocomuniste cărora s-au grăbit

a le aduce servicii asemenea comentatori (Eugen Simion, Augustin Buzura, Andrei Pleșu etc.) n-au riscat a nega teoretic necesitatea revizuirilor, în schimb au depus diligențe demne de o cauză mai bună pentru a le împiedica *de facto*. Între altele prin tentativa discreditării celor ce doresc a le pune în practică, cărora le-au atribuit intenții inventate de propria lor rea credință. Astfel au pretins că s-ar urmări „politizarea” dezbaterii critice (ca și cum un medic ce își propune a trata o maladie ar fi învinuit că o provoacă!). Și nu mai puțin aberant că am ținti „demolarea” valorilor, „scoaterea din literatură” a unor importanți autori pătați de colaboraționism precum Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, G. Călinescu, Camil Petrescu, când în realitate ne-am limita la întristata analiză a compromisului lor, neocolind a le recunoaște calitatea de stâlpi ai literelor românești. În felul acesta a continuat tendenționismul mistificator al anilor comunismului, sub pavăza în bună parte conservată și ea, a „tradiției” și „patriotismului” la care s-ar atenta.

Asistăm în prezent la statornicirea unor noi raporturi ale intelectualității cu politica, raporturi reale în sensul că reflectă atitudinea spontană, mentalitatea angajată în primul rând față de sine a fiecărei personalități. Dacă sub puterea comunistă *zoon politikon* nu putea fi decât un sclav al versiunii de partid și de stat pe care o avea politica sau un nonconformist redus la tăcere și persecutat ori nevoit a-și părăsi țara, azi el poate beneficia de o prezență proprie. Răspunderea sa e pe măsură. Ne bucură împrejurarea că putem înregistra o postură clar articulată a prodemocrației și anticomunismului, deși ea e încă surprinzător de restrânsă, limitată la câteva nume care au rămas fidele poziției lor antedecembriste: Monica Lovinescu, Paul Goma, Dorin Tudoran, Doina Cornea, Ana Blandiana, Alexandru George, Bujor Nedelcovici și ... nu mulți alții. În rest, se întinde un spațiu amplu al aproximațiilor, al indeciziei, sub o emblemă „dilematică”. Luăm act de un mare număr de analiști indenegabil informați, cu abilități speculative și pană alertă care se feresc de propozițiile tranșante, de pozițiile clare de care avem nevoie în desfigurarea acestei tranziții atât de echivoce, de tulburi. Urmărind numeroasele noastre periodice, străbatem o junglă a unor divagații, oscilații, digresiuni nu lipsite de interes, dar care trădează o scoatere din priza încă atât de presantului, durerosului prezent. Se întâmplă ca într-o asemenea atmosferă a derivei generalizate să aibă loc și răbufnirile unor bizare extreme. Și nu avem aci în vedere discursul pierzaniei definitive, al demagogiei național-comuniste nici măcar cosmetizate, gen *România Mare*, ci, bunăoară, postura unui june precum Ciprian Șiulea care nu se dă în lături a respinge disprețitor anticomunismul, spunând pe șleau că ar fi tot atât de blamabil ca și ... comunismul. Decis și simplu ca și cum am mătura cu palma masa de fărâmituri. Există însă și excesul celălalt, al unei inflamări disproporționate, al unui anticomunism teatral, montat în circumstanțe minore, și, *hélas*, asociat cu o toleranță ori cu o lipsă de

bunăvoință nu tocmai lesne de explicat în circumstanțe ce implică prin forța lucrurilor o mai mare gravitate. Un exemplu eclatant: Gabriel Liiceanu. Reputatul intelectual tună și fulgeră împotriva Monei Muscă. Se comportă în așa chip încât produce următorul comentariu, avem simțământul că pe deplin îndreptățit, al unui observator detașat precum seniorul Mihai Șora: „Mă refer la el, deși n-aș fi vrut să pronunțăm aici nici numele doamnei Mona Muscă, nici pe acela al intelectualului (...) care a dezvoltat, în cazul respectiv, o asemenea indignare încât mă întreb: în momentul în care va fi pus în fața unei criminalități politice în sensul propriu al cuvântului, ce alte cuvinte va mai putea mobiliza pentru a-și exprima un grad superior de indignare ?” (*Vatra*, nr. 3/2007). Pe de altă parte, același domn Liiceanu e inseparabil amic (deducem: solidar întru toate) cu atât de versatilul Andrei Pleșu, având la activul d-sale și dificultăți făcute unor Paul Goma, Bujor Nedelcovici, Lucia Hossu-Longin. Și cum am putea explica entuziasmul brusc ce i l-a stârnit președintele țării Traian Băsescu, tip frust, ambițios grosier care a catadicsit în cele din urmă (a avut în această privință lamentabile ezitări) a pronunța condamnarea comunismului, strâns cu ușa de UE precum și de câteva segmente ale societății civile? Ciprian Șiulea e un anti-anticomunist din frivolitate și proastă educație. Gabriel Liiceanu e ambiguu, compozit în reacții, când plin de furoare, când generos peste poate, posibil dintr-un hiperintelectualism extravagant și mai mult ca sigur prin manifestarea unui temperament clădit pe intemperanță balcanică.

Dar ce mai e nou pe ogorul literelor românești ? Care e aportul tinerilor? Al tinerilor celor mai ... tineri? Visul lor este după toate aparențele cel dictat de canonul paradoxal al tinereții: o noutate totală, cât mai spectaculoasă, cât mai izbitoare. Pentru a purcede la întronarea ei, întâmpină însă un neajuns: cel al avangardei (de nuanță franceză, fantastă) așa cum a eclozat și s-a conturat în prima jumătate a secolului XX, ca și al neoavangardei (de nuanță anglo-saxonă, „prozaică”), pe care au propus-o optzeciștii, și ei nu demult tineri care visau, la rândul lor, un absolut al originalității. Calea pe care o au la îndemână douămiiștii ar fi o neo-neoavangardă, formulă pe care nu voim a o interpreta reduționist, căci avangarda e în sine doldora de latențe care se pot înfăptui prin intermediul resurselor inepuizabile ale succesivelor prospețimi individuale. Nu e, în definitiv, avangarda inclasabilă? Intervine însă la douămiiști un impuls libertar în exces. Pe lângă adeziunea lor, umorală mai mult, se pare, decât deliberată, la poetica ultramodernistă, apare și o dorință, să zic așa, de nemaipomenit răsfăț, zbeugială, fără precedent pe teritoriul libertății textuale. Ea se concretizează nu numai în deplina de-tabuizare a elementelor sexuale, ci și în atracția devenită modă pentru un limbaj pe care obișnuim a-l numi pornografic. Limbaj corespondent unor jocuri ale imaturității, și ținută, de pildă cerceii fixați de băieți la urechea stângă iar la fete de... limbă. Astfel obsesia sexului, proprie

vârstei, se întâlnește cu doza suplimentară de inconformism, administrată cu o voluptate mărită, avem impresia și de subliminala satisfacție a despărțirii de prescripțiile unui sistem politic opresiv, ale cărui miasme plutesc încă în aer. Să ne înțelegem: nu suntem pudibonzi, nu suntem moralști în înțelesul încuiat al termenului. Admitem – cum să nu admitem ? – verosimilitate unor creatori, uneori importanți, cu un discurs impregnat de erotism lasciv, precum Henry Miller sau Nabokov, dar nu generații, nu cohorte de libidinoși grobieni, care-și descheie limbajul la toți nasturii. Ce e mult strică. Asta pe de o parte. Iar pe de alta etalarea ca și obligatorie (repetăm: a devenit o modă) a vorbulețelor obscene ni se înfățișează deranjante, la modul cel mai firesc. Orice s-ar spune, suntem ființe modelate de-o anume civilizație inclusiv la nivelul simțurilor, de-o civilizație care a descins și în fiziologia noastră. Textele la care ne referim ne violentează. E ca și cum un ins cu subțiorile mirosind, trăsnind a transpirație, ne-ar invita, zâmbind, să luăm prânzul într-o latrină. Poftă bună!

GHEORGHE GRIGURCU

ION POP

Un proces în curs de desfășurare, împiedicat...

Răspunsurile la această anchetă nu pot evita, îmi dau seama, un număr de locuri comune. Căderea regimului comunist – fie și cu rămășițele, prelungirile și inerțiile vizibile și cu consecințe grave asupra evoluției României în noul context socio-politic european și mondial – a produs efecte evidente și schimbări semnificative. Ele țin, în primul rând, de desființarea cenzurii (cenzurilor), de recâștigarea libertății de expresie. În această situație, „așteptările” au fost, desigur, enorme. Așa cum s-a crezut că a doua zi după „evenimente” lumea noastră va arăta cu totul altfel, mai bună și mai pură, mobilizată de noi energii constructive – ca să mă exprim un pic pretențios –, tot așa s-a sperat că va avea loc și în literatură, în lumea scriitorilor, o adevărată revoluție. Pe scurt, s-a crezut că, odată liberi să spună „orice”, scriitorii se vor întoarce cu un ochi critic către istoria recentă, îi vor pune în lumină mecanismele deformatoare și distructive, vor evoca exemplar tragediile și dramele, jertfele și

compromisurile, vor recompune, de la înălțimea unei conștiințe libere, fizionomia „omului nou” promovată de vechea „nouă societate”, și așa mai departe; că va avea loc, așadar, acel „proces al comunismului” pornit din interiorul Literelor, cu forța de analiză și de articulare vizionară pe care numai scriitorul și artistul o pot deține, oferind, dincolo de orice primejdii tezigist-edificatoare, autentice „lecții” de morală pentru partea noastră de omenire mutilată, cu stigmate de neșters, lăsate în conștiințe, de comunism. Se putea nădăjdui, altfel spus, să facem ceea ce au făcut germanii cu hitlerismul lor, evreii cu experiența tragică a holocaustului...

Se aștepta, oarecum simetric, și o întâmpinare mai eliberată de tabuuri, a „realității imediate”, o îmbogățire a repertoriului tematic ca și a formulilor stilistice. Iar la etajul „metaliteraturii”, un vast demers de recitare critică a „moștenirii” mai vechi sau mai noi a literaturii române –, mai vechi fiindcă era enorm de reparat, începând cu reeditarea critică, fără „croșete” a aproape întregii literaturi naționale; mai noi, fiindcă se cereau resituate, în funcție de noul context, valorile, câte au fost, și eșecurile a ceea ce s-a scris sub dictatură. Plus, deloc neînsemnata „recuperare” a atâtor scriitori exilați sub regimul trecut, interziși, cenzurați, citați în mod deformat etc. etc.

Or, la fel ca în planul mai larg al vieții sociale, nici în literatură lucrurile nu au evoluat în sensul vizat la modul ideal. Câteva judecăți elementare asupra acestei etape sunt, și ele, la îndemână. Printre primele, ar fi observația că o bună bucată de vreme istoria reală a luat-o înaintea ficțiunii, poeziei, etc. – și faptul nu trebuie să mire. Era și o necesitate de refacere, fie și rapidă, a memoriei colective. Voga memorialisticii, a „literaturii carcerale”, a Gulagului românesc, a ilustrat-o, – și e foarte bine că s-a întâmplat așa. Dacă n-am avut o prea bogată „literatură de sertar”, această literatură „documentară” a înlocuit-o cumva, sau a făcut ca absența ei să fie resimțită mai puțin acut. Iar faptul acesta a amânat într-o oarecare măsură și apetitul autorilor virtuali pentru scrisul de ficțiune.

S-a tot remarcat, apoi, acțiunea – și ea necesară și utilă – de readucere acasă a „literaturii exilului românesc”, cu efecte benefice de reintegrare a unor valori certe, dar și cu concesii conjuncturale în judecata de valoare – și ele explicabile și de înțeles. Literatura română a cunoscut, ca atare, un fel de nouă „reîntregire”, primele cercetări serioase despre această parte a creației românești au fost scrise, și vor veni fără îndoială și sintezele mai cuprinzătoare. Oricum, de aici înainte aproape tot spațiul nostru literar poate fi cuprins fără obstacole semnificative și cu foarte puține locuri albe rămase pe harta exilului.

Dacă privim spre ceea ce s-a publicat după decembrie 1989, anumite schimbări sunt evidente. Mult râvnita libertate de expresie a permis să se spună „pe nume” unor atitudini, stări imposibil de comunicat sub regimul comunist. În spațiul poetic, de exemplu, un număr de „poezii alese de

cenzură” – vorba lui Marin Sorescu – s-au retipărit în forma lor originală. E cazul însuși al lui Sorescu, cu numeroase secvențe din *La Lilieci* și nu numai; al lui Mircea Cărtărescu, cu *Levantul*; al lui Ioan Es. Pop, cu *Ieudul fără ieșire*; al Marianeii Marin, cu *Atelierele*, prin care s-au reparat mutilările din *Aripa secretă*; au intrat și în România versurile lui Mircea Dinescu din *Moartea citește ziarul...* și nu sunt singurele exemple. În proză, a putut ieși la lumină o carte precum *Adio Europa!* a lui I.D. Sârbu, *Sertarul cu aplauze* de Ana Blandiana, revelatoarele memorii ale lui Petre Pandrea.

Dacă avem în vedere ceea ce s-a scris efectiv în acești ultimi vreo șaptesprezece ani, schimbarea majoră îmi pare a fi ceea ce aș numi *noul realism* sau *noul autenticism*, remarcabil în toate genurile literare. Dacă „așteptarea” în ce privește marile cărți despre perioada comunistă se cam prelungește, câteva semne bune sunt totuși, de pildă romanul lui Eugen Uricaru, *Supunerea*, cărțile lui Radu Aldulescu, Gheorghe Crăciun cel din *Pupa russa*, cărți de Petru Cimpoieșu ori Dan Lungu. Ne putem întreba ce vor fi pregătind, în materie, prozatorii din prima linie ai generației 60, după, de pildă, *Recviem pentru nebuni și bestii* de Augustin Buzura, ei fiind poate cei mai chemați, într-un fel, să se exprime după ce au scăpat, în sfârșit, de foarfecile cenzurii.

Altminteri, vehemența realistă a unor proze datorate celei mai noi promoții scriitoricești atestă și ea o schimbare importantă de perspectivă și de limbaj, cu precădere asupra ambiguității „tranziției” românești post-decembriste. „Mizerabilismul” despre care s-a tot vorbit, procentul însemnat de trivialitate al unor producții, deopotrivă în proză și în versuri, a fost o notă caracteristică ce tinde, din fericire, să se estompeze, după defulările de tot felul manifestate ca într-un fel de stare de urgență (În trecut fie zis, s-ar putea cugeta mai mult sau mai puțin „adânc” de ce tocmai vulgaritatea și depunerile impure ale lumii românești au ieșit primele la suprafață și, nu de pildă, impulsurile cât de cât mai curate, reprimite și ele de dictatură...). Începe, oricum, să se vadă tot mai limpede și să se și accepte faptul că, în fond, contează talentul cu care manevrezi limbajul, fie el și foarte șocant. O comparație între fantasmalele scabros-inexpresive ale unei Ioana *Baetica* (!) și ceea ce face în puternicele sale romane ale lumii marginale Radu Aldulescu spune mai tot. Tot așa, în poezie, orice cititor autentic sesizează imediat distanța dintre marginalitatea tragică, de puternic relief existențial și estetic, din poemele unui Ioan Es. Pop, și exhibiționismul pretențios și frivol al multora dintre „douămiiști”... Onoare, desigur, excepțiilor, printre care Ștefan Manasia, Claudiu Komartin, Dan Coman, Teodor Dună, cărora li se adaugă un număr de voci feminine promițătoare. O componentă interesantă a noii literaturi este și conectarea ei, prin câteva nume, la civilizația internetului, a culturii de masă, a imaginarului

generalizat, a lumilor virtuale în simbioză cu viața cotidiană „normală” – ca în excelentul exemplu al *Cruciadei copiilor* de Florina Ilis.

„Schimbarea la față”, fără să fie, încă, o adevărată, profundă „transfigurare”, este – se vede – un proces în curs de desfășurare, împiedicat, în parte, de false orgolii generaționiste și de „promoție” ce preferă, în locul unei conviețuiri dinamice și productive, fie și în necesară tensiune „competițională”, vociferările de iarmaroc și etichetările scandaloase, de tipul jenantei „generația expirată”. De la niște postmoderniști atât de înflăcărați teoretic în îmbrățișarea tradițiilor reciclate duios-ironic ar fi fost de așteptat ceva mai mult decât noile forme de „fumisterie” avangardistă... Mă tem că nu sunt multe literaturi în care falsele polemici și dispute „fracționiste” să se manifeste cu atâta risipă de energie ca la noi, tocmai în epoca promisă tuturor sincretismelor. Individualismul în expresia lui negativă, prea bine cunoscut în societatea românească, și nu de azi de ieri, cunoaște, iată, forme noi de ieșire la rampă.

Poate că slăbirea autorității critice, paralelă cu pierderea pozițiilor importante pe care le avusese scriitorul până în 1989, din pricini cunoscute, este una dintre cauzele acestor dezechilibre. Da, are loc și un fel de „relativizare” a criticii, cumva intimidată de bănuiala lipsei de receptivitate în fața „noului” sau pur și simplu derutată de noile doze în care „esteticul” și „extra-esteticul” se combină în literatura mai recentă – de unde și o a numită nesiguranță a criteriilor de apreciere. Situația nu este, însă, disperată. Critici din generația acum medie – tinerii de pe la '80 – au pus, totuși, accentele corecte, alături de un număr tot mai redus, ce-i drept, de „veterani”, retrași din prim-planul scenei. Nume noi, cu o percepție proaspătă a fenomenului literar și cu o conștiință lucidă și exigentă sunt din ce în ce mai prezente în „agora” literară, reabilitează judecata de valoare estetică – de la Daniel Cristea Enache, la Marius Chivu, Tudorel Urian, Mihai Iovănel, Andrei Terian, Alex Goldiș, Bogdan Crețu. O mai serioasă angajare teoretică a acestor cititori specializați ar fi de dorit, dincolo de vioiciunea implicării foiletonistice în lectura curentă a producției literare.

Ca să se poată evalua credibil scrisul din imediata noastră apropiere, raporturile lui cu literatura scrisă sub comunism etc., e mare nevoie, în continuare, de abordări analitice mai aprofundate, lipsite de prejudecăți, atente la contextele social-culturale respective, din care să poată rezulta cât mai multe sinteze în stare să refacă, cu o anumită exactitate, harta axiologică a diverselor etape din evoluția literaturii române din ultima jumătate de veac și a ceea ce se schițează ca topografie actuală de către noii arpentori literari. Deocamdată, se trag cam prea rapid linii de demarcație între ceea ce s-a scris până în urmă cu șaptesprezece ani și ceea ce se scrie acum. Dacă se va rămâne la judecățile în alb-negru, de tipul „generația 60” este depășită, ca formulă neomodernistă epuizată, sau: „optzeciștii” nu mai au nimic de spus,

deci trebuie eliminați și ei, la rândul lor, de singurele promoții viguroase, numerotate anual, cu 2000, 2001, 2003 etc., într-o atmosferă de hărțuire sterilă și derizorie, nu se va ajunge prea departe.

De aceea, cred că sunt de făcut, urgent, bilanțuri echilibrate și oneste, scutite de părtiniri și parțialități. Editurile ar trebui să-și articuleze niște proiecte serioase prin care să acopere studiarea din varii perspective a literaturii române. Și să înceapă, desigur, cu editarea critică a operelor trecutului, acum aproape total neglijată, cu o nepăsare frizând iresponsabilitatea, după căderea scandaloaasă a Editurii Minerva; pentru a produce, paralel, interpretări, reflecții teoretice asupra creației din timpurile mai apropiate și a ajunge în imediata noastră proximitate. Dacă scrisul românesc ar beneficia de asemenea lecturi atente, nuanțate, precis situate în „stilul” și „formula” lor, în raporturile complexe cu contextul social-istoric-cultural, cred că altele ar fi și șansele sale de „reformare” reală.

Cât despre scriitor, reformarea la care face aluzie „tema” dată spre dezbateră, ea privește, desigur, un proces de necesară reconsiderare a statutului său în lumea de azi, cu alte posibilități de deschidere decât cele așa de limitate la care îl silise regimul dictatorial comunist, dar și cu constrângeri noi, specifice „economiei de piață” și – aș zice – și „criticii de piață”. Recenta „intrare în Europa” cere și ea atente proaspete, o atenție încordată la tot ce se întâmplă semnificativ în literatura Europei și a lumii, pentru a se evita provincialismul fără ca ceea ce s-a tot numit „specific național” să fie distrus prin nivelare și imitare de suprafețe.

Destule prejudecăți și inerții mai trebuie învinse. Cum observa, nu prea demult, regretatul Gheorghe Crăciun, poate că a venit timpul să ne despărțim de mentalitatea mitizant-poetizantă, încă vie, în cultura română, în profitul unei atitudini mai liber-critice și mai realiste, mai pragmatice, mai atente la realitatea imediată, locală și internațională. O Românie prinsă, de-acum, în dinamica vieții europene largi nu mai poate zăcea idilic în spațiile mioritice și reveriile esențialiste de prin anii '30 ai secolului trecut. Are nevoie de proiecte noi, de o strategie culturală pe termen lung. Ea va trebui să-și asume curajul confruntării cu marile întrebări universale, într-o lume de contraste, tensiuni, neliniști și speranțe la ordinea zilei. Poate că, acasă, e nevoie, într-adevăr, de un nou „maiorescianism”, ca și de forme adaptate de „sincronism” lovinescian, – în orice caz de un spirit critic activ și viu, în cele din urmă decomplexat. Iar „afară”, de dialoguri, de schimburi de idei, de contacte înmulțite, susținute de o politică culturală coerentă și realistă. Nu se poate sări, desigur, peste propria umbră, dar a ne lamenta mereu pe aceeași temă a nerecunoașterii geniului național de către o străinătate ignorantă nu are nici un rost. Cum am spus și altădată, la urma urmei, fiecare dintre noi ne suntem propria provincie sau propriul centru...

Ceea ce nu s-a făcut îndeajuns ori s-a făcut prost, incomplet, neglijent și cu o nepăsare frizând inconștiența și iresponsabilitatea la nivel de politică culturală, a fost (re)editarea critică a scriitorilor semnificativi. Lamentația e cunoscută și se perpetuează sub privirile indifferente ale instituțiilor care ar trebui să vegheze asupra acestei cvasicatastrofe naționale. Prăbușirea jalnică a Editurii Minerva și, o dată cu ea, blocarea, practic, a operei de editare critică despre care vorbeam, căderea Editurii Univers – cu efecte atenuate, totuși, de migrația proiectelor către edituri ca Polirom, Humanitas sau Paralela 45 – au fost cred, relele aventuri editoriale cele mai grave.

ION POP

ADRIAN POPESCU

Ritmul ascuns

O schimbare după anii '90, desigur că s-a produs în literatura română, una de tematică, motive, amploare ideatică, în primul rând, apoi de stil, tehnici, concepție. A apărut, într-o perioadă, cam vreo zece ani, o serie de jurnale, amintiri, memorii, unde Nicolae Steinhardt, Nicolae Balotă, Adriana Georgescu, Lena Constante, Ioan Ioanid etc. au fost numele de referință, acestora li se adaugă recent Annie Benteoiu. Apoi se impun, alt semn major al schimbărilor din peisajul nostru literar, romanele lui Gheorghe Crăciun, Mircea Cărtărescu, Ștefan Agopian, Petru Cimpoșu, Dan Stanca, ale multipremiatei Florina Ilis, ale valului de tineri de la Editura "Polirom". Cotidianul devine la aceștia numele unui teritoriu fabulos, o "pâlnie" dantescă, o zonă periculos de aproape de infern, un purgatoriu uneori pentru naturile tari.

O etapă asemănătoare parcurge poezia nouăzecistă, douămiistă, a poezilor cultivând instantaneul virulent, cotidian, decupajul liric-mizerabilist, fronda, hiperrealismul, i-aș zice. Tinerii, care debutează cu energii de avangardiști, fracturiști, erotici, neosuprarealiști, au unele puncte de sprijin, estetic, în Emil Brumaru sau mai ales în Angela Marinescu. Ei vor să ia aproape totul de la capăt, cu o sete de cuceritori ai gloriei absolute, demolează, iar uneori și

inventează, memorabil, dar fragmentar. Marele poet al anilor noștri e încă așteptat.

Asistăm la un fel de neoavangardism, de fapt, spectaculos-contestatar, provocator pentru cei pudibonzi, dar nu neaparat original. Originalitatea e numai a minimalismului programatic, din poezia recentă, totuși, minimalismul, “poezia săracă”, “arte povera” sunt simțite ca insuficiente pentru a trezi admirația totală, cel puțin în rândul compact al cititorilor medii, dar fideli, prețioși, care, mai de mult, aveau un cult pentru Nichita Stănescu.

Despre o poezie de semn contrar, plus, despre o lirică a unui filon religios, expresie a unui fond peren al omului cotidian, oare nu putem vorbi, ca o reacție firească la detabuizarea sistematică a vieții, la, uneori, degradarea sa în sordid? Numele nu sunt prea numeroase, Constanța Buzea, Ion Mircea, Gabriel Chifu, Marian Drăghici, Paul Aretzu, Liviu Ioan Stoiciu.

Poezia ironic-ingenioasă, discret-stoică, drapată într-o togă auster-livrescă, cu noi teme, extrem-contemporane, destin individual, destin planetar, a unor Mircea Ivănescu, retras de un timp, Nicolae Prelipceanu, Dinu Flămând, întors la editurile din țară, Marta Petreu, Bogdan Ghiu, Andrei Bodiu etc. este un alt aspect important al schimbărilor de paradigmă estetică postdecembristă. Renunțarea acestor autori, a altora, la retorică, metafore, “frumosul” plat, la orice discurs convențional. O redescoperire a viului, a cruzimii viului, a tensiunilor care compun viul.

Cu critici deosebit de activi, de la Gheorghe Grigurcu, Ion Pop, Alex. Ștefănescu, Mircea M. Diaconu, Dan C. Mihăilescu, Al. Cistelean, Dan Cristea, Daniel-Cristea Enache la Tudorel Urian, Marius Chivu, Luminița Marcu, Alexandru Goldiș, Andrei Terian, literatura mai nouă a fost supusă unei grile valorificatoare exigente. Nu ne putem plânge, cred, de lipsa oficiului critic, chiar dacă autoritatea criticilor canonici, Nicolae Manolescu, de pildă, nu se mai exercită, ritmic, în reviste.

Apoi, există un alt fenomen, care dă nota caracteristică perioadei ultimelor, aproape, două decenii, anume traducerile din autori de mare impact mediatic, valori consacrate, clasice sau postmoderniste. Editurile “Polirrom” și “Humanitas” mai ales, au scos pe piața cărții din România, bine difuzate, excelente versiuni românești, multe coordonate de priceperea Denisei Comănescu, versiuni care au oferit modele despre cum, ce se scrie azi, în lume. O parte bună, confruntarea cu aceste standarde ale scriitorului român, receptarea unui Milan Kundera, Ian Mc.Ivan, a unui Peter Esterhazy, a unui prozator, tot maghiar, ca Attila Bartis, cu proza sa celiniană, din “Tihna” etc.

Fenomenele regretabile țin de minorul mimetism literar al unor nume pentru care imaginea, spectacolul mediatic, afișul contează mai mult decât substanța, din păcate. Munca adevăratului prozator este una, se știe, de chin fecund, de zbatere etică interioară, de sondare a adevărului vieții. Toate acestea sunt considerate de unii tineri secundare, sau chiar uitate. Cartea,

doar cu numele, se naște astfel prematur, este neviabilă, devine un fel de joc la computer, infantil, inconștient, sângele, lacrimile sunt mimate, temele sunt de împrumut, de la erotism la exotism, nu e nicio aderență la nimic. Neant strălucitor de țiplă. Succes de mucava, butaforie, tristețea improvizației, volumele se succed, două, trei pe an, se uită repede, e un fel de nisip de la mare, împrăștiat de vânt, nu vezi decât fanome, fanteze. Clocotul greu al apelor, orizontul infinit lipsesc. Scriitorul autentic nu e vedeta tv., e mult mai mult, cred. Eu nu am încredere în omul care produce în serie, pe orice temă, texte, care nu sunt decât pretexte pentru impunerea imaginii sale efemere. Literatura începe doar după ce ai descoperit pe cont propriu miracolul lumii imediate, cifru al celei depărtate, ritmul ascuns al vieților celorlalți.

ADRIAN POPESCU

RĂZVAN ȚUPA

Corpuri românești, în primul rând, poetice și abia pe urmă românești

Acum 17 ani nu scriam nimic. Pot să mă raportez la acea vreme doar din povești, memorii și jurnale. Dar chiar și așa un lucru este clar: la fel cum român nu mai înseamnă același lucru ca în urmă cu 17 ani, nici literatura nu mai are cum să fie la fel.

Ca să nu mă lungesc o să încep cu poanta de final: în această primăvară, la Paris căutam într-o noapte Café de Fleur și Les Deux Magots. În fața unei librării, cineva intră în vorbă cu mine. Discuția ajunge la „De unde ești?”. După ce spun România, mă aștept la obișnuita destindere, cu întrebări politicoase... dar nu.... Un fel de „te dai mare...” era ușor sesizabil din partea cealaltă... „Dar tu?” am întrebat. „Din Elveția” mi s-a răspuns după o scurtă pauză. „Și care era problema...” mi-a venit să rîd. „Păi oamenii se uită ciudat la tine atunci când spui că ești din Elveția... au impresia că toți suntem la fel acolo”. A fost pentru prima dată când un străin din Europa avea un complex de inferioritate...

Mutând în zona literaturii discuția, același complex l-am perceput atunci când am citit în Slovacia și după lectura de la Sorbona. Probabil că

lucrurile ar sta altfel dacă am vorbi despre o lectură la Vilnius ori în altă țară baltică unde literatura contemporană este bine promovată.

Și mai greu ar fi fost acum 16 ani să te simți mai apropiat de un scriitor rus ori polonez decât de o figură politică românească. Cu toate acestea pentru mine este din ce în ce mai acută senzația asta că poezia devine o țară din ce în ce mai independentă, cu relații absolut politice cu socialul în care se scaldă.

Cred că există o ruptură între literatură și orice regim politic. Poezia este o cetățenie aparte. Peste cea europeană, peste cea românească.

Probabil acest lucru s-a schimbat. Înainte de revoluție faptul că scriitorul avea o condiție respectată venea din faptul că era scriitor în primul rând român (un anume fel de român, nu are rost să intrăm în amănunte acum). De la o vreme, suntem în primul rând scriitori. Și abia pe urmă români. Sigur, în mod fundamental, dar manifestarea principală este aceea de scriitor. Sau nu suntem deloc.

Ca să închei, Poezia este o țară independentă. Eliberăm pașapoarte atâta timp cât o să fie nevoie.

RĂZVAN ȚUPA

APOZIȚIA

la

VIAȚA ROMÂNEASCĂ

O INTRODUCERE. Am scris despre *APOZIȚIA*, în nr. 1–2/2007, pe un ton mai degrabă entuziast, într-un profil ce se vrea fixat în timp, din termeni (cât mai) exacti. Entuziasmul sper să se justifice, la lectura selecției propuse mai la vale. În ce privește termenii, reamintesc câțiva, în toată exactitatea lor: publicația müncheneză – un anuar, format carte, dedicat scrisului românesc aflat în exil (diaspora) – își relua apariția, cu fast tipo-grafic, după o tăcere de 12 ani. Atât, 12 ani, a durat sincopa ce părea să fi resorbit definitiv vocea *APOZIȚIEI* în 1994.

Până în 1994 se tipăriseră – din 1973, anul fondării – 15 numere în opt ediții, cu eforturi financiare din partea fondatorului, poetul și editorul Ion Dumitru. Nu insist, de răul repetiției: detaliile le aflați direct de la sursă.

Ediția inaugurală a noii serii, pe 2006, din care reproducem cele ce urmează, cuprinde în 356 de pagini nume și materiale – poezie, proză, critică, eseu, istoriografie, reproduceri după lucrări de plastică, fotografie, memorialistică, – de o ținută, sens și semnificație nu de puține ori de excepție.

Este motivul pentru care am întreprins diligențe (în fapt, am scris câteva e-mail-uri) ca apoziționiștii, măcar parte din ei, reciclați în timp din exilați în diasporiți, să circule acasă și prin paginile *Vieții Românești*. Cu regretul, și cu scuzele de rigoare, că *VR* nu reproduce condițiile grafice ale *invitatei*, asigurate pentru publicația müncheneză, de la debut și până astăzi, de talentul unui plastician dedicat: Radu Anton Maier.

Exigența critică a paginilor apoziționiste e girată, la noua serie, de profesorul Gelu Ionescu, coordonator literar.

Selecția materialelor preluate de *VR* aparține exclusiv redacției, cu acceptul autorilor, primit prin bunăvoința domnului Gheorghe Săsărman, director al *APOZIȚIEI*, căruia îi adresăm și pe această cale mulțumiri pentru concursul dat în realizarea acestui eșantion, credem, reprezentativ pentru lăudabila revistă-carte ce cu onoare conduce.

Mulțumiri convenite *Schöffling @ Co. Verlagsbuchhandlung GmbH*, Frankfurt am Main, pentru permisiunea de a reproduce versiunea românească a postfeței semnate de Gerhardt Csejka, la volumul *Stau pe treptele vântului*, de Rolf Bossert.

Nu în ultimul rând, mulțumiri autorilor înșiși ! (*MARIAN DRĂGHICI*)

ION DUMITRU

O REVISTĂ LA UN NOU ÎNCEPUT

„APOZIȚIA” – SERIE NOUĂ

Grație strădaniilor și interesului manifestat în ultima vreme de conducerea și membrii *Societății Culturale Româno-Germane (Deutsch-Rumänische Kulturgesellschaft)* „Apoziția” e.V., se preconizează reapariția, la München, într-o serie nouă, a revistei „Apoziția”. Este o inițiativă temerară și lăudabilă căreia îi doresc sincer succes!

Pentru cei în necunoștință de cauză, reamintesc că, apariția ei, în urmă cu 33 de ani (în 1973), s-a datorat dorinței de a face cunoscută, după primii patru ani, activitatea *Cenaclului literar-artistic de la München*, o întocmire neformală, care și-a început existența în urmă cu 37 de ani, la 23 martie 1969, la domiciliul și din inițiativa subsemnatului și a soției, și căruia i s-au alăturat, de-a lungul timpului, nenumărați susținători, intelectuali, creatori și iubitori de frumos din capitala Bavariei, din Europa, sau de mai departe, fiecare cu aportul și meritele lor. S-a întâmplat ca, dintre mai multe nume propuse pentru revistă, alegerea să cadă pe „controversata” noțiune de „Apoziția”, avansată de George Ciorănescu, pe care am adăugat-o și titulaturii cercului, devenit de atunci *Cenaclul literar-artistic (Der literarisch-künstlerische Kreis)* „Apoziția” – *München*. Acceptarea acestei denumiri nu a implicat, sub nicio formă, vreo condiționare programatică, doctrinară, ideologică sau de altă natură, fapt specificat și în redacționalul „Ce este *Apoziția*”, apărut în primul număr al revistei, în toamna lui 1973, de când începe să se vehiculeze acest nume.

Atât cenaclul cât și revista, nefiind persoane juridice ori altceva cu acoperire legală – în afară de răspunderea personală și de drept a inițiatorului, fondatorului și organizatorului, editorului și redactorului responsabil, deținătorul dreptului de *copyright* și al ISSN-ului, adică a subsemnatului – nu a implicat în mod legal sau de drept, sub altă formă, pe altcineva cu responsabilități, obligații financiare, organizatorice sau răspunderi față de autorități, indiferent de măsura interesului și aportului asumate voluntar în anumite perioade de mai înainte de 1998. În virtutea

acestor drepturi și răspunderi, care nu au fost niciodată înstrăinate cu accepțiunea mea, am decis, ca odată cu transformarea *Cenaclului literar-artistic* „Apoziția” în *Societatea Culturală Româno-Germană (Deutsch-Rumänische Kulturgesellschaft)* „Apoziția” e.V., să-i cedez, fără obligații sau condiționări, dreptul de *copyright*, de editare și difuzare a revistei „Apoziția” și a colecției cu același nume, în folosul membrilor și susținătorilor săi, conform stipulațiilor statutare.

Privind înapoi și trecând în revistă complicațiile și neajunsurile întâmpinate în editarea numerelor deja apărute în condiții de exil, îmi mărturisesc convingerea că, susnumita societate, cu talentele, capacitățile și forțele care i se alătură continuu, în noile condiții deschise de înlăturarea dictaturilor din Est și de perspectivele integrării țării în Comunitatea Europeană, cât și a facilităților tot mai remarcabile ce apar în domeniul tipografic, editorial și *mass media*, va izbuti să asigure apariția acestei noi serii a revistei, cu mult mai multă competență, într-o ținută grafică care să se conforme noilor posibilități, și cu un conținut care să-i facă cinste. Știu că nu va fi ușor și de aceea apelez la toți cei care ne-au apreciat împlinirile anterioare, dar și la factorii de răspundere din domeniul culturii din țară sau din Germania, să acorde actualei societăți un sprijin moral, logistic și material mai generos în cele ce și le propune și implicit în editarea acestei reviste, care a apărut odinioară doar grație unui entuziasm desinteresat și a unor eforturi și sacrificii personale.

München, februarie 2006

GHEORGHE SĂSĂRMAN

CE NE PROPUNEM...

Fără nici o îndoială, destinul culturii românești se făurește, în chip primordial, între hotarele României, acolo unde e concentrat potențialul creator major al nației. Anii de după decembrie 1989 au deschis aici calea manifestării eliberate de dogme și canoane a talentelor autentice, calea exprimării nestânjenite a ideilor, a intensificării contactelor culturale, a reluării dialogului fertil cu contemporaneitatea.

Circulația liberă a persoanelor a dus însă, din pricini diverse, la o cu totul altă dimensiune a emigrației, având ca rezultat o modificare substanțială a structurii comunităților românești din țările aflate cândva de partea cealaltă a „cortinei de fier”, numite generic pe atunci „lumea liberă”, și care continuă încă să exercite o puternică atracție. Paralel cu aceasta, două minorități etnice dintre cele mai numeroase, germanii și evreii, au emigrat aproape în totalitate, în frunte cu elitele lor intelectuale, lăsând un gol iremediabil în profilul multicultural al țării. Ținând totodată seama de resuscitarea conștiinței naționale a românilor din țările limitrofe, vom observa cu îndreptățire că, mai ales în vremea din urmă, o parte demnă de toată atenția din potențialul cultural global al României se situează totuși în afara hotarelor ei.

Mulți dintre purtătorii acestui potențial se manifestă, desigur, și în cuprinsul țării – fie că e vorba de periodice sau de producția editorială, de repertoriul teatrelor sau al orchestrelor, de muzee sau săli de expoziții – cu mențiunea că drumul e lung și anevoios, presărat cu destule neînțelegeri, prejudecăți și obstacole. Totodată, mulți dintre ei și-au făcut loc (nu fără efort, se înțelege) în viața spirituală a noii patrii, fie integrându-se fluviului maiestuos al culturii dominante, adăugând câte-unui *melting pot* sclipirea smalțului tricolor, fie activând în organizații ale comunității românești sau semnând în publicațiile diasporei, alimentând pâraie de pe câte-o pajiște singuratică. Dar atât într-un caz, cât și în celălalt, potențialul la care ne referim aici, luat în ansamblu, este foarte greu de decelat, în țară contribuțiile individuale pierzându-se printre mult mai numeroasele prezențe autohtone, iar în străinătate identitatea lor diluându-se până la a deveni cu totul străvezie, sau dimpotrivă, rămânând captivă într-o enclavă impermeabilă. A face cunoscut acest potențial, a-i acorda șansa audienței pe care o merită, ar reprezenta nu numai un act de justificată recompensă morală, ci și un important câștig pentru cultura românească în genere.

Reluând editarea Revistei „Apoziția”, ne propunem să oferim tocmai o astfel de șansă, o tribună privilegiată creatorilor din afara țării, atât celor care se exprimă în limba română, cât și celor care, deși de alte etnii sau idiomuri, continuă a se raporta în opera lor la fosta patrie comună. Chiar și numai acest prim număr, cu toate limitările datorate unui început de drum, dovedește cu prisosință, credem noi, că avem și cu cine, și cu ce ne prezenta. Căci reunind pâraiele singulare într-o matcă, se poate convinge oricine de forța lor redutabilă, de torent capabil să rupă orice zăgazuri.

Fiind vorba de o publicație anuală, am dori să oglindim în chip exemplar tot ce se produce mai bun, în decurs de un an, în felurite domenii de creație, singurul nostru criteriu de selecție fiind dictat de exigențe literare, estetice. Pe lângă contribuții originale, vom publica aici și semnări de cărți, periodice, manifestări culturale românești semnificative de pe

mapamond. Este desigur un țel ambițios, imposibil de atins fără sprijinul neprecupețit al unor colaboratori de pe toate cele cinci continente. Spațiul ocupat în sumarul ediției actuale de Germania (și mai ales de München) se explică, desigur, prin aceea că aici își are sediul Societatea Culturală Româno-Germană „Apoziția”, dar și prin dificultatea de a lega de la bun început contacte eficiente la scara întregii planete. Cu ajutorul binevoitor al dumneavoastră, stimați cititori și, totodată, autori potențiali, sperăm să depășim asemenea inerții, proprii demarării [...].

München, aprilie 2006

GHEORGHE SĂSĂRMAN

ROLF BOSSERT

Vest și Est. Vizavi imposibil

V

Mickey-Mouse cel mititel
Plin de pofte, la bordel,
Pupă mâțe recurent.
(Disneyland – ce decadent!)

(10. 3. 84)

E

Flacăcără scapăpără-n noapte,
Întunenericul iute s-a lăsat.
Cucuvevelele țîțipăpă-n turle,
Doar Partidudul veghează ne-nfricat.

(1981/82?)

Astă vară

Toropită gură
zace-n soare.

Limba e piatră
arzătoare.

La zgomote
urechea visează.

Ba doarme mintea,
ba este trează.

(Aprilie 1982)

Bitum

Cuțite rigide! Că vouă
chiar moartea
suplă vă pare,
nuia mlădioasă.

Un caldarâm îmi înfigeți
în inima verde.
Spre templul palid al pielii
Răzbat macete.
Speranță mi-e frica:
fulgerătoare pasăre colibri,
părăsind colivia. Astfel

singur rămân,
cu plămâni
pe asfalt.
Coaja

definiției
de-a fi liber.

(29.1.84)

(traducere de Mariana Săsărman)

DAN CULCER

Proverb

În România paternică, revoluționară și castă
Într-o casă vastă ca o țeastă
De cal împușcat și devenit tractor
Locuia un mareșal mustăcios și chior
Mereu răcit nasul său părea izvor,
Picături cădeau în ciorba cu onor
Mama râdea, tata plângea, fiul scâncea
Lumea era guralivă, ce taclale după ciorbă,
Comunism vărsat sub macarale

La prânz, în jurul mesei lungi
Toți aveau un obraznic chef de vorbă.

“Dar cine limba lungă are
Cinci ani va tăia la sare”

THEODOR DAMIAN

În tine demonul cel mai fioros

Am văzut omul cu trupul arc
care putea sări când voia,
mai puțin sau mai tare
după cât de nervos era
fața lui o sculptură cubistă
deci implicit suprarealistă
cum ne spune Dali
discursul îi curgea
din gură
ca o limbă fără sfârșit

ca bandă de magnetofon
în derularea de-a durei
a tăbărât de pe fifth avenue
în soho
caută o galerie de artă
unde se plătește pentru
exponate de artă însuflețite
a început moda cea mai scumpă
din câte au fost
sublimarea răului
a schimonoselii după un
ritual de business bine prestabilit
întâi trebuie să identifiți
în tine demonul cel mai fioros
să-l cultivi până la ultima glorie,
căci competiția e dură
și banii nu se dau cu ochii închiși
apoi trebuie să înveți a juca rolul
acelui demon la perfecție
până te identifiți cu el
apoi îți cauți un stăpân
și ca să-l găsești trebuie
să impresionezi prin autenticitatea
demonismului tău
dacă găsești unul
încep teste de tot felul
pentru dovada ireversibilității
întru chipul dintâi
și proba finală, tăierea vocii
când încredințezi codul
computerului tău
celui ce te cumpără
apoi o strângere de mână
prietenesc diabolică
așa începe noul mileniu
nu se știe cât
geniu e-n demon
și cât demon e-n geniu.

ION DUMITRU

Jocul

Eu, noimele,
în joc le caut doar;
multiplicând cu ele
iarăși
jocul.

În joc de sorți,
în jocuri de hazard,
m-am înhăitat în joc
cu jocul vieții,
și în vârtej,
de voie sau nevoie,
bat pasu-n ritmi
ori contratimpi,
în joacă doar –
ca să m-amuz –
jucând un joc
ce tot din joc
m-a pricopsit
cu jocul.

Adeseori,
când dor de aventuri
îmi poartă jocul,
cu gemete
sau chiote pătrund
în strâmtul labirint
ce-mi ține clipa,
și-n galerii cu pasu-mi
cutreierând adâncuri,
ca un miner tot caut
și-n disperare bâjbâi,
prin smârc și glod,
prin roci și prin nisipuri,
sub lampa-nșelătoare
a Speranței,
un spulber

din râvnitul minereu.

Dar când din crez
îmi fac făgăduință,
mormanele din beznă le adun,
și cât de dulce-i truda mea și chinul,
când din străfund,
întocmai ca sobolul
eu – rând pe rând –
le scot,
la suprafață.

E jocul meu
beție fără margini,
ce vrând-nevrând
cu patimă îl joc;
vatră de foc mi-e inima;
cărbunii,
cu simțurile toate îi ațâț,
tot sufletul ca un furnal să-mi ardă,
și-ncet încet
– în lacrimi picurând –
metalul pur să-și afle întrupare
în formele
ce eu le-am conceput!

E noima mea
jucând în joc
să-mi tot multiplic
j o c u l.

München, 1994

ANDREI FISCHOF

Lumea

Îl întreb pe tatăl meu: cum ți se pare
lumea
întins în pat.
Ca un tavan, îmi răspunde,
ca un tavan alb
și doar închizându-mi ochii
îi văd
toate chipurile pe care i le-am cunoscut.

și cum e ea, mă încăpățânez eu.
E toată numai glasuri pe care le aud
prin sita memoriei,
ca fâlfâitul aripilor unui fluture uriaș
cu viața-i, doar cât o zi, trecând
fără mine.

LIVIU GEORGESCU

Nu trăiesc cu detașarea condamnatului la moarte

nu trăiesc cu detașarea condamnatului la moarte
ci cu neliniștea condamnatului la viață
nici nu beau să uit de moartea care îmi e camarad
mă fascinează speranța
mă întorc în mine în același timp când mă retrag în afară
trenuri marfare transportă între mine și exterior sentimente
în diferite ipostaze, printre cartofi, lămâi și curcubeele veșnice
intrate prin crăpăturile nesupravegheate

Suntem o scriere neinventată

suntem o scriere neinventată într-un text naufragiat
la malurile Stixului
viteza luminii ne face imobili, fără timp

DINU IANCULESCU***Să nu ne prindă diavolul oftând***

Să nu ne prindă diavolul oftând.
Să-i dăm lui Dumnezeu ce se cuvine
cât pe Pământ din mila Lui ne ține
și cât e timp să-L mai slăvim cântând.

Cu El să-ncepem ziua care vine
și să sfârșim cu slavă Lui în gând.
Să nu ne prindă diavolul oftând.
Să-i dăm lui Dumnezeu ce se cuvine.

Și-n noaptea vieții, cine știe când –
la numărutul dintre rău și bine
să căutăm în talgerele pline
lumina Lui și 'naltul Lui veșmânt

Să nu ne prindă diavolul oftând.

LAURENȚIU ORĂȘANU***Ultimul bal***

Armonică, timpul se strânge acum,
Un ceas pe perete îmi e calendar,
Și doar o potecă rămâne din drum,

Și soarele-n cer e un biet lampadar.

Iar râul, ce-odată-l treceam doar înot,
Acum pot să-l sar, dintr-un salt, ca pe-un șanț,
Podarul, și el a plecat după pod,
Pe mal, amintire, atârnă un lanț.

Și toată livada s-a strâns într-un prun
Cu flori ce-avortează în grabă, de ger,
Din toată pădurea, mai e un gorun,
Și-n scorbura lui, un erete stingher.

Bărbați îmbrăcați în costum la un rând,
Și fete cochete, în rochii de voal,
Aleargă, dispar, parcă intră-n pământ,
Grăbiți să ajungă la ultimul bal.

ANDREI ZANCA

Chip după chip

chip după chip s-a desprins de mine în drumul străbătut
spre a putea deprinde o singură înșiruire
doar mie menită.

ninge. var. vărui de nea.

și câtă moarte cuibărim în noi până a ne petrece / ninge.
fulguie ca-n ziua în care l-au aruncat pe amadeus
în groapa comună

spre a se mistui în auzul nostru mereu.

GERHARDT CSEJKA

UN „GUERILLERO BLAJIN” ȘI OCHIUL PICTORULUI

*Postfață la volumul **Stau pe treptele Vântului** de Rolf Bossert*

Când, în toamna anului 1986, Editura Rotbuch îl prezenta cititorilor din Germania Federală pe Rolf Bossert, prin intermediul unei selecții de circa 80 de poezii, numele lui, deși la un moment dat prezent în paginile presei germane, practic nu era cunoscut – nici măcar atât de vag și superficial precum al acelora, pe care mulți îi identifică drept poeți „cunoscuți”, fără a-i fi citit. Rolf Bossert venise din România în 1985 de Crăciun, ca așa-numit *Aussiedler*, pentru a-și pune la nici măcar două luni după aceea capăt vieții.

Volumul din Editura Rotbuch purta titlul *Auf der Milchstrasse wieder kein Licht (Iar nu-i lumină pe Calea lactee)* – era deci Bossert un extraterestru, iar „România” cumva pe Lună? Ce fel de oameni erau acești imigranți numiți *Aussiedleri*, de ce fel era cultura, dar arta lor? Mai acută decât în genere la poezii aparținând unor culturi străine, lipseau în cazul de față contextul facilitând orientarea și înțelegerea, câmpul de referință cât de cât cert. Mai mult decât oricând, legitimarea artistică trebuia să se bizuie pe textul însuși, pe opera poetului.

Nici până astăzi, la douăzeci de ani de la moartea lui, nu s-a schimbat nimic în această privință, nici dacă grație editării în Germania a unor scriitori aparținând aceluiași „biotop” – Herta Müller, Richard Wagner, Franz Hodjak, Klaus Hensel, Werner Söllner, Johann Lippet – acel minim de cunoștințe cu privire la ambianța generală și condițiile determinante ar fi trebuit să sporească, cunoștințe care constituie premiza unei lecturi „normale”, de natură să asigure sau cel puțin să sugereze o înțelegere spontană. În același timp însă, prin evenimentele ultimilor ani, universul de groază al „comunismului real”, care furniza cadrul general de viață, s-a estompat într-atât, ajungând de domeniul istoriei, încât sau nu mai reușește deloc o prezentare convingătoare și intensă a dimensiunii lui dramatic-umane, sau înțelegerea nemijlocită a acestuia e posibilă în mod paradoxal numai în planul dramei individuale, fără totuși ca grozăvia abisurilor politico-morale să fie pusă în relație cu această dramă, cum este cazul când este vorba despre nazism / holocaust. (Imre Kertész, care, după primirea Premiului Nobel, nu contenea să se opună receptării lui ca autor de literatură a holocaustului, în loc de a se sesiza legătura cu experiența lui din Ungaria comunistă, redă esențialul spunând că „*orice dictatură se îndreaptă către*

Auschwitz”). O literatură însă care, fără orice referință la Auschwitz, deschide în mod brutal tocmai acest orizont, și care dezvăluie prin imaginile ei iminența pierzaniei din toate sistemele totalitare, o asemenea literatură ar trebui să fie înțeleasă astăzi pretutindeni, indiferent cât de familiar sau de străin ar fi universul concret al experienței de viață a artistului. Ar trebui să se poată miza așadar pe o anumită receptivitate pentru enorma diversitate a ipostazelor privării de libertate, dar și ale rezistenței împotriva acesteia. Totuși, țin să atrag atenția asupra unor particularități, a căror cunoaștere să faciliteze accesul la această poezie.

Începuturile poetice ale lui Bossert au stat sub semnul unei duble reverberații șaisoptiste: pe de o parte, *Conducătorul*, cum avea să fie numit, a înfruntat în 1968 fățiș Moscova și s-a solidarizat cu Dubcek, trezind prin aceasta și la București speranța unei primăveri pragheze (a nu se uita lozinca „*socialismului cu chip uman*”); pe de altă parte, tinerii literați și intelectuali din provinciile românești populate de germani erau relativ bine aprovizionați cu produsele spirituale ale acelor ani din Occident, respectiv Republica Federală Germania, astfel că din combinația promisiunilor oficiale de reformă cu activismul de stânga juvenil s-a născut o literatură rebelă în haine de anti-poezie, ceea ce a conferit cercului de scriitori din care făcea parte și Rolf Bossert numele de *Grupul de acțiune Banat*.

Nu universul sentimental propriu, nici măreția naturii ori întruparea în rime cumiți a vreunei viziuni majore se află în centrul atenției acestor începători într-ale scrisului, ci nevoia imperioasă a unei participări cât mai eficiente, nevoia de a da glas „conștiinței critice”, de a dărâma convenții rigide. Deși acest tipar nu era nici el original, ci ei croiau doar după el, acesta a avut darul de a-i feri cu oareșcare succes pe membrii grupului de diletantismul epigonal în care cad atâția tineri preocupați de scris. Rolf Bossert, care în cei 12-13 ani de activitate poetică a parcurs un drum lung de la începuturi și până la culmile de mai târziu ale producției sale artistice, relatează într-o însemnare ce sentimente violente de culpă și ce teamă paralizantă stârneau în el acele crâmpie mai ermetice din lirica universală, pe care ca june poet le consuma cu evlavie și ignoranță totodată, crezând că la acești giganți ai spiritului, deși nu-i înțelegea sută la sută, ar fi trebuit ca în fiecare tresărire prinsă în cuvinte, și în fiecare punct, bizarele lor alcătuirii să poată fi tălmăcite într-un limbaj inteligibil pentru el. Și confruntat cu asemenea culmi și genuni de neatins ale actului poetic, îl năpădea spaima de a nu-și părea sie însuși un biet impostor, atunci când născocea câte-un vers care nu se lăsa transpus cu una, cu două într-un mesaj univoc. Așa se face că se dedică cu predilecție poeziei aforistice cu poantă sau bazate pe jocul de cuvinte: „*Am ilustrat sentențe general-umane de o manieră destul de isteată și lejeră, închipuindu-mi a fi descoperit noi aspecte, de care omenirea fusese până atunci, vezi Doamne, privată. Pe acest tărâm aveam*

siguranță, jocul era transparent, deci explicabil. Calea spre poezia concretă era astfel deschisă. La fel de logică a fost și preocuparea pentru așa-numita poezie a crinolinei, în filiațiune brechtiană, unde – prin analogie cu un jupon rigid din sârmă – teza susține ca un schelet învelișul-text(il). Astfel s-a săvârșit înregimentarea mea într-un grup de persoane legate prin aceleași opinii sociale și politice. Și totuși nu aș putea spune astăzi care să fi fost idealurile care și-au pus asupra-mi amprenta pe viață.” (Manuscris inedit)

Rândurile vioaie cu caracter exploziv ale acelor ani de început, când și-a însușit formula colegului timișorean Richard Wagner, a poetului ca „guerillero blajin”, se caracterizează printr-o enormă dexteritate și precizie a limbajului, îmbibat cu ironie și autoironie, într-o gamă completă de la fin până la caustic. Iar impactul era prin natura lucrurilor cu atât mai sigur, cu cât era mai îndrăzneț jocul cu focul, adică svejkianismul mai pronunțat. Giumbușlucurile politice inofensive nu meritau osteneala, exercițiul predilect al tinerilor autori angajați era să joace cenzurii o festă. Astfel, din aparent simpla constatare că după deschiderea jocului cu mutarea „a” urmează în mod necesar mutarea „b” („*cine spune a trebuie să spună și b*” – proverb german, n.tr.), rezultă un enunț surprinzător, și deci poetic relevant, doar atunci când, descompunând analitic cuvântul *schreibe* (scriu), rezultă *schrei* (strig) și *be*, știindu-se că scrisul (îndeletnicirea scriitorilor) era supravegheat cu suspiciune de către statul totalitar, pentru a se înăbuși în fașă orice manifestări de nemulțumire, de critică mai mult sau mai puțin fățișă, ori vreun comportament posibil dușmănos. Într-un asemenea context, poezia *Argument* a lui Bossert se citește, din punctul de vedere strict al conținutului, ca îndărătnică aserțiune că (în acel stat) nimeni nu poate face un pas, fără ca la al doilea să trebuiască să strige. Or, în mod normal, o asemenea afirmație nu putea trece de cenzură (totuși a trecut). În mod asemănător, în poezia *Gebot* (Poruncă), jocul cu expresia (germană – n.tr.) „*să nu lauzi ziua înaintea nopții*” devine subversiv pe fundalul unei realități care nu numai că suprima critica, ci pretindea o neconținută preaslăvire. Iarși ceva ce nu putea fi spus în gura mare. Sau poezia *Ausnahme* (Excepție): când în împrejurări extraordinare se iau măsuri extraordinare, e de înțeles; acolo însă unde statul recurge în împrejurări normale la măsuri extraordinare, se ajunge ca starea de asediu să devină realitate cotidiană, cu alte cuvinte teroare de stat.

Asemenea trucuri și metode au fost categorisite de unii drept limbaj esopic, alții au afirmat chiar că practica cenzurii ar fi constituit o provocare benefică, obligând la o mare subtilitate de limbaj. După cum rezultă din notița citată mai sus, acest gen de hărțuiri lingvistice erau desigur preludiul mai ușor, înainte de a se ajunge la partida propriu-zisă. În al doilea volum, *Neuntöter (Nouă dintr-un foc)*, părăsește pajiștea zburdălniciilor publice subversive bazate pe consens, pentru a se aventura pe terenul alunecos al

universului existențial. Și este de mirare, retrospectiv, câte elemente brizante din punct de vedere politic conține și acest volum – cu alte cuvinte, câte reușeau să primească totuși bun de tipar. Desigur și un merit al redactorului de carte, Franz Hodjak, care a știut cu dibăcie cum să prezinte lucrurile în fața cenzurii. Doar șase texte, care se concentrau la modul concret asupra unor anomalii politice, au rămas pe dinafară. De altfel, în acea perioadă de timp, se ajunsese ca până și aspectele cele mai personale, intime ale vieții să se regăsească fatalmente în sfera politicului. Așa că indiferent ce spuneai sau ce scriai, niciodată nu erai sigur că nu vei avea de-a face cu cenzura. „*Es ist, wie von Pest / dahingerafft worden Vertrauen. / Weiss strahlen die Brüste.*” („Încrederea, / ca de ciură, ucisă-i. / Străluce albul sân.”) – spune poetul, într-o versiune primă, încă necizelată, a poeziei care avea să primească titlul *Märchen* (Basm) și care, cu neasemuită cutezanță, contopește poetic minciuna din pagina de ziar cu înșelarea aspirației omenești elementare de încredere, încât atunci când încheie cu „*Liebe, auch ein Versuch.*” („Iubirea, tot un experiment.”), dă un verdict laconic și deziluzionat referitor la credința în valorile umane. Rolf Bossert a pățimit durerea trezirii la realitatea crudă cu toate fibrele harului său poetic; în viață, până la ultima consecință.

Nostalgia unei „*existențe în anatomie*” (vezi *Tradiție, generații* – noiembrie 1982), în care încă țipătul este considerat o reacție firească la durere, sau în alt loc dorința de a vedea cu voluptate arzând „*pe polițaiul ultimului simțământ*” – ce iluzorie dorință, căci: „*Cine / în cap cu foarfece / trăiește, moare / cu drag.*” – aceste stări sufletești încifrate anticipează sumbru agravarea dramatică a situației după decizia familiei de a înainta actele pentru emigrare. Acest lucru s-a petrecut pe 14 iulie 1984. La scurt timp, în luna august, Rolf Bossert este supus unui interogatoriu la Securitate și obligat să semneze un protocol, în care se formula suspiciunea că el ar propaga prin textele sale o atitudine ostilă statului. În octombrie își pierde locul de muncă din cadrul editurii și i se interzice să publice. Anul următor, de lungă și chinuitoare așteptare, trebuie să fi fost dur pentru el. În poeziile din această perioadă, orizontul deziluziei și amărăciunii, care marca viața de zi cu zi, ajunsă din motive politice insuportabilă, se extinde treptat asupra existenței ca atare. Se pare însă că decizia de a părăsi țara a fost precedată de îndelungi perioade sumbre, de criză. Încă din lunile iernii 1983-1984, poeziile lui semnalizează o ruptură adâncă, o înstrăinare gravă, care desigur nu s-a ivit de azi pe mâine. Fără să poată fi totuși reperați factori externi care să o explice. O întâmplare din primăvara anului 1981 ar putea fi totuși menționată ca eventual punct de reper în această privință: la părăsirea restaurantului scriitorilor, Rolf Bossert și prietenul său Klaus Hensel au fost atacați din senin și bătuți (Bossert a suferit o dublă fractură de maxilar); pentru că un martor cu prezență de spirit l-a imobilizat și reținut pe unul

dintre făptași, au avut loc ulterior chiar un fel de „cercetări”, care au rămas, cum era de așteptat, fără nici un rezultat. Bănuiala, cum că Securitatea ar fi avut vreun amestec, era îndreptățită, ba chiar întărită de unele indicii, dar nu a putut fi nici confirmată, nici infirmată, așa încât această întâmplare constituie doar în planul simbolic-poetic un element de natură să consolideze treptat anumite structuri paranoide de judecată și comportament.

În mod semnificativ, lectura poeziei *Ucigașul de porumbei*, dedicată lui Klaus Hensel și scrisă în mai 1981, așadar foarte apropiată în timp de pățania comună, nu sună cătuși de puțin ca o prelucrare criptică a traumei și nu e recomandabil a se vedea în acel incident dramatic un fel de moment declanșator al unei evoluții continue înspre deznădejdea neagră cu finalul cunoscut, care evoluție ar putea fi documentată, pasă-mi-te, prin poeziile scrise în intervalul de până la plecarea din țară; acesta ar fi un mod de abordare cam hazardat, căci lucrurile nu se prezintă, în intercondiționarea lor, atât de simplist și linear. Pentru că Bossert obișnuia de la un moment dat să treacă sub poezia finită data scrierii ei, se poate constata că el nu a ținut un „jurnal liric”, în sensul valorificării nemijlocite a ceea ce ziua tocmai îi aducea ca experiență de viață, ci că trebuia să treacă mult timp până când aceasta se condensa în acele concentrate de imagini, care lui însuși i se par enigmatice și în care el regăsea o sumă a trăirilor sale. Nu întâmplător era fascinat de producțiile japoneze de tip *haiku* sau *uta*, precum și de catrenele chinezești. Unele remarcabile rezultate ale influenței acestora, care poartă totuși marca tipică a lui Bossert, sunt datate: început de toamnă '82. Cu decembrie '82 e datată poezia *Cântec*, care după părerea mea face un racurs spre evenimentele din primăvara lui 1981 („*Cine mai are un cântec / se prinde de beregată / fără motiv.*”), și abia în iunie 1983 avea să scrie *Cântec rănit*, al cărui lexic face trimiteri concrete („*lovitură, maxilar, caldarâm*”) și ale cărui ultime două versuri fulminante conduc, prin acel „*ochiul*” (o complexă metaforă de bază la Bossert), căruia nu-i urmează un punct, îndărăt spre începutul poeziei și deci la problematica propriu-zisă, mai generală: „*Mitternachtstag*” („ziua miezului de noapte”).

La sfârșitul anului 1984 devin mai evidente sfârșeala și gândurile de adio. Într-o frumoasă poezie care trebuie privită prin prismă programatică (*Pictorul*), face o delimitare limpede între ale vieții și ale artei: pictorul îndeletnicindu-se cu pictura lui, pe când „*alte făpturi*” se „*topesc după țipăt*”, iar timpul „*vine în vizită*”.

Cu două săptămâni înainte de moarte, pe 2 februarie 1986, Bossert îi împărtășește lui Adam Seide „*proiectele literare*” pe care le avea:

1. Un volum de poezie, cuprinzând o selecție de texte lirice „*care au luat naștere în ultimul an al șederii mele în România (și care, din punct de*

vedere tematic, reprezintă un întreg)”. Poezia aleasă să dea titlu volumului este ***Minut de reculegere pentru Eulenspiegel***.

2. Să culegă mai multe „proze scurte (ca gen literar ceva între snoavă și povestire de almanah)” într-un manuscris cu titlul provizoriu ***O sută de miniaturi europene***. 15-20 ar fi deja scrise, pentru restul există notițe care ar trebui doar prelucrate. „Intenția mea este să creez o stare de tensiune între poveștile relatate numai în aparență fără pretenții literare din Răsărit (România) și Apus (Germania Federală), care să se comenteze reciproc, abordând absurdități inerente sistemului respectiv. În mod implicit s-ar încerca găsirea unui răspuns la întrebarea dacă și în ce fel noțiunea geografico-istorică Europa mai poate fi utilizată în condițiile divizării politice actuale a continentului în lumea ‘întâi’ și ‘a doua’.”

În cei douăzeci de ani care au trecut de atunci, chestiunea nu și-a pierdut actualitatea. Iar cine se simte acasă *pe treptele vântului*, aparține amândurora, păstrând desigur o distanță respectabilă față de amândouă.

GERHARDT CSEJKA

(Traducere de Mariana Săsărman)

CARMEN-FRANCESCA BANCIU

FADO

(fragment de roman)

1

Ședeam cu toții la masă, tatăl meu și Dina, noua lui soață, mătușa Xena, sora mamei mele, Lazăr și copiii.

Sărbătoream o despărțire. Concomitent, o zi de naștere. De fapt, multe altele ar mai fi fost de sărbătorit. Altele, la care mai bine nu se făcea referire. Eu sărbătoream plecarea mea. Plecarea mea în lumea largă. Nu știam pe câtă vreme. Dintotdeauna am dorit să plec. Iar acum toate ușile stăteau deschise. Acelea ale țării pe care doream s-o las în urmă și acelea ale țării în care doream să intru. Aceste uși misterioase stăteau acum pentru un scurt răstimp toate deschise. Adulmecasem curentul de aer pe care mișcarea lor îl stârnise. Iar acest curent mă mâna irezistibil.

Ședeam la masă cu tata și cu o tortă festivă. O situație neobișnuită. Căci la noi nu se sărbătoreau zilele de naștere. Nu se sărbătoreau nici alte aniversări de familie. Și mai neobișnuit era însă că toți își dădeau silința să fie draguți unii cu alții. Și pe cât posibil să nu se certe.

Ar fi fost multe de sărbătorit în acea zi. Printre altele, plecarea mea la Berlin. Și împlinirea a zece ani de la moartea mamei. Pentru a sărbători, tata avea însă nevoie și de un cadru istoric. De un context măreț în care să fie ancorate destinele noastre individuale și prin care să li se confere semnificație istorică. Așadar sărbătoream și 45 de ani de la terminarea războiului. Totodată 45 de ani de când generalul Leslie R. Groves îi spusese fizicianului dr. Oppenheimer la telefon: „*I'm very proud of you and of your people. Apparently it went with a tremendous bang.*” Iar președintele Truman spusese la radio: „*The world will note that the first atomic bomb was dropped on Hiroshima, a military base.*”

Nu mai știu dacă a vorbit la fel și când cu Nagasaki.

Iar când tata și-a ținut toastul, pronunțând cuvintele *Enola Gay*, mi-am amintit că mai șezuserăm o dată la masă pentru a evoca acel eveniment. Cândva în copilărie. Încă nu mergeam la școală. Iar *Enola Gay* avea pentru mine misterul unei vrăjitoare rele.

Tata se dă în vânt după cuvântări. Și nu scapă nici un prilej să le țină. Asta i se trage de pe când era primar. De când era secretar de partid. Ori poate i se trage pur și simplu din naștere.

Eu sărbătoream aproape un an de la căderea Zidului Berlinului. De la revoluțiile din Europa. Și cu atât mai mult a celei din România. Despre care tata nu era dispus să țină vreo cuvântare. Din acel moment, el nu mai înțelegea lumea. Eu sărbătoream că tata nu mai înțelegea lumea.

Ar fi fost multe de sărbătorit. Și nu toate ar fi fost îmbucurătoare. Fiecare în parte avea aniversările lui secrete. Și moartea mamei ar fi fost de sărbătorit. Deși știu că despre moarte se vorbește cu respect.

Ședeam cu toții la masă în sufragerie. Bunica, pe care tata nu o scotea din „preastimată doamnă”, lipsea desigur. Spun desigur pentru că tata și bunica dintotdeauna evitau să-și iasă în cale. De astă dată însă bunica îi ieșise definitiv din cale. Murise de curând. Și asta s-ar fi putut sărbători.

Nimeni nu s-a deranjat să mă anunțe la București. Decât după ce totul se terminase. Iar bunica era sub pământ. Ție ți-e oricum totuna, îmi spuse mătușa Xena. Nici măcar la mormântul lui maică-ta nu te duci.

Între mine și mama situația încă nu e limpede. De aceea nu merg la mormântul ei. Nici nu și-a putut lua rămas bun de la mine. Pe deasupra, pentru mine mormintele nu înseamnă mare lucru. Și doar pentru a vorbi cu mama nu trebuie să merg acolo. Asta o pot face și de la Berlin. La cimitir îi sunt oricum doar osemintele.

Nici la mormântul lui maică-ta nu te duci. De ani de zile un reproș mut, pe care mătușa în fine îl pronunța.

Nimeni nu m-a înștiințat. Bunica ar fi dorit cu siguranță să mă vadă la despărțire. Nu i-au dat prilejul. Dar probabil că oricum e totuna. Moartea nu ne poate despărți. Nu în măsură mai mare decât distanța pe care o punem între noi. Pe care o punem între noi când plecăm aiurea.

Moartea nu ne poate despărți. Căci toate trăirile ne însoțesc pe fiecare drum, oricât ar fi să mergem de departe.

Și în definitiv.

Ne poate oare despărți ceva cu adevărat?

În familia noastră au avut loc multe despărțiri. În toate familiile au loc despărțiri. Nu pe toate le înregistrăm conștient. Nu altfel în ziua aceea. Ședeam cu toții în jurul mesei și ce distanțe ne despărțeau!

Dar deodată ne-am privit cu adevărat. Dintr-odată se străduiau cu toții. Cineva care nu ne-ar fi cunoscut ar fi putut spune că radiam cu toții amabilitate. Că arătam pașnici. Și într-un asemenea moment mătușa Xena spuse ca în trecut: și pleci în Germania! Cum te cunosc eu, o să rămâi acolo.

Nu știu în ce măsură mă cunoaște mătușa mea. Cu siguranță însă cunoaște doar o mică părțică din mine. Și numai aceasta vrea să rămână în Germania. Tot restul meu vrea să fie liber. Și să meargă pretutindeni.

Așa liberă nici nu ești, spuse mătușa. Ai bărbat și copii.

Și o patrie, completă tata.

Mătușa mea Amalia, soră de-a bunicii, care încă era în viață, nu fusese invitată. Nu știu din ce motiv. Ea n-avea bărbat și nici copii. Și nici despre patrie nu prea avea habar. În primul rând, ar fi zis ea, ce-i aia patrie. Și apoi să nu uităm cum e îndeobște cu tații. Azi sunt aici, tații. Mâine pleacă în vreun război. Pleacă, pur și simplu. Crezi astfel că ai un tată și apoi tot nu-l ai. Sau e un altul.

Cu patria nu voiam să-mi bat capul. Mătușa Amalia ar mai fi spus: dragă, ce-i aia patrie. M-am născut în altă țară decât maică-mea și soră-mea. Deși nici una nu s-a urnit din loc. Ba era Ungaria, ba era Transilvania. Ba era Austro-Ungaria. Astăzi se cheamă România. Ce importanță are.

Tata era totuși de părere că trebuie să-ți jertfești viața. Pentru patrie.

De altfel, nu voiam să cuget ce importanță are. Voiam să plec. Departe. În căutarea noului.

Și apoi?

Și apoi, hm, pe tema asta o să mai cuget.

Sedeam cu toții la masă și totul era atât de pașnic la noi. Mătușa mea își tăie o bucățică din șnițel și o vârî în gură. Și cu gura plină spuse: păi da. În locul tău aș ține totuși să știi de ce Germania nu ar fi pentru mine țara de vis.

Nici n-o privii. Părerea ei despre îndatoririle, drepturile și obligațiile mele, despre dorințele, țelurile și aspirațiile mele, o cunosc. Și mă pot lipsi. Șnițelul era mâncarea preferată a mamei. Această preferință se perpetuase peste generații în familia mamei și mi s-a transmis și mie. Toți ne dăm în vânt după șnițel vienez și tortă *Sacher*. Și pentru că tocmai îngurgita mâncarea preferată a mamei, mă gândeam să nu o întrerup.

Înainte să pleci trebuie să afli ceva. Ai vreo idee de ce bunicul tău își descărca mereu mânia asupra mamei tale. Mai ales când bea ceva? Pe mine nu m-a bătut niciodată. Numai pe maică-mea și pe soră-mea Dora, mama ta. De fapt mi-era numai soră vitregă.

Nu știu de ce nu i-am pus întrebări. Tata își plecă privirea în farfurie. Copiii erau prea mici încât să înțeleagă ceva. Pe Lazăr îl preocupa plecarea mea. Pe mine mă preocupa despărțirea de copii. Nici nu prea ascultam. Mătușa-mea înghiți nemestecată îmbucătura. Mai adăugă repede: în cele din urmă l-au trimis în Transnistria.

N-am întrebat-o nimic. Mătușa Xena continuă să mănânce. Noi toți, la masă. Ca o familie adevărată, care sărbătorește ceva. A doua zi am plecat cu trenul prin Budapesta și Viena la Berlin. A fost o călătorie lungă. Priveam pe fereastră. Și mă gândeam la viitor.

2

O nouă voce mi s-a insinuat în ureche din ultima zi petrecută în România. Multă vreme am reprimat-o. Eram ocupată cu de-ale vieții. Cu sosirea la Berlin. Cu rămasul ori plecatul mai departe. Și dacă da, unde. Din acel moment multe se schimbaseră pentru mine. Însă nu știam că ar fi avut de-a face cu acea clipă când mătușa mea și-a înghițit nemestecată bucățița de știțel.

Țelul meu fusese Berlinul. Transnistria era un tărâm depărtat. Nu figura pe harta mea.

Ledig House, OMI Internat. Writer's Colony, New York, Mai 2005

CARMEN-FRANCESCA BANCIU
(Traducere de Mariana Săsărman)

GEORGE BANU

NOAPTEA NECESARĂ

Noaptea îmi curge în vene
Cioran

Noaptea sau spatele zilei

Noaptea este pentru zi ceea ce spatele este pentru față (spate căruia i-am dedicat recenta mea carte pentru a-i releva atracția și forța de sugestie). Ea cere pictorului sau omului de teatru să se “întoarcă” pentru a descoperi celălalt aspect, rebel, opus autorității unanim admise a feței și a zilei. Astfel puterea lor e destabilizată prin tăcerea spatelui sau tulburările nopții, pe care Goethe o califică drept “fața străină a zilei”. Ea produce, într-adevăr, ceva straniu și, asemeni spatelui, depășește principiul separator al individualizării pentru a ne plasa în perspectiva esențialului. Aici, dincolo de particularități proprii, natura omului se dezvăluie și artistul însuși, pictând, nu se mai plasează în fața motivului, ci e integrat în noapte. Noaptea însă distinge pe adevărații săi amanți, care se pierd în ea, de cei care se mulțumesc a o atinge, mondeni și simpli dansatori de piruete nocturne. Rari sunt aceia ca Goya sau Céline, care s-au dăruit nopții până la capăt. Noapte a pământului și noapte a spiritului. Ei se înstrăinează de zi, fără a lua nici precauții, nici măsuri securitare, căci poartă noaptea în ei. Și, până la capăt, plătesc prețul. A o lua pe drumul nopții înseamnă a nu te teme de exces, de tot ceea ce el presupune ca uitare a normelor în vigoare, a constrângerilor și cenzurilor, și aceasta în numele acelei convingeri a lui Marguerite Duras, care afirma că “noaptea totul e mai adevărat”.

Ziua și noaptea presupun o alternanță reluată la infinit, ce implică opoziția zilei și a nopții contrarie aceluși “legato” propriu tranzițiilor pe care le reprezintă răsăritul sau apusul de soare. Clară, această antinomie funcționează ca o “mașină binară” ce refuză compromisul interstițiului, finețea alunecării progresive, pe scurt sentimentalitatea proprie tuturor expreselor “*entre-deux*” – profilul sau clar-obscurul. Văzute nici din față, nici din spate, ele produc plăcerea incertitudinii, proprie unui amestec

impur ce se dezvăluie și se ascunde. În acest eseu încerc să descopăr pariurile cu care se confruntă scena și tabloul, atunci când ele se confruntă cu noaptea, care le e aprioric opusă, prin faptul că nu e favorabilă privirii. Departe de soarele care răsare sau de ziua care moare, scopul constă în a se consacra nopții, această dizidență a zilei. Noaptea e ziua văzută din spate. (...)

Noapțile moderne

Modernitatea, aproape toți specialiștii sunt de acord, debutează sub semnul Secolului Luminilor, secolul lui Diderot și Rousseau, al lui Marivaux și Watteau, al *Dicționarului Enciclopedic* și al Revoluției Franceze. Ceea ce ne precede a marcat identitatea noastră, dar filiația directă se înscrie în linia secolului XVIII, care a dat naștere omului modern. El îi este fiul. Plasându-se sub semnul zilei, protagoniștii Secolului Luminilor au angajat lupta lor. Utopiile sunt întotdeauna diurne – nocturnul revine mai târziu, ca un “*retour du refoulé*”, pe care istoria l-a produs și a crezut că-l va cenzura. Nu putem gândi nici aștepta ceea ce e “Nou”, integrând noaptea. Ea apare, într-un al doilea timp, ca un refugiu pentru speranțele înfrânte. Și astfel ceea ce începe sub semnul Luminilor se convertește, câteva decenii mai târziu, în retragere nocturnă. (...)

A existat o “vârstă de aur a nocturnului”..., nocturn ce se definește prin intervenția divină ce salvează ființa refugiată în întuneric. În clipa rătăcirii supreme, la ceasul singurătății celei mai adânci, o lumină însă îi apare celui care nu s-a îndoit de credință. Și acest miracol i-a fascinat pe maeștrii Renașterii care, dincolo de toate diferențele, s-au consacrat negrului mistic. Negrul ce rezistă disperării, din moment ce intervenția supremă rămâne constant posibilă și ea e capabilă să producă lumina indispensabilă. Noaptea e indisociabilă de un efect luminos salvator. În inima nopții, cea a lui Caravaggio sau a lui Rembrandt, a lui El Greco sau Georges de la Tour, maeștrii săi incontestabili, o rază de lumină o traversează întotdeauna. Supravegheat, protejat, omul nu va fi nicicând abandonat. Aurul luminii înfrânge obscuritatea nopții. Semn al optimismului datorat credinței care definește pe toți vechii maeștri ai nopții. (...)

Noapțile moderne, în schimb, sunt nopți fără Salvator Suprem, nopți fără ajutor exterior. Dacă Dumnezeu există, el nu intervine, fiind diseminat, difuz, imperceptibil. Caspar David Friedrich îl “vedea printre trestii”. Acest Dumnezeu nu luminează în mod explicit, el însă permite căutarea spirituală și contemplarea mută. Noaptea își modifică natura. Ființa caută și se caută fără certitudinile de altă dată. De la certitudinile

noapților sfinte se trece la rătăcirile noapților moderne. Noapțile noastre. Cu toate perturbările și replierile lor temporare...

Noapțile sacre sunt nopți de interior... Interiorul privilegiază intervenția explicită a divinului și măestrul nopții i-au acordat prioritate față de exterior, a cărui dispersiune și variație va interesa cu predilecție pictorii moderni. Noaptea modernă nu e de la început atee, dar, de la început, ea e panteistă. Divinul nu se mai ivește grație unei raze de străluminare, ci se difuzează în peisajul nocturn, a cărui dimensiune sacră o percep atât artistul cât și privitorul pânzelor sale. Mutația de la interiorul nocturn la exteriorul obscur marchează trecerea de la nopțile sacre la nopțile moderne, nopți panteiste.

Starea de noapte

Cu această expresie, “starea de noapte”, am putea caracteriza artiștii care sunt indisociabili de explorarea obscurității, acompaniați sau nu de un ghid divin, cu perspectivă sau nu de salvare. Ei poartă noaptea în ei și rămân indiferenți la claritate, căci arta lor își are ca rațiune de a fi captarea părții de umbră ascunsă în ei, destin și vocație cărora trebuie să le găsească răspuns. Ei au fost reuniți într-o clasă de oameni desemnați cu termenul generic de “omul de miazănoapte”. Nu omul care alege noaptea, ci omul care o are în sine însuși și caută să o mulțumească.

“Starea de noapte” nu implică în mod obligatoriu un cer nocturn, ea depășește determinismele concrete, și nu e exclus să i se resimtă efectele în plină zi, închizând obloanele și trăgând perdelele. Pentru că, artist aflat sub semnul “stării de noapte”, El Greco picta la lumina candelor în plină zi. Această “stare” definește câteodată un artist sau o întreagă generație care se îndepărtează de zi din cauza unei așteptări neîmplinite sau a unei aventuri ratate. Marii creatori romantici germani au resimțit toți efectele “stării de noapte”. “*Lumea e profundă, mai profundă decât ziua*”, murmura, citând versurile lui Hölderlin, marea actriță Edith Clever în spectacolul lui Syberberg, *Noaptea*. “Starea de noapte” se instalează în noi pentru a ne elibera de ceea ce ne-a apărut ca limitat și a ne permite să parvenim la ceea ce altfel ne-ar rămâne inaccesibil. Astfel ne consolăm de decepțiile zilei. Artistul pictează noaptea ca o alternativă nesupusă zilei: noaptea îi e adăpost. Ea, cum spune Andrei Pleșu, e “*ocazia unei coborâri în sine, adică a unei apropieri de sine*”. Peisajul nocturn favorizează o asemenea expediție, el asigură condițiile favorabile unei retrageri în sine ca șansă de acces la sine, grație uitării tulburărilor diurne și a orbirii solare.

La anumiți artiști moderni, “starea de noapte” este adesea cronică și ea trimite la ceea ce poetul Keats definea ca fiind “*capacitatea negativă*”

care face ca “*omul să accepte incertitudinile, misterele, îndoielile fără a căuta să se reconforteze prin recursul la fapte sau la rațiune*”. Această “capacitate negativă” nu se reduce la noapte, dar ea o suscită și îi oferă contextul favorabil expansiunii. Noaptea, pentru acești artiști, nu e resimțită ca un spațiu tranzitoriu ce conduce ineluctabil către liniștire; ea, dimpotrivă, e definitivă, imuabilă, de nedepășit. Artiștii o transformă în identitate personală pe care o asumă din plin. Și, pentru ei, revelația, dacă intervine, ea nu provine de la o putere superioară sau exterioară, ci de la noaptea însăși. Noapte care naște acele “lumini” ale spiritului, cum spunea Novalis în celebrele *Imnuri* pe care i le-a consacrat. Ele luminează, dar altcum și altceva decât soarele.

Romanticii, decepționați ai *Luminilor*, vor impune până la inflație “starea de noapte” ca regim ce convine raportului ce-l au cu lumea și dezamăgirile ei. Noaptea le-a servit de refugiu, de protecție. Mai târziu, dintr-o perspectivă diferită, Baudelaire o va considera ca fiind o vocație a artistului modern, căruia el îi cere să salveze “partea de umbră” a lumii, pe care o amenința claritatea științei. A invoca noaptea capătă astfel sensul unei dorințe de secret nedeștețat, de enigmă nedeștețată, de rătăcire necesară. Și astfel primei nopți moderne, noaptea peisajului, i-a urmat o a doua noapte, noapte urbană care va ști să introducă tehnologiile moderne, în special electricitatea, fără a-i trăda însă esența. În pictură, orașul, fără îndoială că altfel decât pădurea sau oceanul, nu va suprima “starea de noapte”. Dimpotrivă, o va duce până la extrem, o va exaspera.

Anumite medii sau epoci se arată a fi mai atrase de obscuritate și se declară mai dispuse să reacționeze la “starea de noapte” care, după circumstanțe, se adaptează și se modulează, fără a dispărea complet nicicând. Dacă “starea de noapte” e la început activă, îndeosebi în țările Sudului, unde pictează Caravaggio, Bassano și atâția alți pictori la care lumina pătrunde greu în întuneric spre a revela personaje și gesturi sacre, ea se va impune apoi, în mod privilegiat, la pictorii Nordului, pe malurile mării sau la marginile pădurilor septentrionale. Acolo artiștii se împlinesc explorând aspectul nocturn al naturii și extraordinarele lor reușite provin din această alianță între “starea de noapte” și “aspectul nocturn al naturii” (“*die Nachtseite der Natur*”).

“Starea de noapte” nu va fi întotdeauna ușor admisă, cum o confirmă destinul lui Caravaggio, primul și cel mai radical dintre “tenebroși”, cum a fost denumit curentul al cărui șef a fost. De-a lungul timpului, operele sale au fost când detestate, când adorate. Poussin, marele pictor “academic”, considera că odată cu Caravaggio a început decăderea picturii; alții, dimpotrivă, îl vor transforma în referință indiscutabilă. “Starea de noapte” produce reacții diverse, unii se reclamă ca fiindu-i fideli reprezentanți, alții, dimpotrivă, încearcă să o domesticească. Ingres,

în acest sens, își sfătuia discipolii să “pună alb în umbre”, compromis pe care nicicând nu l-ar fi admis Georges de La Tour. Dar putem distinge artiști radicali, apărători constanți ai “stării de noapte”, asemeni lui Caspar David Friedrich, de alții care îi variază intensitatea și-i temperează vertijul. Astfel se definesc pictorii nopților moderne, la care lumina mistică dispare și întunericul devine difuz sub impactul becurilor electrice. Ei se consacră unei nopți agitate, adeseori plasată sub semnul neliniștitor al războiului sau al asasinatelor. Noapte politică.

“Starea de noapte” e un “cadru de experiență”, un concept de “intensitate joasă”, pentru a relua termeni utilizați de Véronique Nahoun–Grappe, dar un asemenea tip de concept convine artei, căci el are meritul de a reuni gândirea și trăirea. El nu se reduce la concret, dar nici nu se înalță pe culmile abstracției, unde suntem amenințați de asfixie prin rarefierea abuzivă a aerului. (...)

Noaptea e inseparabilă de exces. Maupassant își încheia un mic text, intitulat tocmai *Noaptea*, afirmându-și convingerea că “*ceea ce iubim cu violență sfârșește până la urmă prin a ne ucide*”.

Ca încheiere

Cehov își începe “tetralogia” sa celebră cu noaptea *Pescărușului*, noapte exterioară pe care tânărul Kostia vrea să o integreze în reprezentăția cu piesa sa de debut – și o termină printr-o altă noapte, noapte de încheiere, aceea a *Livezii cu vișini*, în care toate obloanele sunt închise, stăpânii plecați, arborii tăiați, în care pătrunde nu un adolescent febril ci un bătrân epuizat. Cele două nopți își răspund. Dacă prima anunță un debut plasat sub semnul unei morți ce va urma să se producă, a doua noapte încheie un ciclu, noaptea ultimă, noapte testamentară. Noaptea morții lui Firs.

Curioasă coincidență, eroul avangardei, Marcel Duchamp, din motive polemice cu tradiția ferestrei albertiene, model renașcentist al cadrului pictural, va concepe și el o imagine de închidere pusă sub semnul obscurității și al negrului. *Fresh Window* ar putea servi de scenografie pentru noaptea finală a lui Cehov. În spatele pătratelor negre care obstruează privirea, o întregă tradiție a picturii europene dispare, aceea a vizibilului. Cehov, scriitor la originea modernității, și Duchamp, care o personifică în artele plastice, își corespund: închiderea negrului îi leagă.

O operă ar putea servi drept concluzie pentru noaptea modernă: *Midnight blue* de Barnett Newmann. Ea nu sufocă, ea lasă să transpară o linie de lumină care salvează relația între claritate și obscuritate, fără nici o referință la intervenții exterioare. A iubi noaptea nu înseamnă

obligatoriu a-i sacrifica termenul complementar. Noaptea nu refuză să ni se dăruiască, chiar dacă un abur de albastru persistă. Sau o picătură de apă, ca în spectacolele *Scenei plastice*, grup polonez din Lublin. Nu vedem nimic și totuși, ca la Barnett Newmann, o fisurare se produce: boaba de apă care pe scenă reflectă lumina, la fel cum, pe pânză, albastrul destabilizează autoritatea dictatorială a negrului. Să respirăm puțin... de-abia; dar noi suntem invitați să captăm astfel acest ultim freamăt, această ultimă urmă de lumină. Negru impur. El împiedică noaptea de a fi doar o esență a spiritului, pentru a o asimila unei experiențe a ființei. E domeniul artei.

“*Fiți atenți! Fiți atenți! Noaptea se termină*”, scrie Wagner în *Tristan și Isolda*. Fantomele și amanții se tem de zori și regretă sfârșitul nopții, la fel ca atâția artiști care, la rândul lor, iubesc refugiul nocturn, unde totul e mai intens și adeseori, în mod paradoxal, mult mai clar.

GEORGE BANU

HANS BERGEL

MENUETUL REGINEI

(*fragment din Scene din viața mea*)

Dintr-a'ntâia și până într-a patra primară am avut un coleg de bancă în multe privințe altfel decât copiii de țărani și meseriași cu care eram împreună în clasă, cu care mângăleam caietele și le făceam învățătorilor viața amară. Florian, numit de noi Flori, era singurul care nu vorbea în dialect, nu participa niciodată la întrecerile de trântă și la încăierări, și care avea darul să îmbine în modul cel mai natural o fire liniștită cu înțelepciunea, sollicitudinea și o amabilitate demnă – ceea ce avea și asupra celor mai zurbagii dintre noi un efect dezarmant. Faptul că în pauze și la orele de sport câștiga cu agilitatea lui ieșită din comun toate întrecerile îi asigura respectul nostru. Nu era unul să nu-l simpatizeze.

Părinții lui Flori aveau într-o localitate vecină o brutărie, despre ale cărei produse se povesteau minuni. Un frate mai mare de-al lui, care avea mai

apoi să-și facă la Viena și Budapesta un nume ca pictor portretist, frecventa gimnaziul orășenesc „Honerus”. În timpul anului Flori locuia la două mătuși, surori ale tatălui, niște doamne amabile și politicoase, care îl înconjurau cu multă dragoste. Poate să fi fost ele acelea care l-au învățat maniere atât de alese.

Ce-l făcea atât de deosebit în ochii noștri nu era însă doar distincția comportamentului său, și nici faptul că, venind dintr-o altă localitate, purta pentru noi straniul nume Éstergéthy, indiciu de proveniență nobilă maghiară – nu, nicidecum, ci zvonul că distincția lui se datorează anturajului regal de care ar beneficia. Cel puțin așa ne-a spus învățătorul nostru, când odată Flori nu era de față, fără ca spusele lui să ne mai fi preocupat după aceea; nici unul dintre noi, băieți de zece ani, nu avea vreo reprezentare a ceea ce însemna „anturaj regal”, dar din acea clipă nimbul colegului nostru ni s-a părut scaldat în și mai multă lumină. Florian Éstergéthy cel gracil și blond, cu un cap rotunjour, pistrui roșietici în jurul nasului și o privire zglobie, era pe vremea aceea prietenul meu cel mai bun. Ne vizitam reciproc, ori de câte ori programul nostru ne-o permitea. Ceea ce mă atrăgea erau în primul rând cantitatea și varietatea gustoaselor prăjituri pe care mătușile mi le ofereau. În schimb Flori venea în după amiezele lui libere la noi acasă, pentru că se făcea multă muzică. Într-o bună zi, sora mea i-a pus în mână un flaut și, după o mică lecție de digitație, i-a spus: „Hai, încearcă!”. Ne-au uimit progresele lui; erau atât de rapide, încât în scurtă vreme a fost capabil să execute, împreună cu mine, fără greșală, spre bucuria tuturor, mici piese din „Cărțulia cu note pentru Anna Magdalena Bach”, din operele și oratoriile lui Händel, menuete și sarabande de Jean Philippe Rameau și Georg Philipp Telemann. Unde aveau să ducă toate acestea nu bănuia pe atunci nici unul dintre noi.

Și astfel trecu anul, și mă întristam foarte la gândul despărțirii de Flori, și că pe durata a aproape două luni voi fi privat la joacă de tovarășia lui, dar și de nemaipomenitele prăjituri ale mătușilor. Încă și mai abătut decât mine era Flori: „Tu barem poți să faci muzică cu frații și cu tatăl tău, dar în familia mea nu cântă nimeni la vreun instrument” – spuse el odată. Dar chiar în ziua următoare veni cu propunerea de natură să rezolve nefericita situație. Mă invită să petrec vacanța de vară ca oaspete al familiei Éstergéthy la Bran, așezare deloc depărtată de poalele Carpaților, situată între Masivul Bucegi și Piatra Craiului și, foarte pitoresc, sub castelul cu același nume. „Tatăl meu” – spuse Flori dublându-și invitația cu o momeală – „face prăjituri încă și mai bune decât mătușile. E cofetar și furnizor regal, și aprovizionează zilnic castelul cu dulciuri pe timpul săptămânilor de vară, în care Regina Maria se află la Bran.” Oferta lui nu numai că era demnă de luat în seamă, ci avea și o dublă tentație. Înzestrat de timpuriu cu înclinația irezistibilă spre tot ce-i dulce, mi-am amânat planul de a merge pe Valea Mălăești în sus la

stânele bunicului meu și, după o scurtă discuție cu mama, am acceptat să petrec o parte a vacanței în vestita localitate climaterică.

N-au trecut trei zile și soseam la Bran. Vrând să le arate părinților săi – oameni prietenoși, pe care i-am îndrăgit pe dată – în afară de notele bune, și cum știe el să cânte la flaut, Flori m-a poftit din după amiaza primei zile pe veranda casei așezate dedesubtul turnurilor impozantei fortărețe de pe coama stâncoasă care străjuiește Pasul Bran. Încă înainte de a trece în marchiza care înainta adânc în grădină – părinții lui Flori ne așteptau deja acolo – nasul îmi fu asaltat de miresme fermecate. Căci pe masă, alături de flaute și partituri, se lăfăiau sub razele piezișe ale soarelui, pe farfurii de porțelan translucide cu flori albastre, felii lucioase și aurii, emanând un parfum înnebunitor, de *sacher*, *doboș* și *greta-garbo*, prăjituri pe care tatăl lui Flori învățase să le prepare în anii dinaintea primului război mondial, ca ucenic și calfă în capitala crăiască Viena – adevărate comori ale acelei desăvârșite culturi culinare, celebrate deopotrivă, de la Adriatica până în Munții Tatra, de la Lvov în Polonia până în Lombardia nord-italică, de zeci de neamuri și popoare din marele Imperiu Habsburgic și care cu siguranță a contribuit mai mult la stabilitatea complicatei și dificilei împărății decât forța militară și geniul diplomatic al Maiestăților Lor Apostolice de la Viena. Încă astăzi, la aproape un veac de la destrămarea granițelor politice de odinioară ale spațiului cezaro-crăiesc pot fi cu precizie și fără greș reperate datorită persistenței în timp a celebrelor și râvnitelor bunătăți. Ceea ce pe hărți de mult nu mai există ca imperiu unitar, a rămas configurat prin semnele de marcă gustative și olfactive care odinioară se răspândeau din patiserii și brutării în toate provinciile și țările împărăției, insuflând supușilor, oricât de feluriți să fi fost ei, aceleași simțăminte față de coroană și împărat. Oare nu savurează, și astăzi încă, maghiarul de la Balaton și secuul din Carpați, croatul de la poalele Dinarilor Carstici și ultimii sași din Brașovul ardelean numitele delicatese cu aceeași, aproape evlavioasă desfătare ca și un locuitor al Vienei, Bratislavei, Cernăuțiului ori Timișoarei, deși ei toți nu mai trăiesc uniți în monarhia dunăreană, ci risipiți de mult în multe state? Abia atunci când și aceste ultime forțe de coeziune ale imperiului, care au fost miresmele prăjiturilor și tortelor, vor fi dispărut din lumea noastră, va fi istoricul îndreptățit să decreteze apusul definitiv al falnicei monarhii cezaro-crăiești, cu pajura ei bicefală cu tot. Care împărăție a mai lăsat urme atât de pregnante?... Da, putem conchide că pier imperii și împărați, dar magia *doboș*-ului și a tortei *sacher* le supraviețuiește.

Pe scurt, ațâțați și stimulați de valul de mirosuri de pe veranda estivală a cofetarului regal Julius Éstergéthy, Flori și cu mine am cântat melodiile preclasice și baroc cu atâta râvnă și iscusință, încât părinții lui Flori nu osteneau în a ne cere bis-uri. Voioasele acorduri răzbăteau din grădină afară în stradă, apoi spre versanții împăduriți ai munților care flancau trecătoarea

și până sus, la balcoanele și terasele castelului. Abia către seară am închis caietele cu note. Cât de inexpresive păreau acum pe masă, alături de la fel de inexpresivele farfurii golite – ca și acestea, văduvite de sensul, ba chiar de menirea lor; o dată cu muzica și înfruptarea se sfârșise și conversația noastră.

Încrețindu-și fruntea, tatăl lui Flori, mustăcios, rotofei, puse brusc capăt taifasului, spunând aproape morocănos că ar fi timpul să mergem la culcare – căci regina, poate iarăși în toane rele, așteaptă cu punctualitate la micul dejun prăjitura cu lămâie proaspăt făcută și drăgălașele bile de ciocolată pudrate cu marțipan, pe care cunoscătorul le savurează sub numele de „bășinuța maicilor”, și ferească Domnul dacă și numai o fărâmitură nu i-ar fi fost pe plac – „iar voi doi”, mai spuse el, „duceți mâine dimineață prăjiturile sus la castel. Tu, Flori, cunoști drumul, pe la intrarea servitorilor.”

Tocmai se ridicase de pe bancheta de pluș, când cineva sună la ușă. După câteva minute, ca o confirmare a proastei dispoziții care-l cuprinsese deodată pe soțul ei, mama lui Flori, care deschisese ușa, aduse cu o privire speriată știrea că cineva de la curte, cu o privire de gheață, venise la porunca reginei ca să afle dacă aici s-a întrecut cineva cu muzica, de s-a auzit până sus la castel. Și că ea, mama, a spus tot adevărul – despre muzicanți, despre instrumente și muzică – după care curteanul a plecat cu o mină distantă, chiar severă, spre poarta castelului. „Doamne Dumnezeule”, exclamă ea, apucând cu o mână tremurândă ochelarii care atârnavă de un lăntișor de argint pe pieptul ei, „să o fi deranjat oare pe regină cântatul la flaut, poate chiar s-o fi supărat? Majestatea Sa poate fi uneori foarte neîngăduitoare...” Într-adevăr, expresia trufașă a omului de la castel, pe care l-am zărit la plecare prin geam, nu promitea nimic bun.

Întrucât la ora aceea târzie tot nu mai era nimic de făcut și oricum eram la discreția capriciilor reginei, ne-am dus la culcare abătuți și ușor derutați de felul cum se încheiase o zi atât de frumoasă. Înainte de a adormi în miresmele poienilor și pădurilor de brad, i-am mai pus prietenului meu o întrebare cam prostească: „Dar e oare la castel regina?” „În fiecare vară stă o vreme acolo”, îmi răspunse Flori căscând, „e o doamnă frumoasă și aleasă, dar ori de câte ori generalul-maior se întâmplă să întârzie, tata are necazuri.” „Generalul-maior?” „Da, iubitul ei. Regele a murit de mult, și atunci își mai îndulcește și ea viața. Oriș’cât, mie-mi place de ea... noapte bună!” mai spuse Flori. Și din clipa următoare l-am auzit respirând adânc și regulat.

O cunoaște pe regină! gândii eu, impresionat. O place și nici că-i pasă că s-a interesat furioasă de cântatul nostru la flaut. Asta o fi așadar „anturajul regal” al prietenului meu, de care vorbise învățătorul. Halal început de vacanță! Mă certam acum pe mine însumi, mai bine m-aș fi dus la ciobani la munte, că și ei știu să sufle-n fluier! De ce a trebuit să mă las ademenit să

vin la Bran – cu niște nenorocite de prăjituri... și adormii în susurul pârâului din fundul grădinii.

În dimineața următoare, mama lui Flori ne trezi cu o figură îngrijorată: se vedea pe ea că dormise prost. Din brutăria aflată într-o aripă a casei venea un miros de prăjitură caldă cu lămâie și de „bășinuța maicilor”, care se amesteca cu aerul tare al dimineților de munte. După toaleta matinală, domnul Éstergéthy a controlat gradul nostru de curățenie, examinându-ne unghiile, urechile și gâtul. Îmbrăcat într-un halat ca neaua și o bonetă la fel de albă, tatăl venise cu două tăvi din lemn de tei, pe care, sub două ștergere în culorile roșu-galben-albastru ale tricolorului, erau rânduie prăjiturile aburinde. „Domnul fie cu voi”, spuse el așezând tăvile pe brațele noastre întinse și ne deschise ușa, „grăbiți-vă, e târziu!” Mie îmi încredințase tava cu „bășinuțe”, ale căror arome de ciocolată se învălătuceau înnebunitor în jurul nărilor mele, de-mi lăsa gura apă și-mi venea să leșin de poftă. În pofida acestor chinuri și a semnelor rău prevestitoare, când am ajuns sus, gâfâind după urcușul anevoios pe treptele de piatră ale scării în spirală, șefa bucătăriei regale ne-a făcut o primire prietenoasă. După cum avea să ne lămurească ulterior tatăl lui Flori, ea fusese adusă cu ani în urmă de la Paris, unde se calificase ca *gardemanger*, adică specialistă în prepararea cărnurilor, dar fiind și în posesia diplomelor de maestru *légumier* și *pâtissier*. „Dar în privința artei cofetăriei”, aproape că se înverșună tatăl lui Flori, „nu ajunge la nasul școlii vieneze.” *Madame Juliette Roccard*, o femeie uscățivă, energică și nu prea tânără, săltă câte-un colț de șervet tricolor, dădu din cap mulțumită, murmurând „*parfait!*”, și făcu semn către două fete frumoșele, cu bonete albe scrobite pe părul brunet, să ia tăvile în primire. Ele ne priviră curioase și chicotiră.

Flori, care cunoștea obiceiurile casei, mă înghionti, dându-mi de înțeleș că e timpul să plecăm. În acel moment s-a deschis ușa întunecată din fața noastră și a intrat bărbatul cu chipul sever pe care-l întrezărisem cu o seară înainte, după scurtul lui schimb de cuvinte cu mama lui Flori. Când l-am privit în ochi pe individul cu păr negru, lins și briantinizat, și cu dungă impecabilă la pantaloni, am simțit că mă cuprinde o stare mai mult decât neplăcută. „Maiestatea Sa”, spuse el abia mișcându-și buzele, „a dat *ordre* să-i fie aduse pe dată cele două flaute.” Pe nesimțite, cum apăruse, așa și dispăru. Oare ni se păruse doar că ne-a privit sarcastic? Să se fi referit cumva la noi, când a vorbit de cele „două flaute”? Până a apuca Flori să spună ceva, eu am zbughit-o din bucătăria castelului în jos, pe treptele în spirală, înfricoșat și cuprins de neputincioasă furie. Nu, nu, pe flaute nu pune ea mâna în vecii vecilor! Poate să fie ea de o mie de ori regină și să-l trimită cu *ordre* pe caraghiosul ăla încrezut – flautele nu le capătă! Flori venea alergând după mine, urmându-mă din stradă în grădină și până în casa părintească. „Știi ce”, am strigat eu la el înșfăcând instrumentele, „mai

scutește-mă cu regina ta, flautele nu le dau nimănui!” Nu m-am potolit nici când tatăl lui Flori spuse: „Încă n-am ajuns așa departe în țara asta, ca suverana să-și însușească abuziv bunul altuia! La ce să-i trebuiască reginei două flaute? Poate vrea doar să le vadă.” Am simțit tensiunea din vorbele lui, când a adăugat, îngândurat: „Nesupușenia voastră ar putea avea urmări grave pentru munca mea.” Nici soția lui nu păru mai puțin încordată, atunci când încercă să mai aplaneze starea de spirit: „Barem cu lacheul cel insolent nu vom mai avea de-a face.” Singurul care nu putea fi scos din calmul lui era Flori: „Eu nu mă aștept la nimic rău din partea reginei.” Afirmație care suna ce-i drept cam nefiresc, și totuși avu darul să mă facă să-mi recapăt cumpătul. Am purces așadar spre castel unde, invocând *ordre*-ul regal, am intrat de astă dată pe poarta principală.

Nu, Maria, nepoată a Reginei Victoria din casa de Saxa-Coburg-Gotha, văduvă a Regelui Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen, decedat în anul 1927, mamă a flușturaticului Rege Carol al II-lea și mult iubită Mamă a Națiunii – ei bine, această persoană de o viță atât de nobilă nu ne pusese nicidecum gând rău nouă sau flautelor noastre. De acest lucru ne-am data seama din prima clipă. Atâta doar că o indispușea întârzierea chipeșului general-maior Eugen Zwiedinek Edler von Südenhorst, mareșalul curții regale și, totodată, dintre toți curtezanii ei, amantul preferat – și, indispușă cum era, orice divertisment de natură să-i omoare timpul până la sosirea domnului von Südenhorst era binevenit. Și așa s-a nimerit că „cele două flaute”, cum se exprimase lacheul cel spilcuit, i-au picat tocmai la țanc.

Stăteam în picioare în fața ei în salonul boltit, placat cu lambriuri închise la culoare, fiecare cu flautul lui. În pofida anilor ei, era încă o femeie frumoasă și zveltă, cu alură tinerească. Se povestea despre ea că făcea asupra vizitatorilor – miniștri, secretari de stat, ofițeri din țară și de peste hotare – o puternică impresie, între altele și prin aceea că avea grijă să se posteze, prin mișcări bine studiate, exact în dreptul lambriurilor sculptate din lemn de palisandru, astfel încât părul ei, des și roșu-arămiu, să apară pe fundalul întunecat încă și mai frumos, ca o mistică coroană; chiar și acum, îndreptându-se spre noi, nu pierdea din vedere acest efect. Ne-a adresat un zâmbet deosebit de cuceritor, l-a salutat apoi pe Flori, care făcu o reverență desăvârșită, ca pe un vechi cunoscut, cu vorbele: „Ce mult ai crescut din vara trecută!” și ne-a oferit din specialitățile cezaro-crăiești pe care tocmai le aduseserăm la castel – mie bineînțeles o „bășinuță”, gest prin care m-a cucerit pe dată și definitiv, și care amenința să-mi zăpăcească iarăși simțurile.

După ce ne-am delectat cu această gustare, falnica regină ne-a mărturisit pe un ton aproape familiar de ce ne chemase. Îi ajunseseră la urechi cu o seară în urmă, dacă bine a putut ea percepe, unele melodii care îi aminteau de copilărie. Ca de pildă menuete, acele dansuri de mult uitate, ținând de

cultura timpurie de pe la curțile regești, ale căror melodii s-au păstrat mulțumită unor mari maeștri cu atâta prospețime și vitalitate, încât și astăzi îi emoționează pe cei sensibili la muze. „Care dintre voi e flautistul cel mai bun?” întrebă ea pe neașteptate. Flori arătă spre mine: „El, Maiestate.” Și pe când eu începeam să deapăn la flaut melodiile în molcom tact de menuet – le știam pe toate pe dinafară – Regina Maria îl luă pe Flori de mână, îi explică ceva, iar prietenul meu cel iute la minte făcu supus o plecăciune în fața ei, după care își conduse fără preget partenera în pas de dans prin sala cu acel lambriu de palisandru care făcea totul spre a pune în și mai luminoasă evidență părul ei mățos de un roșu aprins. Siguranța și grația cu care-și îndeplinea la dans atribuția de pereche a Maiestății Sale mă uluia. Cum aleargă, așa și dansează, îmi trecu prin minte, tot așa cum ne întrece pe toți la fugă, de parcă ar zbura iar noi am fi niște butuci pe lângă el. Soarele ieșise de după coamele munților. Lumina lui se revărsa prin ferestrele deschise, contribuind la perfecțiunea degajată a acestei ore matinale. Am cântat menuete de Bach, Corelli și Mozart, visând la aroma ametoare a „bășinuțelor” de ciocolată, la servitoarea nurlie care-mi luase mie tava, și nu am fost deloc mirat să-l văd intrând pe generalul-maior von Südenhorst și rămânând, la vederea noastră, încremenit în tocul ușii, cu gura căscată și o expresie jalnică. În acea clipă, nici paftalele și nici decorațiile sclipitoare de pe pieptul lui nu i-au putut salva de ridicol înfățișarea. Căci regina nu i-a dat nici cea mai mică atenție, l-a lăsat în plata Domnului, cum stătea el acolo, continuând să danseze transpusă, cu părul în vânt, cu totul dedată muzicii mele și dansului cu prietenul meu. Ce mai conta fala militară, cu fireturi, găitane și galoane? Cu acordurile de flaut invocând străvechi maeștri și figurile înaripate de dans oricum nu putea concura, în ciuda bărbăției lui, ce-i drept arătoase.

Mult timp încă după memorabila oră de dans de la castelul Bran, flautul meu a mirosit a „bășinuța maicilor”. De pe buzele mele trecuse un zmac de ciocolată pe muștiucul instrumentului. Au fost două săptămâni de neuitat. În trei rânduri am fost oaspeți la castel.

De la acel menuet al reginei din fortăreața carpatină au trecut mulți ani. Odată cu imperiile au dispărut și oamenii care atunci intraseră pentru scurt timp în viața mea. Regina Maria a murit la puțină vreme. Generalul-maior Eugen Zwiedinek Edler von Südenhorst s-a prăpădit jalnic în anii postbelici, în închisoara comunistă de la Sighet. Și Flori? Prietenul care mi-a arătat că dezinvoltura lui în tot ce făcea nu se datora „anturajului regal”, ci numai și numai naturii lui proprii?... Prietenul meu Florian Éstergéthy a căzut ca foarte tânăr subofițer al armatei regale române, în 1942, la asaltul Odesei, „perla Mării Negre”, și până astăzi nimeni nu cunoaște locul lui de veci.

HANS BERGEL

(Traducere de Mariana Săsărman)

PAVEL CHIHAIA

FRAGMENT DE INTEROGATORIU

O fițerul de securitate se afla în spatele unui birou uriaș care se potrivea cu umerii largi, cu fruntea îngustă, cu uniforma și privirea rece fixată pe victima pe care o avea înaintea. Era imobil ca și principiile pe care le reprezenta, ca și severitatea legilor. Uneori părea că își coboară pleoapele, concentrat asupra unor probleme sau mascându-și severitatea pe care totuși cel interogat trebuia să o constate.

– Luați loc, spuse ofițerul.

„Trebuie să fie, cel mult, colonel”, gândi Tudor, așezându-se cu sfială, întrebându-se încotro să-și îndrepte privirile. Nu se cuvenea să-și ținutiască analitic interlocutorul, nici să rămână în mod firesc el însuși, încurajat de lățimea biroului și mărunțișurile risipite pe suprafața neutră. Se întreba cum era privit, la rândul său, de către cel de care îl despărțeau doar doi metri. „Este absurd să apreciez distanța în metri”, gândi, „mai bine mi-aș păstra luciditatea pentru răspunsul la prima întrebare. Îmi va cere date biografice sau amănunte în legătură cu ceea ce m-a adus înaintea sa ?” Dar gradatul a formulat o scuză pe care o putea rosti chiar cel anchetat:

– O scrisoare între colegi de profesie este un lucru firesc, chiar necesar. Așa îl și considerăm. De altfel, este vorba de o expoziție de artă medievală, ceea ce vă preocupă.

– Într-adevăr!

– Arta medievală este departe de noi. Tot atât de îndepărtată, la sute de kilometri, ca și Anglia. Vreau să spun geografic dar și ideologic. Cred că găsiți firească îngrijorarea noastră în privința unor relații nepotrivite.

– Vă asigur că a fost vorba de relații strict profesionale!

– Ne-am dat seama, nici o problemă, îl asigură gradatul, încercând să își acopere o nuanță de reproș. Apoi continuă cu voce firească:

– Relații profesionale, neprofesionale, suntem cu Albionul la poli opuși în privința politicii... ceea ce știți la fel de bine ca mine. Iată de ce am dori să ne spuneți („Trecerea la interogatoriul propriu-zis”, își spuse Tudor) câte ceva despre natura relațiilor dintre dumneavoastră și acest coleg îndepărtat.

– L-am întâlnit la un congres recent de la Londra. Înainte („ca lumile noastre să se despartă” gândi, dar continuă) nu am avut nici un prilej să ne prezentăm lucrările, să constatăm că avem preocupări comune, să discutăm, exprimându-ne punctele proprii de vedere. Știți, a fost vorba de relațiile dintre lumea bizantină care a continuat să existe în evoluția răsăriteană și Europa vestică, cu trăsăturile ei.

– Vă apreciem realizările, să nu credeți că ne sunt indiferente. Dar vă dați seama, dacă îmi permiteți să observ, că relațiile, chiar între oameni de știință, capătă și implicații amicale propriu zise, în care pot fi comunicate și informații care pot prejudicia interesele noastre. Nu că nu avem încredere în cercetătorii de la institutele științifice... dar un străin care nu ne simpatizează, care se împotrivește eforturilor de emancipare a clasei muncitoare, poate apare într-un cal troian, cu aspect frumos dar conținut războinic, încurcându-ne socotelile. Un cal troian poate ascunde totdeauna intenții primejdioase.

Comparația i se păru ciudată lui Tudor, care și-l evocă, o clipă, pe reputatul om de știință englez înghesuit în faimoasa statuie de lemn din legenda antică. Pe această imagine, care deveni tot mai palidă, apoi i se stinse lent în minte, reapăru ofițerul de securitate. Tăcut, jucându-se cu un presse-papier, cu creioane, cu dosarele de pe birou, arătându-și îndemânarea de a afla, cu orice chip, ceea ce îl interesa. La un moment dat și-a strâns chiar pumnii, desigur exercițiu de înviorare după orele de birou, totodată un avertisment pentru cel pe care îl avea înaintea.

Pe neașteptate, a intrat în încăperea un militar de grad inferior, care i s-a plecat la ureche și i-a șoptit ceva, desigur în legătură cu un eveniment care trebuia neapărat comunicat. Apoi au părăsit amândoi încăperea și Tudor, rămas singur, s-a simțit mai îngrijorat decât în intervalul în care rolul său fusese de simplu figurant. Desigur, acest prilej de a se confrunta cu sine făcea parte din regie. Pentru câteva clipe nu era obligat să joace teatru sau să răspundă. Dar, dincolo de perete, era observat și gesturile lui, încremenirea sau agitația nervoasă, privirea calmă sau disperată, se înregistrau ca într-un film polițist.

Ofițerul a revenit, s-a reșezat în fotoliu și monologul presărat cu profesiuni de credință a continuat:

– Libertatea este frumoasă, spuse încrunțat, doar atunci când cel care se consideră liber înțelege o anumită stare de lucruri și când își propune să ajute la îndreptarea lor, la continuarea unor inițiative politice fericite.

Tudor îi cântărea fiecare cuvânt, desigur necesar pentru a răspunde și a supraviețui. Totuși ofițerul, care nu își odihnea mâinile și se încrunta fără motiv, devenea pentru el, de-a lungul acestor agresive întrebări, în mod ciudat, o inexistență. Trecutul, trăsăturile imprimare de educație și de societatea în care trăia acesta, îi erau la fel de necunoscute ca și cele ale

unui funcționar anonim, aflat în spatele unui ghișeu, unde ar fi solicitat un bilet de tren. Știa doar că viața sufletească a ofițerului, purtarea sa, în cadrul familiei sau societății, gândurile despre trecut sau presupunerile în privința viitorului, îi erau colorate de efortul zilnic al fidelității față de partid. Era, în realitate, un manechin, într-o uniformă pretențioasă, coborât din vitrina Securității, în dreptul inimii aflându-se „Cursul scurt de istorie a partidului.”

Ce putea ști despre libertate și lumea civilizată această sperietoare ? Tudor și l-a închipuit, în timp ce îi asculta discursul sever, ridicându-se din fotoliu, trecând din birou în anticameră, apoi pe strada populată de oameni inocenți și tovarăși partizani, așezându-se la un dejun îndestulat, apoi în patul conjugal, lângă o soție pe care o interesau, în exclusivitate, veniturile și prestigiul în lumea înroșită de drapele. Îl auzi spunând :

– Adesea libertatea nu ascunde altceva decât îndemnul de a ignora realitatea evidentă a celor mulți... cei care suferă și au mai degrabă nevoie de pâine, nu de libertate.

„Dar civilizația noastră se întemeiază pe recunoașterea unor principii înalte, totodată pe libera lor circulație”, gândi Tudor.

S. DAMIAN

CĂLUGĂRUL FĂRĂ CREDINȚĂ

Si Cioran a fost ispitit de o dilemă inclusă în dorința de revanșă – cum anume se poate realiza un echilibru, o neutralizare a termenilor antagonici, necedându-se totuși pornirii spre vendetă: „*să nu recurgi la răzbunare, soluția te consolează doar pe jumătate, căci nu vei ști niciodată dacă reținerea a decurs din noblețe sufletească sau din lașitate*“. Concentrat asupra unui singur aspect, moralistul omite premeditat alte componente. Nu e suficient, pentru aprecierea situației, să te identifice cu unghiul celui care plănuiește replica. Ce se întâmplă dacă, în fața tribunalului convocat ad-hoc, este găsit vinovat un individ ieșit din comun, căruia posteritatea îi va purta recunoștință? Circumstanța că e doborât la pământ, batjocorit, călcat în picioare, că maltratarea continuă și mult după consumarea faptului, e de

natură să tulbure liniștea de spirit. Mai ales dacă, pentru păcatul comis, împriecinatul e pedepsit cu o furie a demolării.

Mă preocupă printre altele cazul Heidegger (1889-1976), care e departe de a fi elucidat, căci mai persistă prejudecăți și resentimente nestinse. Nu ar fi lipsită de semnificație dispunerea în paralel a unor figuri din cultura română (Eliade, Noica sau chiar cel pomenit, Cioran), cu șansele lor de reabilitare.

Vină și iertare

De destinul postmortem al lui Martin Heidegger exegeții germani se apropie stânjenți. În contrast, Sartre a evocat cu respect performanța filozofului, admirând *“fuga ființei în afară de sine”*, și l-a înscris în galeria monștrilor sacri ai gândirii, Kant, Hegel, Nietzsche. Volumul *Sein und Zeit (Ființa și timpul, 1927)* a stârnit un ecou uriaș, în succesive valuri. Pe plan ontologic se puneau întrebări fundamentale legate de prezența omului pe pământ, erau înfățișate din perspectiva duratei și a spațiului stări obsedante ale contemporaneității: incertitudine, angoasă, ambiguitatea deciziei, vecinătatea morții. Și investigațiile asupra lui Aristotel, Kant, Nietzsche, eseurile despre Hölderlin sau Celan, tratatele capitale *Was ist Metaphysik?* (Ce este metafizica?) sau *Vom Wesen der Wahrheit* (Asupra esenței adevărului) au îmbogățit tezaurul cugetării universale. Același savant, recunoscut și venerat, a săvârșit pe neașteptate o greșeală de neiertat. În septembrie 1933, a acceptat să preia rectoratul universității din Freiburg, iar în discursul de recepție s-a complăcut în rolul de apologet al doctrinei național-socialiste, a chemat tineretul la obediență în fața omului providențial, Führerul cu retorica rudimentară și barbară. Dintr-odată, prestigiul de gânditor integru s-a năruit, un mare cărturar, căutător de sensuri, liber, nepărtinitor, scufundat în aventura cunoașterii, s-a amestecat cu gloata dezlănțuită, s-a mânăjit pe mâini și a renegat un trecut onest.

Rătăcirea nu s-a extins. După câteva luni, H. a abandonat postul de comandă în universitate, riscând mazilirea și ca șef de catedră și profesor. Demisia n-a fost înregistrată ca atare, presa, nici cea străină, n-a consemnat schimbarea. H. a ezitat să sfideze autoritățile naziste flagrant, nu s-a dezis de rău cu voce tare. S-a mulțumit să se considere în rebeliune internă, clandestină, care avea prea puțin răsunet în exterior, a fost confundat în continuare cu regimul odios (nici nu era lesne atunci să se demarce răspicat). Nici ulterior, după rostogolirea în gol a nazismului, n-a simțit nevoia să se explice, să se spovedească. De câteva ori, rar, a pomenit de “rătăcire” și de “rușine”, cuvinte grele rostite de un orgolios, s-a prelungit însă o enigmă a mușeniei și a echivocului. Nu suporta H. ideea că se umilește? Nu voia să se destăinuie oricui, pându-se să apară un interlocutor de încredere, căruia să-i

poate deschide ungherele tainice? Voi zăbovi mai încolo asupra unui astfel de confident, situat la nivelul acuzatului, cu orizontul moral și intelectual exemplar, un duhovnic confruntat cu bifurcările epocii. Când abordăm motivul culpei, suntem constrânși să ținem seama de situația aparte a Germaniei, unde efortul de asumare a răspunderii cunoaște și azi noi clătinări. Nu se discută încă firesc, fără șovăieli, meritul cultural al unor personalități ieșite din serie, care au venit în atingere și cu fascismul, fără să fie contaminați (Ernst Jünger, Gottfried Benn, Carl Schmitt, Oswald Spengler). Nu e vorba doar de prezența fizică, de felurite etape ale biografiei, ci și de porțiuni ale operei umbrite pe alocuri de tentații la modă: exaltare națională, mitologie a militarizării, propulsare a unei elite a forței. Au mai rămas noțiuni stigmatizate fiindcă au fost luate în stăpânire de ideologia rasei superioare, teorii despre glie, sânge, rasă. Mișcarea de regenerare, de neutralizare a sensului cuvintelor nu are încă peste tot un rezultat pozitiv.

Ca o frână în acțiunea de dezmeticire, intervine și râvna detractorilor. Față de Heidegger s-a articulat un front al contestării, cârcotașii găsesc noi elemente de dezavuare, pun sub lupă cărțile, corespondența, mărturiile colegilor, se văd neconținut în febra anchetei, nu renunță nici în contact cu evidența la demolare.

Ciocnindu-se de o interdicție, o categorie de manuscrise nu sunt accesibile încă, abia în 2026 va expira o scadență în menținerea sub lacăt, iar acești negatori cer darea în judecată a fiului filozofului, Hermann, cel care își exercită atribuțiile de legatar testamentar. Voind pasămite să smulgă un vâl, ei insinuează că s-au răspândit o serie de neadevăruri cu privire la deruta lui H. Surparea n-ar fi mărginită la perioada 1933/34, maladia ignobilă ar putea fi detectată mai înainte, și chiar după părăsirea rectoratului, din 1935 și până la deces (1976). Verdictul dat fără tresăriri: H. s-a manifestat ca un național-socialist și ca un antisemit. Absența căinței sale publice ar fi un indiciu în plus al păcatului.

Sunt construite fanteziste legături spre a se demonstra continuitatea unor opacități. Obiect al persiflării ajunge și opera *Sein und Zeit*, suspectată de idei subversive. Pretenția de a prezenta dimensiunea ontologică e doar o travestire a unui reacționarism îndârjit. Sub pretențiile de sinteză în gândire sunt artificial expuse teze doctrinare politice, o prevestire a ideologiei naziste. E cultivat un paralelism, înălțarea spre metafizica ființei ar simboliza o repliere în fața civilizației tehnice moderne, un elogiu al retragerii și al stagnării. Se descoperă o conexiune cu afirmarea primatului spiței ariene și al misionarismului rasial. Unui conținut dubios i se confecționează și o platoșă stilistică, susțin clevetitorii. Ar fi o combinare de termeni născociți, îngrămădiți la învălmășeală, o bâlbâială teatrală. Bănuielile urâte nu rezistă la cea mai simplă expertiză, cartea a trecut cu brio examenele exigente ale breslei. Adversarii pățimași ignoră datele elementare, faptul că H. a izbutit să

îndrepte filosofia spre o nouă strălucire. La el se cristalizează conștiința că individul nu se mai simte acasă în lume, că îndură urmările unei azvârliri în cosmos (“Geworfenheit”). Karl Jaspers, cel care l-a însoțit în întreprinderea temerară și care a reprobabil desigur gestul de abdicare din 1933, a recunoscut că partenerul său aparține unei confrerii selecte, că e cel mai răsărit purtător al ștafetei filosofice germane, că în toată Europa n-are egal. Posedă un organ pentru gândirea abstractă, beneficiază de o înzestrare mentală excepțională, care nu i se poate tăgădui. Cum am spus, Jaspers nu atenuază delictul, cochetarea cu propaganda întunericului. Cu toate acestea nu e de conceput să fie împiedicat să lucreze cu creierul. Chiar dacă o perioadă nu va ține cursul de la catedră, va dispune de cele necesare pentru a putea elabora viitoarele lucrări. Un H. împiedicat să filosofeze ar fi o ipostază anticulturală. Criteriul valorii are prioritate, de folosul pe care-l poate extrage colectivitatea din efortul celor dotați depinde și sentința dată de posteritate. Abia după atenuarea iritației s-a remarcat că o serie de imputări au fost exagerate, miezul sănătos n-a fost infectat. Defăimările nu s-au limitat însă la anularea contribuției de fond, teoretice.

Întrecere între cârcotași

S-au vehiculat și alte caracterizări de ordin general, destinate să-l coboare de pe pedestal. Ce nu s-a spus despre H.? Că e un ins plat, uscat afectiv, inapt să tresară la tragic, că are un orizont redus, mult prea terestru și stereotip. Într-o analiză recentă din revista *Cicero* (dec. 2005), recenzentul Jürgen Busche nu-i acordă lui H. un credit elementar, îi refuză dreptul de a iubi natural. El conspectează o culegere de epistole, abia acum oferite spre tipar, epistole către Elfriede, soția savantului. Deși se închină în fața pasajelor care denotă capacitatea cerebrală și speculația abstractă, recenzentul nu pierde ocazia de a ironiza stângăcia lui H. în retorica erotică: scrisorile ar fi compuse în “*limba romanelor de epocă prost scrise*”, frazele copiate din melodramele la modă, însăilări într-un stil patetic, convențional, artificial. În realitate, bombănelile criticului sunt, se pare, reminiscențe ale unor porniri negative obișnuite în presa extremistă de stânga, pentru care filozoful era un exponent al unei elite de seră. Recenzentul uită să sublinieze că pustnicul din Pădurea Neagră nu s-a mulțumit să revoluționeze metafizica, ci a încercat să elaboreze și un nou limbaj adecvat, pentru care unele asocieri și înlănțuiri erau ordonate altfel, schimbându-se obișnuința. În articol e satirizată și lipsa de fidelitate conjugală a lui H., punându-i-se în cârcă fluctuația legăturilor amoroase. După Hannah Arendt, studenta inteligentă și atrăgătoare cu care se întâlnea în secret într-un hotel din Freiburg, au mai fost și alte evadări din tihna căminului conjugal, mărturisite târziu nevastei, abia în iarna 1949-1950. Insinuarea că atașamentul față de Elfriede ar fi fost un compromis filistin

pleacă de la o invenție jurnalistică. Scrisorile arată că H. a fost adânc legat de soție, că au avut doi copii și au străbătut împreună vremuri amare într-o unitate a ursitei, chiar dacă sarcinile erau distribuite strict între ei (munca de profesor – gospodăria și veghea asupra copiilor).

I s-a mai reproșat că nu era predispus la decolări, că a rămas captivul unui ritual de trai, că era prea previzibil în comportare. Aceste cârteli dovedesc o neînțelegere a ceea ce înseamnă traiectul unui om sedus de misterele genezei și ale depășirii speciei. Regnului inferior, pornirilor atavice nu li se atribuiău prea multă rezonanță în conduita lui H. Altă prejudecată era că n-ar fi agreat independența spiritului, că el însuși se preparase pentru o postură de subordonare (o sugestie machiavelică!). Că aștepta ivirea unui conducător pe care să-l servească cu un devotament de vasal. Este o extrapolare perfidă, care se sprijină pe dezorientarea expusă în cuvântarea inaugurală din 1933, cu slăvirea lui Hitler. Iluzia că-l poate influența, că ar putea fi sfetnicul înțelept, “*der Führer des Führers*”, a fost o orbire, punctul minim al prestației sale intelectuale. Nici înainte, nici după aceea nu se mai repetă astfel de dezertări ale minții. Din tot ce a proiectat și a construit H., se poate desprinde fervoarea unui gânditor care merge pe drumuri neumblate până la el și care nu depinde de nimeni. El proclamă singur trufia de explorator, fără credință, fără religie, condus numai de revelațiile creierului.

Pentru a schița portretul unui alt H., în antiteză cu pamfletele care-l desfigurează, mă las călăuzit de mărturiile corespondenței. Folosesc din bibliografia vastă două surse: 1. Martin Heidegger – Karl Jaspers: *Briefwechsel*, 1920-1963 (*Schimb epistolar*), Editura Vittorio Klostermann, Frankfurt 1990; 2. Martin Heidegger : *Briefe an seine Frau Elfriede*, 1915-1970 (*Scrisori către Elfriede*), Editura DVA, reproduse pentru întâia oară în decembrie 2005. Precizez din start că meseria mea nu e de filozof, nu mă hazardez în dezbateri care aparțin specialiștilor. Îmi propun doar să descriu un dramatism omenesc, cu o semnificație majoră.

Ideal de austeritate

Când nu era obligat să-și prezinte cursurile, H. se retrăgea la o cabană (“*die Hütte*”) în Pădurea Neagră, cabana pe care i-a construit-o Elfriede. Acolo putea să respire slobod, eliberat de presiunea micului oraș universitar, care-l călca pe nervi. Ziua la cabană se scurgea monoton, fără surprize. Ca să se poată deda călătoriilor în ținuturile spiritului, excitante, acaparatoare, avea nevoie de plictiseala din cabană, descărcare de energie care nu-l deosebea de ceilalți trudituri de pe crestele muntelui. Cu ce se îndeletnicește acolo? H. notează scrupulos mersul unei zile oarecare: tăiatul lemnelor (“*Holzarbeit*”), plimbările lungi pe serpentine, inhalând aerul tare, orele de lectură și cele rezervate elaborării textelor. El contemplă zăpada ce nu dispăre nici vara,

îmbrățișează cu privirea valea unde mișună siluete fără adâncime. Cu sătenii întreține relații amicale (*“Die Bauern sind angenehm und sogar interessant”* – țărani sunt plăcuți și chiar interesați). Preferă conversația lor vie, modestă, nefandosită, deoarece e sătul de intrigile și clevetirile din mediul învățaților colegi de la facultate. La Freiburg se pregătește nerăbdător pentru revenirea în sihăstrie: *“ich werde mal wieder ein Mönchdasein mit Tisch, Stuhl und Bett führen“* (voi duce cândva iarăși un trai de călugăr, [într-o încăpere] cu masă, scaun și pat). Universul rudimentar îi prieste. Corespunde imaginii de desăvârșire la care aspiră. Tânjește după simplitate și reducere la esență. Cine vrea să pătrundă mecanismul minții strălucite, care dă atâta randament, trebuie să ia în seamă igiena pe care o respectă spre a menține vigoarea și agerimea. Sursa acestei armonii rezidă în puterea de a se contopi cu peisajul solitudinii. Cele două sfere (cea de jos și cea de sus), care n-au nimic comun, se sprijină totuși reciproc, îi permit una celeilalte supraviețuirea. *„Es ist schon tiefe Nacht, der Sturm fegt über die Höhen, in der Hütte knarren die Balken, das Leben liegt rein, einfach und groß an der Seele”*. (E noapte adâncă, furtuna bănuie peste culmi, în cabană trosnesc bârnele, viața dăinuie pură, simplă și bogată pentru suflet). *„Oft wünsche ich, daß Sie in solchen Stunden hier oben sein könnten“* (adesea îmi doresc ca dumneavoastră să fiți aici sus în astfel de ore). *„Hier oben ist herrlich“* (aici sus e minunat). E simptomatic că și profitul pe care-l obține dintr-o rațională accepție a lucrurilor îl împarte cu un asociat, cu un prieten.

Căci explicația vigoarei care susține și cugetarea este că, la urma urmei, a rămas un rustic, apropiat de pământ, un autohton al locului (*„bodenständig“*). E încadrat în privese, face parte din decor. Pe trunchiul țărănesc s-a adăugat educația catolică, cu asimilarea unei ierarhii tradițional religioase, un postament ferm. Apoi a survenit întâlnirea cu filosofia, tânărul dresat să învețe disciplinat și eficace a descoperit în aptitudinea cu care era înzestrat un miracol. Putea mânuși gândirea abstractă. Fusese ales să dezlege enigma existenței și rostul omului. Convins că posedă un har al înălțării spre cer, fără credință, fără bigotism, a dus la apogeu exigența față de alții și față de sine. Împreună cu Jaspers se aruncă în lupta cu îngerul, hotărât să învingă.

E prevenit că expediția îi duce în zone până la ei inaccesibile, unde vor fi singuri în fața necunoscutului. Fiorul acestei expediții cutreieră splendidele pagini de corespondență. Citind scrisorile către Jaspers suntem impresionați de tonul de sinceritate și de apelul la o morală absolută. Se unesc doi oameni conștienți că au un țel înalt, încredințați că au o vocație și o misiune de împlinit. Pe acest temei își pot exprima nevoia lor de simplitate.

Expediție dincolo de orizont

Exercitarea ocupațiilor elementare e doar un pilon al existenței. Celălalt îl constituie antrenamentul filozofic. Prietenul pe care-l cheamă sus e și el un renumit profesor, cam de aceeași vârstă, cu veleități și aptitudini similare. Schimbul de epistole între H. și Jaspers e o ilustrare a unei joncțiuni spirituale exemplare. Între ei piere orice gând de rivalitate, nu găsim pofta de compromitere și invidiile ce caracterizează cancelariile universității. Vedem astfel că bârfa cum că H. ar fi arogant și că purtarea lui ar secreta egoismul e o invenție: „*ich habe sehr schöne wertvolle Tage mit Jaspers verbracht*” (am petrecut zile foarte frumoase cu Jaspers), îi comunică soției. „*So lebendige Impulse sind unersetzlich*” (asemenea vie îndemnuri sunt de neînlocuit). Altădată conchide într-o declarație către preopinat: „*începând din 23 septembrie trăiesc cu certitudinea că ești prietenul meu*”. Profund onest, democrat în convingeri și cu rigoare etică, Jaspers e cucerit de partenerul său de escaladare, cu care totuși nu seamănă. Îl invidiază pe H. pentru că poate savura traiul ascetic la înălțime, el însuși e într-o măsură handicapat fizic, nu se mișcă atât de spontan și de dezinvolt. Deficitul de maleabilitate e compensat de incandescența ideilor, facultate care îi unește. Ei alcătuiesc o echipă care se exprimă de mai mult de un deceniu ca un monolit. Aceasta e revelația corespondenței: cei doi au semnat parcă un legământ, detașându-se de preocupările celor ahtiați de catedre și de ranguri în ierarhia didactică.

Ideea unei solidarități de luptă („*Kampfsgemeinschaft*”) revine în îndemnurile pe care și le transmit reciproc. Prima premisă a afinității dintre ei este luciditatea cu care judecă viesparul care îi înconjoară. Se bucură descoperind că ei nu sunt plămădiți din acel aluat intelectual și moral: „*Denn die meisten Philosophen der Zeit lese ich nur wenn ich muß*” (căci pe cei mai mulți filozofi actuali îi citesc doar când sunt nevoit). Ceea ce produc aceștia duce la o scădere masivă a exigenței: „*Es rührt alles in einem Brei zusammen*” (devine totul o pastă fără formă). Cineva care râvnește să facă filosofie trebuie să se supună altor reguli. Amândoi sunt agasați de deșertul modern european („*der modernen europäischen Wüste*”). Abia separarea de mentalitatea celorlalți le îngăduie fixarea asupra esențialului. Îl surprinde cât de răspândită e inadecvarea la temă, confuzia criteriilor, amestecul de nivel. Condiția de avansare rezidă în putința de a fi împreună.

Pentru a obține efectul miraculos al comunicării directe, ei pregătesc minuțios orele de revedere. De mai multe ori pe an H. vine la Heidelberg, pentru una sau mai multe zile, și locuiește mereu la Jaspers. La început, prietenul îi oferă găzduire în apartamentul modest din *Handschusheimer Landstraße 38*. Îl avertizează că locuința n-are tot confortul, că odăile (numai două) sunt strâmte, nu are cameră de baie. Totul e cam primitiv. Fiecare poate ocupa o încăpere și lucra fără a fi incomodat, vor lua doar masa împreună și

seara, dacă vor avea chef, vor sta la taifas. Nimic obligatoriu, nimic impus din afară. (Mai târziu, Jaspers se mută într-un apartament mai spațios pe *Plöck*.) Ei se angajează în momente de efuziune intelectuală, dezbate teme de promovare universitară (numiri, rotații de personal, cine merită să fie stimulat). Se lasă chiar în mod exagerat ademeniți de treburi administrative. Sare în ochi încrederea deplină pe care o manifestă unul față de celălalt, își divulgă părerile despre colegi, fără rețineră, convingși de complicitatea care s-a născut între ei, cu țeluri dezinteresate.

Apoi încet, încet, își dezvăluie proiectele de taină, bâjbâie în formulări, se încurajează reciproc. Se suie pe scara pe care nu a pus încă nimeni piciorul. *“Und wir wissen beide selbst nicht, was wir wollen, d.h wir sind beide getragen von einem Wissen, das noch nicht explizite besteht.”* (și amândoi nu știm ce anume vrem, adică suntem purtați de o cunoaștere, care încă nu s-a încheșat explicit.) Apare extraordinar impulsul de a sări peste bariere, de a defrișa un teren virgin, chiar dacă pașii spre un tărâm nou sunt nesiguri, poate caraghioși. E o tatonare a necunoscutului, care denotă îndrăzneala lor lucidă. Împrejurarea că a găsit un companion de călătorie îi provoacă lui H. o adevărată exaltare. Cu Jaspers nu se teme de mărturisire. Doi taciturni, nedepriși să-și dezvăluie intimitatea, pipăie pereții pentru a ieși din singurătate. Ce vor să facă? – *„philosophieren wollten wir sokratisch“* (voiam să filozofăm în manieră socratică). Când constată cât de bine funcționează comunicarea, H. își imaginează că începe o nouă etapă a marilor comuniuni în gândirea germană (Goethe – Schiller, Wagner – Nietzsche, în faza de armonie). Ceea ce se înfiripă între ei e unic și foarte prețios, se cuvine ocrotit, pentru a nu fi expus eroziunii. Parcurg astfel mai multe trepte ale apropierii:

a. Își dăruiesc cărțile cu dedicații calde. Curios este că ei amână lectura, că nu se simt îmboldiți să descifreze cărările, intuind că pe planul speculației abstracte nu se va înfiripa un limbaj comun. E o neconcordanță pe care nu-și propun s-o limpezească. Mai târziu, Jaspers își va face reproșuri că nu a dus confruntarea până la capăt, că nu a ghicit semnele unei rățaciri și că nu l-a ajutat pe H., sub auspiciile fraternizării, să evite impasul.

b. Cu totul altfel se exteriorizează relația lor în convorbirea directă. Întâlnirile înseamnă un regal. În schimbul de scrisori se remarcă dorința de a fi plini de tact, atenți la posibile deturnări. Sunt mândri de rezultatul simbiozei, adică de felul cum se naște noua gândire.

Exclamația supremă: *„es wird noch philosophiert! Gute Nacht!“* (se mai face filosofie! Noapte bună!) este finalul unei scrisori, în care se celebrează certitudinea că produc ceva inegalabil, rațiunea existenței lor, pură, neviciată de contingent. Îi unește țelul: *“im Dienste der Grossen”* (în slujba marilor [idealuri]). *“Das Mehr”* (mai-multul) devine principiul propășirii. Fără Jaspers se întoarce singurătatea: *„Sonst ist es einsam.“* (altminteri este

singurătate). „*So dunkel und fragwürdig vieles ist, so spüre ich immer mehr, daß wir in eine neue Wirklichkeit hineinwachsen, und daß eine Zeit alt geworden ist*“ (pe cât de întunecate și îndoielnice sunt multe [lucruri], pe atât simt tot mai mult că noi creștem într-o realitate nouă și că o epocă se înclină). Ce se petrece? Ei experimentează un fel de a trăi neștiut până atunci, a trăi ca filosofi, simt că se deschid porți și că vor avea de înfruntat obstacole, ca pionieri ai unei lumi necunoscute.

Fatala dezertare

În iunie 1933, întors dintr-o vacanță cu familia, H. află că, la propunerea colegilor profesori, a fost ales rector al universității din Freiburg. În prima clipă, în conformitate cu principiul care-l ghida, vrea să refuze, știind că instalarea într-o funcție oficială, într-o perioadă de prefaceri, presupune abandonul unor planuri de creație, angrenarea într-o mecanică a protocoalelor și a discursurilor festive, care l-ar îndepărta de filosofie. Se produce însă, subit, o tristă metamorfoză. H. nu mai e același, vorbește și se mișcă altfel, are o solemnitate goală și rece. Oricine poate observa de îndată că joacă un rol nepotrivit, că se avântă pe un teren alunecos, că spune propoziții și face gesturi ca în transă. „*In der Rektorenrede*” (în cuvântarea rectorului) perorează despre cotitura din țară, îi mulțumește Führerului, îi jură supunere.

După darea în stambă e așteptat și la Heidelberg. Ca de obicei, înnoptează la Jaspers, de mai mult de un an nu se mai văzuseră, între ei s-a căscat o prăpastie. H. ocolește discuția, reacționează evaziv, se străduiește să nu se dezvăluie. În sala unde s-au strâns profesori și studenți, prietenul e omagiat și el repetă în parte alocuțiunea din Freiburg. Jaspers stă cu picioarele întinse, cu brațele încrucișate la piept, în mod ostentativ nu ia parte la aplauze și urale. Vorbitorul i se pare purtat de o nălucă, cuprins de o beție. În scurta lor întrevedere, H. răspunde monosilabic, nu justifică nimic, se poartă ca un străin, inabordabil. Nu i se pare catastrofică ruperea prieteniei, trădează nepăsător un jurământ.

Întâmplările erau foarte grave: nevasta lui fiind evreică, Jaspers fusese lovit direct de persecuția care nu făcea excepții. I se ceruse să divorțeze ca să poată păstra catedra. Jignit, el a respins oferta. În toți anii dominației naziste, va adormi cu paharul cu cianură pe noptieră, pregătit pentru eventualitatea că Gestapoul ar descinde la ei cu ordinul de deportare pentru Gertrud. Bolnav, depresiv, la capătul puterilor, se va mira că fostul său amic nu a mișcat un deget pentru a împiedica concedierea lui și amenințarea care planează asupra soției. Uimitoare metamorfoza prin care trece marele om!

După stingerea coșmarului, tot amânând dezvăluirile, Jaspers se va hotărî la un moment dat să-i scrie lui H. De ce n-a mai fost la Heidelberg? H.

răspunde: fiindcă i-a fost rușine (“*ich habe mich geschämt*”). E una din puținele confesiuni legate de degingolada trăită. El nu-și ascunde vina. Recunoaște că a fost invadat de o hipnoză, că s-a lăsat transportat de șuvoi, că s-a săltat în șa, că a săvârșit fapte impardonabile. Cu vanitatea sa funciară, nu-și poate recunoaște stângăcia, de neiertat pentru un ins cu pretenții de filosof, de om al marilor revelații. În autojustificarea târzie, pomenește de lunile de deraiere – doar luni, afirmă el, căci s-a trezit totuși relativ iute, și-a dat seama că era legat fedeleș, că nu putea întreprinde nimic. Aripile îi erau tăiate. S-a retras fără zgomot, din proprie inițiativă, după cel dintâi an de rectorat, a încetat orice acțiune politică, a sabotat chiar deciziile de la Berlin. Nici în 1933, el nu a aplicat măsurile rasiste de epurare a evreilor de la catedre, de scoatere a cărților din biblioteci. A încercat să-l sprijine pe Jaspers ca să nu fie tracasat, s-a interesat de soarta soției. Nu l-a putut informa ce întreprinde, din pricina rușinii. Că a șters dedicația pentru Husserl la ediția următoare din *Sein und Zeit* (1942) a fost urmarea unei somații, dar în interior e păstrat textul cu mențiunea de recunoștință. E conștient că nu poate acoperi păcatele, dorește însă ca prietenul lui să creadă ce îi spune, să judece fără ură. Și rezultatul e uimitor. Jaspers îi acordă credit. Liantul miraculos nu se mai lipește însă la loc. Faptele amintite de H. nu se mai pot restabili exact. Căința lui limitată la câteva mărturisiri, adresate în special celor apropiați, față de care e stingherit, nu are dimensiunile ample care ar fi fost necesare. Rinocerizarea, cu rapiditatea înfăptuirii ei, a fost o surpriză cruntă, nu a anticipat-o deloc. Recunoaște că a trădat rațiunea, atât de sigură pe alte canale. Nu întrezărise nimic din cataclismul care se apropia, avusese o încredere oarbă în discernământul său.

Din ceea ce afirmă Jaspers, reiese că înainte de 1933 H. era curat, ferit de infecție: “*Nichts hatte H. mir berichtet von seinen national-sozialistischen Neigungen vor 1933*” (H. nu mi-a relatat nimic despre înclinațiile lui pronaziste înainte de anul 1933). Foarte târziu i-a semnalat Hannah Arendt deriva: “*wohin er gehe*” (încotro merge). A rămas buimac când în foarte lapidara conversație la Heidelberg, în 1934, H. l-a sfătuit să nu respingă înrolarea: „*man muß sich einschalten*“. Când Jaspers îi atrage atenția că Führerul e un incult, un barbar, interlocutorul dezmente: e un om citit, priviți la mâinile sale minunate! Când va fi rugat de Comisia Aliată de Control să se pronunțe asupra cazului Heidegger, Jaspers va invoca tragismul răului (“*Tragik des Bösen*”). În acea fază, imediat după război, e de acord cu suspendarea lui H. din învățământ, pentru a feri tineretul de ideile vechi. Recomandă însă să i se asigure liniștea traiului (pensia, locuința) și să i se garanteze posibilitatea de a duce mai departe efortul de cercetare.

H. îi destăinuie că nu s-a simțit atașat ideologic de național-socialism, că în sinea lui a condamnat represiunea. S-a distanțat foarte repede: “*als ich in die Opposition ging*” (când am trecut în opoziție), „*und mich innerlich auch*

vom *Universitätswesen löste*“ (și când în sinea mea m-am detașat și de lumea universitară). Deruta se amplifică. Îl va apăsa tot restul vieții „*die Auseinandersetzung mit dem deutschen Unheil*“ (confruntarea cu dezastrul german). Se simte infirm: „*Ich habe das Gefühl, nur noch in die Wurzel zu wachsen und nicht mehr in die Äste*“ (Am senzația că nu mai cresc decât în rădăcini, nu și în crengi). Frumoasă caracterizare!

Jaspers îl sprijină ca să depășească criza. Nu este numai mila sau compasiunea care-l împinge, e mai degrabă conștiința valorii și amintirea fuziunii dintre ei: „*Wenn meine Erinnerung mich nicht trägt, waren wir darin einmal einig*“ (Dacă nu mă înșală memoria, am fost odată pe aceeași poziție). Răbdător îi lămurește pe ceilalți, care se comportă ca niște procurori. Le zice că în Germania pe H. nu-l întrece nimeni, că e o figură singulară, unul dintre cei mai importanți filosofi ai Europei.

Celălalt vede în sfârșit dezastrul. Îi trimite salutul unui pribeag („*eines Wanderers*“): „*Trotz allem lieber Jaspers, trotz Tod und Träumen, trotz Leiden und Greuel, trotz Not und Qual...*“ (În ciuda tuturor relelor, dragă Jaspers, în ciuda morții și a iluziilor, în ciuda suferințelor și a atrocităților, în ciuda privațiunilor și a chinurilor...). Jaspers retrăiește nostalgia celor dintâi întâlniri, își aduce aminte de ochii, de vocea prietenului, de dialogul inițial. De la început, ei au discutat despre esențial: „*Philosophie und Politik sind seit Platon und Kant untrennbar*“ (filosofia și politica sunt de la Platon și Kant încoace de nedespărțit). Ar fi putut preîntâmpina izgonirea din paradis? Și pustiul dintre ei? Jaspers n-a avut puterea și nici clara premoniție, ca să schimbe soarta. De ce s-a atașat de H.? „*Sie waren mir von früh an ein Mann, der um das weiss, was Philosophie ist*“ (Ați fost pentru mine de foarte timpuriu un om care știe ce este filosofia). E cel mai serios compliment! Printr-o polemică de substanță, a modificat peisajul cugetării germane. Îl citează pe Nietzsche: „*was ich angreife, ehre ich*“ (ceea ce atac, onorez).

H. consimte că s-a purtat ca un copil dus de un vis, care n-a mai știut ce face, s-a lăsat prins orb într-o acțiune nesăbuită, realitatea i s-a părut altfel decât era cu adevărat. Când s-a deșteptat, a zărit în față ruine. Nu s-a uitat ce e dincolo de universitate. A fost antrenat în angrenajul funcției („*die Maschinerie des Amtes*“), influențe, presiuni, constrângeri și, pe deasupra, „*Machtrausch*“ (beția puterii). Că a deslușit eroarea încă din zilele de Crăciun din 1933, că a predat postul – nu e o scuză îndestulătoare. „*Es kann nur erklären, wie von Jahr zu Jahr, je mehr das Bösertige herauskamm, auch die Schau wuchs, jemals hier unmitellbar und mittelbar mitgewirkt zu haben.*“ (Se poate explica numai cum, pe măsură ce, din an în an, răul ieșea mai mult la suprafață, tot așa creștea și evidența faptului de a fi contribuit și eu, nemijlocit și mijlocit). Punctul cel mai de jos l-a atins în anii războiului, când s-a declanșat persecuția și exterminarea evreilor. La H. transpare și

latura de copil mare, naiv, credul. El mărturisește brusc că a început să-l iubească pe Kant: “*ich beginne, Kant zu lieben*”.

Alte depoziții

Selectând și alte mărturii, devin de crezare oameni care l-au cunoscut bine pe H. și care nu pot fi bănuți de simpatie pentru colaboraționiști. Antena lor era ultrasensibilă, nu puteau avea fizicește ceva comun cu netrebnicii.

Hannah Arendt (1906-1975) fusese o discipolă eminentă. Studiase la Freiburg cu Husserl, apoi la Marburg cu Heidegger și, în sfârșit, la rugămintea acestuia din urmă, își dăduse doctoratul cu Jaspers la Heidelberg. H., care se îndrăgostise de tânăra fată, frumoasă, exuberantă și foarte inteligentă, se întâlnea în secret cu ea într-un hotel. Filozoful îi va mărturisi soției idila extraconjugală abia în iarna anului 1942. Hannah nu era numai o fată atrăgătoare, ci și o pasionată a cercetării, a aventurii intelectuale. La venirea lui Hitler, a emigrat în Franța, apoi în America. A compus texte sociologice de referință asupra originilor totalitarismului, a asistat la procesul lui Eichmann în Israel și a comentat apoi desfășurarea lui, introducând în literatura de specialitate expresia “banalitatea răului”. A surprins birocratizarea torturii, indiferența unor făptași ai crimei.

Aflând de deraierea lui H., cuprinsă de mânie, i-a comunicat lui Jaspers că fostul ei iubit îl simboliza pe “eternul fascist” (astăzi știm că a procedat ca un nazist), iar contactul era pierdut (“*verpasstes Rendezvous*”). După prăbușirea lui Hitler, îl caută din nou pe H. la Freiburg, îl iartă, acceptă explicațiile lui și concede să reia legătura. Indirect, e o mărturie care dezmente insinuările detractorilor, deoarece Hannah, dotată cu un instinct moral infailibil, nu s-ar fi putut împăca simplu cu un ins marcat de huliganism, de concepții retrograde.

Între oaspeții care, la invitația lui H., urcau până la cabana din Pădurea Neagră, o onoare deosebită îi era acordată lui Paul Celan. Poetul câștigase un renume mondial, obținuse distincții prestigioase (printre care Premiul Büchner). El se mișca însă greoi în ambianța germană, nu putea scutura o povară, apăsarea suferinței pe care a îndurat-o. Își pierduse părinții, fusese el însuși într-un lagăr de concentrare. De aci obsesia că-și reneagă morții, continuând să scrie în limba ucigașilor. El nu putea să se exprime pe deplin decât în germană, cu toate că mânuia foarte bine franceza, rusa, româna și ebraica. În discuțiile aprinse cu amfitrionii germani nu putea alunga o suspiciune, peste tot i se părea că e asaltat de priviri neprietenești, răbufniri ale trecutului. Sub aceste auspicii s-a desfășurat și întrevvederea cu Heidegger. Filosoful prețuia lirica lui Celan, i-a plăcut elocința lui și l-a invitat la reședința sa de la Todtnauberg, din Pădurea Neagră. Acolo pare să se fi produs o neînțelegere, neformulată în cuvinte: Celan se aștepta ca H. să-i

vorbească despre vina lui în anii de pâclă, dar filozoful nu i-a ghicit gândul, sau pur și simplu nu a simțit nevoia să se justifice. De altminteri, era îndreptățit să aleagă singur momentul și cadrul spovedaniei. Consemnând vizita, Celan a notat în albumul musafirilor că nădăjduise să primească un semn. Confuzia iscată s-a concretizat în artă. Peste câteva zile, inspirat de întâlnire, a compus poezia cu titlul *Todtnauberg*, unde a strecurat în forme încifrate nedumerirea care-l chinuia: “*in der / Hütte / die in das Buch... geschriebene Zeile von / einer Hoffnung, Heute /*” (în cabană rândul scris în carte despre o speranță astăzi). Poetul se referă probabil la dorința lui de a asculta confesiunea filozofului. Comentatorii nu sunt unanimi în tălmăcirea scenei. Fiul lui H., Hermann, susține că tatăl său n-ar fi știut că Celan e evreu (ceea ce nu e lesne de crezut). În ciuda neconcordanței, cei doi au continuat să se admire. H. îi trimite cu dedicație volumele. La editarea poeziei *Todtnauberg*, Celan precizează că primul exemplar e rezervat pentru H. Revăzându-l curând în Germania, filozoful e neliniștit, își afirmă îngrijorarea cu privire la sănătatea poetului.

Atât Hannah Arendt cât și Paul Celan aduc un testimoniu care nu poate fi contrazis, ei confirmă valoarea de excepție a lui H. și sinceritatea unei ispășiri.

GELU IONESCU

CĂLĂTORIE PRIN VIAȚĂ CU THOMAS MANN

(*fragment*)

Firește, m-am apropiat de Germania și de germani prin câțiva mari scriitori (citiți în traducere), în primul rând prin Thomas Mann – o mare iubire literară care are povestea ei. Mai bine zis, povestea noastră...

Nu țin minte când am auzit pentru prima oară numele lui Thomas Mann – în familia mea se citea sporadic și literatura nu era o preocupare. Cert este că am citit pentru prima oară o operă a acestui autor în iarna lui 1958-'59, când am primit permisul de intrare la Biblioteca Academiei, grație bunăvoinței lui Tudor Vianu, al cărui curs îl frecventam. Era o traducere

imediat postbelică din *Moartea la Veneția*, un titlu care îmi era cunoscut; lectura m-a contrariat. Am discutat despre nuvelă, îmi amintesc, într-una din pauzele ce le făceam în holul bibliotecii, cu Mihai Zamfir și Toma Pavel – cu ei mă întâlneam foarte des în sala de lectură. Traducere postbelică – cred că altele, de dinainte de război, nici nu existau; marea audiență a lui Mann în mediile intelectuale românești, chiar necunoscutoare ale limbii germane, o audiență notabilă, a fost un produs al campaniei de traduceri de după 1965 (an când apare, în colecția *Biblioteca pentru toți*, volumul selectiv de *Nuvele*). Cred că pe acesta l-am citit destul de repede după apariție. În orice caz, în 1969 știam că *Muntele vrăjit*, a cărui traducere tocmai apăruse, era “o carte mare” – și am avut intenția de a o citi imediat după moartea tatălui meu; învățasem că o carte importantă mă poate abstrage, măcar și parțial, dintr-o suferință – în cazul de față un doliu ce a durat mult timp. Am început să o citesc cu un mare interes dar și cu o crescândă anxietate, încât exact la mijlocul ei m-am oprit din lectură, pur și simplu nu am mai putut continua. M-am oprit în mijlocul capitolului intitulat *Dans macabru* în care Hans Castorp și locotenentul Ziemssen, vărul său, vizitează mai mulți bolnavi, printre care și pe sankt-petersburghezul Anton Karlovici Ferge, care le povestește despre “șocul pleural” ce-l suferise atunci când i se făcuse un pneumotorax. Senzația fizică descrisă de personaj a fost pentru mine atât de agresiv sugestivă, încât probabil că mi-a răscolit amintirea morții tatălui meu, sufocarea sa. Am regretat stoparea lecturii, pentru că îmi dădeam foarte bine seama că am în față o carte importantă; dar n-am putut altfel. Am reluat lectura un an mai târziu și – coincidentă cu totul semnificativă – m-am oprit din lectură exact la același pasaj, neputând continua, cuprins de aceeași senzație fizică de respingere și frică. Cred că am reușit să închei lectura *Muntelui vrăjit* abia după mai mulți ani. El este, alături de *Moartea la Veneția* și *Tonio Kröger*, tot ce admir mai mult în această vastă creație – și cred că l-am citit de cel puțin cinci ori de atunci și până astăzi.

M-am hotărât să citesc *Doctor Faustus*, care de abia apăruse în traducere românească, într-o însoțită dimineață din vara lui 1973, ușor cețoasă, privind pentru prima oară Rinul de la fereastra vagonului de tren ce parcurgea drumul de la Koblenz spre Köln. Mi-am zis că trebuie să înțeleg mai bine această țară și cultură – exaltat de priveliște și, cu siguranță, de amintiri wagneriene – și, deoarece lectura *Faust*-ului lui Goethe, în traducerea lui Blaga, mă plictisise cum rar mi se mai întâmplase în viață (abia traducerea lui Doinaș m-a împlânzit cumva, rămân însă cu totul străin de literatura marelui weimarian, chiar și acum la bătrânețe), m-am gândit imediat la Thomas Mann și la valoarea acestui roman despre care auzisem, deja, atâtea elogii și comentarii. Voiajul meu la Köln a fost unul din cele mai mari eșecuri ale vieții mele intime – dar întors acasă, deși într-o stare de mare tulburare, am reușit să citesc romanul, lectură care m-a ajutat, de data aceasta, să ies

dintr-o criză sufletească. De atunci cred că l-am mai citit numai de două ori, dar am rămas cu pasiunea pentru sonata pentru pian op.111 de Beethoven, despre care se vorbește în câteva pagini din partea de început a romanului. Cred că am ascultat această sonată nu mai puțin celebră în cel puțin zece interpretări – o prefer pe aceea a lui Arthur Schnabel, care mi se pare mai echilibrată decât mult comentata interpretare a lui Richter. Am și scris despre acest roman un mic eseu, publicat în *Romanul lecturii*, ajunseseam să percep destul de bine ironia tipică thomasmanniană, care nu ți se revelă de la primele lecturi dar care, odată sesizată și înțeleasă, se răsfrânge în modul cel mai cuceritor asupra întregii opere. O mare parte a acțiunii din *Doctor Faustus* se petrece la München – dar vor mai trece încă exact zece ani până ce viața mă va face să aterizez în acest oraș – care constituie astăzi un curios, ușor nesigur dar suficient de asumat, “acasă”.

S-a mai întâmplat că, venind în capitala Bavariei pentru prima oară, la începutul lui aprilie 1983, invitat de Vlad Georgescu ca să-mi cunosc viitorii colegi, și locuind la el, să fac primul drum la *Europa liberă* cu tramvaiul 18 ce te ducea de la locuința sa direct în fața clădirii radioului. Am plecat – tot într-o dimineață însorită – să fac acest drum destul de scurt, privind pe fereastră cartierul acesta, puțin distrus de război și, atunci când, apropiindu-mă de unul din podurile ce trec peste Isar, mi-am aruncat ochii pentru prima oară de când venisem în oraș, mai precis de numai 24 de ore, asupra unei tăblițe albastre scrisă cu alb ce indică numele străzii, să citesc: *Thomas-Mann-Allee*. Mi-am dat seama – între timp știam căte ceva despre viața scriitorului – că mă aflam aproape de Poschingerstrasse nr.1, locuința cea mai importantă a scriitorului și familiei sale, locuință ce fusese distrusă la război, deși se afla într-un cartier nu prea afectat de bombe, cum spuneam, și pe atunci destul de mărginaș. Știam că era aproape de Isar – mai apoi am constatat că mă aflasem la vreo două sute de metri de locul unde fusese casa; despre împrejurimile casei și malul Isarului este pe larg vorba în povestirea *Stăpânul și câinele* care, recomandată prietenului meu Ion Moga, posesor al unei năbădăioase cocherițe, l-a cucerit într-atât, încât a trecut la lectura integrală a operei – ceea ce a reușit în câțiva ani, devenind și el un admirator al autorului, și îl invidiez chiar, pentru că l-a citit în original. Clădirea unde a funcționat *Radio Europa liberă*, în care am intrat zilnic timp de 12 ani, se află la o distanță de câteva sute de metri, în linie dreaptă și trecând peste Isar, de locul unde a fost reședința principală a vieții lui Mann, locul unde și-a scris o mare parte din operă. M-am gândit de nenumărate ori la această bizară coincidență – și nu fără un dram de ironie, așa cum îi șade bine unui familiar al acestei opere.

În anii care au urmat, am căutat și alte case unde locuise autorul meu preferat, le-am găsit pe unele, pe altele le-am descoperit întâmplător, după plăcile comemorative de pe zidurile clădirilor. Münchenul, în care Thomas Mann a locuit peste 40 de ani, e foarte prezent nu numai în *Doctor Faustus*,

ci în întreaga operă. De pildă, nuvela *Moartea la Veneția* începe cu plimbarea lui Aschenbach din Prinzregentenstrasse, unde locuia (și în vecinătatea căreia locuiește astăzi fiica mea), prin celebrul parc natural *Englischer Garten*, vechi de mai bine de două secole, până în fața bisericii de la intrarea în Nordfriedhof, cimitirul de nord. Acolo, pe o căldură înăbușitoare deși e primăvară, vede ciudatul personaj care îi inspiră dorul de ducă. Mann menționează stilul neo-bizantin al clădirii – stil foarte frecvent la clădirile monumentale ale Münchenului – care este gustul sfârșitului de veac 19 și început de 20, ani în care orașul a căpătat alura sa de azi, alura unei capitale de land. La Nordfriedhof este înmormântat Vlad Georgescu precum și băiețelul colegei mele Doina Schneider, dispărut într-un tragic accident. M-am plimbat de mai multe ori prin acest cimitir și prin piața din fața bisericii neo-bizantine, rămasă intactă și după război, am refăcut pe harta orașului traseul lui Aschenbach; pe atunci, la începutul veacului, prin fața cimitirului trecea un tramvai care mergea spre Schwabing, tramvai pe care eroul nuvelei se grăbește să-l ia pentru că, spune textul, nori amenințători veneau dinspre (satul) Föhring, azi un cartier mai mărginaș din nord-estul orașului, împărțit în două, Oberföhring și Unterföhring, la granița cărora locuiesc eu acum.

Tot în München se petrece o bună parte a nuvelei *Tonio Kröger*, personajul principal devine în adolescență münchenez și aici, pe o stradă foarte cunoscută din Schwabing, cartierul studentesc și artist al orașului, mai precis în atelierul pictoriței Elisabeta Ivanovna, au loc discuțiile pe teme fundamentale, despre viață, artă și spiritul burghez, cu amfitrioana; ea rămâne interlocoutoarea preferată a “eroului” și apoi corespondenta acestuia. Cât despre nuvela *Gladius Dei*, scrisă tot în primii ani ai secolului 20, ea respiră aerul strălucitor, monden și artist al acestui oraș – aer pe care îl regăsim și în diverse episoade din *Doctor Faustus*. Nu o dată m-am amuzat să urmăresc în roman unele itinerarii müncheneze ante-belice – astăzi cu o altă înfățișare, căci orașul a fost distrus în proporție de 70% în bombardamentele din ‘43-’45; compozitorul damnat Adrian Leverkühn își petrece o mare parte a vieții în orașul de pe Isar, centru cu mare faimă artistică, păstrată și astăzi. Am mers atât de departe, încât am fost la Freising, un orașel dominat de faimoasa episcopie, localitate unde locuia povestitorul Serenus Zeitblom, celălalt personaj important al romanului; am văzut și seminarul teologic unde acesta fusese profesor zeci de ani; astăzi la Freising se ajunge cu metrourl. Am căutat pe harta Bavariei micul sat unde se retrage Adrian, Pfeiffering, undeva în drumul dintre München și Garmisch, spune textul; dar această mică localitate nu există, ceea ce mă face să cred că a fost un nume inventat. E ciudată senzația să trăiești într-un oraș atât de celebru de care ai luat cunoștință mai întâi prin descripțiile literaturii, să-i știi străzile și împrejurimile, să poți “situa” și să vezi cât și cum se leagă viața ta “trăită” de cea “citită”.

În paranteză fie spus, imaginea Germaniei și a germanilor pe care doctul și moralul Serenus o construiește de-a lungul acestei tragice cărți este una foarte îndurerată, foarte îngrijorată și critică adeseori, căci fundalul acțiunii pe care se proiectează viața lui Adrian Leverkühn este marcat de cele două războaie mondiale, pierdute de patria sa. Să citez chiar ultimul paragraf al cărții:

“Germania, cu roșul oficii în obraji, se clătina amețită pe culmile triumfurilor sale sălbatice, pe cale de a cuceri lumea mulțumită unui pact semnat cu sângele ei, pe care era hotărâtă să-l țină. Astăzi se prăbușește, sugrumată de demoni, acoperindu-și un ochi cu palma, iar cu celălalt privind rătăcită ororile, rostogolindu-se din desnădejde în desnădejde. Când va ajunge oare la fundul abisului? Când oare, din paroxismul unei disperări fără scăpare, vor miji – miracol incredibil – zorile speranței? Un om însingurat își împreunează mâinile și rostește: fie-i Domnului milă de sărmanele voastre suflete, prietenul meu, patria mea.”

Un final patetic, un ton pe care povestitorul, evident adversar al nazismului, îl adoptă de multe ori, în pauzele dintre relatările vieții lui Adrian, pauze ale “actualității” momentului scrierii lor.

Interesant este că această Germanie trecută prin tragediile belice – de ea, dar NU NUMAI de ea, provocate – nu semăna deloc cu Germania în care ajunseseam nici în 1973, nici cu aceea regăsită zece ani mai târziu. Am intrat într-o Germanie prosperă, mulțumită de sine, mândră pentru că reușise o formidabilă refacere, pentru că exorcizase demonii trecutului, devenind o democrație nu numai adevărată, solidă, dar și foarte avansată. Paradoxal sau nu, acest contrast mi-a folosit în ceea ce aș numi “o luare la cunoștință” mai corectă despre această țară și despre destinul poporului ei. A fost un fel de bază de pornire – căci eu și astăzi, deși străin, încerc să înțeleg cât mai bine ceea ce se petrece în jurul meu, să așez aceste observații și gânduri într-o imagine, să-i caut coerența. Trăiesc aici și mă simt solidar cu soarta acestei țări în care soarta m-a adus, poate mai solidar decât cu soarta țării din care am plecat crezând că nu mă voi întoarce niciodată.

O altă curioasă întâmplare s-a petrecut la Lübeck, unde am fost împreună cu prietenii mei, familia Apostolescu, pe care i-am vizitat adeseori la Hamburg, unde ei locuiesc de douăzeci de ani. I-am rugat să mă ducă să văd și eu fațada casei Buddenbrook – atâta a rămas în urma bombardamentelor (bine că a rămas măcar fațada!) și să mă plimb prin orașelul în care mai întâlnești ulițe strâmte și colțuri rămase intacte. Ajuns în fața casei cu pricina, l-am rugat pe prietenul meu, așa cum plănuisem, să-mi facă o fotografie în fața ei, dar cu aparatul meu, ca să nu ne mai complicăm cu expedierea pozei prin poștă. Așa plănuisem, numai că, ajuns acasă am constatat că anticipasem totul dar... uitasem să pun un film în aparat! M-am tot gândit: ce poate însemna acest act ratat, din “punctul de vedere” al inconștientului? De ce n-a

“vrut” el să-mi “văd” imaginea în fața celebrei clădiri, astăzi semnalată de toate ghidurile turistice? De ce a “vrut” el să ratez această întâlnire mult dorită? Nu pot descifra micul mister...

Revin la lecturile din România: în 1978 și '79 mi-am cumpărat de la Paris toate romanele netraduse încă la noi, eseurile și textele politice, câteva cărți de referință. Îmi rămăseseră necitite numai corespondența și jurnalul său – care încă nici nu apăruse decât în fragmente, conform legatului testamentar. Nu le-am citit nici până astăzi. Fiind atât de plin de această operă care mă fascina, m-am gândit să fac un curs despre ea studenților mei de la Facultatea de Filologie din București și, în ciuda faptului că lucram numai pe traduceri – ceea ce nu era nici prea riguros, nici foarte didactic – am reușit să predau timp de un an școlar numai opera lui Thomas Mann. La seminar am făcut numai *Moartea la Veneția*, analiză de text. Apoi am repetat cursul și am avut mai multe serii de studenți de la română – serii mici pentru că predam un curs special – dar care au fost frecventate de câțiva studenți eminenți, cu care m-am înțeles de minune: o serie cu Mircea Cărtărescu și Cristian Teodorescu, printre alții, o alta cu Călin Mihăilescu, Liviu Papadima și Rodica Zafiu și încă două-trei studenți excelenți, cărora, îmi cer scuze, le-am uitat numele. A fost, în total, cea mai frumoasă experiență de dascăl pe care am avut-o – ea s-a petrecut la începutul anilor '80. Începusem și o a treia serie, în 1982, în care erau prezenți Traian Ungureanu și Ioana Pârvulescu, dar... la mijlocul lui noiembrie, după numai câteva cursuri și seminarii, profesorul n-a mai venit... Mai țin minte că intenționam să fac un seminar numai despre strategia narativă din *Tonio Kröger* – aveam niște idei foarte interesante, cred, și voiam să scriu chiar un eseu mai lung despre acest subiect; dar totul a rămas la stadiul de proiect, ultimul proiect literar înainte de a părăsi România... Când, peste un timp, am încercat să-mi reamintesc și să-mi readun aceste idei, nu am mai reușit. Se așezase în mintea mea acea inevitabilă cenzură a uitării: eram în țara lui Thomas Mann, dar nu mai puteam să scriu despre el. Chiar aceste pagini pe care le citiți acum, cele despre “legătura” mea cu opera și personalitatea lui Thomas Mann, am mai încercat de două ori să le redactez, fără a fi reușit să trec mai departe de câteva rânduri. Mi se pare deci curios că abia în 2004 am reușit, fără efort și fără turburare... Cine știe de ce?

Cred că dintre eroii literaturii thomasmanniene, Tonio Kröger îmi este cel mai apropiat, cel mai afîn – iar faptul că “scrisoarea spaniolă” către Ion Vartic, text ce se află în acest volum, a fost semnată cu acest pseudonim “conspirativ”, îmi spune multe despre o “cosangvinitate” cu cel ce părea a se simți într-un fel de “exil” în propria sa țară. Din pasionantul *Jurnal* al lui Mircea Zăciu, reiese că Doru Vartic a citit scrisoarea prietenilor noștri comuni Mircea Zăciu și Marian Papahagi, primul adoptând pentru mine numele de expeditor – așa că în jurnalul mai sus amintit, apar deseori cu

numele Tonio sau Tonino – menționat în special când era vorba de emisiunile mele radiofonice.

Mai vreau să adaug doar că, numai văzând extraordinarul film al lui Visconti, ecranizare a nuvelei *Moartea la Veneția*, una din capodoperele artei cinematografice, am înțeles mai bine iubirea lui Aschenbach pentru Tadgio, pentru înfățișarea de androgin a acestuia – pe care nu o puteam imagina – un androgin coborât parcă din pânzele lui Leonardo da Vinci. Pot zice că abia după această extraordinară viziune de... inițiat al lui Visconti, am înțeles pe deplin celebra nuvelă, în toată adâncimea ambiguității ei. Când am ajuns pentru prima oară la Veneția, în septembrie 1997, imaginea povestirii lui Mann în viziunea lui Visconti m-a urmărit fără încetare, dându-mi pe lângă extazul admirației pentru acest inenarabil oraș, o stare de indescriptibilă panică, pe care nici acum, după câțiva ani buni de la această călătorie, nu mă simt în stare să o depășesc pentru a revedea orașul pe zidurile căruia e înscris însemnul morții...

Povestea iubirii mele pentru opera lui Thomas Mann are și un final – cine știe? – poate provizoriu. În toamna lui 2002, profitând de o călătorie în Elveția, am rămas câteva zile la Zürich, invitat de Gabi Cerkez și Victor Eskenasy care, cunoscând interesul meu deosebit pentru viața și opera lui Thomas Mann, m-a dus să-i văd mormântul, aflat într-o suburbie a orașului. Era o zi frumoasă, tot însorită – monumentul mortuar are forma unui cub de granit cenușiu și neșlefuit, pe care sunt scrise numele și datele nașterii și morții lui Thomas și ale soției sale, Katia. În jur, câteva plăci indică locul unde se odihnesc alți membri ai familiei. Katia Mann a supraviețuit mulți ani soțului ei și a “dirijat” cu mână de fier posteritatea operei și chiar a imaginii vieții celebrului scriitor. De data aceasta, n-am mai ratat fotografia, făcută de Victor cu aparatul său. Se știe că dorința marelui scriitor a fost ca lăcașul său de veci să nu fie în Germania... o altă lungă istorie, un alt conflict despre care s-au scris multe rânduri.

Aceasta ar fi deci, într-un rezumat mai degrabă faptic decât reflexiv, povestea acestei iubiri livrești, devenită o cale spre înțelegerea Germaniei și germanilor; rezumatul unui fel de complicitate stranie, al unor trăiri și senzații cred cu mult mai intense, pe care, cel puțin deocamdată, nu le pot mai în detaliu formula...

JOHANN LIPPET

EVOCARE

(*fragment*)

Da, primul ei an în învățământ. Va trebui totuși să anticipeze, menționând că, în calitate de absolventă de la Notre Dame, nu avea permisiunea să lucreze decât la școli confesionale, mai precis ale bisericii catolice. În vederea obținerii echivalării pentru școlile de stat, se cerea un examen de capacitate în limba română. Pentru ea, zicea, era de pe atunci clar: nu te dai în lături. Postul de suplinitoare la școala de maici din Comloșul Mare – o învățătoare intrase în concediu de naștere – venea la țanc, căci acolo putea să-și mai cizeleze cunoștințele de limbă și literatură română.

De-ar ști ei cu ce necredincioasă s-au căpătuit, remarcase tatăl cam zeflemitor. Acest lucru nu-i dăduse câtuși de puțin dureri de cap. Ceea ce ar fi fost pentru ea cu adevărat insuportabil era perspectiva de a-l avea pe tată tot timpul în preajmă, veșnic căinându-se cum că iarăși s-ar înhăma la treburi care-i depășesc puterile.

Deși Comloșul Mare se afla la o depărtare de circa 15 kilometri de Jimbolia, nici până astăzi nu se poate ajunge acolo cu trenul decât făcând un ocol de 60 de kilometri. Când relatarea ei aborda asemenea subiecte, urma cu certitudine o scurtă incursiune istorică.

Când, în 1854, situația financiară a imperiului ajunsese într-o nouă criză, ministerul de resort de la Viena puse în vânzare întreprinderile miniere bănățene și linia ferată Oravița-Baziaș. În 1885 se institui societatea austriacă chezaro-crăiască a liniilor ferate de stat (STEG), care preluă acest domeniu al statului și primi concesiunea construirii de noi linii ferate în Banat. Dintre acestea, una era cea de la Szeged la Timișoara, aflată pe atunci deja în construcție. Inițial era prevăzută următoarea rută: Seghedin - Sânnicolaul Mare - Comloșul Mare - Csatád - Timișoara. Moșierul din Jimbolia, Johann Conte de Csekonics, recunoscă pe dată avantajele economice pe care linia ferată le aducea cu sine. Intervenii la Viena și pe lângă STEG, și reuși să impună realizarea traseului prin Jimbolia. Mai ales faptul că punea la dispoziție gratuit terenuri în acest scop convinsese societatea de căi ferate să marșeze la planul său. Iar strădaniile moșierului comloșan Johann Conte de

Náko de a împiedica un itinerar pe domeniul său fuseseră la rându-le de natură să favorizeze noul parcurs. În 1914 urma să fie construită o linie ferată între Jimbolia și Sânnicolaul Mare prin Comloșul Mic și Comloșul Mare, însă izbucnirea primului război mondial făcu să eșueze acest proiect. Ulterior s-a realizat de la Jimbolia ramificația Bulgăruș - Lenauheim (fostul Csatád) - Grabaț - Lovrin. Iar de la Lovrin se putea ajunge prin Gottlob la Comloșul Mare.

Așadar pe această rută a călătorit ea când să se întoarcă, după vacanța de Crăciun a anului școlar 1932-1933, la Comloșul Mare. Era o zi minunată, zăpadă cât vedeai cu ochii, una dintre acele zile însoțite de iarnă, cum doar în câmpia bănățeană întâlnești. Prima ei zi ca învățătoare, își amintea perfect, fusese pe 10 ianuarie 1933. Chiar și acum când povestește, zicea ea, retrăiește vie bucuria de atunci, căci cu încă o jumătate de an mai înainte nici n-ar fi visat să iasă teafără din încurcătura în care intrase ca urmare a insistențelor tatălui ei.

Căci la terminarea institutului pedagogic, în iunie 1932, cu toată mult râvnita diplomă pe care acum o avea în mână, nu prea întrezărise nici o perspectivă. Fratele și mama se bucuraseră sincer, surorile doar cu juma' de gură. Ce ne-am face fără el! o întâmpinase tatăl cu un oftat de ușurare, punându-i sub nas un anunț de ziar. Un moșier și parlamentar român din Oltenia căuta o institutoare nemțoaică, ca să dea celor doi copii de vârstă preșcolară ore de germană. Oltenia! Auzi unde să se ducă! Suna ca și cum ai amenința copiii că-i *vinzi la țigani* dacă nu sunt cumiți. Și totuși se declarase de acord, căci ar fi fost mai rău ca tatăl să-i facă socoteala, cât l-a costat pe el, cu toată bursa, școala asta a ei, ori încă și mai cumplit, cât ar fi putut câștiga ea în tot acest răstimp, lucrând într-un birou. Și fusese atât de naivă încât să dea crezare fantasmagoriilor lui, când încerca să o convingă că parlamentarul român ar fi putut să intervină pentru ea, ca să fie angajată în învățământul de stat fără examen de capacitate. Că doar tot cercul cu examenul nu avea pasă-mi-te altă noimă decât să verifice loialitatea față de stat. Or, ce dovadă mai bună de loialitate, decât să lucrezi ca institutor într-o familie românească. În plus, avea ocazia acolo să-și aprofundeze cunoștințele de română, în caz că ar fi trebuit totuși să se prezinte la examen. Tocmai el, care nu învățase niciodată ca lumea limba asta și care în afară de maghiară nu mai tolera decât germana, să se dedea la asemenea considerații. Abia mai târziu, zicea ea, avea să se dumirească că singurul lui gând era ca ea să aducă în sfârșit bani în casă.

Fusese primul ei mare voiaj care o ducea din ambianța cunoscută a Banatului natal afară, într-o lume străină. Tatăl o însoțise. Cu trenul se mergea până la Calafat, pe Dunăre, după care urma un drum de aproape două ore până la moșie, cu caleașca trimisă în întâmpinarea lor. Atâta sărăcie nu mai văzuse. Casele din localitățile prin care treceau erau de fapt niște bordeie.

Ceea ce nu păruse să-l impresioneze pe tată. El se mirase doar cât de rudimentară era agricultura care se practica acolo, în comparație cu cea din Banat. Guvernanta îi întâmpinase în salonul conacului, unde li se servi cafea turcească cu șerbet și un pahar cu apă. Copiii, un băiat și o fată, își petreceau aici ultima parte a vacanței de vară, stăpânii se mai aflau, ca în fiecare an pe acea vreme, în Franța. A doua zi, când îl conduseseră pe tată la gară, el nu-i spuse nici un cuvânt de îmbărbătare, sau ceva asemănător; plecă pur și simplu. Din prima zi acolo nu avusese alt gând decât: trebuie să scap de aici! Dar cum? Se simțea atât de neajutorată, încât o cuprindea deznădejdea. Cu guvernanta, care avea toate frâiele în mână, și cu copiii se înțelesese bine, iar orele câte le ținea erau un fleac pentru ea. Guvernanta îi zugrăvisese viața de la București, unde ar fi urmat să se întoarcă după vacanță cu toată familia, în cele mai frumoase culori. Reieșea că stăpânul conta în continuare ferm pe ea ca institutoare, ceea ce avusese darul de a o îngrozi de-a binelea. Își făcuse multe scrupule, dar absența stăpânilor îi ușurase decizia. Jucase totul pe o singură carte trimițând acasă o scrisoare, insignifiantă de altfel, cu câteva mici jelanii, la care atașase un plic, cu mențiunea: pentru fratele meu. Personal! Speranța că nimeni altul decât el nu-l va deschide se împlini și astfel fratele deveni personajul-cheie al evadării ei.

Când sosi telegrama cu vestea gravei îmbolnăviri a mamei, nimic n-o mai putuse opri, iar guvernanta considerase și ea ca firească întoarcerea acasă după o astfel de nenorocire. Acolo, apariția ei neașteptată stârnise o foarte sumară bucurie a revederii. Grija tatălui nu se concentra asupra viitorului profesional al fiicei, ci asupra onoarei familiei; nici că se sinchisise când, în desperarea ei, se arătase gata să se angajeze oriunde, numai ca să câștige bani ca să-i returneze părintelui cheltuielile cu drumul. Timp de două zile nu vorbise nimeni cu ea, cu excepția fratelui, care la rândul-i încasase cu destulă indiferență o palmă și o porție bună de morală din partea tatălui. Tot fratele avusese și ideea cu scrisoarea de scuză.

Nu era o treabă ușoară, întrucât trebuia compusă pe românește. Scrisese așadar că se scuză pentru plecarea neprevăzută, că n-a făcut-o cu inima ușoară, dar că știa copiii în mâini bune cu guvernanta, că însănătoșirea mamei fiind anevoioasă nu era în măsură să stabilească o dată precisă pentru reîntoarcerea ei. În plus, sora mai mare fiind pe punctul de a se mărita, ea va trebui să preia îngrijirea mamei în locul acesteia, în caz că va fi necesar și că speră ca dumnealor să aibă înțelegere pentru ea, și că la rândul-i are înțelegere dacă e concediată.

Îi arătase tatălui epistola, iar acesta, după ce-i traduse unele cuvinte pe care nu le înțelegea, își dădu încuviințarea. Sora mai mare, și ea de față, protestase, cum că pe ea să n-o amestece, că ce-o să creadă domnii despre ea, dacă toată minciuna iese la iveală. Răspunderea apasă numai și numai pe

umerii lui, o pusese la punct tatăl, cât despre măritișul ei, mai spusese el, e singurul cuvânt adevărat din toată misiva.

Înainte de expedierea scrisorii, ținu totuși să se mai facă o completare. Îi propuse boierului să viziteze Banatul, ca să-și facă o părere despre cum arată și funcționează aici o gospodărie țărănească. Scopul invitației era să semnalizeze o atitudine binevoitoare.

În sinea lui – putea să pună prinsoare, atât era de sigură – nu contase nici el pe un răspuns din partea boierului. Cu atât mai mirați fuseseră cu toții când acesta le întoarse scrisoarea, exprimând înțelegere pentru decizia ei de a nu se mai întoarce, ba mai mult, dând chiar curs invitației – ceea ce pentru tată echivala cu salvarea onoarei lui. Vizita avusese loc la sfârșitul lunii martie, când ea se afla din fericire deja la Comloșul Mare, dar fratele îi relatase totul.

Cum că moșierul vizitase la Timișoara un prieten și cu această ocazie venise și la Jimbolia, unde tatăl, ajutat de un fost coleg, învățător și el, bun vorbitor de română, îi arată unele gospodării agricole exemplare. Că se arătase foarte impresionat, dar că avea îndoieli dacă acest model ar fi putut fi aplicat pe moșia lui. Ce nu putuse afla de la fratele ei era dacă se interesase de ea. Dar în mod sigur, la masa festivă pe care o preparaseră mama și surorile, și la care tatăl se simțise în elementul lui, nu se vorbise despre toată tărășenia. Pesemne că tatăl avea ceva temeri, căci îi sugerase mamei să facă pe bolnava pe timpul vizitei musafirului, ceea ce însă ea nu făcu. Pentru asta o admirase, căci era una dintre puținele dați în care să se fi opus voinței soțului ei.

Contractul de învățătoare, până la finele anului școlar 1932-1933, la Maicile Ordinului Sfântului Vinčențiu de Paul din Comloșul Mare, o apropiase cu un pas de realizarea visului ei de a-și practica realmente profesiunea. Și fusese o mare șansă, având în vedere că, după fuga din Oltenia, sub presiunea împrejurărilor, cedase tatălui cu promisiunea de a accepta orice muncă de birou. Dacă o asemenea ocazie s-ar fi ivit cumva, n-ar mai fi existat cale de întoarcere și ar fi mucețit tot restul vieții în vreun oficiu.

De aceea nici că-i păsa că tatăl avea pretenția la mai toată leafa, de vreme ce-i erau asigurate casa și masa, și mult mai mult nici că-i trebuia. Grija ei cea mare era examenul de limba română, la care ținea neapărat să se prezinte în luna iulie. Privind îndărăt, spunea, scurtul răstimp petrecut acolo, după toate avaturile care-l precedaseră, i-a rămas în plăcută amintire. Predase ore simultane pentru clasele I-IV, iar după amiezile și serile activa ca pedagog la internatul de fete, cu 60 de eleve. Mai avea, zicea, o fotografie făcută la Comloșul Mare în acea perioadă, un portret de pe când avea 20 de ani, pe care familia avea să-l vadă mult mai târziu. Era semiprofilul unei domnișoare frumoșele, cu față buclătată și cozi, căruia bărbia și fruntea îi confereau trăsături marcante. Spunea că nu mai știa dacă purta bluză sau rochie, în orice caz era dintr-o stambă cu imprimeu de flori și cu gulere de dantelă. Nimeni n-ar fi

spus la vederea pozei, glumea ea, că măsoară doar 1,53 metri și că are un gât mult prea scurt. Și se mira ea singură ce frumoasă fusese cândva. Dar că toate portretele de femei din acea vreme aveau un aer transfigurat și angelic. Ceea ce nu însemna că ar fi fost un înger cu copiii. Poate din acest motiv o simpatizase stareța, Maica Isabella, pe numele ei laic Supka Augustina.

Ei îi datora informațiile pe care le avea despre familia Náko, a cărei istorie era încă vie în localitate și al cărei ultim descendent, ducesa Mileva San Marco, era cea care fondase școala lor de maici. Frații Christoph și Cyrill Náko fuseseră negustori înstăriți, originari din Macedonia. La 1760 Christoph întemeiase mai multe filiale comerciale în Ungaria, unde fratele rămas acasă îi trimitea grâne, fructe mediteraneene, dar în special vite. Amândoi arendaseră împreună în stil mare terenuri în zona Sânnicolaul Mare și Beșenova Veche, înființaseră o spălătorie de lână, ajungând în 1770 furnizori de lână, vite și cereale ai armatei. Cumpăraseră mai apoi proprietățile Sânnicolaul Mare și Teremi, Teremia Mare de mai târziu, scoase la licitație de către Curtea Imperială. De negoțul din această zonă se ocupa Christoph, pe când fratele Cyrill conducea afacerile de la Viena, unde își stabiliseră centrala, și făcea la fiecare fine de an bilanțul și împărțeala frățească a câștigului. În 1801 averea a fost împărțită între moștenitori. Proprietatea Sânnicolaul Mare, compusă din moșiile Sânnicolaul Mare, Cenadul Nemțesc și Teremia Mică, au primit-o urmașii lui Christoph Náko, care se convertiseră la catolicism; proprietatea Teremia Mare, compusă din moșiile Teremia Mare, Comloșul Mare, Nakovo și pusta Vizejdia, a revenit urmașilor lui Cyrill, care își păstraseră credința ortodoxă. Fiul acestuia, Iosef Náko, a câștigat la cărți de la contele Nikolaus Markovits, după o partidă care a durat două zile, dreptul de posesiune asupra moșiei Vizejdia, pe care astfel a anexat-o. El a murit la Viena, la nici măcar 30 de ani, în 1816, de oftică, lăsându-și nevasta, o mohamedană originară din Grecia, botezată pe numele de Klara, cu șase copii mici. La moartea soției, în 1826, nu mai trăia dintre acești copii decât Johann Náko, un băiat de 11 ani, care s-a căsătorit mai apoi, în 1835, cu Anastasia Vuchetich, fiica unor nobili montenegri. Ei au trăit cel mai mult timp la Viena, iar din 1840 la Comloșul Mare, unde își construiseră un castel. Johann Náko, larg la pungă, a amenajat un mare parc, a construit chiar și un teatru, pentru care aducea actori și orchestre din Viena. În 1870 era falit și s-a mutat înapoi la Viena, unde a și murit în 1889. Și tocmai el, care s-a împotrivit ca șinele să-i traverseze câmpurile și nu a călătorit în viața lui cu trenul, tocmai el a fost adus după moarte cu un vagon până la Kikinda, transferat de acolo la Comloșul Mare, unde și-a găsit în cavoul din biserica ortodoxă locul de veci, lângă soția lui care murise în 1875.

Dintre cei trei copii ai familiei, nu a supraviețuit decât Mileva Náko, născută în 1838. Ea a trecut la catolicism când s-a cununat, în 1856, cu Zurlo duce de San Marco, care avea să moară la Ischl, în 1888. În 1889, ducesa a

chemat de la abația din Graz călugărite ale Ordinului Sfântului Vincențiu de Paul și a întemeiat școala de maici. Ducesa nu a avut copii. Aproape toată averea a destinat-o unor scopuri caritabile. A murit în anul 1926 la castelul din Comloșul Mare, în vârstă de 88 de ani. Conform ultimei ei dorințe, a fost înmormântată în biserica ctitorită de ea la Budapesta, unde fusese dus și trupul neînsuflețit al soțului ei.

Și istoria urbei ei natale Jimbolia era legată de o stirpe aristocrată, și anume a conților de Csekonics, adăuga ea, dar destinul familiei Náko ea una îl considera ca fiind unic în felul lui – mai ales că la acea vreme nu trecuseră decât șapte ani de la moartea ducesei. Că sub movila din parc erau îngropați caii ducesei, n-ar fi pus nicidecum la îndoială. Comloșul Mare era de altfel o excepție între localitățile din zonă, întrucât era locuit în majoritate de români. Negustorii, medicul și farmacistul erau nemți, reminiscență a timpurilor austro-ungare, iar limba lor de conversație era maghiara. Medicul își luase și un nume maghiar. Nimic nou, întocmai ca odinioară. O deranja faptul că pentru acești indivizi era de la sine înțeles să vorbească și cu ea ungurește, deși se aflase de unde se trăgea și a cui fiică era.

Când povestea, ascultătorul trebuia să o urmeze în divagații temporale, pe care le făcea pornind mereu de la câte un cuvânt-cheie. Se putea citi în acele momente după mimica ei că îi veneau în minte detalii pe care le evoca uitându-și de auditoriu, sub imperiul numai și numai al plăcerii de a povesti. Astfel de detalii se refereau adesea la persoane și gesturi într-un cu totul alt context. Ca de pildă atunci când, descriind diferența serioasă de statură și vârstă dintre medicul neamț din Comloșul Mare, cel cu nume unguresc, și soția lui de-a doua, sărea la observații generale privind alegerea partenerului. Care recomandări nu se aplicau însă și la ea, cum ținea să precizeze cu autoironie. Căci ea a luat ce-a apucat – iar de la o anumită vârstă obișnuia să-i surprindă pe tinerii care, plini de solitudine, îi ofereau o mână întinsă, cu remarcă șugubeață că pe vremuri cât pe ce să nu i-o mai ceară nimeni pe a ei. Dar cine se aștepta ca în acel moment ea să relateze cum și în ce împrejurări l-a cunoscut pe viitorul ei soț, avea să fie dezamăgit.

Dar unde am rămas? Cu astfel de întrebări retorice se întorcea la tema propriu-zisă, atâta doar că despre timpul petrecut la Comloșul Mare tot nu se afla mare lucru. În schimb nu pierdea prilejul să-și expună pe larg punctul de vedere cu privire la sistemul de învățământ din Banat. Și pentru că situația fusese atât de complexă, se va limita la câțiva ani și la câteva nume, zicea ea, în strădania de a-și asigura bunăvoința publicului, înainte de a-și da drumul de-a binelea.

JOHANN LIPPET

(Traducere de Mariana Săsărman)

GHEORGHE SĂSĂRMAN

FORTĂREAȚA DE NISIP

Confratelui Zoltan Terner

Instalat comod în fața monitorului, Paul își începu ziua, ca de obicei, cu trierea mesajelor primite prin poșta electronică. Și tot ca de obicei, trei sferturi dintre acestea erau *spam*, balast de care se descotorosea fără a sta pe gânduri. Încetase de mult să-și mai facă nervi, ștergea pur și simplu tot ce venea de la necunoscuți, tot ce purta titluri cu iz de reclamă. Circulau prin spațiul virtual, prin proteicul *world-wide-web*, tot soiul de bazaconii, printre care cele mai benigne se mulțumeau să-ți ofere pastile de potență („*Erection pack. Time limited offer.*”) sau, pe un preț de nimic, copii ilicite ale unor produse *Microsoft*. Cele periculoase, însă, odată deschise, îți infestau calculatorul cu virusuri capabile să ți-l facă *tabula rasa*, nu înainte de a fi avut grijă să se re-expedieze către toți corespondenții din lista de adrese, sau cu viermi, cu troieni, ori cu alte scorneli mârșave, care se cuibăreau prin registre obscure, ca o veritabilă coloană a cincea, și îți înregistrau fiecare *bit*, fiecare mișcare a *mouse*-ului, raportând totul, în secret, cine știe căror rețele mafioate. Împotriva ingeniozității malefice a piraiților erei cibernetice nici un *firewall*, nici filtrele *anti-spam* și nici cele mai rafinate programe *anti-virus* nu ofereau o protecție mulțumitoare și era doar o chestiune de timp ca, sub pretextul ocrotirii cetățenilor, mașinăria statelor să adopte aceleași metode insidioase, instaurând regimul supravegherii totale. Un coșmar *orwellian* amenința să se dezlănțuie de la o zi la alta, și singura scăpare ar fi fost să renunți la computer, la telefonul fix sau mobil, ba chiar și la radio și televizor, la toate celelalte cuceriri ale civilizației și, retras pe o insulă pustie (dacă ai mai fi găsit vreuna), să te eternizezi acolo în chip de Robinson Crusoe.

Un mesaj îi atrase atenția, în ciuda faptului că adresa expeditorului, anonymus@help.org, nu-i spunea nimic. Titlul – „*Nu mă distruge, nu sunt spam!*” – suna ca un strigăt de ajutor, amintind de scrisorileperate, închise într-o sticlă, pe care naufragiații le încredințează oceanului. Și dacă era o capcană, totuși? Mesajul nu avea *attachments*, lipseau așadar adevăratele cutii ale Pandorei, de la care, din câte auzise, pornea primejdia cea mare. Era poate mai bine să se asigure că *site*-ul <http://www.help.org> există. Căută și, într-adevăr, îl găsi (nu prea pare să existe ceva, care în internet să nu existe...).

„Welcome to Help.org!” Pagina, garnisită cu un verde prăzuliu, afișa rubrici precum *Charity, Volunteer, Donations, Employment* și îi trimitea pe cei interesați să ia legătura prin *e-mail* la adresa <http://consumer.net/contact.htm>, o altă pagină prăzuliu, cu alte rubrici, la fel de atrăgătoare. Oricum, despre persoana numitului *Anonymus* nu aflase nimic nou. Pe de altă parte, știa că pentru un *hacker* nu-i mare ispravă să manipuleze adresa expeditorului. Își luă așadar inima în dinți (risca cel mult să fie confruntat cu cântecul de sireună, mai mult sau mai puțin ingenios, al vreunei false ingenue în căutare de clienți) și deschise mesajul, fără a bănuși că se afla la o răscruce și că din acea clipă existența lui urma să ia cu totul alt curs.

„*Prietene, citi el, e păcat să-ți irosești viața, producând maculatură, în rând cu miile de scriitori de duzină, al căror nume e sortit uitării. Dar dacă vrei cu adevărat să ajungi printre cei pe care istoria îi ia în seamă, atunci nu te ține de fleacuri, ci alege-ți poveri pe potrivă!*”

Scurt și cuprinzător. Fără formule ceremonioase de adresare, fără înflorituri, fără semnătură.

Prima lui reacție fu să ridice din umeri. Vreun șugubăț s-o fi distrând, la adăpostul anonimului, cu asemenea provocări trimise la nimereală. Închise mesajul și, aflat pe punctul de a-l șterge, trebui să admită că, întâmplător ori ba, provocarea nimerise la țintă. Știa el însuși mult prea bine, și și-o spusese nu o dată, că tot ce așternuse pe hârtie, cu sânge și uneori chiar cu încântare, se va risipi prin timp precum o fortăreață de nisip în bătaia vântului, fără a lăsa vreo urmă pe țărnul oceanului etern. Din când în când, cuprins de-o panică secretă, se arăta lumii în postura geniului neînțeleș, cerșind cuvinte de laudă din care își confecționa jalnice platoșe de paradă. În asemenea clipe, i se întâmpla să se creadă mare scriitor și, pierzându-și simțul ridicolului, ar fi fost gata să se măsoare cu titanii tuturor timpurilor. După care, ca după o beție, se pomenea cu dureri de cap și, în cerul gurii, cu gustul sălcii al unei noi înfrângerii. Tot mai imun la zvârcolirile viermelui îndoielii, își relua apoi cu nepăsare tocata cuvintelor, abandonându-se credinței naiv-dialectice cum că acumulările cantitative vor duce cândva la miraculosul salt calitativ.

Mesajul îi zgândărise totuși un loc vulnerabil. Îl deschise din nou, reciti textul, o dată, de două ori, fără să se poată hotărî să-l distrugă, așa cum fusese tentat după prima lectură. Poate că, își zise, nu-i o simplă glumă, poate că e un semn al destinului, ori poate că cineva care îl cunoștea, dar voia să rămână neștiut, dorea cu adevărat să-i vină în ajutor. Dar cine să fie? Își aminti că auzise cândva despre rețelele de într-ajutorare între indivizii suferind de aceeași meteahnă, pentru care recunoașterea stării de dependență este un prim pas, necesar, spre vindecare, și căroră, spre a le fi înlesnită învingerea acestui prag psihologic, li se asigură deplinul anonim. Să fi fost vreun confrate, vreun tovarăș de suferință? Anonimii alcoolici... anonimii opiomani... de ce nu și anonimii scriitori? Nu este și scrisul un drog? Ce altceva sunt asociațiile scriitorilor, se întrebă el amuzat, decât organizații de într-ajutorare între cei loviți de acea meteahnă cumplită, definită de unul dintre ei, într-un moment

de surprinzătoare luciditate, ca fiind o plafonare congenitală a inteligenței, care te împiedică să pricepi că ar fi cazul să te lași de scris? Spre deosebire însă de anonimii alcoolici, al căror țel este vindecarea, scriitorii se asociază tocmai pentru a-și celebra în comun, ca pe o liturghie sacră, maladia. Și tot spre deosebire de alcoolici, care își asumă singuri statutul ocrotitor al anonimatului, scriitorii fac tot ce le stă în putință pentru a ieși din anonimat – de cele mai multe ori zadarnic, cum se dovedește până la urmă.

Ce-ar fi să-i răspundă? Ideea îi păru numaidecât foarte inspirată, ca oferindu-i singura șansă de a afla mai multe despre necunoscutul autor al mesajului. Unul dintre marile avantaje ale poștei electronice, pe lângă numeroasele ei cusururi, era și ușurința de a deschide, cu un simplu clic pe butonul *reply*, formularul de editare a răspunsului, dichisit din oficiu cu adresa și cu titlul de rigoare, preluate din mesajul original. Zis și făcut! „*Prietenii mei*, scrise el alegându-și cuvintele, *au un nume și obișnuiesc să-și semneze epistolele.*” Se opri pentru o clipă, chibzuind dacă ar mai fi fost ceva de spus, sau dacă nu cumva s-ar fi convenit să-și pună numele sub acea frază în doi peri, dar ajunse numaidecât la concluzia că asta ar fi însemnat să-i acorde necunoscutului o onoare nemeritată. Expedie răspunsul și, cu cugetul pe jumătate împăcat, își continuă gospodărește operația de plivire a corespondenței. După numai câteva minute, primi din partea *provider*-ului o comunicare, prin care i se aducea la cunoștință că mesajul n-a putut fi livrat la destinația dată. „*Remote host said: 554 delivery error: This user doesn't have a help.org account.*” Era de așteptat, exclamă Paul cu o bună doză de iritare. *Anonymus* al meu ține să rămână la fel de inaccesibil ca Duhul Sfânt!

*

Câtăva vreme, misteriosul mesaj nu păru să aibă nici un fel de urmări pentru viața lui. Continua să-și câștige pâinea într-o slujbă modestă, la o firmă oarecare (cu toate accesele lui paranoide, era destul de realist ca să-și dea seama că nu putea trăi din scris), unde ifosele lui de mânuitor al condeiului stârneau doar zâmbete ironice, iar utilizarea ocazională în scopuri personale a calculatorului și chiar a imprimantei îi era trecută cu vederea. Scrisul îi ocupa mai tot timpul liber, la sfârșit de săptămână și într-o bună parte din zilele de concediu, spre exasperarea unei soții cicălitoare și a celor patru odrasle, văduvite de afecțiunea unui tată de familie. Nu-i plăcea să călătorească, ura geamantanele și avea oroare de hoteluri, muzeele și catedralele nu-l interesau, soarele îi provoca migrene, muntele îl înspăimânta, iar la mare renunțase din studenție, după câteva încercări desperate de a prinde cât de cât culoare, soldate cu arsuri de gradul trei. În vacanțe, își expedia consoarta cu odrasle cu tot la țară, la socri, bucuros să-și poată vedea netulburat de îndeletnicirea lui preferată.

Cu toate că n-avea deloc nostalgia depărtărilor, ori poate că tocmai de aceea, își plasa acțiunea prozelor în cele mai exotice peisaje, despre care se mulțumea să se documenteze prin enciclopedii, zicându-și că nici Karl May nu procedase altfel. De când cu internetul, cu motoarele de căutare gen *google* și mai ales cu *wikipedia*, faimoasa enciclopedie *on line* cu acces gratuit, era scutit până și de corvoada pelerinajului pe la marile biblioteci. Erudiția, cândva apanaj al unei elite a spiritului, ajunsese în era ciberspațiului global un bun de larg consum, aflat la îndemâna oricui – așadar, și la îndemâna lui. Dar deși își împăna textele cu detalii culese în lungi expediții de explorare pe *web*, Paul avea tot mai rar satisfacția de a-și vedea semnătura în paginile vreunei dintre revistele de mâna a doua care, fie în virtutea unei camaraderii nu tocmai intens cultivate (nu excela nici măcar la acest capitol), fie din lipsă de altceva mai bun, îi făceau onoarea sau, mai bine zis, hatârul de a-l publica – evident, fără să-i plătească un sfanț. Cât despre cărți, titlul de glorie al oricărui scriitor care se respectă, după ce izbutise cu chiu-cu vai să-și vadă câteva volume tipărite, bineînțeles că pe banii lui și într-un tiraj confidențial, și după ce umpluse două dosare cu refuzurile politicoase dar ferme ale editurilor serioase, renunțase la orice altă tentativă, mulțumindu-se a-și spune că nu era de demnitatea lui să-și finanțeze singur tiparul și că nu sosise încă sorocul recunoașterii publice a meritelor lui literare.

Orgoliul însă nu-l părăsise, acel orgoliu care, în mod paradoxal, îl îndemnase să se milogească pe la câțiva critici iluștri, pentru a le smulge tot atâtea fraze de încurajare, cu totul irelevante de altminteri, simple amabilități gratuite, dar cu ajutorul cărora, montând un mozaic de citate scoase din context, încropise postfețe măgulitoare la bieteles lui volumașe. La câteva săptămâni după primirea mesajului anonim, același orgoliu, în parte rănit, în parte ațâțat, îl făcu să-și cearnă tot mai atent poșta electronică, în speranța unui nou semn din partea necunoscutului. Ca nu cumva să-i scape neobservat, șovăia adeseori înainte de a distruge până și un *spam* evident, rezistând cu greu tentației de a-l cerceta mai îndeaproape. În cazurile mai puțin categorice, deschidea mesajul (nu și anexele), ceea ce îl punea nu o dată în fața unor texte de o trivialitate de-a dreptul agresivă. Și, pe măsură ce timpul trecea, tot mai greu îi venea să accepte gândul că *Anonymous* doar se amuzase, răspândind în universul virtual mesaje fără o țintă precisă, tot mai mult se îndârjea să creadă că tocmai el, Paul, era adevăratul și unicul destinatar al acelui imbold amical, dar totuși imperios, la redefinirea unei întregi strategii existențiale.

Până când, pe cale să-și piardă orice speranță, descoperi într-o bună zi în căsuța lui poștală un mesaj purtând la expeditor adresa anonymous@ars.edu și, drept titlu, un singur cuvânt: *memento*. Convins că avea din nou de-a face cu același *Anonymous*, se grăbi să deschidă mesajul, fără a mai verifica dacă ipoteticul *server* <http://www.ars.edu> exista cu adevărat, sau era pură născocire. Citi, stăpânindu-și cu greu emoția:

„Văd că nu prea iei în serios sfatul unui prieten autentic. Te ții tot de fleacuri, în loc să apuci taurul de coarne. Cât timp crezi că durează o viață de om, amice? *Ars longa, vita brevis.*”

Același stil concis, și tot fără vreo semnătură. Probabilitatea ca revenirea să se datoreze unei simple întâmplări îi păru acum de-a dreptul neglijabilă, întărindu-i convingerea că necunoscutul, indiferent cu ce intenții, i se adresa lui și numai lui. Dar cine-și imagina acela că este, cu ce drept își asuma rolul de mentor? Scrise, vexat: „*Păstrează-ți prețioasele sfaturi pentru uz propriu!*” – și expedie răspunsul, fără a mai chibzui la șansele ca adresa să fi fost de astă dată una reală. În scurt timp, avu dovada contrară, sub forma unui nou mesaj de eroare: „*I'm afraid I wasn't able to deliver your message. This is a permanent error; I've given up. Sorry, I couldn't find any host named ars.edu.*” La naiba, exclamă Paul, simțindu-se luat peste picior și hotărât să nu mai dea nici o atenție provocărilor acelui sfătuitor nepoftit, oricine ar fi fost el.

*

Alerga prin beznă către o poartă ale cărei canaturi se roteau încet, amenințând să se închidă dintr-o clipă într-alta. De dincolo răzbătea o lumină difuză, violacee, și se auzeau voci suave, intonând o melodie cunoscută parcă, dar pe care nu reușea s-o identifice. În jurul lui se deslușeau contururi întunecate, despre care cu greu ar fi putut spune dacă erau ale unor făpturi umanoide sau mai degrabă aduceau cu ființele zoomorfe din gravurile lui Hieronymus Bosch. Abia era în stare să mai alerge și, pe măsură ce puterile îl părăseau, distanța până la poartă se făcea parcă tot mai mare. Din când în când, câte-o siluetă se apropia pe brânci, întinzând spre el membre băloase și scâncind rugător, ca și cum i-ar fi cerut să mai rămână. Se ferea de atingerea lor, terorizat de gândul că l-ar fi putut prinde ca într-un cocon de fire mucilaginoase, ca pe-o insectă într-o plasă de păianjen. Mersul i se făcu greoi, se opintea la fiecare pas, gâfâia, tălpile i se adânceau tot mai mult într-un strat cleios, paralizant, și îi veni să țipe, să urle cumplit, ca un animal rănit, muribund, convins că numai glasul lui ar mai fi putut opri mișcarea implacabilă a celor două canaturi. Dar din gâtlej îi ieși doar un horcăit moale și, înainte de a se prăvăli cu fața în mocirla neagră, printre fantomaticele arătări, mai apucă să audă poarta trântindu-se cu mare zgomot.

Se trezi. Amintirea coșmarului îi mai stăruie o vreme în cuget, bucurându-l să se știe teafăr, în patul lui, la adăpost de spectrele nocturne. Se abandonează cu voluptate stării de visare, în care gândurile zburdă fără frâu peste orice opreliști. Îi reveniră în minte mesajele lui *Anonymus*, pe care, treaz fiind, își interzicea să le mai evoce. *Ars longa, vita brevis* – realiză brusc că, în visul lui, acel dicton sta scris cu litere fosforescente pe monumentalele canaturi, precum dantescul *lasciate ogni speranza* pe poarta Infernului. *Cât timp crezi că durează o viață de om? Cât îi mai rămânea oare de trăit? Plăcerea acelei*

plutiri între somn și veghe îi pieri cu totul. *Alege-ți poveri pe potrivă...* Ușor de spus! Ce povară ar fi fost pe potrivă ambiției lui? Și, la urma urmei, care era țelul lui, cât de sus ținea? Scria oare doar ca să se afle în treabă, dintr-o toană, spre veșnica nemulțumire a familiei, sau pusese într-adevăr vreun pariu cu nemurirea? Voia să-și ocupe timpul, numai ca să poată uita că viața-i trecătoare, sau năzuia la un loc, fie el și modest, sub cupola de panteon a istoriei? Afurisită treabă... până atunci nici prin cap nu-i dăduse să-și pună asemenea întrebări! *Să apuce taurul de coarne...* Care taur? Și care coarne?! Se și vedea în chip de matador, acompaniat cu strigăte de *olé*, plimbându-și între două veronici muleta purpurie pe sub ochii injectați ai taurului și chitind, printre țepușile pestrițe înfipte în ceafa bietului animal, locul în care să-i aplice lovitura de grație, spre desfătarea delirantă a publicului.

Corrida... subiect gras pentru o posibilă nouă nuvelă... Dragostea nefericită dintre Peggy Smith (42), văduva unui bogat crescător de vite din *middle-west*, accidentat mortal la un *rodeo*, și chipeșul torrero Juanito Morales de Herrera y García (24), supranumit Corazón pentru precizia cu care nimerea de fiecare dată inima victimelor – fie ele patrupede sau bipede. Probabil că nu la asemenea scrieri se referea necunoscutul, totuși, atunci când îl îndemna să apuce taurul de coarne. Nu o nuveletă, nici o dramoletă, desigur, ci mai curând un roman, poate chiar o trilogie! Paul se înflăcăra deodată, prin mintea lui începură să se depele felurite scenarii, familii cu sânge albastru își lepădau bastarzii prin fundăturile periferiilor rău famate, dinastii întregi ale marii industrii se duceau de râpă, făcând loc noilor baroni ai *microchip*-urilor, bancheri ai câtorva generații se încuscreau cu clanurile dure ale bordelurilor și cazinourilor, cohorte de gunoieri și lustragii se cățarau până în vârful ierarhiei sociale, veacul își destupa subteranele pentru a da la iveală istorii de necrezut! Da, da, romanul secolului, aceasta era povara la care ar fi fost cazul să se înhame, fără a mai pierde nici o singură zi!

Biciuit de noua lui obsesie, nu se mai mărginea la sâmbete și duminici, ci se retrăgea în fiecare seară în camera lui de lucru și rămânea acolo până după miezul nopții. Întocmea liste de personaje, arbori genealogici, desena blazoane, costume, interioare, alcătuiua scheme, tablouri sinoptice, compunea rezumate, croia planuri cu acțiuni paralele și încrucișate, schița descrieri de caractere, de edificii, de piețe și bulevarde. Reîncepu să fumeze (asta după ce izbutise cândva, cu greu, să se lase – definitiv, spunea el la toată lumea) și se ținea treaz cu cafele tari, încât apărea dimineața la birou cu cearcăne adânci, spre hazul colegilor care făceau tot soiul de glume pe seama locurilor deocheate pe unde presupuneau că își pierde nopțile. Exasperată, după ce-l somase în mai multe rânduri să aleagă între himerele de înnegritor al hârtiei și viața de familie, consoarta lui își luase odraslele și se mutase la părinți, nu înainte de a-l fi amenințat cu divorțul, cu evacuarea silită, și de a-i fi spus de la obraz că toată opera lui de grafoman nu face două parale (nici n-a văzut vreodată un ban de pe urma ei!), că n-ar mira-o dacă va fi dat afară din slujbă

și că precis o s-o sfârșească sub pod, cu vagabonzii și boschetarii. Paul primi cu indiferență potopul de invective și se consolă apoi spunându-și că arta adevărată cere sacrificii.

Masa lui de lucru se umplu curând cu teancuri de hârtii acoperite cu tot soiul de diagrame și însemnări, tot mai numeroase și tot mai încâlcite pe măsură ce preparativele creșteau în amploare, întrucât căpătase obiceiul să le reia fără conținere, să le modifice, îmbâcsindu-le cu ștersături și corecturi, cu trimiteri diagonale de la una la alta. Îi veneau mereu idei noi, pe care le găsea geniale, deși greu de armonizat cu materia acumulată, încât pierdea tot mai mult timp cu încercările de clasificare și sistematizare. Alterna scrisul și schițele manuale cu lucrul la ordinator, trecea cu febrilitate de la creion și gumă la tastatură și *mouse*, de la linear și echer la *scanner* și imprimantă, și iarăși și iarăși îndărăt, tot mai agitat și tot mai nemulțumit de rezultate. La apogeul acestei forfote generative, ajunse să nu se mai descurce în haosul pe care el însuși îl clocise, precum oul primordial, și care amenința acum să facă explozie – sau, mai precis, implozie. O vreme crezu că va reuși să descâlcească lucrurile după metoda depănării gogoasei de mătase, adică apucând un capăt de fir și tot trăgând de el până va fi ajuns la celălalt capăt. Curând socoteala lui se dovedî însă fundamental greșită. Spre deosebire de viermele de mătase care, visându-se fluture și tot răsucindu-se în jurul lui până la delir, își confecționează gogoșa dintr-un singur fir, prin maldărele lui de notițe și prin fișierele fără șir se învălmășeau fire nenumărate, drept care toate încercările de a se așterne cu mult curaj la depănat, adică la scrisul propriu-zis, prinzând câte-un fir din grămadă, se încheiau foarte repede cu un adevărat dezastru.

Începea să scrie la un episod și, după câteva pagini, se împotmolea în propriile lui fraze, nemaștiind ce să facă cu personajele care, scăpate de sub control, își schimbau de la o scenă la alta caracterul, maniera de a se exprima și uneori chiar datele biografice. Abandona firul început și se agăța de altul, pentru a ajunge din nou în același impas. Constată, printre altele, că informațiile disparate culese de prin internet erau departe de a se lega într-un decor consistent, astfel că fundalul până și al puținelor fragmente pe care se încumetase să le abordeze rămânea searbăd, subminat de lacune și stridențe. O trilogie monumentală, întinsă peste veacuri și continente, ar fi pretins desigur un efort de documentare și de concepție mult peste puterile unui singur om – peste puterile lui oricum. Ajuns cu încetul la această concluzie, dar și în pragul disperării, pricepu că întregul eșafodaj pe care cu atâta migală îl cârpăcise, în credința că era pe cale să zămislească o operă epocală, se năruia acum de la sine, fără nici o putință de salvare.

Dacă tot nu era nimic de capul lui, își spuse, dacă piscurile nemuririi îi erau inaccesibile, atunci măcar să-și trăiască din plin viața, fie și în rând cu plebea care orbecăia prin văile pierdute în neguri! Se înfundă așadar, sumbru ca un cavou părăsit, în prima cârciumă care-i ieși în drum, își bău toți gologanii de

prin buzunare și se întoarse acasă pe trei cărări, mormăind și suduind de unul singur. Neînvățat cu băutura, adormi îmbrăcat, chinuit de crampe și de greață, după ce își vărsase și ultimul strop de fiere, icnind cu încrâncenare deasupra closetului.

*

Se deșteaptă mahmur, și în primul moment îl cuprinse panica, la gândul că va întârzia la birou, dar se liniști imediat, amintindu-și că era duminică. Apoi, dezgustat de duhoarea pe care o emana din toți porii și de exalația puturoasă care-i otrăvea răsuflarea, se dezbracă și se vârlă sub duș. Deprimat, ajuns în pragul disperării, îl încercă pentru prima oară gândul sinuciderii. Prin minte i se perindă o întreagă galerie de sinucigași, de la cei iluștri – Socrate, Hannibal, Antoniu și Cleopatra, Seneca, Nero, Romeo și Julieta, Van Gogh, Esenin, Rommel, Hitler, Hemingway, Paul Celan, Marilyn Monroe, Jan Palach – la cei fără număr, samurai sau kamikaze, călugări budiști, atentatori fanatici sau bieți nefericiți, victime ale iubirii refuzate sau pur și simplu ale mizeriei, și al căror nume cine să-l mai știe. Otrava, focul, apa, pumnalul, spada, ștreangul, revolverul, dinamita – nici o unealtă, nici o metodă nu a rămas neexperimentată de către ingenioșii oșteni ai stârpirii de sine. Zăbovi îndelung sub jetul fierbinte, se uscă, își tăie unghiile, se bărbieri, își frecă insistent dantura și gingiile cu periuța pe care înghesuisese centimetri de pastă, îmbracă veșminte curate, își prepară o cafea tare și porni computerul, cu mîntea golită de orice gând. Examină într-o doară lista mesajelor sosite în ultimele 24 de ore. *Spam* și iar *spam*! În virtutea unui automatism, marcă mecanic intrările listate, dar tocmai când să le șteargă definitiv, confruntat cu întrebarea de control („*Do you really want to delete all these messages?*”), descoperi un expeditor anonymus@succes.net și anulă imediat comanda. Suicidul nu-l mai preocupa acum chiar deloc.

Anonymus își schimbase așadar din nou adresa, și Paul nu avea nici cea mai mică îndoială că și aceasta era inventată, la fel ca primele două. În internet, la site-ul cu pricina, găsi un anunț: „*This is the placeholder for domain succes.net. If you see this page after uploading the site content you probably have not replaced the index.html file.*” O explicație cât se poate de concludentă, își zise el, după care se întrebă dacă n-ar fi fost totuși cazul să se descotorosească de nepoftitul lui sfătuitor. Un zevzec se juca de-a oracolul, iar el căzuse în cursă, acordându-i atenție și riscând chiar să-și periclitize existența. Pornirea dintâi, de a șterge mesajul fără să-l mai citească, era desigur îndreptățită – dar, cum se întâmplă nu o dată, curiozitatea se dovedi mai tare decât gândul cel înțelept. Poziționează cu un gest mecanic cursorul pe rândul cu pricina și acționează tasta *enter*. Pe monitor fu afișat conținutul mesajului:

„*Poveri pe potrivă, am zis, nu peste puteri! Geniul, amice, e o floare rară, care nu crește pe orice pârlomagă. O trilogie? Cine crezi că mai are azi timp*

să citească romane-fluviu! Nu-i de mirare că ai dat chix, chiar înainte de a fi ieșit în arenă: taurii pasc pe alte pajiști. Dar ideea cu Peggy Smith nu-i deloc de lepădat.”

Parcursese textul și rămase perplex. Orice coincidență întâmplătoare era de-acum exclusă, necunoscutul nu-și răspândea șaradele la nimereală, către destinatari preluați automat din memoria altor ordinatoare, ci îl viza direct pe el! Reușise desigur să-i plaseze un virus în computer, un cal troian și, prin poarta deschisă cu șiretlicuri de către acesta, înregistra acum totul de la distanță, la adăpostul deplinului anonim. Cum altfel să fi aflat de trilogia cu a cărei concepere își irosise de pomană zile și nopți, neglijându-și familia și riscând să fie concediat? Paul avu senzația penibilă a unuia care s-ar surprinde făcându-și toaleta intimă într-o vitrină, în văzul gloatei de gură-cască. Porni programul anti-virus și declanșă un *check-up* complet, decis să dea de urma intrusului și să-l anihileze. Cercetarea dură aproape o oră, punându-i răbdarea la grea încercare, și se încheie fără un rezultat concret – virusul era de negăsit! Cumpăni o vreme dacă n-ar fi fost cazul să recurgă la măsuri radicale, adică la ștergerea discului fix și reinstalarea integrală, ceea ce s-ar fi soldat însă cu o pierdere de timp greu de evaluat, întrucât ar fi trebuit să recurgă la serviciile unui specialist.

În cele din urmă amână orice hotărâre, căci perspectiva de a se lipsi chiar și numai pentru câteva zile de computer îl deranja din cale afară, acesta fiind pentru el mai mult decât o unealtă și ocupând un loc de frunte printre tabieturile care alcătuiău scheletul stabil al agendei sale cotidiene. La birou sau acasă, zilele lui Paul așa debutau, cu privirea ațintită asupra monitorului și cu degetele baletând între tastatură și *mouse*, și tot așa se încheiau ele, în toiul nopții când, epuizat, cu ochii încețoșați de efort, își lua rămas bun, ca de la o ibovnică, de la ordinator. Om și mașină, parteneri inegali dar desigur complementari, legați printr-o comunicare discretă, aproape duioasă, formau un cuplu capabil să-l întrecă pe acela reprezentat odinioară de cal și călăreț. Cu atât mai greu îi venea acum să accepte ideea unei prezențe străine, care complicase totul, iremediabil; pe deasupra, nu-și putea alunga nicicum senzația stranie că un amănunt important îi scapă, ceva de care un al șaselea simț îi spunea că ar fi putut depinde întregul lui viitor. În mintea lui Paul stăruia îndărătnica sfidare a acelei prezențe anonime, care îi făgăduia împlinirea unei năzuințe mistuitoare, mai presus de oricare alta, amenințând însă să transforme o statornică armonie bilaterală într-un imprevizibil triunghi *sui-generis*.

*

Primul rod al aceluia menaj în trei a fost succesul nemaipomenit al *Tristei istorii a lui Peggy Smith și a nestatornicului ei matador*. *Anonymus* îi furniză autorului *via e-mail* crochiul, urmat de o documentație pe zeci de pagini despre viața crescătorilor de vite din *middle-west*, despre deliciile turismului în Peninsula Iberică și, bineînțeles, despre istoria, variantele și semnificațiile

mitice ale *tauromahiei*. Prin canalul de comunicare cu sens unic, textul era purecat după fiecare nou capitol, pagină cu pagină și rând cu rând, până la ultima virgulă, încât Paul se obișnuie cu încetul să nici nu-și dea prea multă osteneală cu redactarea primei versiuni, așteptând cuminte corecturile minuțioase ale antrenorului din culise. Nu se mai întreba nici cine era, nici cum anume intra acesta în posesia datelor din computer. Trimise obedient manuscrisul la editura care îi fusese propusă pe aceeași cale, din rețeaua unui faimos concern mediatic internațional, și se pomeni în câteva săptămâni cu un contract în regulă, cum nici măcar n-ar fi cutezat să viseze, și pe care îl semnă numaidecât. Odată pornită mașinăria, restul veni de la sine – reclamă pe mai multe canale de televiziune, hectare de afișe, lansare concomitentă în marile metropole, ecranizare la Hollywood cu șapte *Oscar*-uri, traduceri în peste douăzeci de limbi, recepții, turnee spectaculoase în jurul globului și, amănunt nu lipsit de importanță, un confortabil cont la bancă.

Așa cum era de așteptat, consoarta își făcu reapariția după primele spoturi publicitare, aducându-și nu numai odraslele ci și părinții (întrucât ea, urmând să preia misiunea de mare răspundere a administrării întregii afaceri, nu se mai putea ocupa de gospodărie și de îngrijirea copiilor). Cu intuiție tipic feminină, se conformă imediat noii situații și, cu aerul că ea de la bun început ar fi mizat pe talentul lui, îi ceru lui Paul să renunțe la slujbă, spre a se consacra pe de-a întregul creației literare. În mod neașteptat, patronul îi respinse însă cererea de demisie, declarând cu patos că e onorat să aibă printre angajați o asemenea celebritate și propunându-i să-l scutească de orice obligație, până și de prezența zilnică la birou, dacă ar accepta să se facă referire la numele lui în acțiunile de *marketing* și de *promotion* ale firmei.

Peggy Smith n-a fost decât începutul unui lung șir de triumfuri în *crescendo*, înscenate din umbră de către necunoscutul care livra neobosit subiecte și documentație, cizela la nevoie scriitura, darnic cu observațiile de maestru, înlătura obstacole, deschidea porți, jalonând urcușul spre noi trepte de glorie. Teme neobișnuite alternau în acest serial al izbânzilor cu altele mult bătute, abordate însă din unghiuri surprinzătoare. Unei expediții dramatice pe Orinoco îi urma o idilă dintr-o suburbie proletară a Londrei, unei file din dosarele secrete ale KGB-ului o pastorală cu subiect rococo, unei spumoase parodii de *thriller* o zi de august '44 în *ghetto*-ul varșovian, jurnalului apocrif al lui Napoleon o discretă tragedie niponă. Copleșit cu diplome și premii, Paul se lăsa dus de mână, în aparență tot mai sigur pe sine, ajungând chiar să exceleze în rolul care-i fusese rezervat. Purta cu neglijență bine studiată costumele impecabile pe care grijulia lui soție i le asorta cu cămăși și cravate exclusive, se perfecționa în arta conversației pigmentate cu vorbe de duh și, dovedindu-se înzestrat în chip remarcabil cu capacitatea de a asimila, atinse până și într-ale scrisului o adevărată iscusință, elogiată drept virtuozitate de corul cvasi-unanim al criticii literare.

Pe măsură însă ce succesul îi depășea așteptările cele mai optimiste, în sufletul lui, multă vreme parcă anesteziat, începu să se facă tot mai auzit glasul cântitor al îndoielii. Se surprindea uneori privindu-se în oglindă, ca și cum ar fi încercat să verifice dacă nu cumva taina i se putea citi pe față, temător să nu se dea de gol. Ceasuri în șir rămânea zăvorât în camera lui de lucru, încercat de spaime, torturat de ideea că, într-o bună zi, Anonymus ar putea pune capăt carierei lui fulminante, dându-i în vileag impostura. Gândul că se afla la cheremul acestuia îl scotea din minți, se știa vulnerabil, șantajabil, se întreba care va fi prețul tăcerii, cum anume va trebui să-și plătească fala găunoasă, să cumpere îngăduința de a mai purta masca scânteietoare sub care nu era decât fum și deșertăciune. Ajunse să-l urască pe cel care era, de fapt, binefăcătorul lui și câteodată nu-și dorea nimic altceva decât să-l întâlnească, în fine, pentru a-i arunca în obraz cele mai aprige invective. Cine-i dăduse oare acelui necunoscut dreptul să se joace astfel cu destinele altora, să-și asume postura de stăpân peste conștiințe? Nu fusese el oare mai fericit pe vremea când, slujbaș de rând și diletant al condeifului, era totuși propriul lui suveran, decât acum, redus la condiția unei marionete de mare lux, a unei păpuși prin gura căreia vorbea, de fapt, un afurisit ventriloc? Și care era el, cu adevărat – cel de atunci, sau cel de acum?

În asemenea momente, de descumpănire totală, oscila între felurite planuri de răzbunare. Ar fi putut, de pildă, să refuze a mai da curs oricărei sugestii din partea anonimului său magistru, sau să rupă definitiv legătura, renunțând la serviciile ordinatorului și abandonând scrisul. Ca să i se piardă urma, și-ar fi schimbat domiciliul, ba chiar și identitatea, căci milioanele adunate i-ar fi permis să trăiască în huzur, orișunde (de n-ar fi fost grijulia soață și odraslele iubitoare, căroră era greu de crezut că le-ar putea fi pe plac un astfel de plan). Mai bine să le dea tuturor cu tifla, și soaței, și odraslelor, și patronului, și magistrului, și editorilor, și criticilor, făcându-și de petrecanie și lăsându-i pe toți cu buzele umflate! Tare ar mai fi vrut să le vadă mutrele ipocrite, plângându-i chipurile dispariția, dar preocupat în realitate fiecare doar de propriile interese. (Atâta doar că mai clocise gândul sinuciderii, și la drept vorbind nu se prea credea în stare să treacă de la gând la faptă.)

Alteori, dimpotrivă, contempla rafturile pe care își înșirase zecile de cărți publicate în zeci de limbi și în zeci de ediții, copleșit de importanță și mândrie, întrebându-se ce titluri, ce distincții, ce onoruri și-ar mai fi putut dori. Premiul Nobel rămânea doar o chestiune de timp, încă nu-și pusese problema cu toată seriozitatea (deși nici acel Everest al consacării nu mai era ce-a fost odată...). Ar fi fost desigur suficient să studieze cu atenție temele predilecte ale laureaților din ultima vreme (preferințele juriului erau cât se poate de clare!), să-și aleagă cu grijă subiectele – se și vedea, peste câțiva ani, rostindu-și discursul în fața Academiei Regale din Stockholm. (Oare nici măcar atunci nu s-ar decide necunoscutul să se lepede de anonim?)

Din când în când, redevenit mai rezonabil, revedea în minte, pas cu pas, drumul parcurs, căutând semne după care ar fi putut încerca să ghicească adevărata identitate a maestrului. Și tot mai des se oprea la mesajele care declanșaseră toată istoria, le întorcea pe toate fețele, analizând fiecare cuvânt, despiciând în patru tot ce ar fi putut aduce cu o aluzie, verificând orice legătură cu persoanele întâlnite în acea perioadă. Dar investigațiile lui nu-l duceau prea departe, de fapt nu-l duceau nicăieri, întărindu-i doar impresia agasantă că scapă din vedere un amănunt esențial.

*

Într-o zi, pe când tocmai recitea primele mesaje ale lui Anonymus, în acea agitată stare de spirit în care încântarea de sine i se învecina cu depresia, sună telefonul. Deși nu obișnuia să răspundă, lăsându-i consoartei, pe post de secretară, grija de a sorta apelurile, se grăbi acum să ridice receptorul, de parcă tocmai ar fi așteptat să fie chemat. O vreme, de la capătul celălalt al firului nu se auzi decât ticăitul unui ceas și, mai mult plictisit decât iritat, ridică din umeri, gata să reazeze receptorul la locul lui. În aceeași clipă, însă, o voce care părea să vină de foarte departe îi rosti numele, făcându-l numaidecât să se răzgândească. *Cine-i la telefon?* întrebă Paul, cuprins de neliniște. *Chiar nu bănuiești?* replică celălalt. Și iarăși se auzi un timp doar ticăitul ceasului. Își simți tâmplele pulsând violent. *Dar spune, domnule, odată cine ești!* Un scurt chicotit fu urmat de un răspuns sibilinic: *Întreab-o pe Peggy.* Atâta tot – convorbirea luase sfârșit. Se grăbi să pună la loc receptorul, ca și cum prin cablul telefonic ar fi amenințat să se reverse în încăpere cine știe ce emanație letală.

Peggy... Peggy Smith... prima lui mare reușită. A lui? Citi și reciti mesajul în urma căruia izbucnise, ca din piatră seacă, torentul succesului... „*Dar ideea cu Peggy Smith nu-i deloc de lepădat.*” Răspunsul se ascundea așadar în acea frază, o adevărată șaradă. Treptat, în mintea lui prindea contur o bănuială, destul de vagă mai întâi, ca într-o fotografie prea puțin expusă. Comandă ordinatorului să listeze toate fișierele în care apărea numele personajului. După câteva minute de așteptare înfrigurată, pe monitor apăru rezultatul. Sortă lista după data creării fișierelor, iar bănuiala lui deveni pe loc certitudine: într-adevăr, nicăieri în computer numele Peggy Smith nu figura la o dată care s-o fi precedat pe aceea a mesajului în cauză, el apărea așadar pentru prima oară tocmai în acel mesaj! Nici un virus n-ar fi putut să descopere în memoria sau pe discul fix al calculatorului acel nume, spre a-l transmite anonimului povățuitor, pentru simplul motiv că „*ideea cu Peggy Smith*”, cu care cochetase într-o doară, fără a o fi socotit demnă de consemnat, nu se afla pe atunci decât în mintea lui, ascunsă în circuitele neuronale ale propriei sale memorii, până la care, din fericire, spionii digitali ai nici unui hacker terestru nu aveau cum să pătrundă.

München, 21 ianuarie 2006

DIETER SCHLESACK

INTERMEDIARITATEA

*Alocuțiune cu prilejul decernării titlului de Doctor Honoris Causa
al Universității din București, 7 noiembrie 2005*

Doamnelor și domnilor, faptul că astăzi, 7 noiembrie, mi se decernează titlul de Doctor Honoris Causa la fosta mea *alma mater* nu este numai un important „suvenir” spiritual și nici doar o aventură a operei și chiar a sentimentului, nu, el semnifică o frumoasă revenire acasă dintr-un exil de aproape 40 de ani, pe care mi l-a impus regimul dictatorial. Patruzeci de ani am planat între limbi și țări diferite, iar acum revin acasă din starea de „intermediaritate” – spre a regăsi ceva mai solid, o *terra cognita* a unei noi apartenențe? Mulțumesc rectorului Universității din București, domnului prof. dr. Ioan Pânzaru, doamnei decan prof. dr. Alexandra Cornilescu și reprezentanților forurilor academice, în special domnului prof. dr. George Guțu pentru alocuțiunea sa care surprinde cu profundă empatie situația mea și revenirea mea din „intermediaritate”. Onoarea care mi se face prin această *laudatio* reprezintă încununarea operei mele literare, din care face și ea parte, refăcându-mi puntea spre fosta mea universitate. Aflându-mă acum aici după o traumă de aproape o jumătate de secol – timp în care limba și cultura română, pe care le iubesc, s-au situat mereu în centrul preocupărilor mele – aud parcă aieva vocile colegilor mei șazeciști, care sub opresiunea cenzurii au creat importante valori spirituale, fie aici, fie în lumea întreagă. Îi aud mai ales pe aceia care în timpul dictaturii au avut de suferit doar pentru că aveau talent. Mulți colegi din generația mea nu mai trăiesc; și totuși îi aud, aud bunăoară glasul prietenului meu Nichita Stănescu: „Singurele lucruri reale, singurele lucruri pe care le ducem cu noi până la urmă sunt propriile noastre sentimente, dragostele noastre... Măntreb: noi la capătul vieții noastre, ce-am lăsa în afară? Bănuiesc că putem lăsa niște sentimente ... de dragoste mai ales.” Da, îmi amintesc de această dragoste care m-a însoțit și m-a ocrotit în exil; iar amintirea, țara și

nemuritoarea mea iubită, arta, s-au constituit în viața și opera mea. Această dragoste, acest spațiu de intermediere între literatura română și cea germană se situează în centrul operei mele prin norocul comuniunii pe care o resimt nu în ultimul rând datorită zilei de astăzi. Glumind, aș putea spune că iubirea mea pentru îndepărtata Românie, că distanța și despărțirea mi-au aprofundat și mi-au menținut trează această iubire epistemică.

Iar acum întoarcerea, reîntoarcerea? Ușa însă rămâne – închisă oare, sau deschisă? Teamă de a nu fi lăsat la ușă? Teamă de a fi exclus? Am sentimentul că mi s-a îngăduit astăzi, într-un fel cu totul deosebit, din nou accesul.

Îngăduiți-mi, însă, să vă relatez o întâmplare amuzantă în legătură cu această condiție a mea de „intermediaritate”, de neapartenență, de viețuire între două luntre – care a devenit semnul meu de marcă. Prin 1964 eram la București, nu cunoșteam Germania, nu reușisem să trec de granițele patriei mele România, dorul meu sălășluia pe atunci doar în limbaj, ca un aparat de zbor împiedicat să zboare, ca o pasăre cu aripile legate, ca un om bântuit de o iluzie. La București, deci, prin 1964, mi s-a pus întrebarea ce sunt eu de fapt: român nu ești, din moment ce te tragi din rândul sașilor din Transilvania, dar nici neamț nu ești, pentru că n-ai fost niciodată în Germania. Pesemne că ești evreu. Această constatare era șocantă pentru un german năpădit de sentimentul vinovăției. Pentru că mi se pare firesc ca orice autor german să reflecteze asupra destinului evreilor, iar eu am făcut asta toată viața mea. Chiar ultima mea carte este un roman despre Capesius, farmacistul din lagărul de la Auschwitz, un conațional transilvănean! Să nu fie oare adevărat ceea ce se spune în legătură cu iudaismul? De la poeta rusă Marina Tsvetaeva provine o vorbă semnificativă: Vse poetî jîdî – toți poeții sunt evrei – în sensul că rămân întotdeauna străini și practică o meserie care, potrivit lui Celan, nu-i un tărâm al nisipurilor aurifere, ci al nisipurilor mișcătoare. Identitatea nu există, așadar, pentru acești „străini” decât punctual, și anume în momentul inspirat al constituirii de sine prin actul scrisului, fiindcă limbajul este singurul teren ferm și cea mai mare forță a acestei păsări cu aripile legate, numită om.

Dar nu numai originea mea m-a împins spre o existență în intermediaritate, ci și dictatura comunistă. Ea a accentuat enorm conștiința vulnerabilității și a potențialului subversiv al limbajului – din cauza unei poezii puteai să stai ani grei după gratii, așa cum i s-a întâmplat prietenului meu, regretatul Ion Caraion – precum și frica de cuvinte, curajul cuvintelor, simțul pentru cuvinte. Sunt convins – iar despre asta s-a scris deja în termeni laudativi după apariția volumului editat de mine, *Gefährliche Serpentina* (*Serpentine periculoase*), probabil cea mai cuprinzătoare antologie (450 de pagini) de poezie română contemporană tradusă în limba germană – sunt

convins, deci, că valoarea internațională a poeziei române contemporane se bazează tocmai pe această experiență și pe trăirea vulnerabilă a limbajului.

Exista pe atunci cea măiestrie specială a scrisului printre rânduri, un fel de versiune interliniară, jocul de-a v-ați ascunselea al metaforelor, pentru a-i comunica cititorului adevărul fără să fii depistat de cenzură. Generația noastră, generația anilor șaizeci, mai cu seamă spiritul ei, viețuiește și în limbajul meu, în opera mea. Mă simt legat de această generație, mai ales de spiritul celui mai important reprezentant al ei, prietenul meu Nichita Stănescu, plecat prematur dintre noi, ale cărui *II Elegii* au apărut recent în Germania în traducerea mea, însoțite de un studiu critic. În opinia mea, Stănescu a fost în acele vremuri întunecate pandantul compatriotului său Paul Celan. Celan a sublimat într-o metapoezie abisală traumele perioadei naziste, iar Stănescu traumele dictaturii comuniste din anii cincizeci și șaizeci. Virtutea care i-a calificat pe șaizeciști, în frunte cu Nichita Stănescu, să îmbogățească lirica mondială cu acest gen de metalimbaj abisal este de fapt cu totul paradoxală: căci polifonia și jocul ermetic, codificat estetic al metaforelor constituie în același timp ascunzătoarea, locul de refugiu, ba chiar modalitatea de a păcăli cenzura. Lucrul acesta ține de domeniul trecutului. Ceea ce a rezultat este însă, în mod ciudat, actual și acum în postmodernism: căci erau de fapt versiuni interliniare – e drept, ale unui limbaj esopic, deosebit de elaborat stilistic în vremuri de dictatură – prin care cititorului îi erau transmise mesaje incendiare. „Transcendența” avea pe atunci o conotație „politică”.

Patria noastră era tocmai acest pericol invizibil care viza dictatura. Dar această patrie era și este imaterială și totodată terestră ca expresia lingvistică însăși. Să ne amintim: ea traversează toate tropicele și revine la ea însăși, ca meridianul în polul Unicității, ea nu există, așadar, în lumea pur fenomenală, iar în cazul unei prea directe, prea concrete „întoarceri acasă” – ca în cazul meu, acum – nu poate să producă decât dezamăgire.

Originea, ascunsă în străfundurile fiecăruia, și pe care cică ne-am pierdut-o, nu este decât o oglindă concavă – infimă, dar clară – în care se reflectă deformat o altă origine și o altă patrie, și mai profundă, care nu poate să strălucească probabil, nedeformat, decât în nemărginire și abis!

Se prea poate ca expresia intraductibilă a lui Constantin Noica „întru ceva”, referitoare la limită și teritorialitate, să descrie exact aceste spații intermediare ale auri și ale inefabilului. „Întru” este limita dintre interior și exterior, fiind totodată ambele la un loc; înseamnă a fi pe interval și totodată în miez, a-fi-pe-drum către o împlinire nedeslușită; și este acel ceva care nu ne părăsește, care ne direcționează viața spre Patria unică, spre ceea ce, într-un târziu, devine cea mai matură întoarcere acasă.

După cum vedeți, doamnelor și domnilor, suntem nevoiți să revenim mereu la acest lucru, să abordăm în repetate rânduri problema originii, care

ne privește îndeaproape și pe noi, cei cu o identitate sfâșiată: „Viitorul are nevoie de obârșie.”

Să revenim nițel la conceptul nostru de „intermediaritate” și, de asemenea, la șansa pe care o reprezintă pierderea. *Zwischenschaft* denumește nu numai faptul de a nu fi nicăieri acasă, de a nu aparține de nimic, de a fi pierdut pământul de sub picioare, ci, între timp, a ajuns să se refere și la astăzi atât de importanta interdisciplinaritate, care este tocmai interconexiunea, liantul global. De asemenea, acest concept trebuie să țină cont de noua imaterialitate a realității noastre, pentru a se putea ancora în prezentul real, în ceea ce înseamnă astăzi istorie. Chiar și lucrurile cele mai concrete sunt marcate astăzi de toate acestea: de exemplu, mi-am scris acest discurs în Italia, la calculator, l-am trimis prin e-mail la București, unde a ajuns în câteva secunde, ca să fie tradus, astfel încât toți cei prezenți aici să-l poată înțelege. După 40 de ani de absență nu mai stăpânesc atât de bine îndrăgita mea limbă română, încât să mă hazardez în formulări complicate. Același lucru li s-a întâmplat și altora în străinătate; de la Emil Cioran am primit multe scrisori, dar nici una în limba română. Străinătatea e la ea acasă în noi înșine, în cei înstrăinați de patrie, chiar dacă iubita noastră se numește România. Dar eu am depășit, iată, această distanță, zburând două ore cu un Boeing de la Frankfurt la București. Zborul a fost incredibil de rapid, dar nu la fel de rapid ca amintirile și gândurile mele. Ca să nu mai vorbim de „animalele domestice electronice” care funcționează cu viteza luminii, cum ar fi computerul, radioul, televizorul. Toate aceste aparate casnice ultrarapide se bazează pe formule care au fost cândva „idei” ale unor oameni geniali – „inspirații” comparabile poate cu cele din domeniul creației poetice? Imaterialul, „spiritualul” determină astăzi mai mult ca oricând mersul lucrurilor, procesele mentale fac istorie cu o evidență copleșitoare, gândirea se „obiectivază”, învață să se gândească pe sine ca structură matematică și se descoperă în evidența legilor naturii. Gândirea, reflectată în noua tehnologie, devine practică și domină natura și societatea. În total contrast cu acest lucru, mințile și acțiunile politicienilor, economiștilor, intelectualilor și chiar ale universitarilor sunt dominate de cel mai cras materialism. Cu toate că astăzi, în spațiul atlantic, nu mai trăiește nimeni în vechea lume fenomenală, astăzi nimeni nu mai simte cu adevărat pământul sub picioare și nimeni nu mai e acasă doar în spațiul îndrăgit al percepției senzoriale. Poate doar truda zilnică a sclavilor muncii; capitalul, în schimb, e imaterial și activ pe tot mapamondul cu o viteză fulgerătoare! Cine crede că mai există încă o „patrie” delimitată de niște granițe, este irevocabil prizonierul trecutului. În ceea ce mă privește, știu că artiștii și literații trebuie să edifice punți între vechea lume senzorială și lumea imaterială, lumea spiritelor și a spiritului, în care timpul și spațiul sunt abolite!

Doamnelor și domnilor, anamneza făcută, excursul interfrontalier – în patria de amintiri și în spațiul mai larg al sensurilor și corespondențelor, în căutarea aceluia ceva unic, a acelei întoarceri acasă pe un plan superior – ei bine, tocmai ele constituie nucleul operei mele. Ca moto al romanului meu *Zile acasă și Arta dispariției* am ales un fragment din *Observațiile cu privire la Antigona* ale lui Hölderlin: „...că fiecare, atins și cutremurat de nesfârșita revenire, se simte transpus în forma infinită a ceea ce l-a cutremurat. Fiindcă întoarcerea în patrie înseamnă răsturnarea tuturor formelor și reprezentărilor.”

Nu este vorba doar de aparatura care funcționează cu viteza luminii, învingând timpul și spațiul, ci mai ales de epoca noastră de după Auschwitz, Gulag și Hiroshima – Hiroshima care a fost posibilă abia prin contribuția acestor tehnologii ultrarapide.

Trăim într-o epocă a „infinitei întoarceri”, datorită șocului cauzat de o schimbare radicală de perspectivă dintre viața postumă și moartea fără grii.

Permiteți-mi să vă citez un pasaj din ultima mea carte, *Martori la granița putinței noastre de reprezentare*, care urmează să apară anul acesta la München. Pasajul e dedicat poetului și gânditorului român Fundoianu/Benjamin Fondane, ucis în 1944 la Auschwitz – stația-terminus a civilizației noastre. Pasajul sună astfel: „Plin de dispreț, mai ales de dispreț față de moarte, a sosit Fondane în acel loc infernal unde tot ce produsese istoria atingea limita absurdului. Chiar și limbajul, ba mai ales acesta! (...) Murind, Fondane a experimentat însăși moartea limbajului. În clipa aceea îngrozitoare, despre care el nu mai poate depune mărturie, s-a confirmat tot ce gândise și scrisese. În fața camerei de gazare nu mai e valabil nici un cuvânt de consolare sau de credință, cu atât mai puțin literatura. Fusese dezvăluit un lucru fără precedent. Fondane a trecut prin ceea ce noi nu putem decât să ne imaginăm, iar apoi a plătit, consecvent, cu viața.”

Ne lipsește orice termen de comparație. În timpul dictaturilor s-au petrecut lucruri incomparabile. Iar noua poziție, ubicuă și intermediară, nu este comprehensibilă decât din perspectiva conștientizării propriei morți și a morții istorice.

Veți înțelege, prin urmare, de ce și Paul Celan s-a constituit într-un model pentru mine. În poezia lui trăiește moartea mamei sale în acea stație-terminus a civilizației. Lirica lui Celan este un metalimbaj, o explorare a graniței dintre viață și moarte. Menționând aspecte primordiale ale culturii române și din poezia lui Celan, putem face o agreabilă legătură și cu festivitatea noastră de aici. De asemenea, dacă mă gândesc la afinitățile elective dintre cercetările mele dedicate lui Celan și studiul lui George Guțu dedicat acestui poet. În lucrarea sa, profesorul Guțu se referă și la interferențele poeziei lui Celan cu lirica românească, scoțând în evidență un lucru foarte important, și anume faptul că la Celan – așa cum se întâmplă bunăoară și la Lucian Blaga –

granița dintre domeniul vieții și cel al morții este suprimată, inițiindu-se astfel un dialog neîntrerupt cu cei de dincolo. Acest dialog transgresează limitele spațiale și temporale, ajungând pe tărâmul invizibilului și instituind un spațiu propriu de întâlnire cu victimele. Creația este mereu cu un pas înainte: este un fel de telescop, de binoclu, de microscop electronic care pătrunde în locuri ce nu pot fi înțelese și percepute cu ochiul liber sau prin intermediul trăirii non-verbale. Iar invizibilul reprezintă mai mult decât oricând sinapsele istoriei. Modalitatea actuală de a construi lumea pare să fi atins o limită dincolo de care nu mai funcționează gândirea obișnuită – conceptuală, sugestivă sau senzorială. „Știința te conduce către un prag al experienței accesibil meditației, dar nu și reflecției”, spune filosoful și fizicianul Carl Friedrich von Weizsäcker adăugând: „lucru firesc de altfel. Gândirea conceptuală își poate da seama că nu-și poate defini conceptual cauza propriei sale posibilități.”

Și pentru a reveni la acea cauză a propriei posibilități de gândire, să mai spunem că literatura deține șansa de a construi punți spirituale, metaforice, punți ale intermediarității. Și să nu uităm că – spre deosebire de putere și de distrugerile cauzate de „istoria care-i o târfă”, cum spune Cioran – poezia este floarea unui prezent perpetuu, a unui ACUM, este o dăruire de sine, găzduirea în sinea noastră a unui Celălalt care vorbește inspirat și conciliant, este un dialog al clipei, pornit din inimă, cu sinceritate și profunzime, o expresie lingvistică în imediata apropiere de Unul, împăcat cu el însuși, o întoarcere la tine acasă.

DIETER SCHLESAK

(Versiune românească de George Guțu și Maria Irod)

GEORGE CIORĂNESCU

CE ESTE APOZIȚIA

Ar fi mai comod să se explice ce face *Apoziția*, tratând numeric tema, indicând adică data începerii activității sale, numele colaboratorilor și titlurile poemelor și studiile înfățișate, decât să se definească ce este o grupare fără pretenții de cenaclu, cerc sau salon literar. Brice Parain

spunea că în limba chineză nu există verbul a fi și de aceea gândirea chineză nu s-a putut dezvolta în direcția productivă a filozofiei grecești. Dacă eram chinez așa fi putut depăși actualul împas, căci tăcând v-aș fi spus cine suntem. *Apoziția* pare totuși să existe, din moment ce are o activitate, dacă ar fi să credem că făcutul nu ființează fără un făcător. Fără statute, și fără președinți, *Apoziția* pare o non existență juridică, ce se vrea însă cultural productivă. Ea nu și-a impus obiectivul banal de a dinamita universul și odată cu el lumea artelor, prin manifeste incendiare, care să producă o nouă revoluție culturală, galbenă, roșie ori policromă. De altfel nimic nu emasculează mai mult arta și pe artiști decât gruparea într-o asociație care să impună directive estetice ori morale, fără să asigure măcar slujitorilor din conformism sau necesitate satisfacția unei pensii de bătrânețe.

Nefiind ceea ce credeți că este, *Apoziția* rămâne totuși o întâlnire în parte întâmplătoare de tineri cărunți cu preocupări imaginar-artistice, aparținând la diferite familii spirituale, un loc geometric unde se schimbă cuvinte, experiențe și înțelesuri contra înțelesuri, experiențe și cuvinte. Ca atare, pentru *Apoziția* este falsă problema opțiunii ori azeziunii la una sau alta din școlile, tendințele și curente existente, balansarea între tradiționalismul obsolet și modernismul strident, între iraționalismul obscurantist și raționalismul superficial; suprarealism, psihanalism, existențialism, absurd cu sau fără noimă, artă figurativă, abstractă, pop ori constructivistă, muzică de jazz, dodecafonică, blues și așa mai aproape. Căci *Apoziția* nu refuză nici o experiență în afara dogmatismului ultrasimplificator, care vede în artă un simplu produs al stomacului gol – ori, în cuvinte ceva mai pudice, un rezultat al relațiilor de producție, ignorând conștient puterea motorului spiritual. În schimb, *Apoziția* recunoaște și își însușește operele ce surprind realul în ipostaze semnificative, relevându-ne ceva din necunoscut.

Felul de a fi al *Apoziției* nu a fost inventat în vreun birou de studii și conjuncturi, ci este rezultatul gândirii implicite a celor ce o frecventează. Componenta *Apoziției* nu este nici ea produsul unei selecții riguroase, pe bază de cromozomi-lumină, ci numai al unei întâmplări întâmplătoare, grupând deocamdată câțiva intelectuali români azvârlți de destin pe aceleași coordonate geografice, dar nu și spirituale. Dacă s-ar fi dat ascultare grupării noastre după culoarea ochilor, ori dimensiunile bustului, am fi rămas într-o solitudine ucigătoare.

Testamentul imperativ al aproape consăteanului meu Ienăchiță – creșterea limbii românești și-a patriei cinstire – ar putea fi o rațiune de nu suficientă cel puțin originară, pentru a începe o nouă activitate culturală, care putând duce oriunde, ar putea întâlni undeva și frumosul exilat dintre noi. Înflorirea limbii nu mai poate fi astăzi o simplă căutare de cuvinte rimate anacreontic, căci a devenit un joc subtil cu limbajul ce caută zadarnic să se autodefinească, reușind uneori să devină din comunicare comuniune; iar a patriei cinstire nu mai poate fi numai o afirmație, ci trebuie să fie o afirmare; nu-i o comandă, ci

o trăire; nu-i o marfă școlară, ci un distilat suprem. Cele două îndemnuri ale unui Ienăchiță actualizat capătă astăzi valori echivalente, căci a scrie românește la nivelul culturii occidentale este o operă la fel de folositoare cu a explica ethosul românesc și specificitatea valahă într-o limbă străină.

Cu câțiva ani în urmă, poetul Alexandru Busuioceanu spunea la o întâlnire literară la fel de băjbăitoare ca a noastră, dar cu aură pariziană, că scrisul pe românește peste fruntariile românești era destinat pieririi odată cu stingerea generației sale. Profetia poetului neliniștei valahe în grai castilian nu s-a împlinit, căci exilul cultural românesc, departe de a pieri de o leucemie spirituală, primește noi transfuzii de proaspeți deșărați, ce vor să se spună spunându-ne.

Altoit pe măceșul sălbatec din Târgoviște, scrisul nostru de astăzi, și odată cu el creația artistică în genere, este cel mai adeseori o acțiune dureroasă și gravă, care ar vrea să transmită un mesaj cât mai îndepărtat de reeditare ori de avortonul veleitar. Întrebuințând limbajul rațiunii sau al absurdului, prospectând țările unde s-ar fi putut refugia gândirea ori subteranele subconștientului, comunicând neliniști fundamentale ori oferind ceva din împăcarea cea mare, analizând explicativ revolta omului contemporan bântuit de demoni fără de chip ori cu falsă identitate, cerneala, culoarea, marmora, bronzul rămân numai niște simple mijloace prin care se comunică ceea ce se înțelege din om, din lumea noastră și cea de dincolo de noi.

Trăind din plin o epocă plină de ispite și decepții, ar trebui totuși să ne ferim să devenim simpli prizonieri și sclavi ai ei, practicând o artă a momentului, orientată după linia partidului la Est și fluctuațiile modei la Vest. Căci talentul nu trebuie sacrificat nici normativului estetic și nici modelului artistic. Trăind în epoca aceasta, nu trebuie să cădem nici în păcatul contrariu al ignorării contextului istoric-social actual. În societatea noastră abundă ideile în întrecere după originalitate, imaginile în goană după necrezut, judecățile definitive dar neconcludente, intuițiile juste dar neexplicabile, și mai ales disperarea, absurdul și nihilismul ca tot atâtea recunoașteri ale propriei neputințe. Formidabila revoluție tehnologică contemporană complică și mai mult contextul istorico-social al omului secolului XX, aducând cu sine nu numai progresul și bunăstarea societății de consum, ci și o schimbare a relațiilor de forță în favoarea celor tineri și a celor obidiți, ce devin noi fermenți de revoltă împotriva ordinii sociale impuse la Vest de gândirea tehnocrațiilor, la Est de ideologia comunistă. Tineretul, prin antenele unei sensibilități nealterate de rutină, consideră prosperitatea societății contemporane drept un afront, căci pentru el viața se afirmă mai ales prin forța limbajului și adevărul ei ultim este solitudinea și moartea. Pe planul acțiunii, generația tânără optează pentru o soluție a disperării, a înlocuirii ordinii prin dezordine și a bunei înțelegeri prin contestarea universală a lumii, omului, existenței, afirmând numai realitatea nimicului, sau a cuvântului care nu spune nimic. Evadarea din solitudine, depășirea neliniștei și spaimei de a fi și de a

dispărea este fără succes căutată în experiența erotică liberată de tirania legilor și moravurilor, în emanciparea nimfetelor inițiată de Lolita și în corectarea plictisului căsătoriei printr-un adulter la fel de insipid din moment ce se instituționalizează. Cu un cuvânt, sfărmașarea tabloului sexual nu a adus nici liniștea și nici împăcarea unui tineret tulburat, căci dragostea a fost înțeleasă mai mult ca eros, iar nu ca o categorie a vieții care să deschidă noi porți cunoașterii. Traiul conform naturii și cufundarea în erotism, socotite ca semne ale unei noi revolte și noi libertăți, nu par a fi însă nici practica maselor și nici a intelighenției tineretului, ci mai degrabă cea a amatorilor de revolte spectaculare, care pozează pentru istorie. Căci avid de absolut, tineretul vrea să trăiască mai semnificativ decât înaintașii lui, atingând culmile sublimului iar nu pe cele ale degradării spirituale propovăduite de nonconformismul jegului juvenil.

S-ar putea găsi totuși o soluție neliniștii fundamentale ori supraadăugate a omului contemporan și alienării sale personale, sociale și morale, în ieșirea artistului și contemplatorului din sinea proprie prin întâlnirea și comunicarea cu arta. Nu cu arta irelevantă a cotidianului ne semnificativ, ci cu arta incandescentă de la frontierele necunoscutului, întrevăzut în experiența erotică, thanatică și mistică. *Apoziția* ar vrea să încurajeze atari incursii în *terra incognita* și să îndemne la refăurirea prin artă și pentru om a universului ce ne rămâne secret, dar totdeauna bănuit și necesar. *Apoziția* nu poate asculta chemarea celor ce refuză aspirația de a fi mai mult și nu crede că a imagina absolutul înseamnă trădarea cauzei omului. Căci omul, istoria, abia când descoperă existența absolutului izbutește să spargă limitele temporalității, să se eleveze și să devină liber părtaș la eternitate. Numai creația artistică ca dialog al omului cu absolutul ne poate dărui dezalienarea definitivă. Această creație apare ca o supremă strădanie a spiritului de a-și autodefini zonele sale din umbră, de a descoperi și cunoaște supranaturalul, refăcând pe cont propriu actul creației divine. Văzută în această lumină, *Apoziția* este deocamdată – și are șansa să rămână – numai o mare pretenție, putându-i-se împuta cu justete că vizează mai sus decât puterile sale. I s-ar putea concede totuși meritul de a fi spus ceea ce ar fi vrut să fie și să facă.

În sfârșit, punând accentul pe valoarea creației, pe valabilitatea răspunsului dat marilor noastre întrebări și neliniști, *Apoziția* nu impune nimănui o anumită atitudine, stil sau modalitate de înfăptuire estetică, refuzând luări inutile de poziție între școli și curente depășite înainte de a se naște, căutând semnificația ultimă a unei opere ce se vrea de artă. Și dacă în lingvistică *apozitia* este atributul pus pe același plan cu cuvântul determinat, ea este, pentru grupul ce și-a însușit această denumire, atributul care surprinde cât mai mult Cuvântul originar, misterul omului, existenței, destinului și Dumnezeuirii, singura ce ne apără de solitudine și moarte.

poeme de IOANA IERONIM

ÎN ȚARA GALILEII

aprilie-mai 2007

Poetul din M'ghar

Lui Daghash Salman

omule pomule, omule pomule
pomule, poetule crescute sus în munte
în țara lui Dumnezeu
căruiua tălpile i-au sângerat în miezul pietrelor
sângerează încă

poetule, pomule
ai crescut în munții cei de sus ai Galileii
rădăcinile tale au strâns mai multe vieți
din țărâna aspră uscată și dulce

ai crescut după clipele ceasului solar demult îngropat
ai rămas drept sub mai multe furtuni ucigașe,
ai îndurat anii soarelui
între timp.

Iată acum, din tine însuși cioplești poem
un poem, casa de adăpost
un poem, o pâine pentru toți
un poem, țipătul răni deschise
un poem, speranța simplă
a zilei de azi
și de mâine

poemul ce calcă peisajele nevăzute ale fraților tăi
poemul care atinge viu
haloul cântării lor mute

Poeta din Tam'ra

Corpul pierdut în odăjdii negre ca într-un clopot al morții
capul strâns în basmaua albă
doar fața ta se vede, un val de lumină tânără
extatic

totul e voce
e acest glas care pe tine te-a ales
să preschimbi totul în iubire,
să preschimbi pământul pietros al țării tale în undă,
tăișul armei în pulberi aurii mățăsoase
purtate-n lume de poporul albinelor

iubire iubire dizolventă iubire
în vocea ta desfăcută de trup
alergând peste câmpul soarelui la apus –
Muntele Tabor în depărtări abia e o respirație
peșteri reverberează în adânc.

Veșmântul negru, baticul alb strâns înfășurat
fața ta, val tânăr de lumină

vorbești
și vocalele tale sunt rostogolite de înger

vorbești și consoanele tale cresc
– flăcări subțiri verticale –

învingi

Viața în țara străină

Lui Peter Waugh

Ascultăm sunete retezate de înțelesul lor
în mișcare liberă
– sunete fluturi levitând
sunete ca niște corăbii grele, obosite
ce lovesc piatra și se despică în ape mici

sunete ațintite asupra noastră de la mică distanță:
arc-și-săgeată în vibrare, pistolul armat
secunde înaintea acțiunii.

E doar o lectură de poezie în Galileea –
dar nu suntem noi la fel de stângaci, rătăciți
când încercăm să-nțelegem cuvintele Domnului nostru?

Panta rhei, astfel a fost lumea acordată.

Vino, spui tu spun ei
pășește fără teamă
ceea ce crezi a vedea, ceea ce vezi dinainte-ți
nu e definitiv
– e doar o ușă batantă

Ferestre deschise

Lui Ortsion Bartana

Poemele tale cu toate ferestrele deschise
în respirarea nopții
în lumina extatică a zilei
– aprilie în Nazaret

hainele timpului nu se zdrențuiesc
nu se sfâșie între gheare și dinți
nu se rup, prinse în cuie vechi
în bolovanii abia desprinși din munte

– timpul nici nu are motiv să existe
aici, în țara liberă
fericită
a lacrimii omenești
care nu a căzut încă

memoria gulagului românesc

NICOLAE BALOTĂ

VIN AMERICAN

Namila care se prăvălise urlând peste mine se dovedi, peste câteva minute, când gardienii care îi dăduseră brânci în celulă nu se mai auziră vociferând și bocănind pe culoar, un omuleț pricăjit, înspăimântat de moarte, ce se ghemuia gemând ușor în colțul dinspre ușă al *scândurii* mele *de culcat*. Gâfâia, nu izbutea să scoată o vorbă, simțeam prin blana de lemn pe care ședeam amândoi cum tremură. Revenindu-mi mai repede decât el din spaima năprasnicei sale irupții, căutam să-l potolesc, să-l îmbărbătez, să-l fac să înțeleagă că nu e dracul chiar așa de negru pe cât pare să fie, în cușca asta din beci în care zăceam. Îi vorbeam în șoaptă dar parcă nu mă auzea sau nu înțelegea, cam cum îi vorbea însinguratul Robinson sălbaticului ivit în insula lui pustie. Asemănarea aceasta am făcut-o chiar în minutele apariției sale intempestive și-mi trecu prin gând că aș putea să-i dau și eu noului apărut numele de Vineri, precum Robinson celui din celebra istorie, căci ziua ivirii sale în insula pustie a celulei mele – dacă nu cumva mă înșelam în socotelile calendaristice – era tot o zi de vineri. Cu cele vreo două luni de temniță pe care le aveam în spate mi se părea că dispun de experiența necesară, de suficientă erudiție în cele ale detenției pentru a-l lămuri cum și în ce fel se trăiește acolo – căci totuși se poate trăi – și mai ales cum să se gospodărească în sinea lui pentru a suporta tot ce va avea de suportat. Mi-era milă de el, de parcă eram liber și aveam lângă mine un biet deținut necăjit. Tot vorbindu-i, cu plăcerea de a avea, în sfârșit, în față un suflet de om și nu un robot rudimentar, mi-am dat seama că se liniștește. Nu mai tremura și gâfâitul acela ca un sforăit de cal speriat încetase. De cum l-am simțit mai dezmeticit, mai calm, i-am pus întrebarea care-mi ardea buzele: „Ai văzut cumva pe culoar o fată blondă?” A trebuit să insist, să repet întrebarea pentru ca să-mi răspundă nedumerit: „Ce fată, care fată? N-am văzut, domnule dragă, nimic, că mi-au dat ăia în cap de m-au năucit. Așa-ți trebuie, mi-ar fi

zis nevasta, dacă te ții de witzuri. O să ți se înfunde într-o zi. Acuma ori că mi s-o înfundat! ăla de sus, din birou, m-a luat la palme și la pumni, îmi dădea în cap cu tamponul de sugativă, că de ce am zis ce-am zis, da eu n-am zis ce voia ăla să fi zis, iar sergenții ăștia când m-or băgat aici în pivniță și le-am spusă – că nu-mi puteam ține gura – oare mă duc să-mi dea vin din butoaiile grofului?, că văzusem o budană sub scară, s-au apucat să mă înjure și să-mi care la pumni în cap și în coaste, iar când am căzut dădeau cu bocancii în mine. Cred că-s tot o vânătaie. Na-ți vinu grofului, și dăi și dăi, până m-or azvârlit aici.”

Nu, în zadar speram de la el o dovadă că apariția în lumina albăstruie din deschizătura ușii nu fusese doar o vedenie. Acum că-l îndemnasem la vorbă nu-l mai puteam opri. Venea cu trenul de la Huedin. Fusese la pescuit. „Că-s pescar de când mă știu; asta-i ce-mi place mie mai mult și mai mult în viață. Altfel decât mașinile, că și alea îmi plac și-s priceput, am un garaj de reparat automobile, da nu mai e ca înainte de război când aveam de lucru, nu glumă, mă ajutam cu doi, ba cu trei inși, acum sunt de unu singur și tot mai am timp liber, că nu-s mașini, dragă domnule. Dacă nu-s, nu-s. Atunci mai bine, hai la pescuit! Suntem trei prieteni, dacă îl socot și pe Feri, că-i cam trăznit. Ei n-or vinit, că aveau altă treabă. Mai bine nu mă duceam nici eu. Ce să-i faci, ceasu rău...” Fusese pe Someșul Cald, pe drumul spre Beliș, la Răchițele. La întoarcere, prinsese un camion care îl adusese pe drumul forestier de la Doda Pili până la Huedin. „Și ai prins ceva pește?” – l-am întrebat. Cum să nu. N-a fost o minune de pescuit ca în Scriptură, da nu mă întorceam cu tolba goală. Că s-a făcut cam rece. Îi plin de țurțuri pe stâncă la cascada de la Răchițele. Acolo-i iarnă. Cleanu-i mofturos, rebegit, se ascunde pe fund sub pietre. Da tot am prins câțiva și doi păstrăvi nu prea mari. Le-am zis ălor de mi-au luat lucrurile, să-i mânce sănătoși, da ei m-or înjurat, să mă duc în...cu peștii mei cu tot. Apoi să fie sănătoși, or să li se împutască acolo în biroul lor. Păcat de peștișorii mei.”

Priveliști demult nemaivăzute se perindau în fața ochilor mei în timp ce povestea. Numele Doda Pili declanșase în mine amintirea unei excursii făcute cu ani în urmă, în copilărie, prin părțile acelea. Nume de locuri – Ic Ponor, Cetățile Ponorului, Cascada Vălul Miresei, Pietrele Albe, Peștera Vârfurașul – nume scufundate în uitare și reînviata ca printr-un declic magic proiectau în jurul lor imagini de început de lume, ape străvezii prin care peștii verzi, negri, argintii alunecau ca într-un voluptuos zbor subacvatic, luminișuri ascunse după perdele dese de copaci, care te îmbiau să zburzi ca mieii și să te tăvălești în taina ierbii scânteind de rouă...

În compartimentul de a treia, de la Huedin spre Cluj, nu mai era cu el decât unul singur. I se păruse că-i un ceferist, că n-avea bilet, că arătase conductorului o legitimație. Și apoi era cam frig, era cam nedormit. Tovarășul lui de compartiment moțâia și el. Își întinsese picioarele pe toată bancheta

de lemn din față și-și pusese servieta sub căpătâi. „Mă răzbise frigul, nu mă lăsa să dorm. Și atunci mi-am amintit că am plosca în tolă și în ploscă mi-a mai rămas niște vin. Un vin bun de Lechința, mi-l trimite Gyuri, cumnatul, că nevasta mi-e ungueroaică. Am tras o dușcă bună din ploscă, și-apoi încă una și încă una, că-i tare bun și simțam cum mă încălzesc. Atunci a făcut ochi și ălălant, din fața mea. M-am gândit că nici el nu poate dormi cumsecade de frig, și mi s-o făcut milă de el, hai să-i dau să bea și el. Da, nu mi-am putut ține limba și când i-am întins plosca am făcut un witz. I-am zis: „Bea că-i bun, îi vin american...”. Ți-a o mormăit ceva, s-o întors pe partea ailantă. Dacă am văzut io că nu-i trebe, l-am lăsat în plata Domnului, am băut ce mai rămăsă în ploscă și am închis ochii. Cred că m-o furat somnul. M-am trezit deodată în gară la Cluj. Ți-a din fața mea nu mai era în compartiment. Mi-am luat și eu undița și toate cele și am coborât. Când să ies din gară numai ce mă apucă un sergent de umăr și-mi zice: hai!...”

În biroul poliției din gară l-au luat la întrebări: cine-i, unde stă, ce meserie are, de unde vine și altele. Apoi l-au întrebat de ce a spus celui din compartiment că „vin americanii”. În zadar se jura el că n-a zis una ca asta, că îl îmbiase pe necunoscutul acela cu vin, că spusese în glumă, în prostie „vin american”, în zadar le arăta plosca... goală, îi îmbia să o miroase că fusese în ea vin, un vin bun de Lechința de la cumnatul său, în zadar le spunea că-l cunoaște domnul comisar Iliescu, că el repară și mașina poliției, ei o țineau ca gaia mașul că a zis „vin americanii” și că de ce a zis „vin americanii”? Au martor pe omul acela, care-i un om de treabă, nu-i un bețiv care îi așteaptă pe americani. Telefonoane, du-te vino al poliștilor, așteptare și, în cele din urmă, cu o mașină pe care o cunoștea el că era a Siguranței, că doar cunoștea toate mașinile din oraș, l-au adus aici pe strada Republicii și l-au luat alții la întrebări. „Nu vor și nu vor să creadă c-am zis «vin american», că mi-era milă de el și voiam să se încălzască, da n-am zis, Doamne ferește, «vin americanii»”. Îl credeam pe bietul om, cum să nu-l cred, mirosea încă a vin, un miros nou, mai uman, în putoarea de jivină a bârlogului din beci, și apoi povestirea lui avea parfumul simplu, credibil pentru oricine, al autenticității, să nu mai vorbesc de tonul lui patetic pentru o ureche cât de cât compătimitoare. Abia mai târziu, peste câteva zile, când l-am ascultat vorbindu-mi ca un expert ce era despre șiretlicurile peștilor de a apuca momeala fără să se lase prinși în cârligul de care atârână, apoi despre manevrele nu mai puțin viclene ale pescarilor de a-i prinde în ciuda iscusinței lor de făpturi ale apelor, dar mai ales atunci când l-am auzit exaltându-mi minunățiile industriei americane de automobile, vorbindu-mi ca un cunoscător despre motoarele Ford, despre mașinile Chrysler, despre mărcile de-a dreptul mitizate de el: Chevrolet, Dodge, Studebaker și altele nu mai puțin aureolate de glorie tehnică, bănuiala s-a strecurat în mine, o bănuială amuzată, aprobatoare: oare acest brav garajist pescar al meu atât de fervent

admirator al americanilor n-a amestecat în vinul său întins cu camaraderească milă unui necunoscut, în iarna răzvrătirii noastre, ceva din speranța noastră a tuturor (cum credeam pe atunci) în salvarea prin americani? În onestul său vin de pe Târnave întins frățește celui ce se dovedea un josnic turnător, se afla o dată cu lauda calității americane – „vin american” – o aluzie sugubă deci conștient învăluită la acel „vin americanii”, la acel loc comun al speranței noastre pe care – cum se vădea deja de atunci – nu toți o împărtășeau. Nu-i spuneam lui nimic despre bănuiala mea, mă făceam că-l cred naiv și de o totală bunăcredință, dar preferam să mi-l închipui șiret asemenea cleanului făcându-se că somnolează pîtit sub piatră. Povestindu-mi de vreo câteva ori acel „witz” nefericit al său din tren, apoi repetându-mi istoria, în zilele următoare, am remarcat că introducea mici variante de amănunt, ceea ce știrbea întrucâtva credibilitatea spuselor sale, punându-i la îndoială apărarea în fața anchetatorului. În vederea unui nou interogatoriu care se lăsa așteptat, așteptare ce-l angoasa, l-am învățat să-și istorisească pățania sub forma sa cea mai „naivă” și l-am povățuit să nu se depărteze cu o iotă de această variantă. A înțeles bine de ce-l puneam să repete cu aceleași cuvinte povestea și o făcea cu conștiinciozitate de elev cuminte. Tocmai pentru că era deștept știa să facă foarte bine pe prostul. A învățat tot astfel să-l *ia pe nu în brațe*, după expresia pe care aveam să o deprind mai târziu din limbajul pușcărișilor, adică să nege orice fel de învinuire, de insinuare, de încercare a anchetatorilor de a-i găsi vreo culpă politică. Astfel, atunci când peste vreo două săptămâni de zăcere în beci avea să fie dus la interogatoriu, întorcându-se în celulă avea să-mi recite în șoaptă, fericit că scăpase ușor, cele torăite de el, după lecția bine învățată. Nădăjduia să fie eliberat. și, într-adevăr, a doua zi pe la amiază era scos din celulă și, mai târziu, după eliberarea mea, aveam să aflu că încă în seara acelei zile fericite pentru el suna la poarta noastră și le ducea părinților mei vești bune despre mine.

Dar în așteptarea aceluia deznodământ luminos, învăluit încă în tenebroase incertitudini, bunul pescar îmi împărtășea din experiența sa unele prețioase învățături care să-mi ușureze pe dată traiul. Și-a dat seama că dărdâi. El încetase să mai tremure de groază, nu și eu, de frig. Ce e drept, îmbrâncit în celula care abia ne încăpea pe amândoi, parcă se mai dezmoțise la început aerul dar tot mă zgribuleam neizbutind să adorm. Îmi aminteam versurile bunului meu prieten cerchist, Radu Stanca, din prima sa poezie de care nu o dată răseseam împreună cu el și cu Nego. O compusese în mica lui copilărie, într-o zi geroasă de iarnă când era silit să stea în casă din pricina unui guturai și privind pe geam îi vedea pe tovarășii săi de joacă dându-se cu săniuța. „Zgribuli, zgribuli, tulai Doamne frigu-li” – îi repetam în șoaptă versurile acestea memorabile vecinului meu de celulă și adăugând „tulai Doamne frigu-mi”, la care acesta îmi porunci pe dată: „Scoate-ți haina”. Cum să fac una ca asta, protestam eu, socotind că dezbrăcând vestonul meu, oricât ar fi

fost el de subțirel, înghețam de-a binelea. Nicidecum, insista calm înțeleptul meu dascăl. Și-mi arăta cum trebuie să mă încălzesc folosind propria mea căldură: să mă dezbrac la cămașă, cu brațele amândouă încrucișate să mă îmbrățișez cât mai strâns în jurul corpului, iar cu haina scoasă de pe mâneci să mă învelesc în așa fel încât deschizătura să nu mai fie în față, ci într-o latură, ca pieptul și spatele să-mi fie bine acoperite. M-a ajutat el să-mi îmbrac astfel vestonul și brațele strânse bine la piept m-au încălzit în câteva minute. Minune. Bravul meu Vineri se dovedea mai iscusit în multe decât mine. Am încercat să împart cu el frățeste pe din două scândura ce ne slujea de pat, dar el a refuzat, s-a strâns și mai mult în colțișorul lui dinspre ușă, lăsându-mi mie partea cea mai mare a culcușului. „Dar, vezi, nu te întinde. În ger nu te lăfăi, te faci covrig, micuț, îți strângi bine picioarele sub tine...”. Deși nu-l vedeam în bezna în care eram scufundați, m-am încovrigat și eu cam cum credeam că face el și parcă am simțit și dinspre picioare cum urca în mine, ogoitoare, adormitoare, o undă de căldură. Eram asemenea acelor lilieci pe care îi văzusem făcuți ghem, între cele două rânduri de geamuri înghețate ale depozitului Bibliotecii Academiei, ce arătau ca niște cocoloașe mărunte, gri-cafenii. Atât doar că aceia se bucurau de privilegiul numărului lor mare. Se aglutinaseră câțiva zeci alcătuind un bulgăre în care nu puteai să-ți dai seama unde începe unul, unde sfârșește altul. Un bulgăre inert, ca de lut, ce trăda însă viața amorțită din el atunci când înțepai ușor, la întâmplare, masa aceea și auzai din ea, țiuitul nocturn, binecunoscut, de alarmă ori de atac, al liliecilor, iar bulgărele se cutremura ca o gelatină groasă străbătută de un soi de fior care te îngreșoșa.

Am dormit adânc, pentru întâia oară după multe nopți, mulțumită sfaturilor înțelepte ale pescarului obișnuit să tragă un pui de somn prin cotloane glaciale. Dimineața, scoși la „program” în buda infamă, l-am văzut la chip. Era un bătrânel pirpiriu, dar totuși vânos, hoinăreala pe coclauri, cățărutul pe stâncile Apusenilor, pescuitul în apele repezi de munte, în aerul tare al brădetului, îi tăbăciseră parcă pielea roșie, ca de toval rezistent. Nu era nicidecum scârbit de pestilența „toaletei”, nici ofuscat de brutalitatea paznicilor: „Ce vrei, sunt mai de plâns decât noi, că noi om ieși într-o bună zi de aici, da săracii de ei aici rămân să ne miroase...”. Bună lecție, de simplu bun simț și de umilitate.

De cum ne-am întors în celula noastră, aceasta s-a transformat parcă într-un acvariu translucid prin care înotau mrele, se ascundeau la fund lipanii cu picățele pe solzi și se furișau ori săltau afară din apă păstrăvii agili. Ghemuit în colțul din fund al chilieii îl ascultam pe pescarul din Dâmbul rotund înșirând la istorii pescărești, povestind în amănunt capturi fabuloase, dar ridicându-se rareori pe coturni pentru a evoca momente dramatice ori de exaltare, ci mulțumindu-se să rămână în apele mijlocii ale pescuitului liniștit. Prinsese desigur și el, cu „broșcuța” pe care o prefera muștelor, câte un clean

de zile mari, de două kilograme. Dar nu se fudulea nicidecum cu performanțele sale pescărești. În acvariul din jurul nostru, peștii înotau nesinchisiți, nu voiam niciunul să-i tulburăm, eu mă mulțumeam să-i contemplan, să le urmăresc vobletele, în întunericul fundului de apă în care zăceam, în timp ce el, știutorul, le urmărea, le surprindea, le lumina, le descria și apoi le lăsa să dispară în noapte. De altfel, mai era tot drumul acela de parcurs până să ajungi la șuvoaiele de munte, drum în sus, ascensiune ca o asceză prealabilă printre bolovani, sub ploaia care, urcând, se preschimba în zăpadă, rareori străbătut hurducăit pe platforma unor camioane forestiere, mai degrabă pe jos, pe lângă pâraie care dansează din piatră în piatră, sau se lenevesc uneori aburind în aerul de cristal. Nimic nu putea să respire libertatea în caverna obscură unde ne aflam ca peștii aceia ce se strecurau prin ape străvezii sau mai rar săltau pentru o clipă în aerul liber, liber precum toate cele ale firii lăsate în voia lor de noi oamenii.

Dar pescarul meu era și el om și nu putea să lase mreana să alunece în voie și în neștire pe un șuvoi de munte, ci o prindea „la coropișniță”, că doar de aceea se ducea la pescuit. Își detalia cu plăcere îndemânările și ustensilele, ingenioase oricât de rudimentare. Îmi povestea despre pescuitul „la boabă de porumb”, sau „la plută”. Își respecta însă adversarii, care îi deveneau victime, chiar și atunci când se dovedeau mai isteți decât el, sau poate mai ales atunci când vedea un pește ce părea că înghițise momeala salutându-l din mers și văzându-și tacticos de drum cu materialul său de pescar hârșit cu tot. Bravo lui, îi recunoștea el meritele. Căci nu era un ahtiat al reușitei. Prefera superioritatea, cu adevărat umană, a știutorului, asupra întregii faune piscicole. Într-adevăr, cunoștea toate soiurile de înotătoare ca și toate bulboanele de pe Someșul Cald sau Someșul Rece, ba chiar și cele dintr-o anumită parte a Mureșului, acolo unde se ducea pe vremea când se coceau dudule, deoarece erau duzi de-alungul malului.

Cum ne-am abătut de la pescuitul mreanelor din Mureș, de la pânda îndelungă, cu cizmele în apă, a clenilor, de la muscărit, de la pescuitul cu nimfe, cu „uscatele”, la mecanica auto, nu știu. Pe nesimțite, în locul acvariului a apărut în jurul nostru garajul, atelierul de reparații, mirosul de ulei, intestinalele revărsate, la vedere, ale motorului cu capota ridicată. Cred că pomenindu-i lecțiile pe care le luasem în ultimele săptămâni dinainte de arestare la o școală de conducere auto, am deschis această cutie a Pandorei plină de zgomotele și furia motorului cu explozie. La acea școală nu eram decât doi elevi, căci nu se găseau alți interesați sau temerari sau nesimțiți care să nu țină seamă că, în acel an al Domnului 1948, nu aveai automobile de condus într-un oraș, într-o țară jefuită de mașini, doar ceea ce nu fusese rechiziționat de armatele române sau maghiare, nu dispăruse în cataclismele frontului, fusese confiscat de armata germană în retragere sau de cea sovietică în înaintare. Unicul meu coleg la acea școală, aproape subversivă,

era un evreu ceva mai în vârstă decât mine, care îmi mărturisise în taină că avea de gând să plece peste graniță și avea nevoie „acolo” de priceperea la șofat, dacă nu de altceva, măcar la început, pentru a lucra pe un taxi. În ce mă privește, probabil tot gândul la o posibilă plecare în Occident mă îndemnase să mă înscriu la acele cursuri, deși nu priveam lucrurile nicidecum pragmatic precum colegul meu și nu mă vedeam taximetrist la Paris sau la Londra. Dar, îndemnul direct îmi venise, cred, de la Claude care, în perioada fastă a legăturii noastre, ar fi dorit să iasă puțin cu bătrânul lor Dodge din oraș, ceea ce nu i se îngăduia ei și nici nu îndrăznea să facă. Exercițiile de conducere le făcusem, însă, mai mult în ultimul timp, nefast pentru noi, când pe un străvechi dar încă robust Ford „cu mustăți”, când pe cea mai frumoasă limuzină pe care mi-a fost dat să o conduc vreodată: pe un Rolls Royce. Eram încă destul de nesigur la volan, doar aveam abia câteva ore de practică, în zorii acelei zile de august când conducătorul școlii, un maghiar jovial, voluminos, mustăcios, spurcat la gură, de meserie garajist, dar neguțătorind de zor pe piața neagră (fără îndoială nu doar cu piei de cloșcă), mi-a deschis zăvoarele, a desfăcut lacătele, a scos bara lungă de fier ruginit, a dat deoparte cele două canaturi largi ale porții unui soi de șopron din fundul curții sale și s-a oprit să vadă pe fața mea efectul: recunoșteam în penumbră pe botul unei mașini albastru de noapte, deasupra barelor subțiri, drepte, paralele, strălucitoare, ale radiatorului inconfundabil în lumea automobilelor, nu mai puțin singulara emblemă, trupul suplu, elansat al tinerei femei pregătindu-se să-și ia zborul azvârlindu-se în gol, de pe un promontoriu înalt, cu brațele și rochia fluturând în vânt. „*Spirit of ecstasy*” – șopteam eu numele bine cunoscut al micii opere de artă prin care sculptorul Charles Skykes o nemurea pe frumoasa iubită a lordului Montagu de Beaulieu (spre statornica iritare a acesteia), la care maestrul meu ungar, încântat probabil de uluirea de pe chipul meu: „*Nagy fasz ez a Royce, igaz?*” Ce era să răspund la o atât de porcoasă expresie a admirației pentru geniul „mecanicului simplu” care construise nobila mașină dosită cu grijă în vechiul grajd pentru cai? La volanul ei, nu chiar cu teamă și cutremurare, dar totuși cu destulă sfială, conduceam pe străzile tăcute și cu desăvârșire pustii la ora aceea ale orașului meu. Iar ceea ce auzeam, sau mai degrabă nu auzeam, era sforăitul motorului. Parcă nu aveam cei șase cilindri în linie sub capotă, parcă nu lucra niciun piston, ci veneam de la capătul orașului, pentru mine pe atunci la biserica Sfântul Petru, intram în Piața Unirii, o coteam pe Regele Ferdinand, treceam podul peste Someș și urcam pe Regina Elisabeta, strada pe care mă născusem, trasă parcă de acel „*Spirit al extaziei*” întrupat într-o femeie argintie. Mașina înainta, cu o lentoare majestuoasă, într-o liniște fantomatică. Nu în zadar fusese denumită de fabricanții ei britanici – cum aveam să aflăm îndată de la mustăciosul ei proprietar: „*Phantom*”. Făcea parte din seria aceasta, care urmase nu mai puțin spectralei prime serii „*Silver Ghost*”. Ne

oprisem sus pe Cetățuie, într-o curticică cu iarbă și flori printre pietre, lângă o căsuță pe care prosperul garajist o termina de zidit pentru fiica lui pe care o mărita în curând. Cu justificată mândrie, îmi prezenta în același timp mașina și casa pe care, conform destinației sale n-o numea, mustăcînd, decât „*baszлак*”, denumire prea indecentă pentru ca să o mai traduc necunoscătorilor de limbă maghiară. Dar obrajii săi rubiconzi mai sporeau parcă în roșeață, dacă așa ceva era cu puțință, atunci când vorbea despre mașina aceasta a lui. Era din 1927, avea deci ceva peste douăzeci de ani, și vreo câteva sute de mii de mile la bord, dar funcționa încă – după el – asemenea unui „ceasornic elvețian” (asemănare întărită printr-o ghirlandă de obscenități voioase). Într-adevăr, nici eu, cramponat precum începătorii la volanul mașinii, nu simțisem nici o greutate în a o manevra. Într-o epocă în care nu se născocise încă direcția asistată, greaua mașină mă lăsa să o dirijez lesnicios, parcă nu cu mâinile, ci cu spiritul. O avea de curând, mai înainte aparținuse episcopului ortodox al Vadului, Feleacului și Clujului, Nicolae Colan. Atât îmi spusese proprietarul ei, brusc devenit discret și evaziv când l-am întrebat cu privire la proveniența ei. Proveniență mult mai obscură și mai complicată, dacă era să îl cred pe garajistul meu pescar din celulă. Acesta îl cunoștea pe voluminosul șef al școlii de șoferi și îl detesta cordial. Rivalitate între oameni de aceeași meserie? Resentiment împotriva celui ce „s-a ajuns”, al unuia care cam trăgea mâța de coadă? Nu doream să deslușesc ițele raporturilor dintre ei, dar era limpede că morala mai riguroasă a pescarului din apele rezezi și clare ale Apusenilor nu se potrivea cu aceea mult mai laxă a speculantului cu gura bogată.

Mașinile și-au făcut deci apariția în celula noastră prin acest Rolls Royce cu trecut dubios, limuzină de lux trecută desigur – precum unele femei luxurioase – prin mai multe mâini, unele cel puțin dintre ele nu întru totul curate. Dar ca și acele femei despre care Boccacio spunea pe drept cuvânt, în încheierea uneia dintre istorioarele sale – *Bocca baciata non perde ventura* – că gura sărutată, de oricât de mulți, nu-și pierde cătarea, tot astfel și această superbă creatură tehnică. Își pierduse ea, ce e drept, pe parcursul istoriei sale aventuroase, accesoriile de argint și, adăpată ori gresată cu uleiurile mizerabile din timpul războiului și mai ales cu cele de după, motorul avusese desigur de suferit multiple injurii. Dar continua imperturbabil, asemenea unui englez flegmatic să sfideze mortificările istoriei. Rezistența aceasta la agresiunile vremii mă umplea de admirație. Era un mod exemplar și pentru noi de a rămâne aceiași în ciuda deformărilor impuse. Chiar și siluită, nobila mașină rămânea identică cu sine. În orice caz, nu puteam să cred că dispunea de capacitatea, pe care Boccacio o atribuia femeilor în continuarea formulei amintite, de a se putea reînnoi perpetuu precum luna. Fără să scrâșnească, să țipe, să se cutremure de scârbă la înghițirea infamelor benzine și uleiuri cu care era adăpat, la violențele primitive în manipulare ale celor ce o posedau,

acea limuzină Rolls Royce Phantom, cu care urcam ușor panta străzii în care văzusem lumina zilei, continua din 1927 încoace să-și îndeplinească menirea cu cea mai elegant tăcută discreție.

Garajistul pescar nu-mi împărtășea nicidecum admirația pentru această mașină de „bogătași și curve”. Când argumentam cu morala superioară a muncitorului perfecționist care a fost Royce, morală inculcată întreprinderii sale, îmi răspundea făcând apologia lui Ford. Și-apoi, observa el cu dispreț, ce contează o mașină pentru un pumn de privilegiați, când Ford scotea deja în 1913 câte 1000 de exemplare Ford Mercury pe zi. Odată declanșată ofensiva împotriva britanicilor care scoteau acea mașină devenită mitică, tovarășul meu de celulă trecea la ceilalți producători europeni tratați de el cu condescendență, dacă nu cu dispreț. Americanii, numai ei făceau mașini „pe cinste”. Și-mi enumera mărcile, îmi descria tipurile, îmi detalia caracteristicile. Mă întrebam, uimit de o asemenea erudiție, de unde le cunoaște. Într-adevăr, nu credeam că putuse vedea de aproape și pipăi cu mâinile sale năclăite de ulei un Lincoln Continental din 1939, un Studebaker President de prin 1929-1932, un Champion din 1939 sau un Phaeton al lui Packard din 1932, ca să nu mai amintesc unele firme sau vechi mărci uitate, despre care auzeam acum de la el pentru întâia oară, precum: Duesenberg, Pierce Arroy, De Soto sau Farge. Pe atunci eram cam incult în materia aceasta și aveam destule de învățat de la omul meu. Cum îmi spunea el, văzuse cel puțin câte un exemplar din toate aceste mașini, ca și din atâtea altele, care ilustrau belșugul, diversitatea, capacitatea de a inova a industriei americane de automobile. Pe șoselele, oricât de desfundate, ale României dinainte de război circulau tot felul de mașini. Raliul Monte-Carlo pleca pe vremuri și de la București. În 1936 câștigătorul raliului – îmi amintea cu mândrie omul meu – fusese românul Ion Zamfirescu, adăugând și mai încântat: „pe un Ford”. Și-apoi, era un pasionat al curselor de coastă de pe dealul Feleacului. Într-adevăr, îmi aminteam și eu aceste curse la care, copil, toamnă de toamnă, în anii '30, asistasem și eu împreună cu bunii mei prieteni, frații Matei și Nelu Boilă. Căutam să ne găsim un locșor cu vedere spre „curba morții” prin mulțimea clujenilor ieșiți să-l vadă pe Hans von Stuck sau pe italianul Caraciola. Ceea ce eu uitasem (dacă peste tot știusem vreodată) erau mărcile mașinilor de cursă ce se înfruntau pe acea șosea care șerpuia urcând de la Cluj spre Feleac. Garajistul meu mi le enumera și descria cu voluptate. Trebuia să recunoască: „Săgeata de argint”, mașina de cursă pe care-l văzusem gonind pe celebrul Caraciola, multiplu campion al Europei, fusese un Mercedes. Eu păstrasem doar amintiri mai puțin strict automobilistice ale acelor curse, cât imagini mai pasional umane, cum era aceea a prințului Nicolae coborând nervos în mașina lui de curse după terminarea competiției, acompaniat de o frumoasă ungueroaică, pe care din întâmplare o cunoșteam,

cea ce mă făcea să exclam zgomotos (cu naiv entuziasm, căci aveam vreo cinci-șase ani) și să le-o arăt părinților mei, spre confuzia lor.

E adevărat, mărturisesc cinstit amicul meu din celulă, că unele din tipurile mai rare de mașină, îndeosebi cele decapotabile, îi erau cunoscute doar din filme. Cu totul alta, mult mai directă, mai practică fusese relația sa cu modelele curente prin anii '30: Dodge, Oldsmobile, Buick, Pontiac, Plymouth și, firește, diversele tipuri Ford. Acestea îi trecuseră toate prin mână, n-aveau secrete pentru el. Îmi demonta motorul și-l remonta, îmi explica funcționarea cutiei de viteză, a ambreiajului, a transmisiei, rolul vilbrochenului, cu acel didacticism elementar, foarte intuitiv, al spiritelor nedepriște cu teoria dar dolidora de experiență practică. Am învățat de la empiricul meu mecanic mai mult decât de la oricare din maeștrii mei de la școlile de șoferi, de la cea întreruptă prin arestarea mea din '48, ca și din cea, mai serioasă, urmată mulți ani mai târziu. Bătrânelul foarte atașant, cum îl consideram în sinea mea, deși cred că nu împlinise nici șizeci de ani, se dovedea, pe măsură ce treceau zilele și săptămânile, un om de la care tinerețea mea învățată avea multe de învățat. Continuam să-l chem uneori, în sinea mea, „Vineri”, dar dacă bunul sălbatic numit astfel de Robinson fusese nu numai eliberat de acesta din ghiarele hulpave ale canibalilor care voiau să-l devore, ci și dăscălit de el, căci britanicul practic și pios îl învățase multe, de la purtarea pantalonului la închinarea în fața bunului, adevăratului, unicului Dumnezeu, nu tot astfel omul meu „simplu”, cum îl socotisem la început, care departe de a avea nevoie de cunoștințele mele enciclopedice ajunsese să mă învețe el pe mine cum să-mi potrivesc hainele ca să nu sufăr prea rău de frig și apoi atâtea și atâtea despre unele fapte ale Domnului ca și despre născocirile lui *homo technicus*, pe care înfumuratul Pico de la Mirandola, citit și răscitit, care eram, le aflam de la el. Eu care umblasem până atunci ani de zile cu un volum minuscul cuprinzând scrierile lui Leonardo da Vinci în buzunar, ca un emul al geniului său universal, căci mă visam un *uomo universale*, atoateștiutor și creator, fiind iritat (dar poate și nițel flatat) când amicul meu Negoșescu mă întâmpina înclinându-se în fața mea ironic: „Salut umanismul incarnat”, n-am prea avut ce să-i ofer din multa mea învățătură livrescă, primind în schimb cu atât mai multe de la el, pescarul cu undița de prin repezișurile Apusenilor și mecanicul încercat întrucât cotrobăise cu pasionată atenție prin măruntaiele mașinilor. Cât despre Domnul, nu cred să-i fi vorbit. Mă rugam în tăcere, în colțul meu, în timp ce el trăgea câte un pui de somn, în colțul său. Celula era însă atât de minusculă încât colțurile noastre se atingeau, iar căldura, fără îndoială și cea spirituală, trecea de la unul la altul. Ceva, poate, a trecut, fără știrea sau voia mea, și de la mine spre el. Până în ziua, nu prea îndepărtată, când a dispărut. Ne aflam amândoi în „spălătorul” infect când au venit să-l ia. „Ja-ți boarfele din celulă!” – îi porunciseră gealații. I-am urât eliberare imediată. N-a avut timp

să-și ia rămas bun. Când m-au readus în celulă, aceasta era goală. Și era frig. Așa cum aveam să aflu mai târziu de la ai mei, eliberat la nici o oră după ce îl zoriseră să iasă din budă, apărea în aceeași zi, după asfințit, la poarta casei noastre. Iar cele istorisite de el despre mine părinților mei, cu caldă însuflețire, îi făcuse pe aceștia să plângă. Împreună cu el.

Două sau trei zile mai târziu, se deschidea iar la o oră neobișnuită ușa celulei și gardienii îl împingeau înauntru, dar fără să-l bruftuluiască, pe un moșneag. Îl văzusem bine, chiar dacă numai câteva clipe, în lumina chiorășe de pe culoar. Era un țăran bătrân, cu mustață și plete lungi, albe, parcă era unul din răzvrățiții lui Horia, din gravurile secolului al XVIII-lea. După ce paznicii au zăvorât ușa în urma lui a rămas în picioare, fără să se așeze. Nu-l vedeam dar îl simțeam descumpănit, poate înspăimântat. I-am dibuit pe întuneric mâna muncită, cu pielea zbârcită și îndemnându-l să se așeze i-am făcut loc pe scândură lângă mine. Îi vorbeam cât mai domol, mai blând, ca să-l liniștesc. Nu scotea o vorbă. În schimb, mi-am dat seama de ce de îndată ce se ivise în chenarul porțiței de lemn a celulei, fusesem sigur că e un om de la țară. Aș fi putut spune de unde vine chiar dacă nu l-aș fi zărit, nu i-aș fi văzut cioarecii, cămașa albă sub minteanul ponosit de piele, doar după miros. Într-adevăr, de îndată ce s-a deschis ușa și încă înainte de a-l desluși pe moșul strâns între doi gardieni, a năvălit în celula mea un miros îmbătător de fân. Bătrânul purta cu sine, în straietele sale, în pletele sale albe, în pielea tăbăcită de muntean, acel miros de bună mireasmă, aș putea adăuga duhovnicească, deoarece mi-a parfumat sufletul.

Îl luaseră din fânărie. Ce anume trebuia el acolo, nu mi-a spus nici mie, cum sunt convins că nu le spusese nici celor ce l-au luat la întrebări. Doar fânul fusese demult cosit și adunat de pe fâneță. Dădea nutreț la vite? Avea o văcuță – îmi șopti el, când i se mai dezlegă limba. Îl rodea grija din pricina ei. Căci era de unul singur, de când îi murise femeia. Feciorul, că avea un fecior, își avea necazurile lui. Și moșul ofta. Nu-mi spunea despre ce fel de necazuri era vorba, dar trebuie că erau mari de vreme ce nu se putea îngriji nicicum de văcuța părintelui său. Bănuiam că era și el închis împreună cu nevasta lui, dar nu voiam să-l iscodesc pe bătrân. Mai avea și două nepoate, niște copile crude. Ce grijă să aibă ele? Alții trebuie să le poarte și lor de grijă. De ele s-o îngriji Domnul, că-i bun și mare. Dar văcuța? Moșul se frământa amar din pricina ei. Era din Poșaga. Numele acestui sat din Apuseni nu-mi era necunoscut. Îl auzisem pomenit, cu puține zile înainte de arestare, în legătură cu necazurile unui preot greco-catolic și ale credincioșilor săi din partea locului. Nici în privința aceasta nu-l întrebam nimic, simțind că-și strânsese cu încăpățănare mocănească baierile inimii, și-i dădeam dreptate: când nu vrei să-ți iscodească vrăjmașul tainele, nu le dezlegi în fața nimănui.

Într-un târziu, după ce a moțăit un timp, ori s-a scufundat mai adânc în tăcerile sale de muntean, auzindu-l că oftează din greu, l-am întrebat în

șoaptă dacă n-ar vrea să spunem împreună un Tatăl nostru. „Cum nu” – a încuviințat moșul. Și l-am rostit încet, împreună, pe întuneric. „Da o Născătoare?” – l-am întrebat. „Hai” – mi-a răspuns el scurt, de parcă urma să pornim împreună la drum. În timp ce rosteam rugăciunea către Fecioara, și-l auzeam pe bătrân murmurând ca mai demult, așa cum învățasem și eu în copilărie: „binecuvântat este rodul pânteceleui tău”, ușa s-a dat brusc de perete și un sergent l-a luat iute: „Ia vino, moșule! Și ia-ți tot ce ai! – Da n-am nimic, domnule”. Au fost ultimele sale vorbe, în timp ce se ridica bătrânește de pe lavița noastră.

Cred că nici n-a apucat să mă vadă la chip. Nu s-a mai întors în celulă, nu l-am mai întâlnit niciodată. Era pentru mine primul om din Poșaga, sat din care aveam să mai văd prin pușcării atâția sau despre care aveam să aud atâtea, peste ani, în a doua, mai îndelungata mea detenție. Când vreo cincisprezece ani după ziua aceea din toamna lui '48 în care ne-am rugat împreună, moșul și cu mine, în celula din Cluj, am întâlnit o seamă de femei din Poșaga și din jur, deportate ca și mine cu domiciliu obligatoriu la Lătești în Bărăgan pe malul Dunării, în timp ce bărbații ori frații ori tații lor erau în închisoare, dacă nu muriseră în înțeleștările sângeroase din Munții Apuseni cu Securitatea, mă întrebam uneori dacă nu se aflau printre ele nepoatele sale, copilele crude de altădată. Dar nu le puteam spune prea multe despre el. Că avea un fecior și o văcuță, că mirosea tare bine a fân...și că îl chema Ion.

(Fragment din *Abisul luminat*)

NICOLAE BALOTĂ

poeme de VIRGIL MIHAIU

CUANTUM

cât timp din viață
am trăit ca un condamnat?

condamnat
în interiorul existenței
celor deja condamnați
prin naștere

doar semi-condamnat
datorită poziției
demi-orientale a patriei mele
în interiorul continentului
europa

condamnat cu mult mai puțin
decât cei născuți
în asia extrem
extremistă
extremist-orientală

condamnat ceva mai lejer
decât urmașii imperiului mai putred
decât putredul imperiu
ce-mi asuprea străbunii

condamnat la
închisoarea mai spațioasă
decât închisoarea mai strâmtă

condamnat la insomnia
mai clementă decât
insomnia totală

condamnat la demolarea completă a casei
dar numai parțială a idealurilor

condamnat la ghinioane succesive
unde bunul dumnezeu
descindea ex machina
exact la limită
salvându-mă încă o dată
înainte de executarea sentinței

LISABONA E ...

ca și cum ai trăi în
mediul acvatic
dar ai respira
aer îmbălsămat

ca și când
sărutând făptura mult-dorită
ai preschimba-o în mult-adorată

lisabona
încâlcită învăluitoare și
imaterială
promisiune-împlinire de vis

OSMOZĂ

lisboa
topită
în sângele meu
îmbibat
timp de-o viață
cu aromele
transilvaniei

BUZELE EI SUNT DULCE BUCIUM DE BUCOVINA

miha-ella e o salbătiune silvană
din ținutul arboroasei
venită în vizită

la mal de mare portugheză

oamenii cedează farmecelor ei
ea se declară învinsă de șarmul lisboet

îmbătată de poezie
vrea să cunoască
procedeele utilizate de poet
pentru îmblânzirea saxofonistelor

inefabilă sălbăticiune silvană
aspirând spre
climaxul sumisiunii infailibile

FINISTERRE

poate vine cineva

până la capătul lumii

să-ți sufle ușor peste gene

să-ți dea liniștea și împăcarea

iluzoria restituire a cuvintelor pierdute

HRP, MIHA-ELLA, EU ÎN VIZITĂ LA MIHANORA

minuscule sfere
oranj
icre de manciuria
ajunse pe masă la estorul
în ex-reședința
carolului al II-lea
regele româniei
înrudit cu casa de bragança

noi mâncăm feliuțe de pâine cu icre
ca într'o permisie din visuri urâte

invitați ai
luminoasei
amfitrioane
mihanora

suspendați pe un fir de argint
între atlantic
și casa locuită cândva de
mircea eliade

valuri noi vechi
valuri momentane
valuri virtuale

ne invadează
și ne vandalizează
visurile

DUBLA PROTECȚIE LUSO-ROMÂNĂ

deambulări
în compania amfitrionului perfect:
danielul profet-lisboet

echivalent lusitan
al lui toma –
angelul protector transilvan

lumea în ducerea ei de râpă
mai naște asemenea
salvatori de umanitate
învăluită'n cinism autoprotector
înmuiat de dor

proză de GABRIEL CHIFU

RELATARE DESPRE MOARTEA MEA

Capitolul VIII

Unde le însoțim pe Anne și Patricia în Europa

1.

La mijlocul lui ianuarie 2005 (era o iarnă canadiană adevărată, cu ninsori năpraznice, cu vânt și cu temperaturi neomenesc de scăzute, mirosea pătrunzător a mesteacăn și a Polul Nord...), Anne m-a anunțat fără nici o pregătire: Fă-ți bagajele, mâine plecăm în Europa.

N-am comentat. Are dreptate să mă numească un geam prin care trece lumina fără să se oprească. Nu am reacții puternice la nimic din ce hotărăște ea. Poate doar dacă aș fi în pericol s-o pierd. În rest, sunt neutră, dacă ei îi convine, și mie îmi convine. Mă mulțumesc cu cei doi prieteni ai mei din oglindă și cu puțină iarbă. Chiar dacă mă emoționează ceva, nu sunt în stare să exprim ce simt, sunt „un vițel la poartă nouă” (între timp am învățat expresia spusă de Anne, nu sunt sigură că i-am deprins corect sensul...). Poate de aceea arăt atâta ușurință la studiul limbilor străine, fiindcă n-am substanță, sunt goală pe dinăuntru și e loc destul în memorie unde să se depună cuvintele din babilonul de limbi și regulile gramaticale. N-am ceva care să atârne greu înăuntru meu. Doar pe Anne.

Știam că pentru ea Europa înseamnă, înainte de orice, Parisul. Nu m-a luat prin surprindere când ne-am urcat într-o cursă *Air France*.

La Paris, am observat, din prima zi, că Anne nu e în apele ei. Era foarte preocupată de ceva și nu spunea ce are. Orașul, despre care știam că o fascinează, acum părea s-o lase indiferentă. Pășea pe străzi cu un aer rățăcit, răspundea ca un automat la întrebările mele, era cu gândul aiurea. Și mai mult: ea, care nu era o tipă religioasă, acum mă purta prin catedralele orașului; nu le vizita ca o turistă, ci pășea cu o mină gravă, sumbră pe pardoseala de piatră de *la Notre Dame*, *Saint Denis*, *Sacré-Coeur*, *La Madeleine* și *Saint Eustache*, peste tot își făcea semnul crucii, pătrunsă de gestul acesta, iar când, excedată de atâta fervoare religioasă *ad-hoc*, am izbucnit în râs (era chiar în mica biserică românească din Montparnasse) și am ironizat-o: Ce e cu tine, Anne, te-ai convertit deodată?!..., ea m-a fulgerat

cu o privire severă, una din acele priviri încărcate de mânie tăcută pe care i le cunosc, de care mă tem și care, cu o expresie personalizat românească, îmi îngheață inima.

Așa cum se întâmplase și în alte rânduri, răspunsul la întrebarea mea mi l-a dat mai târziu, peste câteva zile, într-o dimineață (ne aflam în camera de hotel, beam un suc de portocale, ea era odihnită și arăta senzațional, avea prospețimea aceea a ei misterioasă, inexplicabilă și mirosea a lămâie verde, în noaptea aceea, surprinzător, dormise mai bine, fără întreruperi...): Nu, nu am devenit brusc altă persoană, religioasă, pur și simplu am o problemă și vreau s-o rezolv.

În loc să mă lămurească, explicația ei m-a aruncat și mai tare în ceață. Ce problemă are, și cum poate s-o rezolve, ce caută, de ce merge din catedrală în catedrală și-și face semnul crucii?

N-am mai insistat, dându-mi seama că mai mult decât atât n-am să smulg de la ea. Răbdătoare, mi-am zis că timpul o să rezolve totul, o să aflu despre ce e vorba.

Stăteam amândouă în pat, Anne era desculță și talpa piciorului său se profila de o frumusețe uluitoare, încât am simțit nevoia să o mângâi și s-o sărut. Anne m-a lăsat, neconvinsă că asta e ceea ce-și dorea, apoi s-a ridicat grăbită și s-a dus în baie. M-am întristat și mi-am dorit să mă uit în oglindă și să se ivească unul dintre prietenii mei, căruia să-i cer ajutorul.

Într-una din zilele următoare, am fost amândouă la celebra librărie *FNAC Forum* de la Hale. Anne a cumpărat de acolo o hartă a Europei și două cărți, un roman de Andrei Makine, „Le testament français” și altul de Kundera, „L'ignorance”. Lăsa impresia că abia așteaptă să ajungem la hotel ca să înceapă lectura celor două proze. Pe mine m-a bucurat interesul ei pentru citit, căci mi se părea un semn de normalitate sau, mai precis, de normalizare.

Din păcate, nu mi s-au confirmat așteptările. În cameră, a aruncat cât colo punguța de plastic de culoare galben-muștar și nici nu s-a uitat la volumele alese. Luase iar mutra ei întunecată (ținea buzele strânse și avea ochii împietriți), mutra ei care nu prevestea nimic bun. (Culmea e că, și așa, era tot amețitor de frumoasă!...) În schimb, s-a arătat subit preocupată de hartă. A întins-o pe mochetă, ea s-a așezat jos, a închis ochii și a început să-și plimbe degetul arătător încoace și-ncolo pe planșa colorată. S-a oprit într-un punct, la întâmplare, a deschis ochii și a zis: Uite, e un loc între două orașe, Sofia și Tesalonic. Sofia e un oraș oribil, e probabil mai rău decât Bucureștiul. Așa că mergem la Tesalonic, mâine mergem la Tesalonic.

2.

Ne-am instalat în orașul grecesc de la Marea Egee, cu clima lui blândă, cu bulevardele lui având o atmosferă occidentală și care se desfășoară paralel cu

țărmlul mării ori perpendicular pe el. Pentru mine, care am simțul olfactiv foarte dezvoltat, Tesalonicul e o sărbătoare a mirosurilor, un dezmaț, o beție de mirosuri. Totul e aici viu și puternic, miroase amestecat a stridii, a fistic, a portocală stoarsă și a *suvlaki*, miroase a *retsina*, a cafea, a lemn putred și a pește. Miroase a leandru, a magnolie și a trandafiri. O, câte mirosuri...

Ne-am plimbat pe promenada elegantă de pe chei și în cartierele vechi, cu iz de Orient, de pe coline, am colindat prin magazinele selecte și am pierdut ore întregi prin piața din centru, care se întindea pe mai multe străduțe și pasaje. Am urmărit spectacolul fascinant al vânzătorilor și al mărfurilor lor exotice, am băut cafea, foarte bună, pe o terasă din Piața *Aristotelous* și ne-am fotografiat lângă statuia filosofului. Aveam înfățișarea unor turiste cucerite de farmecul Greciei. Eu așa și eram. În primele câteva zile, nici Anne nu dădea impresia că s-ar simți altfel. Apoi, brusc, s-a întors la starea aceea a ei mizerabilă. Privire încărcată de neliniște, de angoasă chiar, obraz pământiu, vorbire monosilabică și ostilă.

A început să mă poarte și aici prin bisericile bizantine nenumărate și de o vechime considerabilă: *Agia Sofia*, *Agios Ioannis Prodromos*, *Panagia Achiropiitos*, *Metamorfosis Sotiros*, *Agios Panteleimon*, *Agios Dimitrios*. Dar pelerinajul său prin lăcașurile de cult era cu totul bizar: ca și la Paris, ceea ce o îndemna să se ducă acolo nu era nici curiozitatea tipic turistică, nici cea strict religioasă. Pășea agale, temătoare, printre zidurile reci și înnegrite ale bisericilor, se uita atentă în toate părțile, apoi se așeza pe un scaun și rămânea așa ceasuri întregi și eu alături de ea, ca un câine credincios. O priveam cu coada ochiului, dădea senzația că e hăituită, că a intrat aici ca să scape de o amenințare, ca să-și găsească un refugiu pe care, de fapt, era convinsă că nu-l poate găsi.

Am o disponibilitate teribilă pentru tot ce are legătură cu Anne. Eu, care, de obicei, sunt adormită, indiferentă, fără reacție, lipsită de inițiativă, mă aprind rapid când e vorba de Anne. Am ajuns s-o cunosc perfect, știu exact cum funcționează. Funcționează „deficient”, adică totdeauna are nevoie de o dramă, de o temă principală, de o criză, de o suferință. Are nevoie de așa ceva ca de combustibil. Și dacă problemele n-ar exista, dacă nu ar apărea ele de la sine, sigur Anne și-ar provoca deliberat o asemenea sursă de neliniște, de insecuritate. Numai așa este ea însăși, dacă are o mare problemă. De fiecare dată, o singură „problemă” ocupă scena, trece în prim planul atenției sale, restul se estompează, apoi altă „problemă” se resuscită, îi ia locul, și alta, și alta. Așa s-au petrecut lucrurile mereu, de când o cunosc: obsesia ei să-l descopere pe insul care i-a trimis mesaje pe internet, apoi obsesia ei pentru starea sănătății lui Adam, ori, înainte și după aceea, obsesia ei cea mai apăsătoare despre „momentul X”, fuga din țară, acel viol repetat, de coșmar. Iar acum chestia asta, nici nu știu ce e, nu are nume sau nu vrea să-mi destăinuie mie numele noii sale drame. Chestia asta pare cea mai tâmpită dintre toate, oricum, e cea mai devastatoare.

M-am tot frământat cum s-o ajut pe Anne să iasă din starea asta. și mi-a venit ideea să încerc să înlocuiesc tema principală, „problema“, să-i abat atenția, întorcând-o la una dintre celelalte obsesii ale sale, poate ceva mai suportabile decât asta. Am întrebat-o: Omul de pe internet, ce mai e cu el, nu te-am mai auzit vorbind despre el? Parcă angajaseși pe cineva să se ocupe de povestea asta. N-ai niciun semn, a izbutit să dea de el?

Anne n-a avut reacția așteptată. A ridicat din umeri ca și când mi-ar fi spus să n-o mai plictisesc cu nimicuri.

Nu m-am lăsat: Totuși, era ceva foarte important pentru tine să-l găsești pe insul de pe internet. Cum, deodată, ai renunțat la povestea asta?! Erai încântată și de detectivul pe care l-ai angajat. Încântată și optimistă că o să facă treabă. Iar acum, gata, nu-ți mai pasă...

Anne a ridicat iar din umeri, atât, n-a binevoit să-mi adreseze nici măcar un cuvânt.

Dar eu am continuat: N-ar fi cazul să mergem la București, dacă tot ne nvârtim de colo-colo?

Anne m-a privit enervată și, în fine, a deschis gura: Nu, nu avem ce căuta acolo.

Răspunsul ei nu m-a mulțumit. Am insistat: Atunci, măcar, sună-l pe detectiv, întreabă-l ce face, dă-i un termen.

Încolțită, învinsă de insistența mea (aveam probabil întipărită pe chip o hotărâre, o încăpățănare care nu mă caracterizează în mod normal și care au mișcat-o pe iubita mea...), Anne a acceptat: l-a sunat pe cel care se ocupa de cazul ei în România (i-am reținut și numele: Adrian Fornea) și s-a interesat cum decurg cercetările. Era un interes mimat, nu adevărat. Ca să scape de mine o făcea. I-a dat și un termen. Larg, suspect de larg (îl aștepta pe acest Adrian Fornea, cu rezultatul final, la sfârșitul lunii mai, în Canada). Am impresia că detectivul de la capătul celălalt al firului a anunțat-o că el are raportul gata și poate oricând să i-l prezinte, dar Anne a amânat deznodământul, a pretextat că în această perioadă e foarte ocupată și la sfârșitul lunii mai îl așteaptă în Canada. De ce în Canada și nu aici sau la București, de ce atât de târziu, peste aproape două luni și nu acum, n-am priceput. Era clar că n-o preocupa deloc subiectul. Alta era problema ei acum. Și mi-era clar că nu reușisem s-o scot din ale ei.

3.

De la Tesalonic ne-am luat tălpășița prin martie și am pornit spre Praga. De data asta n-a mai ales destinația chiar cu ochii închiși, ci a privit harta și a decis: Haide la Praga, e un oraș grozav, mi-e dor de el. N-am zis nici da, nici nu. Dar în mintea mea observam că, la prima vedere, Anne lăsa impresia că a făcut un fel de fobie turistică, părea ahtiată să viziteze mari orașe europene. Când, de fapt, ea alerga dintr-un loc în altul, fără să fie interesată

propriu-zis de locul unde ajungea, fiind posedată de o singură poveste întunecată, încurcată și nemărturisită, noua ei obsesie, ea fugea de colo-colo, fugind de sine însăși, fugind de neputința sa, fugind de această nouă obsesie căreia nu era capabilă să-i țină piept.

La Praga, Anne chiar m-a speriat. Arăta rău, rău: era mai răvășită, mai anxioasă decât până atunci. Sosisem de vreo două zile, timp în care Anne nu mâncase mai nimic, în schimb băuse întruna. Tocmai coboram de la *Hradčany*, pe Karlův Most, spre stația de metrou de la capătul bulevardului *Vaclavske*. Mă purtase prin toate catedralele de pe drum, de la Sfântul Vito și până la biserica al cărei nume nu-l știu, cea din piața cu ceasul celebru, acela cu personajele mecanice care se ivesc la ore fixe... Eram frântă de oboseală, ne-am oprit să mâncăm ceva și acolo Anne mi-a mărturisit în sfârșit ce o roade atâta: e gravidă. Vestea asta m-a dat pe spate. Întâi m-a dat pe spate fiindcă am crezut că m-a înșelat. Apoi m-a dat pe spate definitiv, când mi-a zis că nu a avut de-a face cu bărbați și e gravidă așa, fără ca logic să aibă cum să fie gravidă. Fără să vreau, mi-a încolțit în minte un gând groaznic: mi-am spus șocată că Anne a înnebunit. Mi-aș fi dorit să izbucnesc în lacrimi, mi-aș fi dorit să apară unul dintre cei doi zei Maya, să mă ajute ei cumva, pe mine mă depășea totul, era mai mult decât eram eu în stare să înțeleg.

De la Praga, am pornit spre Amsterdam. Așa i s-a năzărit lui Anne. Nu am idee cum își fixa destinațiile, probabil la întâmplare. Surprinzător, în avionul spre Amsterdam, Anne arăta O.K., semăna cu ea cea dinainte. Le-am mulțumit celor doi zei păzitori ai mei, poate își revine, poate totul n-a fost decât un coșmar care s-a sfârșit.

Capitolul IX

*Unde urmărim peregrinarea celor două tinere femei pe străzile orașului
Amsterdam*

1.

La Amsterdam, Patricia se simte ca peștele în apă. Lume multă, pestriță, toate semințiile, mai precis aiuriții de toate semințiile, libertate, canale, bărci și biciclete, miros de pește și de bere, baruri unde poți să te săruți în voie tu, fată, cu o fată și tu, băiat, cu un băiat și unde poți să cumperi în voie iarbă și să tragi în piept, cu poftă, un fum, fără să-ți tremure picioarele că se ia vreun sticlete de tine, ce mai, Amsterdamul e pe gustul său și dacă n-ar fi povestea încurcată cu năzărirea din capul lui Anne, sarcina închipuită, Patricia chiar ar fi fericită aici.

S-au scurs trei zile de sejur olandez. Cele două prietene se află în piața din centru, stau pe treptele care înconjoară obeliscul, monumentul național. Au cumpărat boabe de grâu și hrănesc puzderia de porumbei care se apropie fără teamă și le ciugulesc din palmă. Se odihnesc. Au vizitat Casa Rembrandt și pe urmă, pe străzile cu felinare roșii, au căscat gura la fetele din vitrine. Patricia remarcase câteva dintre ele, iar una chiar părea un exemplar de rasă. Atâta doar că ea este îndrăgostită ca o disperată de Anne, pe scurt nu are ochi pentru nimeni altcineva. În fața geamului unde trona împărăteasa aceea blondă se bulucea o mulțime de gură cască și Patricia a avut parte de un incident dezagreabil. În îmbulzeală, un tip abțiguit și excitat a pus laba lui jegoasă pe fundul ei și a început s-o mângâie. Anne s-a întors, a observat scena și a avut o reacție neobișnuită pentru una ca ea: i-a tras o înjurătură tipului și l-a izbit cu genunchiul în plex, să-l învețe minte. Apoi ele două au zbughit-o de acolo. Anne a râs de pățania Patriciei. A greșit adresa, săracul!... – a comentat ea. Patricia a râs și ea. Îi părea bine s-o vadă pe Anne râzând, asta ar fi putut fi un semn că mintea ei se întoarce pe calea cea bună.

Un porumbel alb, cu o gușă imensă, pășind greoi, legănat, ca un patriarh, vine lângă mâna întinsă a lui Anne. Ciugulește câteva boabe și se ridică în zbor. Anne își retrage mâna. Haide să mergem, ordonă ea, am stat destul. Pășește grăbit, iar Patricia o urmează fără să crâcnească. Brusc, Anne s-a schimbat la față, a capătat expresia aceea a ei de piatră întunecată și spune spulberând optimismul Patriciei:

Sunt gravidă și nu am soluție pentru asta.

Patricia gândește: La dracu, iar a apucat-o paranoia. Eu nu mai rezist la sminteala asta.

În zilele precedente, de acalmie, Patricia a întors pe toate fețele situația și și-a pregătit două replici, în caz că Anne deschide iar subiectul. E hotărâtă să ducă până la capăt lupta cu iubita ei, să facă tot ce-i stă în putință ca să-i scoată din cap gărgăunii ăștia. Așa încât rostește cu o fermitate care nu este a ei de obicei: Nu trăim în evul mediu. Sarcina se poate verifica foarte ușor. Ai consultat un ginecolog? Sau, măcar, fă-ți un test de sarcină. Uite, ți-am cumpărat eu unul. Încearcă-l și să terminăm odată tot ciroul ăsta, tot chinul ăsta.

Anne se oprește din mers și o măsoară pe Patricia cu o privire de gheață, cum adică i-a cumpărat un test de sarcină, ce e asta, umblă cu dedesubturi, complotază împotriva ei, pune la îndoială ce i-a povestit ea?... Apoi dă din mână – un gest care poate să însemne că a făcut deja ceea ce îi cere Patricia să facă ori, la fel de bine, poate să însemne că nu are nevoie de niciun test și de niciun consult, își cunoaște ea mai bine decât oricine stările...

Anne se pune imediat în mișcare, cu pași grăbiți (și Patricia, evident se ține după ea). În fața unei vitrine cu oglindă, se oprește, se deschide ostentativ la jachetă, se întoarce în profil și se privește în oglindă exclamând: Uite, nu

vezi, se observă cu ochiul liber, mi-a crescut burta, ce nu e clar?! Patricia nu e convinsă de asta, dar tace. Găsește că e fără rost s-o contrazică.

2.

Mai târziu, în taxiul care le duce spre hotel, Patricia își ia inima în dinți și pune a doua problemă la care reflectase: Anne, înainte de a muri, Adam mi-a lăsat un plic pentru tine. Ți l-am dat, dar n-ai vrut să-l citești. L-ai mototolit și l-ai aruncat la coș. Eu l-am luat, am îndreptat foaia boțită și am citit. Am descoperit ceea ce deja mă înștiințase soțul tău. Conține o singură frază, pe care o descoperise puștiul acela, Andrew, descifrând manuscrisul misterios. Fraza asta are legătură cu tine, cu ce ți se întâmplă acum. Scria acolo: *O femeie din Est e pe cale să nască un prunc însemnat. Ce zici de asta?*

Anne dă iarăși din mână exasperată și spune șoptit, de parcă s-ar fi ferit să n-o audă șoferul, ca și cum acesta știa limba română: Termină cu prostiile.

Patricia se uită la ea revoltată: Cum adică prostii?!

Prostii, răspunde Anne tot în șoptă. Acea istorie n-are nici o legătură cu ce se petrece acum. Simplă potriveală. Acea era o făcătură. O făcătură minuțioasă, desăvârșită, dar fă-că-tu-ră, de la un cap la altul. Ți-am mai explicat odată. Îți mai explic încă o dată, sper ca de data asta să pricepi și să nu mă mai bați la cap aiurea. Istoria cu manuscrisul eu am înscenat-o, migălos, inspirat, fără să-mi scape niciun detaliu. Pentru Adam am făcut-o. Medicii mi-au spus că se stinge văzând cu ochii, îi scăzuse pofta de viață, elanul vital, dorința de a rămâne viu, se plictisise să trăiască și se lăsa pradă neființei. Avea nevoie de ceva care să-l pasioneze, să-l țină în priză, ceva care să-l atragă într-atât încât să-i retrezească forțele vitale, să-și recapete curiozitatea, interesul, plăcerea... Cândva, demult, aveam oarece talent literar. De care s-a ales praful. M-am răzbunat târziu, punând la cale această farsă, construind, țesând pentru Adam o ficțiune, jocul ăsta, iluzia asta... Totul a fost gândit și înscenat de mine, riguros, după un scenariu prestabilit, aproape toți cei care au participat au fost actori profesioniști, angajați de mine, plătiți, ei și-au interpretat rolul pe care li-l atribuisem eu... A fost marea mea operă. Sigur, n-am fost originală sută la sută. M-am inspirat, am calchiat povestea manuscrisului Voynich. Mă mir că Adam n-a avut suspiciuni, el era un specialist în chestii de-astea. Dar probabil era prea bătrân, prea aproape de sfârșit. Nu mai era el. Asta e.

Anne își încheie dezvăluirea și tot restul drumului îl străbat în tăcere. Patricia își spune că tot discursul iubitei sale e logic, Anne nu are deloc aerul cuiva scrântit la cap. Gândul acesta îi dă frisoane: perspectiva ca lucrurile să stea așa cum susține Anne că stau este la fel de inacceptabilă și de neconceput pentru mintea sa ca și eventuala nebulie a lui Anne.

Apoi Patriciei i se conturează un gând: gândul că, totuși, Anne și-a pierdut mințile. Și-a pierdut mințile, iar nebunia ei se inspiră din propria ei poveste, pe care ea însăși o pusese în scenă pentru Adam – aceea care conține fraza: *O femeie din Est e pe cale să nască un prunc însemnat*. Îneebunind, lui Anne chiar i-a intrat în cap ideea falsă că a rămas gravidă și poartă în pântec „un prunc însemnat”, dar de sorginte neclară, aici confuzia este desăvârșită.

Capitolul X

Unde urmărim peregrinarea celor două tinere femei pe străzile orașului Londra

1.

Următoarea destinație a periplului lor zănatic e Londra. Cele două prietene sosesc seara pe *London City Airport*, un aeroport micuț cu pista construită pe apă. Urcă într-un tren suspendat pe care-l schimbă în stația *Poplar* și coboară la *Canary Wharf*, instalându-se într-un hotel din zonă.

Patricia găsește atmosfera familiară: cartierul – cu trenuri suspendate care sunt conduse de computer, cu camere de luat vederi peste tot, cu zgârie-nori și galerii comerciale interioare, pe mai multe nivele – seamănă cu Toronto ori cu Bostonul adolescenței sale. E pentru prima dată aici și Londra, spre deosebire de celelalte orașe europene, i se pare că face parte dintr-o lume SF.

Zilele următoare, când se plimbă prin centru, ea are posibilitatea să se convingă că metropola are și o față clasic-europeană, cu o monumentalitate impresionantă, fabuloasă.

La Londra, starea sănătății mintale a lui Anne se stabilizează. Patricia constată că iubita ei are un comportament ce poate fi calificat drept normal, cu condiția să-i accepte ideea fixă – că e însărcinată fără să fi avut contact sexual cu cineva. Dacă n-ar susține aberația asta, Patricia nu ar avea ce să-i reproșeze. Căci Anne e firească în reacții, logică și calmă. Nu mai are nimic din manifestările de angoasă de la începutul călătoriei. Ce cuplu formidabil ar forma ele două, fără trăznaia asta din mintea ei, își zice Patricia. Și chiar formează: în hotel, se duc la piscina acoperită, la sala de *fitness*, la saună și apoi se lasă biciuite de jetul de apă de la *jacuzzi*. Se plimbă prin oraș, îndelung, colindă prin *Soho*, prin mulțimea de magazine de pe *Oxford Street*, cască gura rătăcesc pe la toate etajele, ticsite cu mărfuri, ale celebrului *Harrods*, căscând gura, dar fac și cumpărături acolo (Anne își schimbă ținuta – de la pantofi cu tocuri înalte, bluze de mătase, taioare elegante trece la blugi peticiți cu talie joasă, bacheți *Converse* și tricouri de bumbac multate – și stilul ăsta vestimentar sport, ca și cel dinainte, o prinde de minune!...) și se

odihnesc pe gazonul impecabil din *Hyde Park*, lângă kitschosul *Memorial Albert*.

2.

Patricia, încurajată de evoluția „bolii” lui Anne, se hotărăște să-i aplice un tratament pe care, în sinea ei, l-a numit „Să-torni-în-capul-cuiva-încins-pestemăsură-un-vas-cu-apă-rece”. Tratamentul constă în următoarele: Patricia îi dă lui Anne impresia că, într-adevăr, nu pune la îndoială faptul că e însărcinată. După ce îi câștigă încrederea și discută subiectul ca pe unul banal, Patricia „îi-toarnă-în-cap-vasul-cu-apă-rece”, trece chestiunea în cheie rațională, îi oferă o soluție logică, elementară, de bun simț pentru problema din mintea ei. De exemplu: Patricia spune pe un ton firesc: Anne, acum în câte luni ești? Fără să simtă nicio intenție ascunsă, nicio amenințare, Anne răspunde senin: în patru luni. Atunci, prin surprindere, vine atacul: Dacă nu-ți dorești sarcina asta, atunci de ce nu faci un avort? Căutăm un medic bun. Anne dă din mână iritată peste măsură și de jocul „necinstit” al prietenei sale, și de ineptia pe care o susține. Răspunde ofensată: De sarcina asta nu se poate scăpa.

Când are loc acest schimb de replici, cele două tinere femei pășesc pe podul metalic, pietonal, *Millennium*. Traseul lor din ziua aceasta cuprinsese *Westminster Abbey*, traversaseră apoi Tamisa trecând pe *Westminster Bridge*, admiraseră de pe el perspectiva, clădirea Parlamentului și turnul *Big Ben*, apoi, pe malul celălalt, roata albă, uriașă, care se rotea lent, amețitor, fuseseră în Gara *Waterloo* (prin toate orașele Anne o purta pe Patricia prin gări, îi plăcea teribil să viziteze gări și să se uite la trenurile care vin și pleacă) și de aici, pe malul fluviului, se îndreptaseră pe lângă clădirea ca un buncăr a Teatrului Național spre *Tate Modern* și spre Teatrul *Globe*.

Sunt frânte de oboseală, abia își trag picioarele până la Catedrala *St. Paul's*. De acolo, vor lua metroul spre hotel. Intră în catedrala imensă. Înăuntru e răcoare. Stau în tăcere cam douăzeci-treizeci de minute. Apoi ies. Se așază pe treptele de la intrare. E începutul lui mai și la Londra e neobișnuit de cald. Nici vorbă de ploi sau de ceață. Astea-s povești. Alături, turiști asiatici se îmbulzesc cu camere digitale să rămână cu o amintire de neuitat din strania Europă.

Deodată, Anne rostește, de parcă acum câteva secunde ar fi purtat discuția asta: De sarcina asta nu se poate scăpa. E o sarcină imposibilă. Adică sunt gravidă fără să se fi atins de mine un bărbat. Mai există cazuri. Două, cel puțin, sunt celebre. Elisabeta și Maria. Elisabeta, soția unui preot pe nume Zaharia, era stearpă și, asemenea soțului ei, înaintată în vârstă. Amândoi erau oameni cu frica lui Dumnezeu, oameni fără pată. Ea l-a născut pe Ioan. Iar cealaltă este Maria, fecioară încă, logodită cu Iosif, ea l-a născut pe însuși

Isus, căruia i-a pregătit calea Ioan. Amândouă au născut așadar prunci cerești, prunci prin voia lui Dumnezeu, iar Maria l-a născut chiar pe fiul lui Dumnezeu. Ei bine, eu una nu am cum să nasc un prunc ceresc, nu am cum să fiu poarta prin care să intre în lume un astfel de mesager. Amândouă erau curate. Eu nu sunt. Sunt o vicioasă și, din perspectiva religioasă, pe care am ignorat-o până acum, o păcătoasă. Dacă am rămas gravidă, sigur n-am fost aleasă de Cel din Ceruri. De aceea sunt înfricoșată. Nu pot să fi fost aleasă decât de Cel Întunecat. E de așteptat ca și el să-și trimită în lume fiul, pregătit s-o cucerească și s-o stăpânească. Pe mine, doar el m-ar fi putut alege. Sigur port în pântec fiul Fiarei, sunt pedepsită. Pedepsită și însemnată. Trebuie să ispășesc. Într-un fel, mă gândesc că acest copil care prinde acum trup în mine e rodul târziu, simbolic, al aceluia viol repetat, nebunesc, pe care l-am trăit... N-am soluție. Trebuie să ispășesc. Pricepi, asta e problema mea. Dacă aș găsi o ieșire rațională, cum îmi tot propui tu, aș pune-o în aplicare imediat. N-am nicio vocație de eroină, de martiră sau de sfântă. Nu. Pur și simplu constat că mi s-a atribuit un rol neodorit pe care sunt obligată să-l joc. Viața mea a intrat în fundătura asta: sunt condamnată să port în pântec fiul Fiarei și să-l aduc în lume...

Capitolul XI

Unde suntem martori ai sfârșitului călătoriei în orașul Barcelona

1.

La Barcelona cele două hoinare ajung în ziua de 12 mai. Se instalează la *Hotel Royal*, aflat chiar pe *La Rambla*, artera legendară.

Starea lui Anne s-a înrăutățit brusc și fără explicație. Anne a intrat într-o fază neagră, neagră. Obrazul îi este de piatră, privirea – rătăcită și practic refuză să mai comunice cu Patricia. Mutism aproape total, Anne o chinuie îngrozitor pe Patricia, iar aceasta suportă totul fără să se plângă, cu stoicism și cu credința aceea de câine.

Stau în cameră, așezate una pe scaun, cealaltă pe pat. Nu-și spun nimic. Într-un târziu, Patricia rupe tăcerea, întrebă: Vrei să-ți despachetez eu lucrurile? Niciun răspuns. Se scurg alte minute lungi. Tot Patricia: Hai să ieșim. Anne o ascultă și o urmează cu o indiferență de robot.

În stradă (asfințește soarele, vremea deja e foarte bună aici, se simte briza caldă a Mediteranei...), sărbătoarea e-n toi. Puhoai de turiști se perindă încântați încoace și-ncolo, ocupă mesele cafenelelor ori se opresc fermecați (copiii, dar și oameni în toată firea) să urmărească spectacolul nenumăraților mimi care interpretează cu convingere cele mai caraghioase roluri: statuia

unui soldat roman care începe să se miște și să trimită bezele când cineva îi lasă o monedă, apoi o nimfă a mării, o zeiță cu balanța în mână, un prunc cu mustață care plânge într-un cărucior, moartea însăși, apoi un ins, ființă hibridă, om combinat cu tot soiul de mecanisme ruginite, un clovn care e mai reușit decât Chaplin, originalul, și altele, și altele.

Patricia găsește spectacolul fermecător, zâmbeste, îi face plăcere să se uite la unul și la altul. În schimb, Anne trece pe lângă artiștii ambulanți ca și când nu i-ar zări. Privirea ei este fixă și goală. Patricia a cumpărat o hartă de la recepție și, ajutându-se de ea, părăsește strada pietonală animată și o pornește pe niște străduțe înguste, medievale. Caută ceva anume și găsește repede ce caută. În față, se deschide o piață largă, Piața Catedralei. A venit aici pentru Anne, știe că-i face plăcere să intre în bazilici, prin toate orașele pe unde au rătăcit ea a ținut să viziteze catedrale. Se așază amândouă pe o bancă de beton. Zidul catedralei e acoperit cu schele. De data aceasta nici vederea edificiului bisericesc nu mai are efectul obișnuit asupra lui Anne. O lasă complet rece. Anne stă pe banca de beton, cu spatele la catedrală. Privirea îi este stinsă și dusă, obrazul – de piatră.

Dezamăgită, Patricia gândește că nu are rost să mai încerce și altceva: hotărât lucru, nu e în stare s-o smulgă pe Anne din nebunia asta.

Cele două fac calea întoarsă spre hotel într-o tăcere apăsătoare.

Patricia își spune că în starea în care e Anne se poate aștepta la orice din partea ei.

2.

A doua zi, după-amiaza (în Barcelona e o căldură teribilă, ca-n plină vară), Anne îi zice Patriciei: Mă duc să mă plimb. E prima propoziție omenească pe care o rostește de când părăsiseră Londra. Patricia se arată surprinsă. Nici nu știe dacă să se bucure sau să se îngrijoreze de această ieșire din muțenie. Apoi are un presentiment: să rămână în alertă, vorbirea asta brusc normală a lui Anne poate să ascundă cine știe ce...

Bine, draga mea, consimte ea, căutând să fie cât mai naturală.

Anne părăsește încăperea. Pașii ei sunt mecanici. Obrazul său este tot de piatră, și mai întunecat, însă privirea ei a căpătat o nuanță nouă: un fel de seninătate fără o cauză explicită.

Patricia s-a luat după iubita ei, o urmărește discret, nu cumva să facă cine știe ce tâmpenie.

Anne se îndreaptă spre *Plaça de Catalunya*, coboară pe scările rulante spre stația de metrou, își cumpără bilet și intră pe peronul uneia dintre liniile trenului subteran.

Patricia renunță la urmărirea ei, își zice că poate e ea paranoică, poate Anne chiar vrea să se plimbe prin oraș, să revadă *Sagrada Familia* sau vreo casă construită de Gaudí, ea a mai fost aici, de mai multe ori, a mai fost

împreună cu Adam. Poate Anne se liniștește, își revine, poate ne ajută cei doi zei Maya și își revine.

3.

Anne urcă într-un tren *renfe*. E un tren silențios, cu aer condiționat, civilizată, care leagă Barcelona de Macanet și străbate toate stațiunile de pe Costa Brava. Anne ia loc pe un scaun de pluș lângă fereastră și privește marea de un albastru intens și plajele pustii.

Merge până la capăt, nu coboară în niciuna din stațiile de pe drum, ca și cum nu s-ar fi hotărât încă unde vrea să se ducă. La capăt, cumpără alt bilet și face calea întoarsă. S-a înserat. Când trenul ajunge în Santa Susana, de parcă și-ar fi amintit subit ceva, Anne se ridică și se precipită spre prima ușă automată. Se dă jos.

Peronul e chiar lângă plajă. Anne se descălță și pășește pe nisipul cald încă. Se așază pe mal. Apa e liniștită. Clipește ușor și sclipește în luminile unui hotel din apropiere.

Anne petrece acolo vreo jumătate de ceas. Pare să-și fi aflat un soi de echilibru. Se ridică, își lasă încălțărilor pe nisip și intră, așa îmbrăcată, în mare. Înoată, înoată fără să obosească, se duce departe, în larg, dacă ar privi-o cineva de pe mal ar vedea-o făcându-se mică, mică, pare un punct, apoi dispare undeva la linia orizontului.

4.

Pentru Patricia, la hotelul din Barcelona, urmează o noapte de coșmar, o noapte de așteptare, când gândul că Anne a pățit ceva rău, iremediabil, i se înfiripează și apoi prinde rădăcini puternice în minte. Dimineața, Patricia anunță poliția.

După cinci zile de căutări, autoritățile îi dau de veste: o cheamă la morgă s-o recunoască pe Anne. Au descoperit trupul unei femei înecate.

Patricia se uită la cadavrul acela intrat în putrefacție: fața e desfigurată, carnea de pe un picior e luată, iar pântecul e sfâșiat, arată straniu, înspăimântător, ca și cum trupul lui Anne ar fi fost o temniță și cineva dinăuntru ar fi forțat pereții, ca să nu piară odată cu Anne, să iasă la suprafață și să ia în stăpânire lumea. Pe un deget, zărește inelul cu diamant pe care Anne îl purta, inelul primit cadou de la Adam.

Ea este, spune.

proză de FLORIN TOMA

MOTIUNEA DE CENZURĂ

Je plains les hommes qui n'accomplissent pas leur destin.

PAUL VALÉRY

Am deschis ușa compartimentului.

Eram sigur că acesta este.

În același moment, știam și că bărbatul trebuie să iasă.

Într-adevăr, exact când am deschis ușa, el se ridică brusc de pe banchetă:

– Mi-e sete. Mă duc să beau puțină apă...

Se strecură pe lângă mine zâmbind silit.

– E liber?

– Da, vă rog! – îmi răspunse femeia.

– Credeți că am...? – mă întrebă el.

– Sigur că da... E timp suficient! – îi răspunsei, întorcându-i zâmbetul.

Înăuntru era cald. Iar peste mirosul greu al căilor ferate pluteau zdrențele unui parfum discret. Și tulburător.

Am vrut să mă așez.

– O clipă, vă rog, domnule...?

– Octavian, dacă-mi permiteți!

– Doar o secundă, domnule Octavian, numai să-mi iau geanta de pe banchetă... Știți, mai devreme nu m-am simțit prea bine și... am stat puțin întinsă.

– Să vă ajut!?

– Nu, nu e nevoie. Vă mulțumesc!

S-a ridicat.

Până și rochia ei...

Apoi, un fuleu formidabil al memoriei, acoperind nebună spațiile îndărăt.

Îmi zâmbi stângace. Intrase în încurcătură. M-am așezat.

– Dar ce s-a întâmplat, stimată doamnă, v-a fost rău?

– Aaa, aparent mai nimic. M-am aplecat adineauri să-mi iau mânușile... acestea, le vedeți bine... Căzuseră din geanta întredeschisă. M-am aplecat să le iau și dintr-odată m-am simțit teribil de... nu știu cum să vă spun. Un gol ca un leșin scurt, la fel ca atunci când simți apropierea unei primejdii...

... Rochia ei albă, vapoasă, cehoviană. Dantelată cu suspine. Și corpul ei subțire, tânăr, cabrat, șerpuiind fabulos prin văzduhul moale...

Vorbea precipitat, ca și cum ar fi vrut să scape de cuvinte ca de o greutate sufocantă.

–... Într-un fel ciudat. Parcă pluteam, nu știu cum. Și devenisem dintr-odată alta. Eram și parcă totuși nu mai eram eu. În plus, pe dată, am avut presimțirea că mi se va întâmpla ceva rău. Apoi, stând întinsă pe banchetă, am închis ochii. Peste o secundă însă am sărit ca un resort, că bărbatu-meu s-a și mirat: „*Ce-ai dragă?*”. De fapt, îmi amintisem de visul din noaptea de dinainte. Atât de clar, atât de limpede, încât am simțit că-mi dau lacrimile. Și așteptam...

– Totuși, stimată doamnă, aș vrea să vă spun...

– Spune, domnule Octavian, spune, ce-ai înțeles?

–... Aveți dreptate!... Ar trebui să ne forțăm, să terminăm odată cu chestia asta. Întârziem... Aaaa! Am înțeles că sunteți o persoană plină de grație și forță în același timp, în preajma căreia orice bărbat se poate pierde cu firea...

A întors spre mine capul.

Felină superbă. Ochi bruni-umbroși. Umezi. Părul negru, lins, strâns la ceafă într-un coc discret.

A zâmbit. Un zâmbet tăios ca un fulger.

– Mă întrebam dacă trebuie să-ți permit, domnule Octavian!

– Vedeți, aveți grijă să nu mințiți!... Ne-ar trebui un detector. Și, cum simțim că... imediat, pac! Adică, hei! Atenție! Bagă-ți mințile-n cap. Minți!... Totuși, nu-mi amintesc unde v-am cunoscut.

– Noi doi... hm! Să ne fi cunoscut?! Exclus!

– Și totuși...

– Niciun și totuși, domnule! Toți bărbații au aceeași idee fixă... Hm! (Tuși, apăsându-și palma delicată pe buze.) La început. O marotă. Aceași placă: „Știți, v-am cunoscut undeva și nu-mi amintesc unde...”. Și apoi... așa mai departe. Nici vorbă, domnule Octavian, nici vorbă. Mai schimbați repertoriul!

Ultimele cuvinte le spusese fără convingere, aproape în șoaptă.

După care, își privi încurcată mâinile.

Tăcu. Un timp. Apoi:

– Domnule Octavian... (Din nou, o privire cețoasă. Puțin buimacă. Cu două degete își ridică o șuviță căzută pe frunte.)... Ce vârstă aveți?

– Mai are vreo importanță? Mai ales acum, în condițiile acestea...

– Are. Voiam să vă ajut.

– Pe mine?... În ce sens?

– Ca să vedem dacă noi doi ne-am fi putut întâlni vreodată.

– Păi... să zicem, una din gradațiile dintre treizeci și cinci și patruzeci...

– Mda!

– Adică?... Ați dat vreun verdict?

– E posibil... Atât spun, că e posibil.

– E posibil ceea ce cred eu?

– Ooo, nu! Spun doar că s-ar putea să ne fi întâlnit.. Spun s-ar putea, întrucât nu e sigur.

– De fapt, de cum am intrat în compartiment, într-un fel, poate chiar știam că sunteți aici, am avut impresia aceasta. Că semănați cu cineva dintr-o fotografie.

– Actuală?... Fiindcă, slavă Domnului, m-am lăsat de multe ori imortalizată de aparatul foto. În absența unui destin mai amabil... ce era să fac?

– Nu. Asta e! Foarte veche. Îngălbenită de vreme. Un album. Și o poveste. De multe ori, chiar îi spuneam mamei-Toinette, răspunzându-i reproșurilor ei că visez prea mult, că poveștile sunt cel mai la îndemână mod de a strivi realitatea.

– O poveste?! Nemaipomenit! Spune-o, domnule Octavian, spune-o, poate scăpăm de... Povestește, dar să nu minți, să nu inventezi nimic!... Altminteri, dumneata ai zis, detectorul... pac!

– Da. (Îmi dresei vocea.) Păi, atunci... Era odată o femeie care...

– Hai, domnule, termină cu prostiile! Ceee, ai de gând să-mi povestești vreun roman de dragoste?

– Mă scuzați, mi-am permis și eu o glumă.

– Nu-i nimic... Continuă, domnule Octavian!

Și își flutură mâna albă, cu degete subțiri, ca un penaj fin de aripă întinsă. Apoi, zâmbi calin.

M-am așezat mai bine.

– Pot să fumez?... Nu v-am întrebat.

Încuviință cu un gest scurt din bărbie.

–... V-am spus că îmi păreți cunoscută, chiar apropiată aș zice... (Își ridică o sprânceană a mirare cruntă)... iar dumneavoastră ați fost încredințată că încerc, prin vreun tertip nepolitic, să mă apropii nepermis de dumneavoastră. Îmi cer iertare dacă am fost rău înțeles. Niciun moment n-am avut vreo asemenea intenție. Iar, dacă v-am ofensat, îmi cer mii de scuze...

Vru să spună: „*Lasă, domnule, lasă acum prostiile!*”. Dar gestul ei, din nou fluturarea aceea fantastică a degetelor răsfirate ca o aripă, în chip de nepăsare, deopotrivă gingașă și jucăușă, îi sufocă pe dată vorbele.

Am continuat.

– Va trebui să mă desprind, e adevărat, o fac cu prețul unui efort teribil, va trebui să mă desprind de clipa prezentă, de chipul dumneavoastră și să privesc încruntat spre trecut, spre mine.

Am tăcut o clipă. Căutam ceva. Un gând pe care să mă sprijin. O idee. O respirație.

Am continuat, atins dintr-odată de o aripă albă, cu penele răsfirate ca niște degete subțiri, longiline și... Asta era! Chipul și mâinile. Degetele și ochii. Privirea și nepăsarea.

– E ca și cum ne-am cufunda într-o apă adâncă, o dată, de două ori, apoi din ce în ce mai des, iar după aceea tot mai rar, până când am rămâne acolo, sub apă, regăsindu-ne. Ca și cum plămâinii ni s-ar transforma brusc în branhii și am simți nevoia de a nu mai respira afară, deasupra, în aer, ci în adânc, în adâncul adâncurilor, acolo am respira cu adevărat. Acolo ne-am regăsi, cum spuneam, cu totul pe noi înșine, partea aceea din noi pe care n-o vedem decât arareori, dar de care, pe cinstea mea vă spun, avem nevoie mereu. Pentru a ne ușura de păcate și spre a ni se sutura, eventual, fracturile din existența noastră sufletească...

Ea se foi puțin pe banchetă. Fâșâitul ciorapilor de mătase, în clipa în care își așează un picior peste celălalt, se auzi mai clar decât respirația ei întretăiată.

– Dar, iertați-mă, m-am cam depărtat de intențiile mele și tare mi-e teamă că n-am făcut altceva decât să vă pun răbdarea la încercare... Așadar, urmăriți-mă cu atenție!...

Dădu din cap cuminte. Așa cum stătea, cu bărbia îngropată în palmă și cu cotul pe genunchi, părea un copil ascultător, dar cu o privire sceptică, dacă nu chiar insolentă.

– Voi trece la demonstrația finală, așa cum spun anchetatorii în fața auditoriului, format din suspectii din rândul cărora va fi demascată vinovatul... Aaa! Nu, nu! Aici nu e vorba de culpa nimănui, poate doar a timpului, care curge nestingerit printre noi, prin noi, ca un fluid nevăzut, dar puternic, atât de coroziv, încât încet-încet roade existența noastră, mai întâi marginile și apoi, din ce în ce mai mult, din ce în ce mai profund, până când ne înghite cu totul, definitiv, iremediabil. Și nu ne mai putem întoarce în clipă, în prezent, decât sub forma ciudată a unor polipi ai lui, ai timpului, niște bizare excrescențe pe care orice enciclopedie le trece în mod hotărât la cuvântul amintire. O fulgurare din prezent. Iată ce mai rămâne din noi...

– Iartă-mă că te întrerup, domnule Octavian. Dar vreau acum să te întreb: dumitale îți place să vorbești? Așa, în general...

– Din nefericire, da, doamnă! Mama-Toinette chiar încerca în zadar să mă dezvețe. Mă ademenea, mă dădăcea, încerca, sărmana, prin toate mijloacele. De mic aveam pasiunea aceasta. Bolnăvicioasă, e drept! Vorbeam întruna, vorbeam aproape în neștire. Delir verbal?! Nu știu. Însă îmi dau seama că e oribil, e groaznic. Și nu exagerez cu nimic dacă vă spun că secreția cea mai scârboasă pe care o poate produce omul este *Cuvântul*. În el se găsesc stârnite cele mai abjecte porniri ale lui: Minciuna, Meschinăria, Delațiunea, Ipocrizia, Lingușeala, Invidia... și toate celelalte pe care le cunoaștem atât de bine cu toții... Dar de ce vă spun eu toate acestea? Sunt deja truisme!... La mine însă este probabil și un caz de exorcizare, nu știu, deși e foarte greu să

atingi sinceritatea absolută. Căci orice comunicare, oricât de mică, de banală, trebuie să aibă un suport ascuns, un mecanism sufletesc secret, aflat în spate, un *arrière-pensée*...

– Așadar... ce e de făcut?

Și din nou își întoarse spre mine fața umbrită, decupată din trupul lăptos al ferestrei.

Părul îi iriza o aură nepământească parcă. Prin el se strecurau fire de lumină subțiri, ca printr-un filtru. Aducând cu ele șuvițe tăcute de parfum. Un parfum ciudat, vechi. Și o căldură leneșă, molatecă, pătrunzătoare ca o taină.

– Așadar... da! Aveți tot dreptul să bănuiți și la mine un astfel de „*gând dosit*”... Când eram mic, cred să fi avut vreo opt-nouă ani, da, da! cam așa, m-am îmbolnăvit subit. Într-o după-amiază am făcut o criză ca un leșin, mi-am pierdut pur și simplu cunoștința. Eram singur în camera mea. Afară se însera. Era una din zilele acelea de toamnă îngenuncheată cu fața spre Septentrion, ca să mă exprim așa, mai poetic, întoarsă spre Nord, spre zăpadă, spre ghețuri, o zi în care, după ce strălucește scremut în miezul târziu al zilei, lumina nu știe ce să mai facă. Obosește, devine astmatică, se sufocă. O lumină sinucigașă, care așteaptă chindia și, pe la ceasurile patru-cinci, se stinge, murind brusc sub bisturiul rece al nopții... V-a plăcut, nu-i așa?!

Am luat o pauză. Nu se știe cât. Timp în care am privit linoleumul verde scorțit și miser. Apoi, am mers mai departe:

– În acel ultim moment, privind pe geam afară, am simțit deodată în nări, iar apoi învăluindu-mi plămâni, un parfum, de fapt, nu unul singur, ci un șuvoi de miresme, nu pot să vi-l descriu, mi-e foarte greu, îmi imaginam doar vizual cum ar arăta acea dâră groasă de mirosoare amestecate: mai întâi, un strat subțire, subțire de tot, ca o pojghiță transparentă, un parfum discret de liliac înflorit; apoi, la mijloc, o zonă mai intensă și mai profundă, un iz pătrunzător, aproape violent, de trup viguros, puternic, de bărbat, poate cu urme vagi de tutun, un parfum scrâșnit așa spune acum; iar dedesubt, din nou o membrană fină, o mireasmă vegetală palidă, de frunză strivită, crudă, un parfum zemos pe care-l sesizezi cu precădere primăvara, când aerul se îngrașă de clorofilă. Închipuiți-vă, deci, toate aceste efluvii ușoare, aproape insesizabile în amestec, de aceea am încercat să vi le descriu separat, iscându-se deodată și plutind nevăzute în camera unui copil de opt-nouă ani, într-o după-amiază de toamnă târzie. M-a cuprins mai întâi o toropeală plăcută ca o cădere ușoară, apoi un fel de greață, urmată de o durere de cap teribilă. Vedeam cum obiectele din cameră căpătaseră cumva o aură de lumină, un supracontur în jurul lor, o lumină de diverse culori, albastră, verde, roșie, galbenă, parcă ardeau toate și, deodată, încep să plutească, dansând ușor, în tăcere, în jurul meu; un timp, căci apoi începusem să observ cu groază cum se opresc din mișcarea aceea de rotație și se reped spre mine, devin din ce în ce mai mari, se umflă îngrozitor, transformându-se în niște monștri

apropiindu-mi-se de ochi și nu toate o dată, ci pe rând, fiecare, perfide, unul după altul, topindu-se în lumina ochilor și lipindu-se parcă de retină. Și totul într-o tăcere moale, catifelată, învăluitoare. Iar, la sfârșit, dispărând toate, căci le înghițisem cu ochii, a rămas doar o lumină albă, mată, lăptoasă, rece, curată și imobilă, o lumină bolnăvicioasă, hipnotică...

Obosisem. Am tăcut.

Tăcea și ea.

În compartimentul de alături, cineva tropăia în ritmul unei melodii găjâite în surdina.

Am respirat o dată adânc, ca pentru a-mi lua un nou avânt și am continuat:

– Era un capăt, o limită, dincolo de care, în general, mintea nu mai poate pricepe nimic, memoria se goleşte ca un recipient din care scoatem aerul, un vid, un nimic odihnitor, metabolism bazal, pragul zero al activității corticale, pesemne o pauză banală. Care poate ține nu se știe cât, un minut sau poate o eternitate. N-am idee, probabil este aceeași senzație pe care o ai la cinematograful, atunci când filmul se rupe și, nu știi cât timp, privind stupid ecranul alb, zgâriat, aștepti ca imaginile să revină odată și firul acțiunii să se reînnoade... Vă fac precizarea că toate aceste senzații le descopăr acum, la... iată! douăzeci și ceva de ani distanță față de momentul acela și, dacă am reușit acum să vi le descriu, senzațiile de atunci, este că doar acum găsesc cu ușurință cuvintele care să le înfățișeze cel mai bine... Pot să mai aprind o țigară?

– Da, vă rog, domnule Octavian. Poftiți!... – mă invită ea și în glas i-am ghicit o tensiune, o încordare ca de arc amorsat ce stă să se destindă brusc.

– ...Nu știu cât am zăcut așa, în mijlocul camerei. M-am ridicat și m-am pipăit zâmbind. Din fericire, nu pățisem nimic grav, adică nu mă răniseram defel în cădere. Mai târziu, mult mai târziu, doctorii mi-au spus că e vorba de o boală, curioasă e drept! ca orice boală, trebuie, n-avem ce face, suntem obligați să avem fiecare maladia noastră definitivă, care să ne reprezinte, adică, într-un fel, curiozitatea noastră specifică, trăsătura fundamentală cu care ne identificăm, o boală care se numește *vagotonie* și că sunt condamnat pe viață să resimt orice senzație, mai ales olfactivă, de câteva ori mai puternic decât o poate percepe un om obișnuit, adică sănătos. Și mi-am dat seama atunci, târziu cum vă spun, că acea criză din copilărie avusese la origini o suprasolicitare senzitivă și nervoasă provocată de agresiunea, ca să zic așa, olfactivă produsă de un anumit amestec de mirosoare. Iar acest parfum, ei bine... și cu el e o poveste... De fapt, aceeași poveste.

– Și, de fapt, eu cred că încă nu ai ajuns la această poveste. Nu-i așa, domnule Octavian?!... Auzi, voiam să te întreb ceva. Dumneata ai pronunțat mai devreme un nume, Toinette sau cam așa ceva... dacă nu mă înșel...

– Da, așa e, mama-Toinette, mai târziu aveam s-o numesc „mătușa Toinette”, este sora mamei mele.

– Hmm! Curios!... Sora mea se numește Antonia și mama noastră, probabil, influență a studiilor sale la pensionul „*Carmen Sylva*”, o răsfăța la început numind-o Toinette. Și așa i-a rămas numele... Ciudat! – mai murmură ea, întorcându-și brusc capul și căutând cu privirea ceva dincolo de ceața ce se ghicea în spatele geamului.

– Stați o secundă, ba nu!... Sora mamei mele se numește Antonia, iar bunica, strălucită absolventă a pensionului „*Carmen Sylva*”, înființat în 1934 în orașul nostru, o alinta spunându-i Toinette...

Ea avu o tresărire aproape spasmodică, precum sub un șoc.

Își întoarse brusc capul către mine.

Ghicii în ochii ei, dincolo de umbra moale, strălucind o luminiță ascunsă de răutate.

Murmură:

– Așaaa, deci!... Foarte curios. Nu ți se pare, domnule Octavian?

– Nu știu. Nu mă pot pronunța. Încă... Dar să continui... Cu mama-Toinette m-am înțeles întotdeauna foarte bine.

– Și... mai trăiește, doamna aceasta?

– Da, sigur că da. Locuiește singură acolo, în același oraș pe care nu l-a părăsit niciodată. Are 91 de ani. A rămas necăsătorită.

– Formidabil!... N-aș putea zice că nu ești deștept, domnule Octavian!

– Mulțumesc, stimată doamnă!... Avea pentru mine, copilul de atunci, o afecțiune deosebită, aș putea spune o pasiune stranie, de-a dreptul bolnăvicioasă chiar. Mă răsfăța teribil, atroce, până aproape de cruzime. Îmi dăruia cele mai frumoase jucării, țin minte și acum un cal minunat, mare, uriaș mi se părea mie atunci, Ben îl botezasem, și nu aveam altă bucurie tot timpul decât aceea să urc pe un scaun, ca să ajung, și apoi să-l călăresc, lovindu-l cu picioarele, în timp ce-l trăgeam înspăimântat de coamă și strigând cât mă ținea gura „*Diii! Diii!*” și chiar îmi părea la un moment dat că el pornește într-un galop nebun și simțeam cum vântul îmi flutura pletele buclate... În ușa, o observam totdeauna târziu pe mama-Toinette cum mă privea trist, cu ochii încețoșați de lacrimi...

Am simțit cum femeia se agită iarăși pe banchetă.

– Nu știam – am continuat imperturbabil – de unde proveneau toate aceste jucării fabuloase. Abia foarte târziu am aflat, investigând discret, că își cheltuia ultimii bani colindând orașele și devalizând la propriu consignațiile de toate jucăriile nebune, trăsnete, originale. Mă răsfăța îngrozitor, sălbatic, aproape ca o pedeapsă, abia dacă suportam. Și, ce era și mai rău, nu mă dojenea nicodată. N-am auzit vreodată vreun cuvânt rău ori de ocară. Sau să-mi fi spus o cât de șoptită vorbă de îndreptare... Aaaa! Dar nu vă spun de haine! Veșmintele mele erau toate croite de mâinile ei. Eram de-o eleganță de-a dreptul indecentă pentru vârsta mea de copil crud sau, dacă vreți, intenționat am comis acest joc, vârsta mea crudă de copil. Căci, într-adevăr,

altminteri eram de-o cruzime de neimaginat! Calul Ben zace și acum prin cine știe ce pod de casă, nu-mi amintesc cu precizie unde, cu picioarele rupte într-un acces de furie, când l-am lovit întruna, plângând și suspinând, până când, sărmanul, și-a arătat toate măruntaiele de butaforie ieftină, câlți, carton și sârmă. Apoi, l-am târât într-un colț al camerei și l-am părăsit acolo. Nici atunci măcar, când avea tot dreptul, mama-Toinette nu m-a admonestat în vreun fel. Așa încât, am continuat nestingherit să fiu ceea ce se numește, mai savant, *un enfant gâté*...

– Dar fotografia?!... Fotografia, domnule Octavian...!

O vedeam cum, inconștientă, își frământa mâinile. Sigur că da! Mâinile acelea fantastice. Delicate ca un gând sfios. Ca un dor. Ca o idee clară nemărturisită. Degetele trosneau nedureros și moale.

– Îndată, îndată, stimată doamnă! Ajung pe dată și acolo. Răbdare...

– Nu mai pot, domnule, nu mai pot!... Ai milă!

Ochii săi ieșiseră din umbră și se rostogoleau înăuntru, implorând. Glasul i se frânsese. Îngenunchease cu obidă.

–... Poate și de aceea o iubeam prea mult. Ca un nebun. O iubire din aceea disperată, când te agăți de un om ca de un smoc de iarbă, în timp ce simți că aluneci în prăpastie, fără de care te-ai prăbuși. O iubeam cu o pasiune filială, ca pe o mamă, nesănătos chiar – acum îmi dau seama, înlocuind perspectiva copilului cu cea a omului matur – până aproape de limita admisă de cuviință. Tot așa, târziu, am aflat că...

–... Că, de fapt era *mătușa* dumitale, iar nu... *mama*!

– Exact. Asta voiam să spun și eu... Dar de unde știți, stimată doamnă? – i-am rânjit în față.

Nu-mi răspunse decât cu o privire încărcată de ură. Ochii ei căpătaseră acum rugozitatea scoarței de copac, uscată și tare.

– Ei bine, stăteam într-o seară, exact cu o seară înainte de a mi se întâmpla povestea aceea cu leșinul, stăteam singur, mama-Toinette era în față, la bucatărie și făcea o dulceață de gutui, dulceața aceea cum numai ea știa să o prepare, n-o văzusem, dar știam, știam cu certitudine, pentru că o șuviță subțire, subțire de tot de parfum de gutuie topită se insinuase pe sub ușă, tăbărâse pur și simplu pe mine și îmi atacase semnalizatorii olfactivi, ca să mă exprim mai așa, științific, deci stăteam și – eram într-una din pauzele mele, când energiile îmi așteptau sub crusta unei indiferențe și apatii totale, aproape în neștire, leneș – zărind pe scrin poșeta, poșeta ei neagră, miraculoasă, din care ieșeau, uneori, pe rând bomboane, batoane de ciocolată, hârtii colorate, poleite în toate nuanțele, ca un adevărat sac al lui Moș Crăciun, poșeta ei la care nu ajungeam niciodată, pentru că întotdeauna o ascundea sau o așeza sus, pe *garde-robe*, am coborât de pe canapea, tiptil-tiptil, ca un hoț, m-am întins peste scrinul vechi și... harști! am înhățat-o, trăgând totodată și *milieu*-ul de *macramé* pe care era pusă neglijent. Am apucat-o strâns ca pe un trofeu de multă vreme râvnit și m-am ascuns după

canapea, în spatele draperiei grele de catifea vișinie, pe care în fiecare seară, fix la ora nouă, ea o trăgea, acoperind în întregime perdeaua. Am deschis-o ușor și... am trăit clipe de cumplită dezamăgire. De astă dată, nu aflasem acolo nici bomboane, nici ciocolată, nici jucării magice, ci doar o batistă dantelată, pliată frumos în triunghi, o pudrieră de argint cu oglindă, niște capete de hârtie cu numere, de telefon probabil, mă rog, niște mărunțiș și, în general, tot felul de alte obiecte mărunte ce-și găsesc loc în poșeta unei doamne și pe care n-aș avea plăcerea și îndrăzneala de a le enumera cu meticulozitate acum, în fața dumneavoastră. E ca și cum, iertați-mi comparația deplasată, îmi cer mii de scuze! ai ridica puțin dantela juponului unei doamne, pentru a te convinge de faptul că preagrațioasa gambă a domniei sale posedă sau nu o pilozitate excesivă...

Am tușit ușor.

– Mă rog ! – murmură ea cu dispreț.

–... Și un *porte-feuilles*, pe care l-am deschis, și pe acela, cu un soi de curiozitate inertă, fără chef. În același moment, din el a căzut...

–... O fotografie !

– Exact! O fotografie. Am privit-o o vreme și, pentru că nu vedeam prea bine, era totuși întuneric după draperie, am ieșit de acolo și m-am așezat din nou pe canapea. O fotografie veche, îngălbenită, mai exact spus lucrată în sepia, c-un halou de albeață pe margini, cunoașteți, cred, genul acesta de fotografii care se executau înainte de război, nu-i așa, ce încadra un chip, un bust mai degrabă, surprins într-o atitudine degajată, al unei femei tinere...

M-am oprit, privind-o pe femeia tânără din fața mea. Am închis ochii și am zărit-o.

Suspina, gema încetișor, șoptit, lasciv și voluptuos, într-un extaz de oboseală amestecată cu durere. Mi-am alungat cu greu din minte un gând obscen.

– Domnule... Octavian – murmură ea vlăguită – dumneata, domnule... dumneata... trebuie să fii... nebun!

Am continuat netulburat:

–... O femeie tânără, care se lăsase surprinsă de obiectiv într-un soi de grimasă ștregărească, agitându-și mâinile albe, frumoase, cu degete lungi, subțiri, fluturându-le într-o nepăsare maiestuoasă și rece. Părul negru, lucios, era strâns la spate, în adâncitura gâtului înalt, într-un coc ce se lăsa ghicit doar de o umbră apărută în dreapta, căci chipul era puțin întors într-o parte și aparatul o prinsese în mișcare, în semiprofil. Mânele trei-sferturi ale rochiei albe, din dantelă bogată, o rochie din aceea pe care o întâlnim în ecranizările după Cehov sau Tolstoi, fluturau și ele în acea mișcare bruscă, de piruetă adolescentină, imortalizată de fotografatul care, fără să știe, probabil, realizase o adevărată operă de artă. Pe care, dacă în zilele noastre ar fi participat la un salon de artă fotografică, ar fi putut-o intitula fericit-ironic „*Studiu despre impudoare juvenilă*”...

–... Aceasta?...

Nu mi-am dat seama când avusese timp să umble în geantă și s-o scoată. Mi-am aruncat doar privirea peste ea, voit neglijent. Dar nu puteam să nu privesc cu atenție și să rețin tremurul îngrozitor al mâinii întinse, jocul bolnav al degetelor albe, tamburinând parcă pe suprafața mată a cartonului ros pe margini, dar reușind totuși, cu un efort supraomenesc, să-l țină să nu cadă pe linoleumul verde-murdar al podelei din compartiment.

– Da!... și am tăcut.

–... Eu, acum patru ani, la o petrecere la Palat...

Am continuat rece:

–... Fusese făcută, am aflat mai târziu, tot în urma unor investigații discrete, la o serată la Mogoșoaia, dată de prințesa Martha Bibescu, puțin înainte de izbucnirea războiului...

– Nu se poate!... Ești nebun! – șopti disperată.

– ... Și, privind-o, mi s-a insinuat deodată în nări mirosul ciudat, melanjul acela de parfumuri pe care am încercat mai înainte, stimată doamnă, să vi-l descriu și care avea să mă leșine, iscat nu știu din ce cauză, a doua zi seara, când mă aflam singur acasă. Același parfum pe care l-am simțit și când am intrat în acest compartiment...

– Domnule, te rog, încetează! Nu mai suport! Ești un... un sadic... unnn... dezaxat!

În același moment, când moliciunea începea să mă învăluie, toropindu-mă plăcut, s-a deschis ușa. Mama-Toinette stătea în prag. Într-o clipă, zâmbetul ei cald se preschimbă într-un rictus de durere și de spaimă. Pe dată a înțeles totul. Se repezi parcă plutind ca o vietate fantastică, ca o harpie din povești, fâlfâindu-și mânecile capotului, spre mine și îmi smulse cu un gest sălbatic fotografia din mână. De-abia târziu, noaptea, în pat, mi-am dat seama cât mă durea palma ei lipită de față. Plesnetul fierbinte, ecoul ei, se lăsase în jos, în mine, pătrunzându-mă ca un fior de plăcere parcă, scuturându-mă ca sub tăria unui curent electric ce trece, din neatenție, prin corp. Încetasem să mai fiu *un enfant gâté*... Mama mea a decedat într-un accident de tren la puțin timp după ce dăduse naștere unui copil, băiat, care a fost botezat Octavian, rod al unei iubiri nedemne și nemărturisite niciodată soțului ei legal. Copilul avea să fie crescut de sora acesteia, Antonia... Atât am avut de spus !

– Domnule... te rog, spune-mi că... știu eu... este o glumă, că... mă urmărești de multă vreme, că...

– Nici pe departe, stimată doamnă !

– Îți dau orice dorești... mă... mă dărui dumitale... aici, când vrei, numai, pentru Dumnezeu, spune-mi că nu e adevărat !

– Imposibil, doamnă !

Femeia aproape că leșină.

M-am ridicat, mi-am strâns paltonul și, cu un gest brusc, am deschis ușa. Locomotiva fluiera a treia oară.

Înainte de a o închide la loc, mi-am băgat doar capul:

– Aaah, era să uit !... Cercetările întreprinse de autoritățile de atunci n-au putut stabili dacă persoana în cauză și-a pus capăt zilelor sau dacă a fost un simplu accident datorat neatenției.

Apoi, în sfârșit mulțumit, am dispărut...

Femeia zăcea într-o parte, imobilă, cuprinsă parcă de un somn nervos, cu ochii deschiși, fiși, privind pe geam cu groază cum silueta bărbatului se topește în ceață.

Depărtările înnegurate. Fâlfâind reci ca aripile frânte ale unui suflet devorat de disperare.

Murmură, continuând să privească fix în direcția în care bărbatul – devenit o clipă un punct negru în marea de lumină difuză – dispăruse:

– Nu se poate!... Nu, nu!... Doamne-Dumnezeule, ce mă fac eu acum?! Nu trebuie... Nu!

O senzație de răceală o pătrunse perfid.

Înfrigurată, își strânse mâinile cu brațele, bâlbâind:

– Nu!... De ce?... Eu...

În aceeași clipă, ușa de la compartiment se deschise brusc. Avu dintr-odată o tresărire dureroasă și, instinctiv, își ridică palmele, vrând să se apere. Privirea ei implora, parcă.

– E bună și apa pe vremea asta... În lipsă de altceva, mai tare!? He, he!... Brrr! dar ce frig e! și aici, și afară, doaaamne-doaaamne, ce-o fi?... În sfârșit, bine c-am luat-o din loc... Vine sfârșitul lumii, îți spun eu!... Dar unde eeee...? – și bărbatul arătă cu capul spre locul gol, de lângă fereastră.

Se așeză. Se întoarse, căutând pachetul de țigări din buzunarul paltonului agățat în spatele lui. Apoi, mormăi:

– Hmm!... Curios! Atunci de ce dracu' a mai intrat?!...

– Lasă-mă! – izbucni neașteptat femeia.

Iar apoi, cu vocea fărâmată în mii de țândări:

– Lasă-mă! Te rog să nu-mi mai amintești... Iartă-mă!

– Ce ai, dragă?! – se miră el, în timp ce-și aprinse țigara.

Dar ea, nemaiputându-se abține, se prăbuși deodată într-un plâns sec, schimonosit în sughițuri, frământând în neștire frânturi de fraze și căpătâie de cuvinte. Și, dintr-un gest, se ridică în picioare, trase nervoasă de ușă și ieși...

... Trenul personal (...) a staționat în gara (...X) 10 (zece) minute, conform graficului înscris în „*Mersul trenurilor*”...

proză de BOGDAN SUCEAVĂ

VREME DE JAZZ

(fragment de roman)

Istoria aceasta e cunoscută de toată lumea: Miles Davis a interpretat prima oară tema de la *Concerto de Aranjuez* într-o cafenea *Seeman*. Cine și-ar fi putut imagina o astfel de muzică fără cafea sau fără fum de țigară? Pe vremea aceea, *Seeman Coffee & Sweets* opera din plin cu cele cinci locații la San Francisco, Fiesta del Sol și Los Angeles, iar meniul *Seeman* era prima opțiune în organizarea petrecerilor, întâlnirilor politice sau seratelor simandicoase de la Hollywood. Apropierea de studiourile *Capitol* aduseseră ideea unei colaborări pe care Joachim Seeman a exploatat-o la maximum: în mai multe situații artiști care veneau de pe Coasta de Est pentru a face înregistrări la *Capitol* aveau sesiuni de *preview* la *Seeman*, și nu o dată concertele acelea au umplut sala cafenelei de pe Sunset Boulevard. În serile acelea nu mai arăta a cafenea, ci a club boem, un loc în care se putea vedea cel mai interesant eveniment muzical al momentului. În câteva situații, înainte de înregistrări, au fost și repetiții cu public, în atmosfera vie, electrizantă, a unui spațiu în care nimeni nu se formaliza. Acolo, muzica se confrunța cu intimitatea, cu prezența celuilalt, atât de aproape de cel care interpreta, ceea ce pentru dinamica ritmului întrebare-răspuns cu care operează jazzul e esențial... Un astfel de dialog imaginar nu e făcut pentru interpretare la distanță, ci pentru un spațiu de o anumită intimitate. James a coborât în camera de la subsol și a început să răscolească prin vechea arhivă. Acolo a descoperit ziarele de altădată, și acolo a citit câte ceva. Între altele, au rămas din vremea aceea, într-o cutie pe care Noreen o păstrase pe un raft aproape de tavan, niște pliante publicitare care menționau, în limbajul exaltat și optimist al epocii, că la *Seeman* se oferă o gamă completă de produse din cacao și cafea, patiserie și preparate tradiționale de rețetă germană și în care se preciza și că trei dintre restaurante aveau estradă de orchestră, care interpretează muzică tradițională americană. Așadar cele două cafenele mai mici din Los Angeles nu aveau și loc de orchestră, se gândi James, acesta e un amănunt pe care nu l-a găsit consemnat în altă parte. Loc pentru o orchestră de jazz exista în cafenelele de la San Francisco, cea mare din Los Angeles, și prima cafenea, cea din Fiesta del Sol, care fusese redecorată în

1937, atunci când au refăcut și meniul. În acele pliante, realitatea era descrisă inexpressiv, parcă reclama nu exprima întregul potențial al momentului. Să fi fost stângăcie sau modestie în acest fel reținut și demodat de a face publicitate? Da, e adevărat, așa se prezentau lucrurile pe atunci, și așa scria pe miile de afișe de mic format, diversificate în zeci de modele, posterele desenate de doi dintre cei mai celebri artiști din Fiesta del Sol, May Chaldon și Jack Fitzpatrick, amândoi sponsorizați și lansați în galeria de artă *Seeman* din Fiesta del Sol, cea care azi a fost cumpărată de David Siu... Pe vremea aceea, pe vremea gloriei, numele Seeman evoca perspectiva unei perpetue stabilități financiare, când totul era nou și perfect și fiecare ființă umană avea dreptul la o nuanță unică de cafea, recunoscută ca fiind la fel de unică precum amprenta digitală sau striățiile corneei. Contrar legendelor actuale care circulă prin Fiesta del Sol, tot într-o galerie Seeman a avut loc una dintre primele expoziții cu public ale lui Dr. Seuss, celebrul caricaturist, autor de poeme pentru copii între 3 și 99 de ani. Pe atunci lumea Californiei îngăduia clipele de raritate ale poeziei în gesturi cotidiene de nimic intermediare, gesturi de o simplitate atât de frustă încât surprindeau esențialul. Noreen nu povestea despre aceste lucruri: era prea tânără pentru a-și aminti ceva din vremurile de glorie. Perioada aceea era atât de îndepărtată încât părea imposibil de readus la viață.

Cu toate acestea, pe James îl fascina. A fost prima oară când a realizat că încăperea de la subsol adăpostește o comoară. În urmă cu câțiva ani, nu avea prea mult interes pentru vechiturile astea îngălbenite. Deodată, însă, au început să-l intereseze. Simțea că toate acestea sunt ale lui, că îi aparțin, că toate răspunsurile la problemele lui sunt aici.

Sub un teanc de ziare a descoperit ceva încă și mai ciudat. Noreen păstrase un geamantan cu tăieturi din ziare, caiete cu adnotări în germană, engleză și spaniolă, postere împăturite, meniuri îngălbenite de trecerea vremii și caiete cu scrisul exact, elegant, al tatălui lui James, Dieter Jr. În seara aceea, după ce James stătuse de vorbă cu Jack Herrera, se întoarse acasă și răscolise o vreme pe acolo. Din întâmplare, deschisese valiza. Și atunci a aflat încă și mai mult.

Povestea are un început. În 1920, Dieter și Joachim Seeman au emigrat din Hamburg în Guatemala și acolo au pus bazele unei plantații de cafea guvernate de metode științifice. Plantația existase înainte, erau acolo arbori vechi, o tradiție, lucrători specializați, dar locul fusese administrat într-un mod păgubos. A durat câțiva ani și lucrurile au început să se îndrepte. Apoi, întrucât începuse nebunia din vremea filmului și a jazzului, Dieter și Joachim au decis să își extindă afacerea în Los Angeles. Au început printr-un contract cu două cafenele, una în Los Angeles, cealaltă la Fiesta del Sol. Cu timpul, au luat o decizie esențială: s-au mutat în Statele Unite și au început să-și administreze afacerile de aici. S-au căsătorit în Los Angeles și și-au crescut

copiii aici. Pentru o vreme, afacerile au mers excelent. Familia Seeman a fost o familie numeroasă. La un moment dat dețineau trei case, una dintre ele în Fiesta del Sol, două în Los Angeles. Acum, din acea familie extinsă nu mai trăiește decât James Seeman. Din toate lucrurile de altădată nu a rămas nici măcar amintirea, pentru că James s-a născut târziu și a fost crescut de Noreen, iar Noreen, deși era o bună povestitoare, nu a fost o bună păstrătoare a legendelor. Ca o curiozitate, James a observat că pe unul dintre actele germane originale, numele bunicilor săi fusese ortografiat Seemann. Nici nu era foarte sigur cum se pronunța pe atunci. Nu știa germană și nimeni din familie nu a insistat ca el să învețe. Cei din familia Seeman erau oameni practici, nu făceau decât ceea ce avea rost.

Joachim a avut o fată, Anne-Lise, care a murit într-un accident pe mare în 1955. A fost tragedia familiei. Ziarele locale au relatat incidentul, iar unele dintre ele au publicat fotografiile. Dieter Seeman a avut doi copii, unul care a murit la scurt timp după naștere și apoi Dieter Seeman, Jr., care a trăit până în 1986 când a murit de cancer. Noreen era mai tânără decât el cu zece ani. Șocul a fost imens. Se pare că pentru o vreme Noreen a băut. James a găsit documente rămase de la o clinică de dezintoxicare, datate în 1987. În perioada aceea, se vede, James a crescut cu bunica, la New Aarhus. Deci nu a fost o clinică psihiatrică, și motivul internării ei nu a fost depresia, deși la un moment dat pentru Noreen medicii au prescris și antidepresive. Un an mai târziu bunica s-a stins, iar Noreen s-a reclădit din propria cenușă și a început să lucreze. Așa a fost. O istorie întreagă.

Au rămas puține poze din toată istoria de familie. Prea puține față de toată acea saga, acea dinamică extraordinară a destinelor, întâmplărilor, energiei cheltuite, viselor, proiectelor ample, dimensiunii greu de egalat a curajului. James nu cunoștea prea multe despre partea germană a familiei, pe unde or fi fost ei, poate prin Germania sau poate risipiți prin lume. În seara aceea a resimțit acest gol uriaș, această absență, de parcă ar fi fost vorba de o întreagă lume lipsă. I-ar fi plăcut să știe că există un trib extins, un trib mare, gigantic, la care să se poată întoarce, cu care să se poată întâlni de Crăciun, să poată călători la ei la Hamburg sau oriunde ar fi. După o clipă se gândi că dacă s-ar întâlni cu ei azi – nu s-ar putea înțelege cu ei deloc. Istorii diferite creează stiluri diferite. Așa e... Imaginea unei familii extinse rămase undeva în Germania acum 80 de ani nu mai înseamnă nimic. În vremurile de glorie ale firmei, vor fi auzit oare de cele mai boeme cafenele din țara promisă, de lângă Hollywood, acolo unde s-a consemnat, scris și rescris istoria muzicii?

Apoi, James dădu peste o poza ciudată, a unui bărbat înalt, cu barbă îngrijită, în stil Napoleon al III-lea, cumva demodată, deși fotografia părea să dateze din anii cincizeci. Pe spatele ei stătea scris „Eric Auberth”. Cine mai e și ăsta? – își zise James. Parcă am auzit de el. Partea proastă cu fotografiile de altădată e că niciodată nu poți fi sigur dacă imaginile respective sunt importante sau nu. Sigur ca da, își spuse maestrul de ceremonii, cum de-am

putut uita? Așa că James deschise din nou cartea de telefon a zonei. Auberth e un nume destul de rar, James nu-l mai auzise niciodată. Nu mai era trecut acolo. Dar l-a putut găsi lesne pe internet, la whitepages.com, el era, acest nume unic, Auberth, Eric. Să fie oare aceeași persoană? Locuia acum la Palm Springs, în deșert. Și dacă îl sună, ce să-l întrebe? „Tu ești acela a cărui poză a rămas printre hârtiile moștenite de la tatăl meu, Dieter Seeman?”

*

James își aminti cum a fost în seara aceea. Se întâmpla acum câteva luni, când încetase să mai meargă la cursuri la St. Patrick's. Tocmai atunci sunase telefonul și James l-a lăsat să apeleze câteva clipe în gol înainte de a răspunde. A trântit un teanc de ziare pe jos și din ele s-a ridicat un maldăr de praf. A urcat scările și a ridicat receptorul. Era Damien.

– Pe unde umbli și ce s-a întâmplat? Ai dispărut de câteva zile. Am avut testul acela la chimie generală. Îți pasă? Vrei să îți spun eu câte puncte ai pierdut? Chestia asta cântărește douăzeci la sută din nota generală. Pe unde umbli?

James nu zicea nimic, parcă nici nu mai respira. I se păru că în momentul acela, repede, trebuie să decidă. I se păru că momentul când trebuie să aleagă a venit. Cum era liniște la telefon, Damien simți nevoia să insiste:

– Știi, testul doi din seria de patru.

Damien vrea să studieze științele politice la Harvard, într-un program de master care să-l ajute apoi să fie secretar de stat sau guvernator sau consilier de campanie electorală, oricum, ceva cu politica. I-a spus asta. N-ai crede despre el că, de fapt, sub aparențele de băiat frivol se ascunde cineva care are un scop. Nu că i-ar trebui chimie, probabil nu-i va trebui niciodată, lui îi trebuie nota, diploma, admiterea, cheia pentru ziua de mâine. Așa învață pentru toate testele de la materiile de educație generală. E extraordinar de bun în a da impresia că a învățat, iar mediul permisiv de la St. Patrick's îi îngăduie asta. A venit la St. Patrick's pentru că e important să studiezi științele politice tocmai aici, într-un colegiu privat unde tocmai specialitatea științelor politice e mândria locului, pentru că profesorii joacă un rol atât de important în politica celui mai bogat stat din Uniune. Pentru Damien nu banii sunt problema. Pentru el importante sunt conexiunile, scrisorile de recomandare de la niște personaje importante, prieteni ai tatălui lui, asociația absolvenților de la St. Patrick's, o întreagă lume care pe James îl enerva numai când își amintea că există.

Dar nu despre asta era vorba acum, nu despre marile planuri de viitor. Acum era vorba despre ceva foarte simplu, despre îndeplinirea cerinței elementare în aria domeniilor de educație generală. Mai precis nenorocitul de examen doi de la cursul introductiv de chimie generală.

– Cred că o să trebuiască să reiau clasa asta oricum, spuse James fără regret. Nu îmi stă gândul la ea în perioada asta a anului. Mă interesează altceva. Am și lipsit prea mult. Dă-o-ncolo. Pentru mine semestrul ăsta se încheie aici.

– Să știi că n-a fost așa de rău, zise Damien. A dat la test ce a spus că va da. Tipul joacă cinstit.

James spuse, pe un ton decis:

– Dacă aș putea să fiu acolo și dacă aș putea să-mi văd de colegiu, bineînțeles că n-ar fi deloc rău. Dar am avut unele lucruri de care a trebuit să mă ocup. Și care pentru mine au devenit urgente.

– Ca de exemplu? zise Damien, ca și cum ar fi fost vorba despre o glumă. Ce poate să fie mai ușor și mai urgent decât să faci ce trebuie făcut și să termini odată cu clasele astea de educație generală pe care trebuie să le iei și care sunt oricum o durere în cur pentru toată lumea.

James îl auzi pe Damien râzând. Evident era într-o cu totul altă dispoziție decât el. Nu avea chef să vorbească cu el acum. Nu era nimic de râs. Sau poate Damien e cam deplasat. I-a spus:

– Am avut probleme de familie.

Damien tăcu. Damien știa toată istoria cu Noreen și cu accidentul de mașină, firește. Se gândea, probabil, că pentru cineva care nu mai are pe nimeni, invocarea unor probleme de familie ar putea suna nepotrivit. James se simți stânjenit. Îi spuse:

– Nu știi... sincer, nu știu ce o să se aleagă de semestrul acesta... Cum îți ziceam, cred că o să trebuiască să reiau toate cele cinci clase la care sunt înscris... Nu mă mai pot concentra la asta acum... Am niște note oribile. Nu m-ar mira să nu trec toate aceste clase. Așa că e ok, ducă-se. O să mă retrag, să mai salvez ceva din banii pe taxe.

Atunci Damien pe un ton plin de energie:

– Dă-le-ncolo, hai mai bine să ieșim la o bere. Putem să stăm de vorbă. Poate te conving să te întorci și să termini treaba aici.

– Mulțumesc frumos de telefon, spuse James, dar nu cred că e cazul. Acum nimic din ce se petrece la St. Patrick's nu mai e problema mea. Cel puțin pentru o vreme.

Apoi Damien spuse ceva ce James nu mai auzise de la nimeni, pe un ton serios care nu conținea nuanțele ambigue cu care intona de obicei frazele:

– Dacă ai nevoie vreodată, sună-mă oricând. Aici sunt pentru tine.

*

James se gândise de atunci să-i spună și ei că va renunța pentru o vreme la colegiu. Oare ce o să spună ea despre asta? Ce va crede Cheryl despre el, dacă va afla că a luat decizia să renunțe la St. Patrick's pentru a se dedica unei afaceri de familie care falimentase acum două decenii? Ca să îi povestească

despre toate acestea, James i-a dat întâlnire în campus. Îi va spune pentru început că vrea să deschidă o cafenea la Fiesta del Sol. Oare îl va privi altfel atunci când va auzi asta?

Au vorbit mult în ziua aceea. Cheryl și James au luat loc pe una dintre canapelele din Arthur Hall și văzură că televiziunea campusului tocmai transmitea un interviu cu onorabilul Eddie Kowalski, primarul orașului Fiesta del Sol din California, un om pe care reporterul îl prezentă drept unul dintre cei mai celebri absolvenți ai colegiului nostru. Reporterul era plin de respect, și nici măcar aerul profesional, aparent degajat, nu reușise să îndepărteze toate urmele de deferență și politețe pe care jurnaliștii cu instinct le au față de politicienii pe traiectorie ascendentă.

– Ia te uită și la ăștia, zise James.

– De ce, făcu Cheryl, care e probema?

– Establishmentul se întoarce, film de teroare și groază, zise James. Te uiți și nu-ți vine să crezi, Eddie Kowalski, senzaționalul conservator care a dat și care a izbutit în viață pentru că a aplicat principiile lui Benjamin Franklin.

Părea că-l cunoaște pe primar de undeva, de demult, și că e pornit împotriva lui. Zise:

– O spune prin gesticulație și prin freză.

– *Sunt mândru de Fiesta del Sol, spuse Eddie Kowalski, și de tradiția lui. E un loc superb, binecuvântat, parte sud al Franței, parte nord al Italiei, o parte colțul nostru de paradis.*

– Dacă tai unghiile tipului ășta, completă James, ele continuă să crească și desprinse de trup, și au formă de gheare.

– Ce ți-a făcut el ție? zise Cheryl.

Fără a părea că s-a aprins peste măsură, James zise:

– Mă enervează pentru că minte prin deformare. Vorbește de tradiție, dar nu are în minte autentică tradiție americană, ci numai ce are el chef să invoce în legătură cu ea. Mă enervează oamenii care mi se adresează ca și cum noi am fi deja de acord, oamenii care posedă acea facilitate retorică de a ne convinge spunându-ne că suntem deja de acord cu ei. Cum de îndrăznește acest individ să mă includă în viziunea lui despre ce e bun în viață?

atelier

RADU ALDULESCU

ÎNTÂMPLĂRI, SEMNE, NUMERE...

Să ai atenția trează pentru tot ce ți se întâmplă, să înregistrezi meticulos, memorând din diverse perspective, pentru a distinge semne, semnificații, sensuri... Cred c-am început să-mi exersez această aptitudine-predispoziție cu mult înainte de a înțelege că-i una din condițiile necesare dar nu și suficiente pentru a scrie literatură. Prin ea poți bunăoară să vezi prezentul ca pe o poveste care s-a întâmplat demult, sau care există într-un viitor îndepărtat, și-i totodată unul din procedeele de străpungere a interfeței așa-zisei realități palpabile, pentru a te apropia de veșnic ascunsă realitate propriu-zisă. Realitatea de dincolo de realitate comunică cu noi prin aducerea aminte năucă, atenția concentrată susținută de visare...

Îmi amintesc pas cu pas de acea duminică din luna februarie (a doua) a anului 2002 în care ca de obicei la șase dimineața și tot ca de obicei, mi-am propus să mă duc la biserică... În fiecare duminică îmi propun, dar nu de puține ori bunul obicei este rupt și nu mai ajung; mă fură scrisul, un păcat care-și conține pedeapsa în sine ca atâtea alte păcate: în realitatea de dincolo de realitate există prealabil o zonă strict delimitată în care unii scriu zi și noapte fără a reuși să încheie o frază, alții toarnă în ei alcool încontinuu fără să se amețească ori să-și stâmpere setea, alții mănâncă fără să se sature, alții se dedau neobosit orgiilor amoroase, și tot așa.

De data asta însă, pașii m-au dus aproape fără voia mea la slujbă, chiar dacă ceva m-a scos din obișnuință: n-am mai ajuns la biserică din cartier ci la mânăstirea Cernica, la care nu mai fusesem de vreo șase luni. Așa se face că am avut parte de un cor de preoți acompaniat și ritmat în răstimpuri de zăngănit de cădelnițe la care se alăturau glasurile a vreo două sute de enoriași îngenunchind și rugându-se împreună, în timp ce fumul de tămâie domina și egaliza mirosul trupurilor.

Se presupune că transa aducerii aminte năuce poate distinge semne în întâmplările de ieri, de acum zece ani sau dintr-o viață anterioară, pentru a modifica benefic sau malefic întâmplările de mâine, de peste zece ani sau dintr-o viață viitoare; de aici se trag așa-zisele capacități paranormale (ele țin

de normalitatea oricărei ființe, valorificată la un nivel superior, perfecționată, optimizată, specializată, direcționată, etc., etc.) precum magia, clarviziunea, teleportarea. Atenția concentrată așadar, în pofida faptului că pe măsură ce reconstitui și rumegi până la sațietate întâmplările scenariului din care faci parte, ți-e tot mai limpede că el a fost scris cu mult înainte de a te naște. N-ai nici o putere să intervii, să alegi, pentru că altcineva alege în locul tău și totuși delăsarea atenției nu poate fi justificată de imposibilitatea de a interveni în desfășurarea-creația-curgerea care te conține trup și suflet. Deși nu tu conduci mașina, nu-ți poți permite să adormi lângă cel de la volan, căruia trebuie să-i preiei vigilența și priceperea, dacă vrei să duci la bun sfârșit călătoria.

Oare de ce nu mai trecusem vreme de o jumătate de an pe acolo? Știam mânăstirea și împrejurimile ei din copilărie, iar asta s-ar fi putut să mă apese cumva și să mă rețină: eu nu mai eram cel de pe vremea când descopeream aceste locuri, în timp ce locurile nu păreau să se fi schimbat deloc. Nu era desigur mai mult decât o părere, dincolo de care aș fi vrut să întrevăd cum se întâmplă schimbarea locurilor dimpreună cu cea a oamenilor: perpetua curgere, cu tot cortegiul ei de aparențe și evidente, despre care nu voi ști vreodată ceva, dar la care încă iau aminte amintindu-mi, ascultând atent ritmul punctat de poticniri ireversibile și avânturi efemere, întâmplări, semne, numere...

Pe drumul de întoarcere de la mânăstire, am făcut un popas într-un loc apărând ca o schimbare mai mult decât evidentă în peisajul pe care-l știam același de patruzeci de ani. Era un cimitir privat numit Cernica 2, amenajat pe o bucată de teren pe care de-a lungul anilor văzusem mereu câmpul, sub zăpadă sau arat, cu lanuri de grâu sau porumb, cu baloți de paie sau glugi de coceni resfirate de vânt și de ploii... În vârtoarea curgerii de întâmplări și semne, fața locului se schimbase mai mult decât fața unui om îmbătrânit cu patruzeci de ani. Un drum pietruit de două sute de metri pornea din șosea spre gardul din plăci de beton ce înconjură trei sau patru hectare. Dincolo de porțile mari, din țevă și table, erau anexele unei gospodării pricopsite, o vilișoară cu foișoare și centrală termică. Opel-ul fumuriu al preotului-proprietar, halele unui atelier de monumente funerare, o capelă într-o bisericuță în curs de amenajare, la care lucrau doi pictori la icoanele de pe pereți, aleile cimentuite, trasate drept, printre parcelele de cruci de marmură și turnate-n beton aliniată ca soldații și amintind de un lan de floarea soarelui cu toate fețele plantelor întoarse spre răsărit, iar în fund, mai bine de trei sferturi din teren cotropit de buruieni, așteptând defrișarea pentru instalarea viitoarelor morminte...

N-am apucat să mă întreb ce m-a îndemnat să zăbovesc acolo. Întrebarea avea să vină ca și altădată în urma răspunsului dând sens imboldului în duminica aceea de a trece pe la mânăstire și pe la acel cimitir. Ca și altădată, ascultarea slujbei însemnase pentru mine vreo cincisprezece kilometri de mers pe jos dus-întors, prin pădure, pe marginea lacului, pe șosea și pe câmp...

Osteneala drumului era mai mult a sufletului decât a trupului și părea o consecință firească a schimbării petrecute în mine; odată cu trecerea timpului schimbarea înseamnă îndepărtare, despărțire, decizie, absență sau ceva ca o răspântie a nostalgiei. Mă întorceam acasă așadar, casa părinților mei, în care locuisem până la nouăsprezece ani și-n care revenisem de câțiva ani... Cred totuși că-n zilele următoare m-am gândit la un posibil semn al traseului acelei duminici, fără să reușesc să-l descopăr, iar osteneala gândurilor m-a împins inevitabil spre îndeletnicirea de zi cu zi a scrisului. Strădania ca această îndeletnicire să nu devină o rutină, vine ca o altă osteneală adăugându-se peste osteneală. Luni, marți și miercuri am scris la romanul pe care-l începusem la începutul aceluia an. Orice început poate aduce cu sine iluzia schimbării, care nu-i întrutotul o iluzie. Un nou an pare asemănător precedentului, dar e cu totul altul. La fel și o nouă zi, oricât de mult ar semăna cu precedenta. Și un nou roman, deși se spune că scrii una și aceeași carte toată viața, e altul decât celelalte. Asemănarea, neasemnarea, schimbarea... Oamenii cu poveștile lor, cu viețile lor ca niște romane, aceleași dintotdeauna și totuși altele; locurile, curgerea aparențelor și evidențelor, impresia de deja-vu, care nu-i mai mult decât o impresie. ..

Era într-o miercuri dintr-a doua lună a anului 2002 și scriam ceva despre care știam că-i al doilea capitol al unui roman. În ultima cameră, din fund, a unui apartament de la etajul opt al unui bloc din Balta Albă. Atmosfera era suprasaturată de energii negative. Folosesc acest termen cumva științific – energii negative – tot în speranța de a nu da impresia că aș literaturiza pe teme mistice, măcar că realitatea așa-zisă palpabilă se află uneori la cheremul ficțiunii. Un mare poet spunea despre cuvinte că provoacă realitatea și cred că avea în parte dreptate. O provoacă, o inhibă sau o modifică; oricum o influențează în cele mai diverse și neașteptate feluri. Ar fi prea mult să povestesc acum ce scriam, ca să amestec eventual cu ce mi se întâmpla. Pot totuși să spun că stăruința în scris, starea de transă pe care ți-o induce efortul de a crea o lume care are o viață a ei fără să fie vie, dacă pot spune așa, te poartă pe căi mai mult sau mai puțin umblate, dintre care unele pot fi fundături ireversibile, din care să nu te mai întorci vreodată; supraviețuiești dezvoltându-ți îndemânarea de a dibui prin întuneric drumul spre lumină.

Era cred spre prânz, în jurul orei două, când cineva împingea în ușă încercând să intre. Nu era totuși prima dată când puseseș canapeaua în ușă, și nu ca să-mi asigur astfel intimitatea creației, să nu fiu eventual deranjat de părinții mei cei trecuți amândoi de șaptezeci de ani... energii sau vibrații sau entități sau cum le-o mai spune, prefer să le spun așa decât halucinații ale vreunui delir de boală mintală stârnit de cuvintele ce le așterneam pe hârtie. Fapt e că după ora două am ieșit ca din pușcă din casă și am coborât în fugă cele opt etaje simțind că mi-ar fi fatal să întârzii chemând și așteptând liftul. Mai apoi, când am refăcut pas cu pas fuga aceea, am înclinat să cred și

aproape c-am fost sigur că am fost gonit și totodată învins. Ceva din mine parcă a cedat și m-a trădat, îndemnându-mă să abandonez.

Tot ce-mi mai amintesc în ceasurile care au urmat e că la ora cinci eram într-un anticariat din Pasajul Universității, pe care-l știu de mai bine de zece ani acolo, într-un întrând strîmt, de trei metri pe unu, improvizat cu o tejghea și o fereastră-vitrină demontabilă. Au loc înăuntru doar două scaune, pe care stăteam eu și vânzătorul și vorbeam bând cafea din două pahare de celofibră. La un moment dat m-a lăsat singur în gheretă, să-i țin locul pentru câteva minute. Țin minte că eram singur acolo și m-am uitat la ceas; era trecut de câteva minute de ora cinci, când o fată m-a întrebat de o carte – *Arta de a muri* se numea –, probabil o chestie ezoterică, nu m-am ostenit să caut, să mă interesez, nici atunci și nici mai apoi... Era o elevă sau studentă, i-am spus să revină peste câteva minute, dar n-a mai revenit. Ca și cum îmi comunicase un fel de mesaj, niște cuvinte ce desemnau niște fapte urmând un flux anume.

La ora opt când am ajuns acasă, mama mi-a spus că la cinci tata a fost luat de salvare, iar peste câteva ceasuri aveam să află că a murit subit în urma unui atac cerebral. În zilele următoare am căutat un loc de veci pe la cinci sau șase cimitire din împrejurimile orașului, care nu ne-au plăcut din diverse motive. Până la urmă soră-mea, dat fiind că ea plătea, a ales cimitirul Cernica 2 de care uitasem. Mi-am reamintit locul pe unde trecusem duminica în care l-am dus pe tata acolo. În mormântarea tatălui meu, Leon a fost, trebuie să precizez în cea de-a doua duminică a lunii a doua a anului 2002 – o potrivire pe care nu-mi permit s-o numesc mai mult decât întâmplătoare, la fel cu aceea că părinții mei sunt născuți amândoi în deceniul doi al secolului douăzeci...

La câteva zile de la înmormântare, mă văd cu o halbă de bere în față într-un local de la parterul unui bloc cu zece etaje de pe bulevardul Sălăjan, cu certificatul de deces al tatălui meu în față, încercând probabil să disting niște semne în datele morții și nașterii lui, așa cum erau ele consemnate de Sfatul Popular. N-am nici un fel de aptitudine de clarvăzător, dar simțeam un soi de pornire – oricum întâmplările păreau să se îngrămădească în jurul cifrei și numărului 2, până și prin prezența celor doi de zero între cifrele anului 2002... Cineva m-a întrebat dacă e liber al doilea scaun de la masă și i-am făcut semn să stea. Era un tânăr supt la față, cu o căutătură îndârjită, care după o vreme mă întrebă: Nu vă supărați, acela e cumva un formular de plecare în Spania?... Certificatul de deces care va să zică. Da, i-am spus. Este într-adevăr un formular de plecare...

E mult de povestit despre semnele, numerele, întâmplările din zilele și lunile următoare. Mă rezum doar să spun că peste două luni, pe data de douăzeci aprilie, după cum consemnează cel de-al doilea certificat de deces, a murit mama mea, Silvia.

PETRE GOT – 70

Nu vei putea

Nu vei putea înghesui primăvara în avion,
Nu, nu vei izbuti,
Nu vei putea trece moartea
Pe verdele semaforului.

Îmi declini mereu un vis nordic,
Nu iese zborul,
Îmi declini un orizont
Fără aripi.

Pasăre fermecată, ce vrei să-mi spui,
În care cont îți depui trilul ?

Conjugă, te rog, cât mai târziu
Verbul cenușii absurde
Sau mai bine îngroapă-l.

Emoție

O privighetoare oarbă vorbește
Sângelui meu.
Mormintele părinților le simt în trup
Ca propriile-mi oase.

Se face legătură prin mine
Între azi și ieri,
Între rază și lut ?

Doamne, topirea lentă
La care mă supui
Mă apropie tot mai mult de Tine,
Mă copleșește, uneori,
Precum un incendiu uriaș în munți.

Cât mai arată orologiile Tale
Pentru robul Tău cântăreț ?

Nu-mi sunt limpezi semnele,
Nici vântul,
Sunt înfiorat asemeni livezii
În fața marelui cules.

Înserare

Să-mi fie teamă de lut,
De tăcerea mormântului ?
Temei nu găesc,
Îmi șoptesc lacrima doar vântului.

Topindu-mă lent voi fi
Al țărâniei, al liniștii.

Îți mulțumesc, Părinte, nespus
Că ai plantat în ființa mea
Deopotrivă iubirea și moartea –
Sunt calea spre Tine,
Nu aflu alt drum.

Gândul se oprește năuc la răscruce
Asemeni unui mânz rătăcit
Pe cărarea spre casă.

Înalță-mi sufletul la cer, Te rog,
Ca o mireasmă de brazi tineri în zori.

Șah

Pe tabla de șah a momentului
A mai rămas doar un nebun.
A câștigat bătălia,
Dar ce va urma
Știe doar Cerul.

Frunze, frunze cad,
Nu mai suspină,
Este inutil, este absurd.

Bravo, bravo, bravissimo,
Se strigă în agora;
Trăiască eprubetele multicolore
Care, de fapt, împart aceeași culoare.

Se tace, nu se spune, dar știu
Până și albatroșii speriați
Cât este ora în lume.

Lumină amară

Lumină amară îmi oferă clipa,
O beau cum aş bea un pahar plin,
Sunt însetat.
În-se-tat.

Să rabd îmi este tot mai greu,
Dacă sorb îmi este și mai sete.

Nu există drum înainte,
Nu există drum înapoi,
Ci sens unic vertical –
Mereu zădărnice.

Lumină amară este clipa,
Lumină amară drumul.

restituiri

IOANA MĂRZESCU

FRAGMENTE-STRIGĂT

Descendentă a unor iluștri liberali, doamna Ioana Mârzescu (Jeanne Marzesco, n. 1930) trăiește de mai bine de douăzeci de ani la Paris. A ales calea depărtării de locurile strămoșești, după ani lungi de privațiuni și marginalizări în țara căreia înaintașii săi îi închinaseră viețile. Străbunicul, Gheorghe Mârzescu (1834-1901), a fost unul dintre fondatorii Partidului Național Liberal, profesor de Drept la Iași și ministru în câteva rânduri. Fiul său, Gheorghe (Georgel) Gh. Mârzescu (1876-1926), la rândul său, a fost o proeminentă personalitate liberală, prieten devotat al lui I.C.Brătianu, ministru și el în mai multe rânduri.

În guvernul pribegiei de la Iași din 1916-1918 a fost ministru al Agriculturii și Domeniilor, calitate în care a ținut un minuțios jurnal al celor petrecute atunci, în lunile și anii când se salva nu numai țara, ci se pregătea și Marea Unire. În 2004, am publicat la Editura Curtea Veche, din București, un volum din însemnările lui Gh.Gh. Mârzescu din Iași refugiului, document memorialistic deosebit de important, dat fiind faptul că întâmplările sunt relatate de unul dintre protagoniștii aflați în intimitatea celor mai importante decizii.

Acum, în 2006, la 130 ani de la nașterea și a altor 80 de la moartea lui Gh.Gh. Mârzescu, am făcut unele demersuri pe lângă câțiva fruntași ai actualului P.N.L. pentru a retipări volumul lui Gh.Gh. Mârzescu, epuizat, într-o ediție revăzută, demersuri rămase fără ecou. Se așteaptă, probabil, ani mai faști pentru actualii liberali...

Îngrijind acel volum, am stabilit legături, epistolare și telefonice, cu nepoata ilustrului ministru liberal, cel care printr-o lege ce-i poartă numele scosese de pe arena politică Partidul Comunist din România și hotărâse sancționarea oricăror mișcări extremiste care vizau dezmembrarea României mari, făurite cu atâta elan jertfitor la 1 Decembrie 1918. Deși parcimonioasă în a evoca timpul trist al

marginalizării din țară, mi-a relatat într-o scrisoare: „Discriminarea socială din cauza originii, faptul că aveam un bunic prost văzut dar în schimb foarte prețuit în familie, mi-a traumatizat tinerețea.(...) Marginalizarea, faptul că eram numai tolerată și nu pe picior de egalitate cu foarte marea majoritate a colegilor a avut și un aspect bun și folositor: m-a făcut să privesc cu filosofie ambițiile și rivalitățile. M-a și pregătit pentru cea de-a doua marginalitate, de refugiat politic în Franța, în vârstă de 54 de ani, care a pierdut totul în țară și trebuie să reia viața de la început. O a doua marginalitate în țară străină, mai bună și mult mai lesne de înțeles!” Am luat astfel cunoștință totodată de preocupările întru ale scrisului ale doamnei Ioana Mârzescu, care mi-a încredințat și un volum de însemnări răzlețe („fragmente-strigăt” le numește undeva) pe care îl va tipări tot la Curtea Veche, unde au apărut și însemnările bunicului.

Sunt însemnări despre scris, despre cărți, despre oameni apropiați, despre măruntele întâmplări ale vieții de zi cu zi în Parisul atât de râvnit cândva, despre trecerea timpului, despre inerenta bătrânețe. „Constat că îmbătrânind – scrie Ioana Mârzescu – m-am apropiat în mod natural de modelul vieții monahale. El s-a insinuat discret în existență, fără brutalitatea unor ritualuri de inițiere și fără legăminte. Religiosul și laicul tind să se împace o dată ce ai pășit pragul bătrâneții. Duc o viață simplă, foarte disciplinată, igienică, cu scris ca exercițiu al minții, debarasat de ambiții de publicare, cu lecturi, meditație și plimbări – un ansamblu monoton prin care continuu să mă construiesc – și care reprezintă multe din constrângerile ce-mi păreau în tinerețe anormale, în parte și din cauza anacronismului aparențelor. Viața, eh, m-a măicît pe ocolite, a venit mănăstirea la mine ca muntele la Mahomet. Singurătatea-izolare ca lege a vieții actuale e înrudită cu chilia-tăcere, iar spiritul asociativ în expansiunea explozivă azi încearcă, în fond, să suplinească viața de grup pe care o oferea mănăstirea dincolo de singurătate. “

Sau aceste notații despre Sartre, literatul și filosoful născător de atâtea dispute, și disputat chiar la mulți ani de la trecerea sa din această lume. „E o diferență între felul cum îl percepeam în tinerețe pe Sartre – mărturisește Ioana Mârzescu –, cum îl văd acum și cum îl redescoperă ceilalți participanți. Mă simt față de ei ca un om trăit în est și venit din est. Cum aș fi putut tânără, în România, să nu urmăresc și să nu admir intelectualul de vârf al Parisului? Exercițiul liber al spiritului în democrație? «Mirajul occidentului» se întindea de la obiectele materiale la cele culturale, la tot. Azi, Sartre nu-i pentru mine decât reprezentantul elitei intelectuale franceze, în sensul unui anumit tip de inteligență strălucită. Filosofia lui nu-mi pare mai mult decât un roman autobiografic exprimat în limbajul ideilor filosofice. Un eseist comparabil cu Cioran,

care însă n-a avut pretenția să fundeze un sistem de gândire. Existențialismul (-ismul îmi displace) promovează existența, pune accentul pe experiența concretă, pe trăire, împotrivindu-se intelectualismului desprins de realitate, a carui victimă s-a simțit Sartre. Filosofia lui nu-i decât mărturisirea unei suferințe. În acest fel pot să-l înțeleg, căci mi-am reproșat întotdeauna aplecarea spre teoretic, spre abstract, punând-o în legătură cu volumul redus de experiență. Toți aspirăm la o viață cât mai plină, toți suntem existențialiști fără s-o știm, și discuția dacă existența precede esența sau invers nu-i decât reluarea într-o altă formă a întrebării dacă oul sau găina a fost mai întâi.“

Sunt notații ale unei intelectuale formată în bunele tradiții ale culturii și civilizației Franței („a doua patrie“, cum o numește autoarea), dar care este legată și de moștenirea românească a familiei, de oamenii locului, de tradițiile strămoșești și care, mai ales, nu condamnă țara din care a fost silită să plece, ci cu luciditate și cu seninătate analizează tot ceea ce s-a petrecut.

Scriitoare înzestrată, Ioana Mârzescu își ocupă acum locul său, distinct, original, între scriitorii exilului românesc, între autori și cărți care, adeseori, par a nu mai ști unii de alții.

IOAN LĂCUSTĂ

MIOPIA

De ce n-ar exista o legătură între miopia fizică și anume trăsături de spirit? Observ că sunt nevoită să-mi apropiu ideile, gândurile, imaginile de ochii minții cam în același fel ca foaia tipărită când vreau să citesc. Aria pe care o am în fața ochilor e mică, dar ce intră în ea percep cu deosebită acuitate. Sunt precisă în ce gândesc, fac și spun, poate tocmai din cauza asta. Pe alt plan, miopia ar putea fi legată de egocentrism, microscopul reacțiilor proprii fiind și o pavază față de o lume vastă și cețoasă care mă rănește. Apoi aceeași miopie condiționează o ușoară crispă continuă, fiindcă ochelarii nu corectează niciodată la perfecție defectul.

Medical sunt preferați întotdeauna ochelarii ușor mai slabi, și astfel o mică parte din miopie rămâne neacoperită chiar atunci când port ochelarii, forțându-mă la grimasa caracteristică de a strânge puțin ochii, de a-i îngusta. Și, mai departe în lanț, această crispă modifică în mod constant respirația făcând-o mai ușoară și superficială. Pe plan intelectual, concentrarea pe un fragment, pe o idee, pe o imagine, tinde și poate să

devină repede dureroasă, echivalentă cu senzația de blocare a respirației în plex.

Și, în fine, și cel mai important, repropoționarea interioară, efortul continuu al justei măsuri comportă, în mod esențial la mine, mișcarea de distanțare ca să recuperez vederea de ansamblu, combătând handicapul, și nu cea de adâncire. Sunt ca cel care într-o expoziție, atras mai întâi de amănuntele picturii, se depărtează iarăși căutând distanța optimă care să-i permită contemplarea într-un echilibru dintre ansamblu și amănunte.

Stările mele de seninătate au întotdeauna la bază distanțarea. (1992)

AU FARMEC RIDURILE?

Am impresia că există tot mai multe femei care îmbătrânesc bine, nu în sensul că par mai tinere decât vârsta pe care o au, ci în acela că ridurile și bătrânețea afișată au caracter, au farmec. Se spunea, și încă se spune, că doar bărbații îmbătrânesc frumos, că doar lor ridurile le adaugă sarea pe care o dă viața trăită, experiența. Și e foarte adevărat că o fotografie de tinerețe a actorului Belmondo, de pildă, e mult mai fadă decât una de acum, în care ridurile adânci traversându-i obrazul sunt parcă anume puse în evidență de zâmbet.

La fel se poate spune despre Jean Gabin, și dacă mă refer la actori e pentru că pe aceștia îi vede toată lumea și în toată vremea, ca pe politicieni. Înțelegi privind că nu-i încă un declin, că poate într-un fel nici n-o să fie declin. Bineînțeles că pentru o femeie e mai greu să-și afișeze parcă dinadins ridurile, și că bănuie întotdeauna și un efort de a le estompa, dar față de ce nu se mai poate ascunde, se afirmă, zic eu, o altă atitudine, cum e și firesc ținând seama de evoluția societății. Circul mult cu autobuzul și, în special în zilele de sărbătoare, sunt în autobuz multe femei de peste șaiszeci de ani până în șaptezeci. Suntem categoria cea mai bine reprezentată.

Mi se întâmplă să descopăr câte o femeie care, în mod evident, are destulă inteligență și personalitate ca înfățișarea ei să-ți stârneasă interesul pentru sufletul ei. O simți că e vie, că ceva în ea e încă viu, sau că ceva în ea continuă încă să se trezească la viață. Ultima femeie care mi-a atras astfel atenția era, după mâini și zbârcituri trecută de șaptezeci, și aducea puțin aminte de Marlene Dietrich, îmbrăcată în pantaloni și în negru. Capul și-l ținea ca o tânără. Am prins și lumina unui zâmbet. M-am gândit că sigur face gimnastică, după agilitatea cu care a coborât din autobuz și felul rapid și drept cu care am apucat s-o văd mergând pe stradă.

Asemenea exemple ajută, și cred că nu există o femeie ca să rămână indiferentă în fața lor. Ele servesc, în mod inconștient, în trecere, și în cel mai perfect anonim, de modele. (1992)

OBOSEALA

Mi s-a întâmplat, ca oricui, să fac ocazional mari eforturi, fie învățând pentru examene, fie muncind, fără însă ca asemenea episoade să devină amintiri excepționale. A trebuit să vin în societatea de consum ca să fiu confruntată cu un grad de epuizare în muncă necunoscut în țară. Multe din câte mi s-au întâmplat în Franța s-au șters în parte din memorie, dar mi-au rămas definitiv și foarte viu gravate lunile iulie și august 1986, când mi s-au dat porții enorme de lucru, majoritatea corectorilor editurii fiind plecați în concediu. Munca de corector, adică de lectură materială pe două texte care trebuie să fie identice este foarte importantă într-o editură.

Pe cât este de umilă, fiind în bună parte de rutină, pe atât este de esențială. Cere atenție, veghe permanentă și simț de răspundere. La prima vedere pare ușoară, iar făcută în cantități mici poate fi chiar distractivă, având ceva din calitatea jocului de răbdare cu care-ți omori timpul. Lucrurile se schimbă însă, ca în cazul torturii cu picătura chinezească, dacă citești douăsprezece ore pe zi și chiar mai multe săptămâni în șir. Obișnuința și familiarizarea cu textul sunt periculoase, fie numai din cauză că multe cuvinte se deosebesc doar printr-o literă sau două care schimbă sensul. Și sensul general ca și curgerea frazei trebuie și ele urmărite.

Am socotit că pot lua randamentul foarte bun al primelor două zile drept măsura stabilă a puterii mele de muncă și am constatat că socoteala fusese prea optimistă: nu ținea seama de oboseala care nu se mai evacua complet în nopți prea scurte și nu îndeajuns de destinse.

Munca de peste zi influența calitatea somnului. S-a impus evidența că oricât aș fi fost de organizată, și oricât aș fi respectat pauzele igienice la capătul fiecărei ore de muncă stând cu ochii închiși și mintea goală câteva minute, efortul care mi se cerea era prea mare, prea mare pentru oricine, nu pentru mine fiindcă eram străină. Era o cantitate de muncă pentru doi oameni sau pentru unul și jumătate. Ducând o tranșă la editură, și primind în schimb una nouă, la fel de mare, am încercat să negociez termenul înapoierii, dar persoana care-mi înmâna tranșa a tresărit, semn că atinsesem un punct nevralgic. N-am obținut decât o zi în plus, și am hotărât să nu mai cer nici o amânare; să mă descurc cum pot.

Hotărâtă la noi eforturi asupra mea, plecam de la ideea supleței spiritului, a posibilităților lui neexploatate, și speram să descopăr noi tehnici care să-mi redea și să-mi întretină elasticitatea interioară, cu care să lupt împotriva senzației de rigiditate. Sub această presiune, am perfecționat încă munca, analizând-o în mișcările ei fizice și interne minime, ca să înțeleg repede că nu mai puteam adăuga sau scoate nimic, că nu mai era loc pentru nici o performanță, că nu puteam decât strica. Am început să lupt cu oboseala, sau cu puterile mele, nu știu, pe viață și pe moarte, un fel de luptă cu îngerul. Pe măsură ce se acumulau zilele muncite se accentua senzația că mă târâi ca cel rătăcit în deșert sub razele ucigătoare ale soarelui. Ce departe mă simțeam, în starea mea secundă, de stările de oboseală cunoscute înainte, exprimate prin sașietate, căscat, întins, plictiseală, stări benigne, de început de drum, și atât de diferite de mintea permanent în flăcări pe care o aveam acum, când mă trezeam cu o halucinantă limpezire de spirit, după un somn scurt sau o plimbare scurtă, și când, de fapt, nici nu mai credeam că mă pot odihni!

Țineam să perseverez, suferind până la capăt, luna septembrie continua să se apropie, și cu toate acestea într-o zi anume, o zi culme, am fost pe punctul să mă prăbușesc. Am lăsat lucrul, în toiul zilei, baltă, și am plecat plângând pe străzi. Îmi ziceam c-am să duc tranșa nelucrată, că nu-mi vor mai da de lucru, că nu voi mai găsi altă muncă, că în concluzie voi ajunge cerșetoare la metrou. „Cerșetoare la metrou” era formula pe care o găsisem ca să-mi reprezint posibila nereușită totală în Franța, încercam acum să privesc calm, fără să-mi mai pese exact ce mă îngrozea. Am mers ceasuri în neștire, m-am întors acasă și am început să citesc iar. Cred că atunci am înțeles cu adevărat cât de odihnitoare pentru spirit este mișcarea fizică, darul pe care-l are aceasta de a scădea tensiunea. Mai târziu, ținând seama de toate elementele, de motivarea puternică în stare să-mi dubleze forțele, de disciplina foarte strictă de viață și de muncă pe care am respectat-o în acea perioadă, felul cum am rezistat, continuă să rămână un mister.

Doar nădejdea în Dumnezeu mi-a ajutat, nu văd altă explicație.

Și mai târziu, am încercat să explic, să povestesc, senzația cu totul specială, de limită biologică absolută a puterilor, care a funcționat ca un semnal de alarmă în clipa când am lăsat baltă lucrul. Mi-am zis atunci, cu o mare certitudine interioară, că dacă mai continuu să citesc un rând, un singur rând, se întâmplă ceva grav: basculez într-o stare necunoscută, mă îmbolnăvesc sau mor. Vrând să povestesc nu găseam termenii și aveam impresia că nu sunt înțeleasă. Eram, oarecum, în situația celui care a trăit fenomene parapsihologice, a celui, de pildă, care încearcă să povestească cum a văzut o fantomă. Abia acum vreo trei ani, auzind pentru întâia oară vorbindu-se de „karoshi”, de moarte prin epuizare în muncă în Japonia,

am înțeles că mi se pune la îndemână cadrul în care să plasez experiența mea. În occident nu se moare de epuizare prin muncă, dar auto-biciuirea și efortul se pot apropia de limita limitei forțelor, creând experiențe similare cu cele ce se pot face privind funcții ca setea și foamea.

Am rămas de atunci cu teamă și repulsie, așa fel că oricât de fericită sunt că primesc de lucru, și oricât de panicată când nu primesc, ori primesc prea puțin de lucru, o tranșă mare declanșează o reacție de rejeț irepresibilă, pe care abia reușesc s-o ascund. Repulsia pentru prea multă muncă am întâlnit-o și la alții, dar numai când i-am întrebat și discutat, fiindcă, în general, omul își ascunde adevărul care doare, și nu vorbește de o realitate dură pe care știe bine că n-o poate evita. Iar într-o perioadă de criză, a te plânge de prea mult lucru, poate părea aproape indecent.

SCENA

Ca oricine, am asistat deseori într-un mare magazin la scena în care un copil de vârstă preșcolară cere tatălui sau mamei să-i cumpere un produs – de regulă din gama dulciurilor – iar părintele refuză, spunând copilului care dă să plângă că are acasă ciocolata sau bomboanele după care tânjește; și dacă nu exact aceeași marfă un produs absolut similar. Pe de o parte lăcomia copilului, iar pe de altă parte reacția rezonabilă a maturului, adică mica scenă în două personaje, de fapt traduce, exteriorizează reacțiile mele, și nu numai ale mele, absolut contradictorii în fața abundenței și varietății din marile magazine. Sunt ca un copil în fața rafturilor și imediat după aceea ca părintele care se opune.

O scenă despre care n-ai putea spune că este caracteristică unei epoci anume, tinde să devină simbolică în societatea de consum.

Am cunoscut în țară nesiguranța legată de slujbă și datul afară, dar comparativ cu zbuциumul legat de muncă aici, cel din România comunistă a fost derizoriu, episodic și întrerupt de lungi perioade de liniște. Habar n-am avut că refugiindu-mă în Franța renunț nu numai la leafă, pensie, dar și la ceva impalpabil, o anumită tihnă – e drept lăncedă – și, în definitiv, la un ritm biologic.

Aici viața e mai plină de nerv în toate privințele, iar în materie de muncă tensiunea și nesiguranța sunt legea fiecărei zile în sectorul privat. O primă mare naivitate de ins proaspăt venit din est a fost să cred, după ce am vânat munca de corectoare pentru o editură, că pot să respir ușurată. Slujba era modestă, dar bucuria că la peste cincizeci de ani, într-o perioadă

de șomaj crescut, aveam contract pe durată nedeterminată era mare și făcea optimismul meu total.

Am început să mă trezesc câteva luni mai târziu, cu prilejul unui gol de lucru. M-am dus la editură să duc tranșa și m-am întors cu mâna goală, șocată de parcă aș fi fost iarăși la șomaj. Faptul că mi se spusese să dau telefon peste o săptămână nu mă liniștise, iar reacțiile ezitante ale rudelor și cunoscuților îmi arătau că n-ar fi fost exclus să fie și așa. Singurul argument calmant fiindcă era logic era acela că în caz de licențiere mi s-ar fi spus verde, fără să fiu lăsată pradă suspansului. Și totuși nici această logică nu te încredința, deoarece de un corector la domiciliu te poți descotorosi, fără să rupi contractul, ci doar nedându-i de lucru.

Așadar, puteam fi dată afară repede după ce fusesem angajată, sau puteam fi ca și dată afară neprimind de lucru, munca pe care o obținusem fiind din acelea precare numite „petit boulot” și care s-au înmulțit semnificativ în ultimii ani. Lucrurile au revenit la normal și, slavă Domnului, n-am cunoscut iar șomajul, dar goluri de lucru au mai fost, din diferite cauze. În câțiva ani editura s-a modernizat, munca s-a reorganizat și parte din personal s-a schimbat.

Și toate aceste schimbări au însemnat emoții peste emoții, emoții cronicizate. Urechile s-au învățat să fie veșnic ciulite. Mi-a intrat în sânge adevărul crud că orice siguranță în legătura cu munca e o proiecție mintală, fantasma exprimând dorința de stabilitate și care nu corespunde unei realități economice care evoluează rapid și e plină de neprevăzut. Nu poți să fii sigur decât de trecut.

În cazul meu, emoțiile ca dușuri ecoseze, se concentrează în cele două momente săptămânale când duc și iau de lucru. Când mă duc flămândă și cu speranță să-mi primesc porția, și mă liniștesc până la viitoarea tranșă. Dacă nu primesc de lucru, sau primesc prea puțin, începe chinul nedumeririi, supozițiilor și întrebărilor pe care nu îndrăznesc să le pun, la care se adaugă tristețea că la sfârșitul lunii încasările vor fi slabe. Întotdeauna, în fața șefului, abordez o figură zâmbitor-neutră, încerc să pricep dintr-un gest, dintr-o vorbă, dacă pot, căci aici vorba și gestul sunt și ele economicoase, rentabile, nu ca în țară.

Orice aș face, anxietatea mi se citește pe față, o știu foarte bine, și am observat curând că e socotită firească: e expresia fiecăruia în situația mea. Umanizarea relațiilor, cât de cât, de-a lungul timpului, cu funcționarul care-mi dă de lucru, am simțit-o în ziua când am îndrăznit să pun o întrebare, să scot câteva cuvinte în plus, de unde până acum eram ca un robot. După stresul legat de nesiguranța muncii, vine cel datorat relațiilor de muncă încorsetate, rigide, ca la armată. Nici o comparație nu e posibilă cu lipsa de autoritate reală a șefilor de la București, cărora puteai să te împotrivești fără teama c-ai putea fi dat afară.

Când se întâmplă să primesc foarte mult de lucru și termenul e urgent, anxietatea renaște din întrebarea pe care mi-o pun dacă voi fi în stare să asigur și calitatea și cantitatea, renunțarea la calitate fiind exclusă din capul locului. Exigențele sunt mari, fără nimic de fațadă ca în socialism, încât uneori ajungi la sentimentul că suflă un vânt de nebunie peste societatea de consum. Trebuie mereu să te biciui, să-ți organizezi timpul până la minută, să te supui unei discipline și igiene de muncă draconice, servindu-te de exemplul japonezilor.

Când mi-am povestit emoțiile legate de muncă, interlocutorul mi-a replicat vorbindu-mi de ale lui. Tuturor le e frică să nu rămână pe dinafară, așa că stresul e boala celor născuți aici, și cu atât mai mult a unuia venit din Est.

RĂZLEȚE...

Nu poți să stai fără să faci nimic, într-adevăr nimic. Sau atunci trebuie ca însuși actul de a sta nemișcat, cu mintea goală, să devină un act pozitiv, așa cum se întâmplă în disciplinele meditative orientale. Și deci să poți spune că faci tocmai acțiunea de a nu face nimic și să înșiri efectele beneficătoare ale imobilității asupra trupului și mentalului. Ce se cheamă curent a nu face nimic corespunde delăsării, unei regresii, care nici măcar nu reprezintă o reală odihnă. Cultura veche chineză, Vechiul Testament, și probabil și alte culturi vechi vorbesc de inacțiune, repaus, liniște, într-un fel azi foarte greu de înțeles.

În același sens, îmi aduc aminte de o persoană care zicea că e suficient să trăiești, pur și simplu să trăiești. I-am răspuns că e o imposibilitate. A trăi, a respira, a-ți exersa funcțiile biologice, a simți, a reduce acțiunea la maximum și a te simplifica nu poate fi un ideal, ci doar conținutul unor momente rare, privilegiate, poate de mare valoare filosofică, și care dacă s-ar înmulți ar duce inevitabil la delăsarea și destrămarea de care pomeneam mai sus.

Prețuiesc inacțiunea, cred de mult, și poate prea mult, într-o anume fertilitate a lenei, o lene aparentă se înțelege, respect perioadele de sterilitate, și mă exersează în arta de a pierde timpul grațios, așa fel încât să evit senzațiile de apăsare, de gol, de lipsă de sens, dar baza rămâne filosofia acțiunii, a proiectului, a deprinderilor legate de obiceiul de a face, de a umple timpul. Energia, seva ce se reface peste noapte cere să fie cheltuită fizic și psihic, să se primenească.

Exercițiul este primordial, și activitatea decurge din nevoia de a te mișca. Un bebe dă din mâini și din picioare, țipă; face ce poate, ce știe să facă și arată astfel că e sănătos. Oricum aș întoarce lucrurile, inacțiunea seamănă cu moartea, fapt pentru care mulți preferă suferința plictiselii legate de golul inacțiunii. Odihna, inacțiunea sunt văzute ca aparținând perioadei de după moarte, specifice vieții de apoi, după cum caracteristica vieții de aici e agitația, efortul, cu consecințele care sunt reușita și eșecul.

Filosofia vanității, a efemerului, inutilității, specifice bătrâneții, când e adoptată de tineri duce la deprecierea acțiunii, nu atât a propriilor lor posibilități, cât la posibilitatea în general de a face ceva care să merite strădania. Leneșii și prea ambițioșii se pot justifica astfel.

Interesul nu e de a opune acțiunea și inacțiunea, pe activul Stolz leneșului Oblomov, ci de a le combina satisfăcător, de a găsi o cale de mijloc, ca oricând și în orice. Lucrurile se pot petrece de la sine, fără reflecții speciale asupra temei, dar în secolul nostru dezechilibrul în favoarea acțiunii e atât de mare că fiecare individ e obligat să-și gândească mai atent raportul dintre activitate și inactivitate.

O primă explicație a activității scriitoricești, cea mai simplă, e ambiția. Ambiția e foarte răspândită, și când nu reușești s-o canalizezi pe una din căile de promovare pe care le oferă societatea, dintr-un motiv sau altul, cauți să-ți deschizi singur debușeu în cultură; iar din toate piste, literatura – folosind limbajul curent – e cea mai la îndemână. Ambiția literară e cea mai frecventă dintre toate fiindcă, mai întâi, nu cere material decât hârtie și pix. Apoi nu implică nici o competiție specială și astfel lasă câmp liber ideii că fiecare are ceva de spus, că orice viață conține o experiență interesantă, dacă nu chiar unică, care deci poate fi exploatată și comunicată. De aici și marea iluzie că poți reuși ușor prin scris, când, dimpotrivă reușita în acest domeniu e pariul cel mai greu de susținut, aventura cea mai hazardată.

Ambiția, în general, îmi pare un lucru bun; e impulsul de a te lua la întrecere cu alții dar și cu tine însuși. La aspirația de performanță se adaugă în substrat, invincibilă, cea la immortalitate. Chiar având azi puternic sentimentul masificării și efemerului prin accelerarea istoriei, tot rămâne imboldul de a ieși la suprafață și plana o clipă-două. Nu există reușită și progres fără un minim de ambiție. Oamenii lipsiți de această calitate cu două tăișuri – ca celelalte însușiri – mi-au părut întotdeauna suspecti, disimulând rele mai grave.

Cu adevărat pure din punct de vedere al ambiției nu socot decât populațiile primitive trăind în condiții geografice foarte grele. Când îți utilizezi toate forțele să supraviețuiești nu mai e loc pentru ambiție, dar nici pentru progres. De aceea, vederea – în reportaje televizate – a acestor

populații pe cale de dispariție îmi inspiră un sentiment ambiguu de simpatie și respingere în același timp. Îmi dau seama că prefer complicațiile și impasurile pe care le creează ambițiile individului în culturile evolutive, rămânând totuși cu o oarecare îndoială că s-ar putea să fie o eroare de optică personală, sau a culturii în care sunt formată.

Anul acesta (1999) s-au scris în Franța 500 de romane, că cei care trebuie să citească această producție enormă nu dovedesc s-o facă până la perioada premiilor literare în noiembrie. O abundență în contradicție flagrantă cu faptul că nu se mai citește literatură, și deci criza e la apogeu. Un autor chiar tratează obiceiul de a scrie ca pe o toxicomanie, scriind el însuși un roman a cărui temă este formarea unui club de dezintoxicare de scris.

În cultura tradițională mai veche lectura de romane – și deci implicit producerea lor – era condamnată, văzută ca o piedică în cultivarea rațiunii, a dobândirii maturității. Romanele aparțineau lumii iluziilor, se potriveau minții slabe femeiești, tinerilor. Viziune negativă, ce a fost infirmată de marile romane ale secolului 19 în special. Se poate spune că mai toate generațiile secolului nostru s-au format prin lectura lui Dostoievski, Balzac, Proust, citiți, cunoscuți și dați ca referință la scară internațională. Evoluția mentalităților a continuat așa fel că, pe urma exemplelor ilustre, s-a ajuns la ideea că oricine poate scrie un roman, că e legitim să-l scrie și să comunice astfel propria lui experiență semnificativă de viață. Oricine e potențial cel puțin autorul unui roman, cel al propriei experiențe capitale. Se sugera oarecum că dacă n-ai apucat să-l scrii, aceasta s-a datorat lipsei de timp sau condițiilor exterioare neprielnice.

Dar în această perioadă de democratizare a scrisului, se mai vorbea încă sub o formă de abținerea de a scrie. Cum actul de a scrie e ori foarte greu ori foarte ușor – inhibarea și dezinhibarea jucând ca alegere între ce spui și ce nu spui – se recomanda să începi prin a te abține, și să nu-ți dai drumul în scris decât când nu mai reușești să te abții, această abținere folosind de garanție alegerii și deci calității conținutului. Era și o prevedere a derivei, a înmulțirii romanelor.

Cum escalada a continuat și ambiția romanului – desigur sub influența psihologiei, psihanalizei – a crescut, el trecând de la rolul de a comenta și exprima o experiență de viață în sensul obișnuit al cuvântului, la cel de a manifesta străfundurile, esențele, inconștientul, tenebrele din tine, o nouă modificare a actului de a scrie a urmat: adâncul inform, obscurul din noi trebuie pândit, surprins, provocat la orice oră din zi sau din noapte, până la forma extremă de dicteu automat, autorului nerevenindu-i decât de a pune în formă ce a cules din străfundurile sale. Scrisul astfel explorator

se substituie vieții. Între a scrie ca să trăiești și a trăi ca să scrii nu-i decât un pas: un autor și-a omorât soacra ca să poată scrie un roman!

Autorul romanului *Première ligne*, al cărui subiect e dezintoxicarea de scris în cadrul unui club anume creat, a fost întrebat de Pivot ce propune acestor toxicomani în locul scrisului. Răspunsul a fost „o viață normală”, ca a celorlalți oameni care merg la slujbă și-și umplu timpul liber cu diferite activități. Un răspuns ce mi s-a părut expeditiv, insuficient, din cauza ideii de normalitate, azi mai neclară ca oricând. Nu poți da de exemplu unui maniac al scrisului omul „normal”, adică pe cel ce se mulțumește cu monotonia „metro, boulot, dodo”. Se poate spune, mai degrabă, că acesta din urmă e anormal, că societatea e anormală când deprimarea, nevroza, drogul, sinuciderea și impotența devin probleme de societate. O primă cauză, mai veche, a acestei anormalități a societății e diviziunea modernă a muncii, creatoare de multitudine de munci neinteresante. Reversul rentabilității e dezinteresul devenit firesc al individului față de o muncă ce nu-i strict decât un mijloc de a-ți câștiga existența. În acest sens distanța între un doctor, cercetător științific, avocat etc. și un standardist, de exemplu, e enormă. Inegalitatea actuală în fața muncii e mai cumplită decât inegalitatea economică de care se face caz. Maniacii, toxicomanii scrisului sunt în general ambițioșii pierduți în masa celor marginalizați prin muncă. Sau, și mai rău, șomerii. Scrii ca să-ți colorezi viața, să-i dai un sens, să te justifici în proprii ochi, să-ți croiești un drum în gând. Scrii ca să umpli un gol, fiindcă te simți frustrat, ca să te auto-realizezi.

În filosofia transcendențială frustrarea, lipsa, caracterizează condiția umană însăși, e realitatea primă. Frustrat e omul căzut din paradis, rupt de divinitate. Modernitatea condamnând transcendența a schimbat și sensul frustrării. Sentimentul de frustrare a devenit, din firesc, patologic, și omul nu mai poate face diferența între ce i se datorează cu adevărat și ce-și închipuie că i se datorează, el nefiind îndatorat decât vag societății. Omul tradițional învăța să se reconcilieze și să se resemneze, cel modern e revoltat și acuză. Pe de altă parte, condamnarea transcendenței a atras și pe cea a vieții interioare, ca teren de auto-realizare. Noțiuni precum cele de reculegere, singurătate – aleasă și nu impusă dinafară –, contemplație, sunt cu totul ieșite din uz. Viața interioară nu-i azi decât o anexă a celei exterioare. Trebuie să te manifesti în afară ca să exiști, să te auto-realizezi prin carieră, profesie, producând cărți în cantitate, să te vinzi.

Ambianța culturală incită la fabricarea de cărți, încurajează tacit toxicomania scrisului exact așa cum încurajează consumul de droguri. În aceste condiții toxicomanii sunt mai mult victimele filosofiei și religiei epocii care a răsturnat vechiul sistem de valori.

Enciclopediștii secolului 17 au o descendență impresionantă. S-ar putea spune că secolul nostru se caracterizează, printre altele, prin proliferarea lucrărilor de referință, și în primul rând a enciclopediilor și dicționarelor. A informa pe scurt, a da o idee despre o noțiune, o operă, o persoană, a pune la îndemâna oricui date sumare, și pe cât posibil esențiale, în legătură cu tot ce există, este o necesitate de prim ordin, care precede și întovărășește mereu interesul pentru un lucru anume. Nevoia de a cunoaște mult într-un domeniu se echilibrează prin nevoia de a lega domeniile aflând câte puțin din toate, după nevoie și interes. Enciclopediile și dicționarele au devenit obiecte de uz curent și reprezintă curiozitatea pentru general. Azi, mai mult ca oricând, o bibliotecă particulară fără pretenții, care nu debordează limitele impuse de spațiul mobilei respective, se constituie preponderent din enciclopedii și dicționare ca Larousse, Laffont-Bompiani, de simboluri, religii etc. în ediții populare. Puțini autori individuali îți devin sau îți rămân așa fel prieteni încât să-și justifice prezența alături de cărțile de referință. Astfel, pentru cărțile de pasaj, aparițiile mai vechi sau mai noi, pentru nevoia de a te ține la curent, te adresezi bibliotecilor publice, începând cu cea municipală. Pentru întâlnirea fugitivă cu un autor care se reduce la un bună ziua – adio, te ajută biblioteca publică din ce în ce mai esențială, și având un mare viitor alături de alte mijloace de informare.

Cantitatea enormă de date cuprinsă între copertile chiar ale unei enciclopedii mijlocii face din această marfă cea mai ieftină dintre toate, cred. În comparație, prețurile operelor individuale de idei, de sentiment, de variată problematică socială, corespunzând reactivității intelectuale crescute, nevropate, a epocii, sunt exorbitante, după cum o indică prețurile într-o a doua etapă – dacă au meritul și șansa să reapară într-o ediție populară „de poche”, sau alta. Ceea ce desigur se justifică în logică economică, pare un anacronism omului de rând. Mai ales că se adaugă faptul că un dicționar vechi își păstrează o parte din valoare, pe când din cărțile foarte scumpe care nu se vând nu rămâne nimic, fie că se topesc, fie că zac în agonie în coșurile anticarilor.

Dezbaterile filosofice de cafea nu se termină când participanții se ridică de pe scaune să plece. Ideile continuă să agite spiritele, să fermenteze; se poate spune că fideli și-au inoculat un microb. În fond, dezbaterile sunt făcute din doi timpi, cel al discuției însăși și cel al intervalelor dintre ele, măcar parte din intervale. Acest al doilea timp e ca partea ascunsă a icebergului. A discuta idei e o activitate de timp liber, dar care pe mulți îi prinde mai adânc decât au crezut la început.

Aparența e de joc, de gratuitate. Schimbul, opoziția de idei, în jurul unei teme ori a unui text, aduce aminte de jocurile cu mingea. Dar a mânui

idei generale, a emite judecăți și aprecieri nu e deloc anodin. Toți ne iubim ideile, convingerile; atitudinea pasionată a participanților îi arată deseori mișcați în măruntaie. Oricât se străduiește fiecare să convingă rămânând logic, clar, neutru, adevărul e că varsă în dezbateri un conținut intelectual și sufletesc foarte intim, o structură de spirit, operație pe care în viața curentă o face rareori, și doar conjunctural; căci nimeni nu vine să te întrebe din senin și direct ce gândești în legătură cu moartea, cu timpul, sau cutare problemă socială a epocii noastre. În dezbateri filosofice acțiunea excepțională în cotidian devine cea banală, baza și motivul participării regulate. De fapt, găsești plăcere în a da glas unei gândiri care, în general, rămâne închisă în tine, și deseori confuză.

Primul rezultat, benefic, al practicării discuțiilor e distanța pe care o capeți față de tine însuși. Când vorbești tare, te și auzi vorbind, te descoperi în propriii tăi ochi, și nu numai în ochii celorlalți. Numai așa te poți măsura cu cei din jur. Gândirea se îmbogățește astfel – și azi căutăm mereu să ne îmbogățim –, se ordonează, devine mai argumentată și nuanțată. Pe unii acest proces de creștere îi entuziasmează – o participantă, acum câțiva ani, mergea în fiecare zi la o dezbateri, ba chiar și de două ori pe zi; mai mult, s-a mutat ca să fie mai aproape de perimetrul bulevardului Saint Michel-Jussieu, în care funcționau mai multe cafenele –, le dă impresia c-au găsit o soluție de durată, cultivându-și musculatura minții. A înțelege și a te defini tot mai bine, a lucra în acest mod asupra ta, nu e oare un fel de a te salva?

Ca toate îmbogățirile moderne, și cea în idei e precară. Precară și ambiguă. Degeaba temele dezbătute variază și textele propuse comentariilor sunt mereu altele, pozițiile esențiale în materie de filosofie sunt reduse și evidențiază vorba poetului că toate-s vechi și nouă în același timp. Entuziastul de la început se simte cumva păcălit, tocmai când spera să intre mai în miezul lucrurilor, când aștepta un nou suflu.

În definitiv, nu se știe în ce măsură are nevoie omul să speculeze la bursa ideilor. Și când un lucru nu corespunde unei nevoi, îl poți suspecta. Ajungi chiar să te întrebi asupra nocivității sale, după ce, mai întâi, ai fost încântat. Și, dacă nu cumva, sub pretextul crizei valorilor, a iluziei unei lămuriri suplimentare, legitimezi prolixitatea, discuționismul, patologie gravă a vremurilor noastre.

critica edițiilor

G. PIENESCU

DA CAPO

Cred, dar mă și îndoiesc, că nici un joc cu creionul nu e mai plictisitor și mai ridicul – nu numai în sine, dar și prin absurditatea lui – decât jocul de-a „critica edițiilor”. Plictisitor, pentru cel care-l joacă, prin amănunțimile-i obligatorii, *normale* pentru că sunt implicate în *normele* lui iar pentru eventualii “spectatori”, poate și mai plictisitor prin multiplele-i aspecte pedante. Absurd, pentru că nesocotește uzul comun, logica majorității celor cărora li se adresează, editorii de texte clasice românești. Ridicul, prin meticulozitatea necesară, obositoare, a cercetării filologice preliminare, și zădărnicia acestei investiții profesionale. Jocul de-a “critica edițiilor” este deci, ca orice joc de cuvinte mângălite pe hârtie, ca orice joc de-a critica, o plăcere spirituală în sine, gratuită. Numai că fiind lipsit de libertatea opțiunilor, a considerațiilor subiective a speculațiilor, este, totuși, „*labeur dur et forcé*”.

Poate că apelpisit de ridiculul și de absurditatea, în esență de inutilitatea articolelor publicate vreme de aproape trei ani, articole pe care pragmatismul meu de cărțar, adică de meseriaș idealist, le dorea eficiente, contribuții la ameliorarea edițiilor din literatura clasică română sau cel puțin niște invitații în răspăr la un dialog menit să-ndrepte cât de cât gândirea strâmbă, păgubitoare, a unor așa-ziși editori, am întrerupt, acum câteva luni, jocul de-a critica edițiilor. Dar probabil că o anumită prudență instinctivă a optimismului meu structural și a combativității mele, de asemenea structurală, ambele dominante, m-a ndemnat să-mi închei ultimul articol cu conjuncția „dacă”, o conjuncție pe care aș numi-o nu numai „condițională”, ca gramaticii și lexicografii, ci și „dubitativă”, împrumutându-i astfel o nuanță mai pronunțat subiectivă: „dacă voi mai trăi”, „dacă, totuși, voi socoti că merită să mă mai joc de-a critica edițiilor”, „dacă mă va mai ajuta, ca și-altădată, spiritul favorabil al Pisicii Cenușii” (au și textologii superstițiile și zeitățile lor!), “dacă voi găsi, după o atât de lungă întrerupere, vreo redacție de revistă binevoitoare care să-mi acorde spațiul necesar reluării jocului”, “dacă...”. S-ar părea că, totuși am avut noroc. Și încă un mare noroc, pentru că nu e puțin lucru să fii acceptat colaborator la o revistă de prestigiu *Vieții Românești*. Rămâne să nu-mi fac de răs norocul.

Înainte de a-mi întrerupe “critica edițiilor” pe care o susțineam în *România literară*, mi-am exprimat intenția de-a aborda, la reluarea ei, câteva subiecte propuse, într-o concomitență subsidiară, dar insistent, de analizele textologice ale antologiilor școlare din operele lui Anton Pann și ale lui I.L. Caragiale. Dar nu numai din operele lor, ci și din ale altor scriitori clasici, ca de exemplu Grigore Alexandrescu, Bolintineanu, Alexandru Odobescu, Vasile Alecsandri, Ion Creangă, Titu Maiorescu etc. Subiectele propuse analizelor critice ar fi fost structurile respectivelor antologii, criteriile de selecție a textelor, adnotările documentare, glosele lexicale, aprecierile critice anexate unor antologii, prefețele sau postfețele lor.

Un eveniment editorial pe care nu l-am celebrat critic așa cum se cuvenea atunci când s-a produs, în anul 2005, și cum îmi impunea rigoarea profesională și onestitatea geamănă, mă determină să amân, deocamdată, dezvoltarea subiectelor indicate și să dau prioritate evenimentului: apariția, sub egida editurii Corint (colecția “Scriitori români”) a uneia din cele mai frumoase cărți argheziene și totodată a uneia din cele mai frumoase cărți ale literaturii noastre, poemul *Cimitirul Buna-Vestire* (ediția a VII-a, îngrijită de Mitzura Arghezi și Traian Radu, cu o prefață de Eugen Simion).

Pentru că am publicat, în urmă cu vreo doi-trei ani, un articol despre o ediție a aceluiași poem îngrijită de d-na Domnica Theodorescu (alias Mitzura Arghezi) în stilul d-sale personal (vezi *România literară*, an. XXXVII, nr. 40, din 13-19 octombrie 2004 și nr. 41, din 20-28 octombrie 2004), consider că deontologia meseriei – și nu numai – nu-mi permite să trec cu ochii-nchiși peste paginile ediției corintene. Cerându-mi convenitele scuze pentru publicarea, din motive obiective, târzie, a considerațiilor critice următoare, mă grăbesc să afirm că, în comparație cu ediția din 1997, ultima, din 2005, este categoric superioară. Deci exigența mea de critic pragmatic ar trebui să fie cât de cât satisfăcută, constatând că, citind, totuși, articolul din anul 2004, d-na Domnica Theodorescu și-a tras pe seamă că deținerea drepturilor succesoriale și a patronimicului Arghezi nu înlocuiesc priceperile necesare pentru editarea unui text clasic și, în consecință, a recurs la sublocotenentul d-sale cu funcție și de topor de oase editoriale, d-l Traian Radu, semnând împreună îngrijirea noii ediții a poemului *Cimitirul Buna-Vestire*.

În ce constă superioritatea ediției din 2005 față de ediția din 1997? Mai întâi în faptul că îngrijitorii, deși folosesc ediția din 1968 (am suficiente argumente ca să dovedesc că nu mă-nșel), nu reproduc notele mele subliniare, cum a făcut – fără măcar vreo mențiune ori vreo mulțumită – d-na Domnica Theodorescu în 1997. Apoi, în corectarea câtorva greșeli de tipar și de transcriere din ediția citată în nota sublineară. În al treilea rând, în eliminarea numeroaselor erori de tipar, de transcriere a multora din intervențiile d-sale arbitrare, din 1997, în grafiile fonetice și în formele morfologice stabilite de poet.

Deși aparent superioară, la o răsfoire comparată superficială, ediției din 1997,

nici ediția din 2005 nu se dovedește a fi, la o analiză atentă, corespunzătoare exigențelor filologice. Exemplele pe care îmi întemeiez această observație generală sunt foarte numeroase. Pentru a face economie de spațiu – dar nu numai –, le semnez deocamdată pe cele mai importante.

Poemul nu este precedat, așa cum *trebuie* să fie precedată orice ediție postumă a unui text clasic, de o prefață textologică sau cel puțin de o notă bibliografică indicând ediția de bază. În acea prefață, îngrijitorii ediției a VII-a (cărora le-au fost adăugate, fiecăruia, la nume, în câte o paranteză, abrevierea ambiguă “ed. șt.”) puteau să indice ediția de bază și să-și justifice opțiunea pentru una sau alta dintre cele două ediții antume originale (ediția “Universala Alcalay & Co”, 1936 și ediția E.P.L. din *Scrieri*, volumul 10, 1965) și, eventual, să-și fi exprimat rezervele critice față de acele ediții, dacă aveau asemenea rezerve. Absența prefeței textologice, ori a notei bibliografice, m-a făcut să mă îndoiesc *ab initio* de reala bună calitate a ediției corintene. Căutându-le celor doi îngrijitori “ed. șt.” (!) o scuză pentru aceste lacune, mi-am zis că poate, aducându-și aminte, în sfârșit, că niciunul dintre ei nu a lucrat nici măcar cinci minute împreună cu Tudor Arghzi la pregătirea pentru tipar a celei de a doua ediții originale și că deci nu știu ce s-ar cuveni să scrie în prefața filologică, s-au gândit că, la urma urmelor, este mai comod și mai bine pentru ei să lase încurcată chestiunea textului de bază și să profite de prilej pentru a o încurca și mai mult sub semnătura ambigenă a d-lui Traian Radu și a d-nei Domnica Theodorescu (alias Mitzura Arghezi), care – nu-i așa? – are toate drepturile vanității biologice de-a edita opera poetului așa cum vrea d-sa. Dar nu numai de aceea. Ci și pentru că deține copyrightul, și pentru că patronimicul Arghezi îi asigură în mințile emotive ale multor comentatori o autoritate indiscutabilă, de vreme ce mai toți nu-și pot închipui și nu pot admite că Tudor Arghezi nu a colaborat cu fiica sa la plănuirea, structurarea și definitivarea textelor din ediția *Scrieri*. Și această falsă autoritate este extinsă și asupra d-lui Traian Radu, al doilea absent din pregătirea ediției *Scrieri* și care beneficiază de toate cele ale autoritarlăcului d-nei Domnica Theodorescu, inclusiv copyrightul.

Am mai atacat o dată, acum vreo trei ani, chestiunea interpretării și folosirii abuzive a noțiunii de copyright în detrimentul calității edițiilor din literatura clasică română. Câțiva succesori strict biologici ai unor scriitori de seamă își arogă, în temeiul acestei succesiuni, și a identității patronimicului, dreptul de a edita discreționar, pe nepriceputelea, operele literare al căror copyright îl dețin, amestecând cu filologia, de care habar nu au, dreptul de a încasa un procent din beneficiile managerilor editori. Intervenția mea nu a avut niciun ecou în “foruri”, nici în “clasa oamenilor de afaceri editoriale”, care știu despre textologie cam tot atât cât știu și despre relieful stelei Sirius.

Dacă ar fi avut ecou cel puțin printre editori, d-na Domnica Theodorescu (alias Mitzura Arghezi), care face parte din categoria succesorilor strict biologici și strict patronimici, nu ar fi primit din partea editurii Corint, după examenul

ratat din 1997, oferta de a “îngrijii” încă o ediție a poemului *Cimitirul Buna-Vestire*. Dar poate că mă-nșel. Poate că oferta a fost făcută de tandemul celor doi îngrijitori. Bineînțeles că, de fapt, nu mă interesează nici cine a făcut oferta, nici cine a acceptat-o. Ar putea cel mult să mă intereseze, la o adică morală sau la o adică profesională, argumentele tertipului folosite de d-na Domnica Theodorescu pentru a reîngrijii, de astădată în tandem cu sublocotenentul d-sale editorial, *Cimitirul Buna-Vestire*. Dar, la drept vorbind, nici aceste argumente nu mă interesează. Ci doar consecințele asupra textului arghezian ale ridiculei îndărătnicii trufașe de care suferă d-na Theodorescu, îndărătnicie trufașă de care s-a molipsit dl. Traian Radu, agravându-i ridiculul prin transformarea lui – a ridiculului, vreau să zic – din neutru în ambigen. Suferința conjugată a celor doi îngrijitori “ed. șt.” (!) este cauza prezenței în ediția a VII-a a poemului *Cimitirul Buna-Vestire* a unui foarte mare număr de greșeli, multe dintre ele inexistente în ediția din 1997.

Pentru că, din întâmplare, mi-a venit mai-nainte, în vârful creionului, vorba despre absența d-nei Domnica Theodorescu și a sublocotenentului d-sale editorial Traian Radu, din corvoada de pregătire, împreună cu Tudor Arghezi, a textelor din cărțile *Scrierilor*, deci și a cărții a 10-a (*Cimitirul Buna-Vestire*); pentru că, între timp, sublocotenentul editorial al d-nei, Traian Radu, și-a arogat și rolul de Roller al ediției, inspirându-se, nu mă îndoiesc, din sublima ignoranță în materie a stăpânei sale furișe; pentru că unii dintre comentatorii respectivei istorii rolleriene a ediției, socotind, fără să le verifice, drept adevăruri minciunile inepte puse în circulație de numitul sublocotenent editorial și comentându-le nu ca pe niște minciuni, ci ca adevăruri incontestabile, contribuie, prin autoritatea semnăturii lor, la amplificarea difuzării denaturărilor; pentru că alți comentatori, ca de pildă d-l D. Vatamaniuc, îmi acordă cu multă bunăvoință – nu mă îndoiesc! – titlul de “îngrijitor” al ediției *Scrieri* (până la volumul 26); pentru că nu-mi place să-mi atribui, nici să mi se atribuie merite, fie și numai derivate, din ceea ce nu am făcut eu însumi, prin truda și priceperile mele, din bucuria de a mă devota realizării unor cărți ale sensibilității mele pentru poezia argheziană; pentru că mă revoltă, mă înverșunează, mă potrivnicește contestarea fățișă ori numai încercarea furișă, prin insinuări ori aluzii tăgăduitoare, de a-mi nega ori de a-mi fura ceea ce conștiința mea știe fără îndoială și afirmă, cu decența cuvenită, că am făcut și că deci mi se datorește; în sfârșit, pentru că și scrisesele mele despre “corvoada gingașă” trăită împreună cu Tudor Arghezi, pentru el și pentru mine, ca să definitivăm împreună proiectele și textele ediției *Scrieri*, nu au fost bine înțelese, sau nu au fost deloc înțelese – de unii/unele fie din prostie, fie din rea-voință sau numai din superficialitate ori din indiferență (ciuma simțirii românești) –, sunt obligat să le repet, accentuându-le pe unele din când în când. Deci: textele din cărțile ediției *Scrieri*, de la prima până la a douăzeci și șasea, precum și textele din alte cărți ale lui Tudor Arghezi, apărute până în 1970 și care au înscris, în casetele lor tehnice, numele meu, precum și cărțile apărute

în *Scrieri* după 1970 – când mi-a fost interzisă continuarea muncii de redactor la ediție, în urma unor ordinare tertipării politice, puse la cale de d-na Domnica Theodorescu și susținute, “pe linie de Stat și de Partid”, de vicepreședintele Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Ion Dodu Bălan – au fost îngrijite numai de Tudor Arghezi și numai cu colaborarea mea, după cum mărturisește d-l Baruțu T. Arghezi: “Fosta editură ESPLA desemnase pe dl. Gheorghe Pienescu [...] să îngrijească editarea completă a tuturor scrierilor lui Arghezi, de la primele apărute în periodice, până la ultimele «tablete», poeme ori volume, sarcină de care s-a achitat complet, realizând astfel o adevărată operă de cercetare documentară, clasare și confruntare cu autorul. Dl. Pienescu a fost unica persoană acceptată de tata pentru întocmirea, citirea sau eventuala corectare, completare sau definitivare a volumelor prevăzute drept opere complete, cu un număr de 60 de apariții în timp. Dl. Pienescu îi citea aproape zilnic o serie de pagini cărora tata, foarte adesea, le aducea unele argumentări, comentarii sau completări paralele lecturii pe care acesta le nota cu asentimentul autorului. Desigur că aceste «note», publicate ulterior, ar fi întregit o serie de momente sau de aspecte dintr-un trecut în care condeiul scriitorului fusese prezent, deci martor de valoare pentru înțelegerea unor evenimente petrecute”¹.

Tudor Arghezi a stabilit cuprinsul fiecărui volum, precum și textul fiecărei poezii, al fiecărei tablete, al fiecărui articol etc., inclusiv grafiile fonetice și formele morfologice preferate. Contribuția mea la “corvoada gingașă” impusă de realizarea ediției *Scrieri* a constat în:

1. I-am dăruit – pentru că și el îmi dăruise, în adolescență, frumusețea poeziei lui – toate textele alese și copiate de mine în douăzeci și trei de caiete, între anii 1943 și 1960, din publicațiile periodice la care a colaborat, copiate cu intenția de a-mi alcătui o antologie manuscrisă de poezii și proze argheziene neincluse de poet în volume.

2. I-am dăruit totodată, din același sentiment, bibliografia scrierilor lui rezultată din parcurgerea publicațiilor periodice la care a colaborat sub pseudonimul Tudor Arghezi și sub alte pseudonime, descifrate de mine prin analize stilistice ale textelor, prin interferențele unor subiecte, prin comentariile din presa anilor 1910-1950 și prin amintirile scriitorilor și ziariștilor contemporani. Multe din aceste pseudonime, necunoscute până în anii 1954-1960, au fost recunoscute ca aparținându-i de însuși “proprietarul” lor în cursul pregătirii edițiilor *Pagini din trecut* (1955 și 1956) și *Scrieri*.²

3. I-am citit „à haute voix” întrucât mă alesese însuși “citeț” dar, de la un moment dat înainte și pentru a-i cruța de un prea mare efort ochiul rămas valid în urma unui accident cerebral – , începând de la 4 aprilie 1954 până duminică 9 iulie 1967, textele ce urmau să fie incluse în prima ediție (1955) și în a doua ediție (1956) a culegerii *Pagini din trecut* în *Scrieri*³ precum și în alte cărți *hors série*. Concomitent cu citirea și recitirea de către citeț a poeziilor și prozelor „à haute voix”, Tudor Arghezi îmi dicta o seamă de modificări pe care le scriam

între rândurile sau peste cuvintele dactilografiate. Multe din textele citite poetului (furate de d-na Domnica Theodorescu din apartamentul meu prin înșelarea bunei mele credințe, a încrederii mele în cuvântul d-sale – nu vreau să înscriu sintagma „de onoare” lângă acel „cuvânt”)⁴ poartă, *notate de mine* lângă titlurile dactilografiate datele când i-am citit textele respective și când Tudor Arghezi le-a definitivat pentru ediția *Scrieri*. Pe versourile paginilor respective *sunt înscrise de mine* mai multe „adversaria”, adică note ale citețului și scribului care eram. Paginile pe care mi le-a furat, nu numai printr-o imundă înșelătorie, dar și prin josnice tertipuri politice, d-na Domnica Theodorescu, conțin deci și un „calendar” al „corvezii gingașe”. O invit să reproducă în *Viața Românească* una din paginile furate, facsimilată, pe care să se vadă clar modificările dictate de Tudor Arghezi și scrise de mine.

4. I-am dăruit lui Tudor Arghezi, între 1960 și 1967, mai multe schițe de plan ale ediției, dintre care patru au fost găsite în molozurile cutremurului de la 4 martie 1977. Despre ele voi scrie altădată, dacă va mai fi un altădată și o vreme cu prilej.

5. I-am dăruit, de asemenea, proiectele câtorva cărți *hors série*, ale căror „cuprinsuri” le-am stabilit împreună, dar ale căror texte nu le-a stabilit nici „citețul” și nici „scribul” modificărilor, ci numai Tudor Arghezi: *Răzlețe* (1965), *Versuri* (2 vol., 1966), *Litanii* (1967), *Pensula și dalta* (apărută postum, cu impedimente mitzurice, ca să le zic așa, dar cu sprijinul lui Ion Frunzetti, în 1973) și altele. Mai fiecare carte din *Scrieri* sau publicată în afara seriei *Scrieri* are câte o scurtă ori mai puțin scurtă istorie, istorii pe care sper să mă învrednicesc a le scrie, poate și a le publica, îndemnat de gândul că unele dintre ele s-ar putea sa-i/le fie de folos viitorului autor al/viitorilor autori ai ediției de opere complete argheziene, cu “varietăți” și comentarii.

Închid aici, provizoriu, paranteza celor câteva precizări care am considerat că este necesar să preceadă comentariile critice textologice despre ediția corinteană a poemului *Cimitirul Buna-Vestire*, îngrijită, după cum scrie pe coperta interioară a cărții, de d-na Domnica Theodorescu (alias Mitzura Arghezi) în tandem cu dl. Traian Radu, ale căror nume, fiecare, este înzestrat cu câte două abrevieri ambigue, “ed. șt”, închise în paranteze, abrevieri care, îmi șoptește acum îngerul vesel al ironiei, s-ar tâlmăci prin „editor științific”. Oare așa să fie?

Dacă d-na Domnica Theodorescu și colaboratorul d-sale din tandemul științific (?) ar fi fost textologi, deci profesioniști în editarea textelor clasice – ceea ce nu sunt – nu ar fi ratat prilejul oferit de corinteni și ar fi pregătit o ediție *ne varietur*, perfectă – desigur, în limitele relative ale noțiunii de perfecțiune – a poemului arghezian. Prima etapă în pregătirea unei asemenea ediții ar fi trebuit să fie dedicată unei riguroase documentări, cu creionul filologic (școlit!) în mână și cu fișele alături, respectiv unei amănunțite și complexe cercetări comparate, stilistice și lingvistice, a celor două ediții antume originale (1936 și 1965). Totodată s-ar fi convenit să fie cercetată, în același mod, și prima ediție postumă

(1958) și să fie citit cu atenție, fără prejudecăți fudule, articolul publicat de mine în *România literară* din 2004 despre ediția „îngrijită” de d-na Domnica Theodorescu în 1997, articol în care am dat o seamă de informații despre grafiile fonetice și formele morfologice stabilite de Tudor Arghezi și care deci trebuiau să fie respectate în edițiile ulterioare. Pe temeiul acestei documentări complexe, cei doi *edești*⁵, dacă ar fi fost textologi, adică profesioniști, și dacă „le-ar fi dat prin gând ideea” (cum se spune, cam pe caragialește, la nu mai știu ce post de televiziune) realizării unei ediții *ne varietur*, ar fi putut să redacteze o succintă, corectă și serioasă notă de prezentare a ediției, în paginile căreia (3-4) ar fi putut indica ediția de bază, ar fi putut să-și justifice opțiunea, să-și formuleze opiniile critice față de textele edițiilor originale, să dea câteva exemple de fonetisme și forme morfologice preluate din ediția de bază sau eventual dintr-altă ediție originală și să argumenteze de ce le-au preluat. Și tot în această notă de prezentare s-ar fi convenit să citeze câteva dintre numeroasele modificări semnificative făcute de poet în ediția din 1965 față de ediția din 1936, mai cu seamă în partea a III-a a poemului, să le evidențieze valoarea artistică în raport cu textele corespunzătoare din ediția întâi (1936) și să menționeze că poemul are, în *Scrieri*, 68 de capitole, pe când în ediția din 1936, 65 de capitole. Totodată s-ar fi convenit să remarce că în *Scrieri* au fost introduse două capitole noi, 58 și 60, deci inexistente în ediția din 1936, iar capitolul 56 din prima ediție a fost împărțit, pentru *scieri*, în două capitole, 56 și 57. Bineînțeles că dacă ar fi făcut aceste ultime observații, editorii s-ar fi putut lansa într-o seamă de speculații și sugestii despre sensul respectivelor modificări în structura poemului, deci – să zicem – ar fi depășit scopul notei de prezentare a ediției corintene. Dar nu numai, ci și capacitățile autorilor... Nu insist.

După ce am colaționat ediția din 2005 cu edițiile postume din 1997 și din 1968, și cu edițiile antume din 1965 și din 1936, și după ce, comparând grafiile, cuvintele, sintagmele și frazele, mi-am adus aminte caldele lui insistențe din zilele când îi citeam și-i reciteam versetele poemului – “vrei, te rog, să mai citești o dată de la...” –, ca să le imprime, migăindu-le și cu auzul, farmecul lor inefabil, mi se pare nepotrivită amestecarea impresiilor subtile ale citețului de-atunci și ale cititorului de-acum cu amănuntele aparent pedante, belferești, dar obligatorii ale textologului și ale criticii edițiilor, norocul meu – ca să zic așa – este pizmașa obstinație trufașă, ridiculă și prin stupiditatea ei, a d-nei Domnica Theodorescu de-a infirma în fel și chip autenticitatea argheziană a textelor din *Scrieri*, stabilite de poet cu concursul meu, și de a-i opune o falsă autenticitate, stabilită de d-sa prin autoritarlâcul descendenței biologice, al identității patronimice și al interpretării abuzive a copyrightului. Datorită acestei obstinații geloase, despre care mi-a vorbit Tudor Arghezi în 1965, în cușeta lui din trenul ce urma să-l ducă la Viena pentru a primi premiul Herder, obstinație de a cărei utilitate s-ar părea că d-na Domnica Theodorescu l-a convins pe aghiotantul d-sale editorial, dl. Traian Radu, aflat în continuă criză de convingeri

pragmatice, ediția corinteană din 2005 vădește, cu excepția câtorva erori originale (inclusiv absența unor fragmente de text), care o singularizează, aceleași nepriceperi profesionale ca și ediția din 1997. Neplăcându-mi să mă repet, aș pune punct aici acestui articol, rugându-i pe cititorii *Vieții Românești* să-1 parcurgă pe cel apărut în *România literară* (n-rele 40 și 41 din 2004). În ceea ce mă privește, ar fi foarte simplu, dar pentru cititori ar fi foarte complicat. Apoi, nu pot face așa ceva, pentru că d-na Domnica Theodorescu, repetându-și cu mai mult aplomb nepriceperile, și profitând, de astă dată, de solidaritatea d-lui Traian Radu, cu nepriceperile d-sale, mă ispitește să repet câteva observații critice din 2004, care îl privesc acum și pe sublocotenentul d-sale. Solidaritatea a fost mai totdeauna inclusă printre virtuți. E adevărat că nu și solidaritatea în rele. Totuși, cu oarecare toleranță, pot să afirm, după analiza critică a ediției din 2005, că dl Traian Radu se dovedește a fi, și de astă dată, cel puțin prin solidaritatea d-sale întru nepriceperi textologice cu d-na Domnica Theodorescu (alias Mitzura Arghezi), un virtuos, iată câteva exemple ale acestei virtuozități care întinează paginile ediției corintene:

1. Absența notei asupra ediției sau a prefeței filologice, despre conținutul și utilitatea căreia am scris pre larg, de mai multe ori, *România literară*, ultima dată în nr. 3 din 2007. S-ar părea că pe cei doi *edești* nu-i interesează acest capitol, ei considerându-și bunul plac al ignoranțelor personale superioare normelor filologice.

2. Menținerea lui *i* afon în adjectivele demonstrative *aceeași*, *același*, în pronumele personale de întărire *însăși*, *însuși*, în adverbul *iarăși* și în conjuncția *totuși*, pe care Tudor Arghezi le voia tipărite după cum le rostea, fonetic: *aceeaș*, *acelaș*, *însuș*, *însăș*, *iarăș*, *totuș*. Dar se vede treaba că, întocmai ca în 1997, d-na Domnica Theodorescu a decis – d-sa “se complace în decizii”, cum scrie cineva care o cunoaște îndeaproape – , iar dl. Traian Radu s-a supus acestei decizii descalificante și astfel toate vocabulele citate nu sunt transcrise conform voinței lui Tudor Arghezi, ci după DOOM. Îmi îngădui să recomand editorilor români contemporani să nu încredințeze cumva aceluiași tandem textele vreunei antologii din opera lui I.L.Caragiale, care și el scrie, pe ici pe colo, cam după cum vorbea, adică fonetic.

3. Cei doi *edești* nu respectă nici grafiile *vre un*, *vre o* și *sfială*, hotărâte de Tudor Arghezi și al căror rost l-am explicat în articolul meu din 2004. Tudor Arghezi, care migălea și cu auzul fiecare cuvânt, fiecare sintagmă și fiecare frază, dorea, prin grafiile citate, să atragă atenția asupra rostirii eufonice, în două silabe, a pronumelor și adjectivelor nehotărâte, a căror “concentrare” într-o singură silabă o considera cacofonică (*vre un* devine *vriun*, iar *vre o* devine *vrio*), după cum, în vorbirea curentă, nesupravegheată sau quasisubstantivul analfabetă, *sfială*, astfel scris, nu *sfială*, este rostit, de regulă, nu în trei silabe, ci în două, rostire care alterează cuvântul: *sfeală* (ca și *aviație*, *viață* ș.a.,

pronunțate în mod obișnuit, chiar și la posturile de radio și de televiziune, cacofonic: *aveație și veață*).

4. D-na Domnica Theodorescu și perechea d-sale din tandem nu respectă voința lui Tudor Arghezi nici în cazul formelor *cârje, cămașe gingașe, grije, mânuse, păpușe, tovarășe, țigare, ușe* etc., cuvinte a căror scriere și rostire, admise de istoria limbii române literare, se traduce lingvistic foarte simplu: trecerea lui *ă* la *e*, după consoanele *j, r, s, ș* și *ț*, trecere specifică graiurilor din Țara Românească și din Oltenia. Nefiind de acord nici cu fonetica graiurilor populare nici cu istoria limbii literare, nici cu Tudor Arghezi, cei doi *edești* au transcris toate formele citate după **DOOM**. Ar merita să-i firitisesc, dar mă abțin.

5. Tot în cadrul intervențiilor unificatoare după **DOOM**, deci împotriva limbii literare migălite cu artă stradivariană de Tudor Arghezi, se înscriu și multe modificări fonetice precum: *chef*⁶/*chief*⁷, *complet/complect* (și compusele), *de-amănuntul/de-amăruntul*, *deocheat/deochiat*, *flăcări/flacări*, *împărecheat/împărechiat*, *îngenunchea/îngenunchiat*, *întortocheat/întortochiat*, *literele/literile*, *năprasnici/năpraznic*, *numerele/numerile*, *ofensatoare/ofensătoare*, *pezevenghi/pezevenche* (<tc.pezevenche)⁸, *plesnit/pleznit*, *priveghere/privighere*, *senzație/sensație*, *senzualitate/sensualitate*, *smarald/zmarald*, *smuncitură/zmuncitură*, *smintește/zminteste*, *smochin/zmochin*, *smulge/zmulge*, *snopit/znopit*, *totdeauna/todeauna*,⁹ *trosnet/troznet*, *zintâi/zântai* etc., etc.

Dacă scrierea *romîn*, care se putea citi de către străini *romin* a provocat condeiul polemic al lui Tudor Arghezi, iar articolul său pe această temă a determinat Academia să revină la grafia normală, *român*, pe care o anulasă înlocuirea, pentru același sunet, a lui *a* subț circonflex (*â*) cu *i* subț circonflex (*î*), în schimb, argumentarea academică a formei *sînt* în locul formei *sunt* Tudor Arghezi o considera justificată, nu numai “belferește”, ci și de rostirea populară. Am discutat de mai multe ori cu el despre grafiile și rostirile *sunt* și *sînt* și îmi aduc bine aminte că mi-a spus odată, ironic: “Să-l păstrăm pe *sunt* pentru rimă la *mărunt*”.¹⁰ Deci și de aceea consider că utilizarea formelor actualmente ortografice ale verbului *a fi*, *sunt* și *suntem* (pers. I singular, pers. I plural și pers. a III-a plural), este nepotrivită voinței poetului și o intervenție cel puțin neinspirată în autenticitatea filologică a textului din ediția de autor **Scieri**, deși tot el a scris că “în limba română, *i* și *a* sughit, subț circonflex”.

Supusă unei analize textologice atente, ediția corinteană din 2005 a poemului **Cimitirul Buna-Vestire**, îngrijită de cei doi *edești* surprinde și prin ceea ce aș numi, folosind un termen academic, indecizie grafică, deci implicit și fonetică și morfologică, indecizie oscilând între formele preferate de poet și cele recomandate de **DOOM**. De exemplu, *edeștii* admit eliminarea dentalei surde *t* din vecinătatea dentalei sonore *d* în *undelemn* (grafie fonetică argheziană), dar, după cum am arătat deja, tot ei admit adverbul *totdeauna*, cu această grafie recomandată de **DOOM**, paralel cu grafia fonetică argheziană *todeauna*. Aceeași indecizie este evidentă și într-alte oscilații între **DOOM** și *grafiile*

argheziene. De exemplu: acceptarea grafiei argheziene *câteștrele*, fonetică, ar fi trebuit să-i ducă, logic, pe cei doi *edești* la acceptarea grafiilor fonetice fără *i* afon (**aceeaș**, *acelaș*, *iarăș*, *totuș*), dar, după cum am văzut, nu i-a dus. Menținerea altor forme argheziene, fonetice și morfologice, neconforme recomandărilor **DOOM**-ului, ca de exemplu: *adecuate/adecvate*, *butonii/butoanele* (contoarelor), *calâpuri/calupuri*, *candelile/candelele*, *carjilor/cârjelor*, *conruptă/coruptă*, *gurei/gurii*, *higienal/igienă*, *humoristică/umoristică*, *incoherentă/incoerență*, *mânușile/mănușile*, *nașterei/nașterii*, *pleznesc/plesnesc*, *prefectureil/prefecturii*, *sentinelă/santinelă*, *ce să mai spuice să mai spun*, *subt/sub*, *șofeuri/șoferi*, *îl văz/îl văd*, *viu la tine/vin la tine*, *zmaț/smăț* etc., etc., ar fi trebuit să impună și păstrarea celorlalte forme neconforme indicațiilor **DOOM**-ului, dar nu a impus-o.

Am citat deja câteva forme morfologice unificate de tandemul editorial Theodorescu & Radu după **DOOM**. A daug la cele indicate încă vreo câteva culese din sutele de fișe cu care m-am ales din această ultimă împătrită colaționare: *blândeții/blândeței*, *dorinței/dorinții*, *fetei/fetii*, *literei/literii*, *Mărgăritei/Mărgăriții*, *mânăstirii/mânăstirei*, *mesei/mesii*, *numerele/numerile*, *pivniței/pivniții* etc.

Neavând o “arhivă personală”, nu pot verifica dacă am mai scris vreodată – după cum mi se pare – despre accentuarea unor vocale din cărțile de versuri și de proze argheziene. Cer iertare cui se cuvine, dacă mă repet. Atent la ritmurile frazelor, la succesiunea potrivită a cuvintelor și a sunetelor, Tudor Arghezi mi-a cerut adeseori să accentuez grafic unele vocale, mai cu seamă pe acelea din cuvintele ce pot fi rostite în două feluri și în care accentul poate schimba înțelesul. Desigur, cititorilor improvizați ori numai grăbiți să parcurgă paginile unei cărți, eventual și în diagonală, urmărind o „acțiune”, asemenea amănunte li se par fără rost. Dar frumusețile subtile ale textelor argheziene pretind, pentru a fi deslușite, o întârziere și o revenire a inteligenței sensibile, neviciată de vitezomania electronică a secolului nostru, al XXI-lea. Tabloul *Uciderea pruncilor* de Peter Bruegel cel Tânăr nu-1 poți „citi” văzându-1 o singură dată, în treacăt, ci numai întârziind și reîntârziind privindu-1, până când dobândești impresia unui sentiment de comuniune spirituală inefabilă cu pictorul.

Ca și în ediția d-sale din 1997, d-na Domnica Theodorescu, acum în tandem cu dl. Traian Radu, a eliminat accentele din cartea a 10-a a **Scrierilor** din ediția postumă, cu corecturi, din 1968, tipărind otova: *gingașă/gingășă*, *aripa/âripa*, *panglici/panglici*, *murmur/mürmur*, *crepusculul/crepüsculul*, *aer/aèr* (cuvânt cu alt înțeles decât *aerul* pe care-1 inspiră d-sa), *bambus/bambüs* etc., lăsându-1 pe cititorul superficial și nu numai să accentueze cuvintele și frazele după bunul sau ne-bunul său plac. Desigur, nu trebuie să exagerăm, în critica textologică, erorile mărunte sau să facem din ele un cap de țară, dar nici să le acceptăm cu îngăduință când trădează indiferența nepriecperii sau superficialitatea. Îndeosebi în acest articol, fiind vorba de poemul **Cimitirul Buna-Vestire** și de o pseudo-

nouă ediție a lui, rigoarea critică este oportună. Fac această afirmație fiind contrariat nu numai de transcrierile greșite citate, dar și de o seamă de alte ciudățenii (să le zic așa...). Unele s-ar putea să fie simple greșeli de culegere necorectate ori expresii ale superficialității celor doi *edești*, dar altele sunt în mod evident manifestările absurde ale d-nei Domnica Theodorescu (alias Mitzura Arghezi), dominată irațional de voința obstinată de a decide, în numele descendenței biologice, formele corecte din textele argheziene. Dau doar câteva exemple din foarte multele adunate pe fișele mele de lucru, mult mai multe decât cele culese din ediția apărută în 1997: *biserica/Biserica* (instituție) *comisiune/comisiunea*, *expensivă/expansivă*, *a umbrei/al umbrei* (“în anotimpul florilor și a/al umbrei”), *singură de tot/singură detot*, *rângile/rănila* (“la rângile răstignitului”), *să mă mai servească/să mai mă servească*, *înaintea/dinaintea*, *tufiș/stufiș*, *din cauza/din pricina*, *nu înțeleg/nu te-nțeleg*, *sacadată/scandată*, *vorbești/vorbiși*, *m-am mai gândit/mă gândit*, *am adormit/am dormit*; la p.131, text amputat, îi lipsește fraza:

„*Am ascultat una din convorbirile ei cu soțul*”; *să mă mai consult/să mai mă consult*, *nou-venitului/noului venit*, *cea dintâi/cea dintâia*, *când o știu bine/când știu bine*, *la marginile cu întunericul veșnic al grădinilor cerești/la marginile cu întunericul veșnic ale grădinilor cerești*; *și apoi, dacă noi am murit, conviețuirea laolaltă ar da loc la inegalități de simțire/și apoi, dacă noi am murit și cei care încă n-au murit nu vor mai muri, conviețuirea laolaltă ar da loc la inegalități de simțire*; *oprită de la citirea cu grai din biserică/ oprită de la citirea cu grai afară din biserică* etc.

Închei aici acest articol, dar nu mai înainte de a-mi exprima încă o dată regretul că editura Corint nu a găsit niște editori sau un editor în stare să-i fi oferit, în locul ediției prost îngrijite de cei doi *edești*, o ediție *ne varietur*, căreia i s-ar fi potrivit mănuse excelenta prefață semnată de dl. Eugen Simion, excelentă prin subtila interpretare a substanței, sensurilor și valorilor artistice desăvârșite ale cuvântului arghezian, prefață pe care cititorul familiarizat cu frumusețile sublime ale poemului o citește și o recitește admirându-i nu numai pătrunzătoarele intuiții critice, dar și scriitura elegantă, rafinată, pe măsura frumuseților *ne varietur* pe care le-ar fi precedat. Și cărora li s-ar fi potrivit și prezentarea grafică sobră, de un distins gust estetic, și tiparul negru curat pe o hârtie impecabil albă.

1 iunie 2007

G. PIENESCU

NOTE

¹ Tudor Arghezi, *Cimitirul Buna-Vestire*. Poem. Prefață de Dumitru Micu. Tabel cronologic de G. Pienescu. (București), Editura Pentru Literatură (colecția “Biblioteca pentru toți”), 1968. În ediția din 1968, am reprodus, cu câteva ameliorări ortografice argheziene, menționate și argumentate în articolul din România literară despre ediția din 1897, textul poemului așa cum a fost tipărit în volumul 10 din scrieri.

² Cf. D. Vatamaniuc, Tudor Arghezi (1880-1967), Biobibliografie (2 vol.). București, Editura Institutului Cultural Român, 2005, vol. I, p.4.

³ Cf. Baruțu T. Arghezi, *Înainte de uitare* (Ediția a 2-a revizuită și corijată). Coperta și bufnița de Doina-Melania Arghezi, Casa de presă și editură „Anotimp” în colaborare cu editura Abaddaba, Oradea, 2000, p.168

⁴ Menționez, pentru a evita orice înțelegere greșită și pentru că precizarea îmi va fi utilă când voi relata una din penibilele mele amintiri personale din relațiile cu d-na Domnica Theodorescu, dar care face parte din istoria adevărată a ediției *Scrieri*, că nici adunarea textelor, nici colaționarea lor după cărți și cu atât mai puțin după publicații periodice, nici stabilirea bibliografiei unei ediții nu au făcut parte niciodată din obligațiile curente, așa spune, pentru a preciza, normate ale unui redactor editorial. Atât adunarea textelor, stabilirea bibliografiei, dactilografierea și colaționarea dactilogramelor, inclusiv punerea lor la punct, stilistic și ortografic făceau parte din obligațiile autorului, prevăzute în contractul de editare. Redactorului îi revenea numai obligația de a citi textele predate editurii de către autor și de a-și consemna într-un referat opinia despre calitatea tentelor prezentate de autor și despre oportunitatea publicării lor.

⁵ Cu excepția unor articole politice care, conform dorinței lui Tudor Arghezi nu trebuiau să fie incluse în *Scrieri* ci numai într-o viitoare ediție postumă, de opere complete, cu „varietăți” și adnotări, din care, câteva, mi le-a dictat însuși.

⁶ Cf. articolul *Cum se fura o ediție (România literară, an XXXVII, nr.31. 11-17 august 2004.)*

⁷ Cer iertare editurii Corint pentru această sonorizare a ciudatelor abrevieri parantetice din dreptul numelor celor doi îngrijitori ai ediției.

⁸ ??? în loc de.

⁹ Fonetism citat de dl. Eugen Simion în prefața ediției, p.II.

¹⁰ Tudor Arghezi preferă uneori fonetisme apropiate de etimonurile lor (de ex. parenteze/paranteze).

¹¹ Grafii fonetice utilizate și de I.L.Caragiale, care evita și el scrierea și deci și rostirea laolaltă, dificilă, a celor două dentale vecine în ortografie.

¹² Ghilimelele nu indică, bineînțeles, exactitatea cuvintelor, ci autenticitatea lor așa cum a fost păstrată de memorie până la sfârșitul unei zile de lucru și transcrisă.

eseu

MIRCEA CÎRSTEA

NECESITATEA UTOPIILOR

Nu cred că Thomas Morus s-a gândit vreodată că termenul sintetic utilizat de el pentru a-și denumi insula a cărei organizare, în opinia sa, reprezenta statul perfect, va face o carieră atât de spectaculoasă și că va fi îmbogățit de atâtea sensuri și semnificații. Cuvântul, cu sonoritate grecească, este un *trouvaille* renașcentist, alăturându-se adverbului de negație (ou, ouk, ouh) cuvântului topos (loc, spațiu), transformat în manieră latină prin atașarea sufixului *-ia*, (modalitate prin care se atribuia nume unei țări sau unei regiuni prin derivare, pornindu-se de la numele popoarelor), devine astfel, datorită sintetismului împrumutat al limbii grecești, un termen nou, de sine stătător. Chiar dacă numele întreg al cărții este: *“Libellus vere aureus necminus salutaris quam festivus de optimo republicae statu deque nova insula Utopia, a authore Clarissimo Viro Thoma Moro, inclytae civitatis Londinensis civae et vicae comitae cura Petri Levaniensum Academiae nunc primum accuratissime aeditus”*, apărută în 1516, toată lumea o cunoaște ca *Utopia*, având în vremea respectivă o răspândire deosebită, exercitând o influență majoră asupra gânditorilor vremii. Mai mult, este cartea care va declanșa o serie întregă de publicații ce prezintă construcții statale ideale, unde ideile egalitariste și comunitariste apar cu preponderență, pe lângă altele, chiar bizare. Astfel, la Kassel, în 1614 și 1615, apar două broșuri ale lui Johann Valentin Andreae: *„Fama fraternitas sau o dezvoltare a fraternității preanobilului Ordin al Crucii cu Trandafiri”* și *„Confessio fraternitatis sau mărturisirea vrednicei de laudă a preacinstului Ordin al Rozicrucienilor către toți învățații Europei”*, care au declanșat furoarea rozicruciană, foarte mulți învățați ai timpului declarându-și deschis dorința de a fi primiți în rândurile acestui ordin al superinițiaților, luând în serios aceste cărți, chiar dacă autorul scria, în aceste broșuri, referitor la ideile sale, că sunt un *ludibrium* (derivat de la *ludus*.) Fenomenul va mai dura până la 1627 (o dată cu publicarea postumă a *„Noii Atlantide”* a lui Francis Bacon în 1627, fiind considerată

ultima lucrare care conține idei comune evidente cu cele două cărți ale lui Johann Valentin Andreae), în 1621 apare *Anatomia melancoliei*, de Robert Burton, în a cărei prefață este prezentă o altă construcție statală ideală. Un alt vârf în scrierile de tip utopic este cartea lui Tommaso di Campanella, *Cetatea Soarelui*. Aici, pe lângă ideile deja anunțate ale egalității și proprietății colective, povestea seamănă extraordinar de mult cu o istorioară a lui Diodor din Sicilia (sec. I î.Hr), în care descrie tribulațiile lui Iamboulos, arab elenizat, care, jefuit fiind de pirați, ajunge în sudul Oceanului Indian, la insulele heliopolitane, unde era o societate cvasi-perfectă. Se pare că această povestioară, probabil inventată și pusă în circulație de către filosofi stoici, ce au lansat în sec.II î.Hr. aceste idei egalitariste, a fost preluată de Diodor din Sicilia ca una exotică, la fel cum, probabil, descrie taurul carnivor din zona Etiopiei... Fără doar și poate, ideile din această „notă de călătorie” au stat la baza utopiilor renascentiste, și nicidecum *Republica* lui Platon, (modelul social al lui Platon era fundamentat pe existența castelului), fiind preluată atât simbolistica (imaginea soarelui, pe care o găsim și pe sigla electorală a comuniștilor în alegerile din 1946), cât și idei despre desființarea familiei, copiii fiind rodul libertinajului și promiscuității sexuale, la Campanella, lipsa tribunalelor și a magistraților la Tomas Morus și multe altele.

Influența acestor idei a fost atât de puternică încât o putem găsi chiar și în tratatele de alchimie, de exemplu¹: „*Nu muncesc la făurirea Vițelului de Aur, căruia mai înainte israeliții noștri se ploconeau până la pământ, de s-ar preface în pulbere precum șarpele de bronz. Sper că, în câțiva ani, aurul (nu cel dat de Dumnezeu, ci cel batjocorit de către om) va fi atât de răspândit, încât aceia care sunt atât de înnebuniți după el să arunce la o parte acest bastion al lui Antihrist, într-un mod disprețuitor. Atunci vom fixa ziua eliberării noastre de îndată ce străzile Noului Ierusalim vor fi pavate cu aur și porțile sale vor fi făcute din mărețe diamante. Ziua este aproape când, cu ajutorul Cărții mele, aurul va deveni precum murdăria, când noi, Înțelepții, vom găsi odihnă picioarelor noastre și vom aduce mulțumiri călduroase lui Dumnezeu. Inima mea își închipuie lucruri nerostite și bate pentru binele Israelului lui Dumnezeu. Aceste cuvinte le rostesc cu glas tare precum trâmbița unui vestitor. Cartea mea este un precursor al lui Ilie, desemnată spre a pregăti calea Regală a Maestrului și dorind, cu ajutorul lui Dumnezeu, ca toți să aibă puterea de a deveni Adepți în arta noastră – și atunci aurul și-ar pierde valoarea și îl vom prețui doar pentru valoarea sa științifică. Virtutea ar fi iubită doar pentru ea însăși. Îmi sunt familiari foarte mulți posesori ai acestei Arte care consideră tăcerea ca cea mai înaltă chestiune de onoare. Dar eu am fost dezlegat de Dumnezeu să deslușesc din mai multe puncte de vedere materia; cred cu fermitate că în felul acesta pot servi cel mai bine Israelul*

lui Dumnezeu și-mi folosesc talentul fără a cere dobândă, făcând acest secret, cunoașterea să fie în proprietatea comună a întregii lumi.”

Nu istoria ideilor utopice face obiectul acestui discurs, această scurtă incursiune în istoria utopiei încearcă să demonstreze că aceste construcții imaginare au fost o permanență în cultura europeană, cu mici hiatusuri, iar secolul XXI nu face excepție. Nu putem să nu ne întrebăm ce anume din ființa noastră ne cheamă la construcția acestor eșafodaje iluzorii ridicate pe concepte abstracte cum ar fi: eticul, morala, binele, frumosul etc.? De unde neîncrederea în ființa umană și renunțarea la a o mai descoperi, anunțând radical că omul trebuie să se schimbe în totalitate, căci toate utopiile pretind asta ca o constantă, pentru a putea funcționa (e și modul prin care noi definim o utopie), când e în firea omului de a crea în permanență inegalitatea și de a lupta ca această inegalitate să se manifeste într-un fel, dacă nu se poate în felul dorit, oricare altul e bun, dar să existe, asta este important, însuși cuvântul libertate este de cele mai multe ori legat de faptul de a fi diferit de ceilalți sau de a nu accepta asemănarea și egalitatea. Egalitatea este privită de cele mai multe ori ca o abandonare în indistinție, o diluare a propriei persoane în gloata amorfă, printre cei mulți ale căror nume, gânduri, vise nu pot fi auzite și chiar dacă le-ar auzi careva din aceeași gloată, le va asculta, ca la rândul său să-i fie ascultate și ale lui, neinteresând pe nimeni sau interesând atâta cât să aibă ce comenta. Fiecare dintre noi avem ascunsă undeva frica de aceasta masă despiritualizată ce ne cuprinde, conștient sau nu, cufundându-ne în uitarea de noi și în uitarea faptului că suntem importanți, unici și irepetabili. Este adevărat că lupta asta pentru instituirea inegalității creează progresul și oferă determinările interioare necesare pentru a trece grelele încercări ale vieții. Dar această luptă surdă de a ieși din țarcul egalității se face prin manifestarea permanentă a eului, gonflarea sau inflamarea acestuia aruncă pe oricine în neființă, prin înstrăinarea de ființa umană, acel loc cald și bun unde stăm toți la masă. Chiar dacă sistemul în care trăim este superconurențial și ceva din noi ne ispitește să fim altfel decât cel de aproape, acolo unde este dragostea, în ființă, nu putem participa decât ca egal al semenului nostru, prelungindu-ne percepția, sensibilitatea, înțelegerea lumii prin ceilalți asemeni nouă.² Toți utopicii vor ca acest eu să fie trasformat – prin crearea unui om nou (dar el nu se poate transforma decât în mică măsură, fiind componenta structurii noastre care ne dă adaptabilitatea și găsește soluții pentru existență racordându-ne la realitate, în el fiind cuprins și instinctul de conservare), sau dizolvat, caz în care omul este alienat, vezi exemplul Coreei de Nord. Ce nu înțeleg utopicii este faptul că această componentă a personalității noastre ne-a scos ca specie din epoca de piatră și ne-a adus la nivelul actual, fiind, din păcate, și

generatorul a numeroase crime, injustiții, silnicii, care, cu tristețe trebuie s-o spun, nu se vor termina.

Pentru cei care propagă egalitarismul, chiar dacă se bucură de confortul proprietății direct sau indirect, nu contează că proprietatea oferă sentimentul de siguranță ce permite acumulări calitative la nivelul personalității, ce dă șansa punerii în valoare a talentelor native sau declanșarea proiectelor sociale, având ca determinări necesități interioare de natură ideatică, așa cum sunt chiar utopiile. Utopiile nu apar în țările sărace și nu sunt concepute de către oameni cu adevărat pauperi. Aceștia din urmă le îmbrățișează nu ca pe un exercițiu ideatic, ci ca pe un pretext pentru uzurparea unei ordini în care ei sunt dezavantajați și instituirea unei noi ordini în care să fie privilegiați. De aceea utopiile au fost experimentate în țări sărace sau pauperizate, în care complexul uzurpării se manifestă în potențialitate, așteptând doar declanșatorul și contextul pentru a fi pus în act.

Ne întrebăm, nu într-un mod retoric, și fără să găsim deocamdată un răspuns care să ne satisfacă pe deplin, ce anume face ca noi, oamenii și în special europenii, să proiectăm asemenea societăți ideale, fără a le putea popula vreodată? Există în noi scheme trasate de care nu ne putem depărta și pe care nu le putem înțelege pe deplin, rămânând aceleași de la o generație la alta, tensiuni în ființa umană? Fiecare secol de umanitate colorând și umplând aceste structuri cum a crezut de cuviință, ele rămânând aceleași, noi la rândul nostru rămânând a le colora cu ce ne oferă realitatea secolului XX și XXI? Să aibă dreptate Mircea Eliade când spune că avem în noi imaginea paradisului pierdut, fie ea și trunchiată și încercăm să-l reconstruim după puterile și înțelegerea noastră limitată și inconsistentă, de fapt o proteză care să-l înlocuiască pe cel adevărat?

Una dintre utopiile ce rămân în continuare în preferințele occidentalilor este cea comunistă, fundamentată pe teoria lui Marx, pe cele două cărți de bază ale lui, *Capitalul* și *Teoria asupra plusvalorii*. Noua viziune comunistă are fundament în acea mișcare de stânga a anilor 50-60, care condamna virulent noile țări socialiste, conduse de partide comuniste, pentru agresivitatea lor în politica externă și lipsa drepturilor omului, numind sistemul respectiv, fie sclavagism de stat, fie, mai simplu, stalinism, conchizând că nu au nimic de a face cu idealurile comuniste. Printre ei îl putem numi pe Cornelius Castoriadis, de care vom mai vorbi, care, împreună cu Claude Lefort, înființează revista *Socialism ou barbarie*, ce apare din 1946 până în primăvara lui '67. O dată cu prăbușirea sistemului comunist și scoaterea la iveală a unor crime care au pus respectivul sistem pe aceeași treaptă cu nazismul, această aripă, pe care unii o numesc troțkistă fără să știe nici ei bine de ce, a căpătat un ascendent puternic față de comuniștii conformiști, cu atât mai mult cu cât banii „esticilor” nu mai

puteau întreține partidele comuniste occidentale și propaganda acestora, ele fiind nevoite să vireze brusc către alte doctrine de stânga, cu pierdere masivă de popularitate. Dar nici unul dintre interlocutorii mei care încercau să mă convingă de binefacerile adevăratului sistem comunist nu-și oferea o perspectivă critică profundă a sistemului redistribuirii plusvalorii, ci doar a societății ce rezulta ca urmare a aplicării acestui sistem.

Teoretic, sistemul proprietății colective asupra mijloacelor de producție și redistribuirii plusvalorii pare etic până la un punct. Dar teoriei îi lipsește un capitol, despre care Marx, în șiretenia lui, se face că uită și anume: Cumpărătorul. Cine cumpără ceea ce se produce? Viteza de circulație a banilor este un reper al bunăstării oricărei societăți. Dacă nu se cumpără, nu se produce, dacă nu se produce nu sunt locuri de muncă și astfel e sărăcie și sistemul este inefficient. Dar cel care cumpără devine proprietar, acumulează bunuri, ce în timp pot deveni capital (întotdeauna nivelul acumulărilor nu va fi egal), ce poate fi investit sau cu care se poate cumpăra o altă marfă: munca. Și astfel devine un nenorocit de burghez exploatare... și adio egalitarism. Dacă acel capital acumulat nu este investit (bursă nu există, societăți de investiții nici atât) este un capital mort, bani care nu mai produc plusvaloare, deci este o risipă pentru stat. Dacă răspunsul la aceste probleme este lipsa libertăților și constrângerile de tot felul, ajungem la ceea ce am simțit pe pielea noastră. Blocajul în dilema aceasta și lipsa soluțiilor practice au împins la criză, în urma căreia sistemul comunist s-a prăbușit. Nici comuniștii occidentali nu par să-și bată prea tare capul cu această problemă teoretică, considerând că noua societate comunistă nu va mai fi a muncitorilor și a țăranilor, ci a oamenilor educați și instruiți, cu o conștiință puternică, având resurse intelectuale pentru rezolvarea acestor probleme. Acest mod de gândire ne dezvăluie un fapt bine cunoscut și dezarmant de absurd: iluzia binelui trebuie perpetuată indiferent dacă sistemul are sau nu resurse interne pentru a funcționa. Și toată această efervescentă neocomunistă este pe fondul unei dezvoltări și diversificări fără precedent a producției de bunuri și de servicii, ce a creat o nouă categorie socială: a consumatorilor. O nouă „clasă socială”, care până deceniul trecut era pasivă și amorfă, își cristalizează o conștiință și a devenit activă organizându-se, în special în Europa, reacționează social la piață și produse. Au fost introduse noțiuni de etică și morală în producție și comerț, conturându-se curente puternice împotriva industriilor poluante sau inechitabile: vezi boicotul exersat de o parte dintre francezi față de produsele Nestlé, din cauza in justiției cu care sunt tratați producătorii africani de cafea și cacao, resentimentul multor europeni față de firma Adidas, deoarece comercializează pantofi de sport fabricați din piele de cangur, evitarea supermarket-urilor care au falimentat micii producători și comercianți etc. și mișcarea este doar la început. Dar această pătură socială care începe să aibă „conștiință de clasă”, ne-

maiputând fi păcălită cu campanii publicitare, oricât de bine sunt regizate, întreține de aproape două decenii un curent social global: „consumismul”, ce se manifestă în toate domeniile de activitate, inclusiv în artă și cultură. Acest curent este unul dintre factorii ce au declanșat fenomenul cunoscut sub numele „postmodernism”. Am făcut acest mic excurs, doar pentru a pune o întrebare, mai e posibilă acum, chiar și teoretic, o societate în care consumul să fie limitat, doar de dragul egalitarismului ? Ne îndoim ... Poate doar în cazul unui circar ca Hugo Chavez, ce folosește ideile comuniste doar pentru a impune o dictatură personală.

O altă utopie care merită analizată este autonomismul lui Cornelius Castoriadis. Puțin cunoscut la noi, în multe țări occidentale ideile sale înfierbântă spiritele, creând organizații care propagă conceptele sale sociale, ca alternativă la democrația reprezentativă actuală. Născut în anul 1922, într-o familie de greci din Constantinopol (grecii încă îi mai spun așa), intră de la 15 ani, în timpul dictaturii Metaxas, în rândurile tinerilor comuniști luptând în ilegalitate pentru idei pe care le va abandona peste un an, considerându-le șovine și birocratice, raliindu-se mișcării troțkiste. La Atena studiază dreptul, economia și filosofia. În decembrie 1945, pleacă la Paris pentru un doctorat în filosofie. Considerând ca insuficientă critica stalinistă și a sistemelor totalitare, înființează, după cum am mai spus, *Socialisme ou barbarie*, împreună cu Claude Lefort. Va lucra ca economist la Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare, până în 1970. În această perioadă scrie o serie de articole politice în special împotriva sistemului comunist, culminând cu eseul: *Le mouvement révolutionnaire sous le capitalisme moderne*, în care respinge teoriile economice și istorice marxiste. În 1975 va publica prima carte în care își face cunoscute ideile ce-l vor face cunoscut ca „filosof al autonomiei”. Astfel, apare *L'institution imaginaire de la société*, urmată în 1978 de *Les carrefours du labyrinthe*. Va mai studia psihanaliza cu Lacan, de a cărui concepte se va desprinde ulterior. O să prezentăm pe scurt ideile sale filosofice, referindu-ne mai pe larg la modelul său social. Cornelius Castoriadis crede că reprezentările individuale asupra lumii depind în foarte mare măsură de imaginarul social. Acesta reprezintă, pe de o parte, «o sursă, o capacitate a colectivităților omenești de a face să izvorască, nemotivat – deși condiționat – forme, figuri, scheme noi care, mai mult decât organizatoare, sunt creatoare de lumi. [...] Toate acestea nu sunt nici necesare, nici contingente. Acesta e modul de a fi pe care și-l creează ființele umane în societate, și de fiecare dată ex nihilo în ce privește ceea ce contează cu adevărat, adică forma sau eidos-ul. Dar, desigur, niciodată *in nihilo*, nici *cum nihilo*, căci se utilizează tot timpul ceva ce se afla deja la îndemână». Una dintre temele centrale ale teoriei lui Castoriadis referitor la caracteristicile intrinseci de organizare a societății, enunță că instituția societății și semnificațiile imaginare sociale se desfășoară tot timpul în

două dimensiuni indisociabile, dimensiunea asamblist-identitară sau ensidică și dimensiunea strict imaginară. În dimensiunea asamblist-identitară societatea operează cu/și prin elemente, clase, proprietăți și relații puse distinct și definite. În această parte totul este supus determinării. În dimensiunea strict imaginară existența este semnificație. Semnificațiile pot fi repetate dar nu sunt determinate. Toate semnificațiile trimit înapoi la un număr indefinit de alte semnificații care nu sunt legate prin condiții necesare sau suficiente. Relația aceasta de trimitere înapoi operează esențialmente mijlocind printr-un „qui pro quo care este relația între semnul și ce-i al semnului este semn”, fiind în fundamentul limbajului. Astfel, pentru filosof instituțiile se definesc: „ca o rețea simbolică, socialmente sancționată unde se combină în proporții și relații variabile o componentă funcțională și una imaginară. La imaginarul social adaugă și conceptul de imaginație radicală³ pe care îl diferențiază de imaginație secundă⁴ opunându-l determinismului legilor și istoriei lui Marx: istoria este tot timpul o creație nedeterminată creată din jocul conflictual al actorilor-cetățeni.

Utopia nu mai este o eroare, ci din contră o condiție pentru a elabora un sistem social uman, mai just, mai puțin constrângător și totdeauna provizoriu.

Castoriadis distinge două modele de auto-constituiri sociale: heteronomia care se sprijină pe negarea și ocultarea propriei autoconstrucții prin care oamenii acuză o sursă extrasocială originii și bazelor instituției. Ea este supusă de oameni creației lor imaginare, resorbită imediat de colectivitate în instituții. Autonomia care presupune o auto-constituire explicită, lucidă, reflexivă și hotărâtă, implicând o punere a problemei neîngrădit de instituția societății demonstrată de societate, fondată pe cunoașterea că instituția este opera și produsul oamenilor. Această autonomie nu este un dat, ci un proiect.

Concret, Castoriadis, inspirat de democrația greacă, propune un proiect de autonomie, în care oamenii iau parte activ la rezolvarea problemelor comunității reinventând agora, înființându-și propriile instituții necesare societății, alegându-și magistrații și conducătorii, eludând birocrăția și reducând la minim corpul funcționăresc. Anulând clasa politică, dizolvându-și baza materială, cu suveranitatea și independența împărțită comunităților autonome, statul va rămâne, probabil ca și în cazul modelului liberal minimal, doar un protector pentru marile companii.

Spune întruna din cărțile sale: „*O societate autonomă implică indivizi autonomi. Indivizii devin ceea ce sunt absorbind și interiorizând instituțiile; într-un sens sunt încarnările principale ale acestor instituții. [...]. Putem formula obiectul principal al unei politici de autonomie, democratică: a ajuta colectivitatea de a crea instituții a căror interiorizare de către indivizi nu limitează, ci lărgeste capacitatea lor de a deveni autonomi.*”⁵

Este o utopie mult mai umană, deoarece propovăduiește educarea omului, nicidecum transformarea radicală a acestuia, motiv pentru care și seduce mai ușor. Ceea ce a făcut ca proiectul său utopic să fie cunoscut a fost și vehemența cu care a criticat democrația reprezentativă, politicianismul în general, faptul că discursurile stângii se deosebesc prea puțin de cele ale drepte, că dorința politicianilor este de a ajunge la putere și a rămâne cât mai mult, insignifianța politicii și a timpului actual denumit de el al „ne-gândirii”. Declara cu câteva săptămâni înainte de a muri (decembrie 1997): „*Sunt un revoluționar favorabil schimbărilor radicale. Nu cred că se poate face o piață de o manieră liberă, egalitară și justă în sistemul francez așa cum este.*” Spunea francezilor că nu vor fi niciodată liberi stând în fața televizoarelor și butonând telecomanda ca niște imbecili. Citându-l pe Tucidide încerca să-i mobilizeze, spunându-le: „trebuie să alegeți: ori vă odihniți, ori sunteți liberi.”

În încheiere nu putem spune decât că multe dintre utopii sună bine, spun lucruri interesante și unele chiar tentează. Dar dacă vor fi impuse de o minoritate majorității într-o conjunctură în care nu există alternative, se vor transforma în niște catastrofe sociale așa cum s-a început cu revoluția franceză și s-a ajuns la ororile ce au purtat numele de comunism sau nazism. Înclinăm să credem că societatea, fiind o sumă de organisme vii, se comportă ca un organism viu, putând să i se aplice legile evoluției. Una dintre ele exprimată de J.B. Lamarck spune că: *funcția creează organul și orice organ evoluează spre diminuarea activității sale*. Așa cum s-a trecut de la sclavagism la feudalism și iar înapoi la sclavagism, paradoxal, chiar în secolul Luminilor, probabil suntem condamnați a ne întoarce iar la democrația de tip atenian, care pentru mine se constituie într-o distopie, și pentru faptul că a fost posibilă condamnarea la moarte a unui om ca Socrate. Acel eu al nostru care se adaptează realităților și prin care ținem contact cu realitatea va găsi acea formă de societate în care inegalitatea să se manifeste, indiferent cum, iar specia să evolueze în direcții inimaginabile. Este un dat din care nu putem ieși, oricâte utopii am crea. Inegalitatea este motorul speciei noastre, din păcate.

MIRCEA CÎRSTEA

NOTE

¹ Eirinæus Philalethes, *An open entrance to the shut-palace of the king*, 1645, Londra (*traducerea M.C.*)

² Ideile au fost expuse sub o altă formă și în romanul „Instituția”.

³ Facultatea originală de a postula sau de a-și da, sub formă de reprezentare, un obiect și o relație care nu există (care nu sunt date la nivelul percepției sau nu au fost date astfel niciodată).

⁴ Se apropie de ce numim în mod curent imaginație.

⁵ (Cornélius Castoriadis, *Le monde morcelé, Les carrefours du labyrinthe III*, Paris, Seuil, 1990, p.150-151).

literaturi străine

NICOLAE MAREȘ

GÂNDURI DESPRE POEZIA POLONEZĂ CONTEMPORANĂ

În viața culturală și spirituală a Poloniei, literatura – în ansamblu ei – dar mai ales lirica, a ocupat un loc distinct, încă din Renaștere, începând cu părintele acesteia, poetul Mikolaj Rej, continuând cu vocea de mare sensibilitate și forță poetică a bardului din Czarnolas, Jan Kochanowski, până la Iwazkiewicz sau Rólewicz și terminând cu Wojtyła, Miłosz și Szymborska, cei doi din urmă, laureați ai Premiului Nobel. Așadar, generații întregi de creatori s-au identificat de secole ca modelatori de conștiințe pentru poporul lehiților. M-am întrebat întotdeauna de unde această forță, de unde încrederea nestrămutată a polonezilor în poezie, întotdeauna încoronată în mentalul colectiv cu o regină. Răspunsul nu îl poți găsi ușor. Un lucru e clar. Poeții de marcă, cei care tratează poezia la modul grav, frivolitatea neîncăpând în aceste tipare, s-au identificat întotdeauna în această țară cu glasul poporului, exprimându-i mesajele profunde ale aspirațiilor și năzuințelor sale. Vorbind de aspirații și năzuințe – romanticii polonezi: Adam Mickiewicz, Juliusz Slowacki, Cyprian Kamil Norwid, Krasinski, obligați să îndure exilul departe de țară, din dragoste față de melegurile străbune și de tradiția milenară a poporului lor au făcut din versul scris un imn pe care l-au închinat libertății și neatârării patriei. Imnul sau ruga acestor mari poeți a dăinuit în sufletele tuturor generațiilor de polonezi până azi. Matricea stilistică a liricii poloneze s-a plămădit, așadar, din aluatul perenității trainice: *pro patria*; de aici a făcut apoi poezia poloneză pasul în universal. Interpretând lirica lui Mickiewicz, un mare poet și exeget contemporan, Julian Przybos, ajungea în urmă cu câteva decenii la o concluzie plină de adevăr și bun simț, respectiv aceea că scriitorii polonezi se trag cu toții din acest Walenrod, sorbind din creația lui frumusețe și curaj, așa cum de la Kochanowski a extras sensibilitatea umană. Spunea reprezentantul avangardei cracoviene că, fiecare generație de polonezi, „găsește în opera lui Mickiewicz inspirația necesară, încrederea în popor și în omenire, fiecare om descoperind în comorile sale pildele morale și artistice pe care le caută.” Cred că așa ar putea fi citită, mai ales din afară lirica poloneză în ansamblul ei.

Mi-a fost dat să cunosc nemijlocit, în Polonia, trei generații de poeți. Cu unii dintre ei m-am împrietenit. De ce? Pentru că admiram la ei curajul, forța

expresiei din verbul lor, dragostea lor față de Polonia, și nu în ultimul rând, bogata lor cultură, reflectată în scrierile lor. Am fost și încă mai sunt sub imperiul talentului, sensibilității și dragostei acestora față de cultura națională și universală, aceste virtuți prevalând în fiecare vers al lor și mai ales în fapta multora dintre ei. *Grai polon, Vistulo scumpă, // Dragostea e cel mai scump cuvânt... //Grai înalt și râu adânc, //Grai și râu – singurele pe pământ.* (Wladyslaw Broniewski). Sau din același poet: *Polonia – înseamnă a făuri, //Polonia – înseamnă a trăi.*

Cel care a dat Poloniei un nou suflu și renume în lume, la sfârșitul mileniului, cardinalul Cracoviei, din 1978 Episcopul Romei, cunoscut și îndrăgit de mai toți locuitorii planetei, Papa Wojtyla, cel care nu știe dacă cerneala se va usca pe această florilegiu și va intra în lumea altarelor, căci va deveni Sfânt, după cum Sfânt a fost din timpul vieții, trebuie spus că El a fost, în primul rând, Poetul Wojtyla, și în această ipostază îl întâlniți în tot ceea ce a scris. Și iarăși – de ce? Pentru că a fost un Poet talentat, mare și curajos. Și nu în ultimul rând: un mare patriot. Puțini exegeți polonezi sau străini cunosc că atunci când confrăți ai lor de pe Vistula, de la Praga, București, Budapesta, Sofia și – în primul rând de la Moscova – dezbăteau înfierbântați asupra esteticii realismului socialist de urmat în literatură, cât și asupra internaționalismului în lume, în plan mai larg, Karol Wojtyla scria într-un registru norvidian:

*Patria – când gândesc – pe mine
mă exprim și mă înrădăcinez,
inima-mi spune aceasta,
de parcă o graniță tainică
de la mine spre alții pleacă (...)
...când gândesc: Patria – ca pe
o comoară în mine să o ferec vreau.
Neîncetat mă-ntreb cum s-o sporesc și cum să
lărgesc spațiul pe care îl cuprinde.*

Patriotismul – o mai spun încă o dată – și mai nou, aspirația și tendința de a turna verbul în tipare noi, asemenea încercări nu lipsesc din această lirică.

În acest exercițiu ce se trage din lirica romantică și din romantismul și neoromantismul polonez își are obârșia poezia modernă. Bineînțeles glasul lor se exprimă în cele mai diverse registre, fără ca acești creatori să fie străini de ceea ce se petrece în lume, având mulți dintre ei chiar partea lor novatoare. Așadar, nu întâmplătoare, recunoașterea internațională a acestei lirici, încununată fiind în efortul ei creator prin decernarea Premiului Nobel pentru literatură, de două ori, la o distanță de mai puțin de două decenii. Simultan cu cele două vârfuri s-a dezvoltat o pleiadă întreagă de poeți, unii dintre ei cu nimic mai prejos decât cei care au primit lauriile acestei recunoașteri internaționale aproape unanime. Fără teama de a greși, putem împărtăși ideea

poetului Tadeusz Borowski, aceea că „poezia este o căutare neconținută”. Acest lucru l-am constatat, l-am exprimat sau l-am exemplificat deseori în scrierile mele. Puritatea acestei lirici pleacă și de la faptul că cei care au creat-o, acești atleți care au alergat pe *piste neumblate, au fost trecuți prin flacără*. (Leopold Staff, Jerzy Zagórski). Cel mai răscolitor și longeviv, ca poet, din generațiile ultime, rămâne pentru mine, Tadeusz Różewicz. El este primul poet, care lansează imediat după marea conflagrație mondială o *nouă poetică* și cheamă la o exprimare cât mai directă, aproape aforistică a gândurilor despre realitățile prin care trecuse poporul polonez în timpul războiului, pentru a oglindi trăirile și chinurile îndurate. Różewicz a venit în urmă cu șaizeci de ani cu o poetică care va avea cele mai puternice reverberații în conștiința câtorva generații. Am demonstrat acest lucru de nenumărate ori din anii '70 până azi. Neliniștea exprimată de autorul *Neliniștii* în volumul cu același nume, publicat în 1947, urmat de *Mănușa roșie* (1948) *Câmpia, Poemul deschis, Convorbirea cu prințul* sau *Nimic în pardesiul lui Prospero* (1963) se va regăsi, ulterior, exprimată, pe alte paliere, dar în același registru poetic, aceasta făcându-l de la început inconfundabil. Am în vedere: *Basorelief* (1991), *Mereu fragment. Recycling* (1998), *Cuțitașul profesorului* (2001), *Zona gri* (2002), și *Ieșire* (2004). Pentru prima dată s-a auzit, în anii '50, că Leopold Staff, un clasic în viața al poeziei contemporane poloneze (din prima jumătate a secolului al XX-lea), ar fi fost puternic impresionat de scrierile tânărului poet, ultimele sale versuri din florilegiul *Natura moartă* – remarcându-se prin factură lor de tip rólewiczian. Aceste elemente am ținut să le surprind în traduceri mele din această lirică. Nu greșesc, cred, dacă afirm că Tadeusz Różewicz a devenit în anii '60, și a rămas până azi, seismograful trăirilor polonezului de pe toate treptele societății, pentru că la el : *poezia se prelingel/ prin crăpăturile nenorocirilor*. Și numai de nenorociri n-a dus lipsă conțetătenii săi dar și de pe alte întinderi. Autorul *Neliniștii* este cel care a descoperit în primul rând *înstrăinarea* omului contemporan. Astfel că, de la *uitați de tinerețea noastră* până la: *Timpul nu vindecă niciodată//rănilile care se cicatrizează//cuvântul nu intră, în locul cuvântului//Buzele lumii sunt perfect închise// De aur e tăcerea lumii vândute/* etc. – sunt doar câteva din sutele de faze sau *trepte* ale manifestării și exprimării lui. Și mulți din confrății săi îl vor urma. Ca într-un caleidoscop, remarcăm cum majoritatea poezilor polonezi surprind realitățile și paradoxurile lumii contemporane: Szyborska, Lec, Lipska, Herbert. Ultimul din ei este și mai îndurerat, atunci când constată că: *Poetul luptă cu propria-i umbră// Poetul țipă ca pasărea în pustiu*. Nu lipsește nici descătușarea din mesajul lor: *Drama nopții și a sângelui s-a terminat*. (Mieczysława Bóczkowna). Cât de încovoiați de durere au fost poezii polonezi a suprins cracovianul Tadeusz Sliwiak privind la silueta confratelui său – Tadeusz Holuj, cel trecut prin gheena Auschwitzului: *Ești tot din durere făcut// Durerea te face Om să fii*.

Dintr-o profundă meditație asupra vieții s-a plămădit și lirica lui Jarosław Iwaszkiewicz, Mieczysław Jastrun, Kazimierei Illakowiczówna, Annei Ka-

mienska, a lui Czeslaw Milosz sau a Wislawei Szymborska. La cea din urmă, nimic din ce e omenesc nu pare a-i fi indiferent: bătaia abia auzită a inimii fătului în pântecul mamei, privirea umilă a animalelor, fiorul irepetabil al primei iubiri, distrugerile provocate de marile cataclisme naturale, nebunia actelor de terorism, virtuțile și luciditatea funcționează la ea neconținut: Szymborska disecă, analizează, clasează, dar nu trage niciodată concluzii definitive. Îndoiala și nemulțumirea, catalizatori ai progresului, se aliază cu speranța că acest progres va fi pus în serviciul omului, măsură obligatorie nu numai a celor înfăptuite, dar, mai ales, a ceea ce urmează să înfăptuiască. Constatând înstrăinarea tot mai accentuată a individului, prins în capcanele – vizibile sau nu – unei civilizații dezlănțuite („plăcute sunt întâlnirile rare” – se spune într-o poezie) poeta crede în perfectibilitatea omului, mărturisește credința în izbânda a ceea ce ține de esența lui adevărată, deasupra conjuncturii și trecătorului. Viața – pare a spune poeta – e făcută dintr-un lanț nesfârșit de lucruri și fapte mărunte, fără importanță, poate de aceea – de cele mai multe ori – trecute cu vederea. Numai absența le pune în valoare, tot așa cum starea de boală pune în lumina reală plictisul unei zile mohorâte de toamnă suportat de un organism sănătos, într-un spațiu rece și neprimitor, umbrela așezată într-un colț sau rochia aruncată pe spătarul scaunului.

Câtă gravitate, câtă femininitate și introspecție în poemul Annei Kamienska despre **femeile bătrâne** care sunt tinere:

vindecate fiind de doliul
purtat după cei care au murit
și după cei vii

Abia acum ar putea iubi
fără să ceară nimic în schimb

Abia acum prin lumea transparentă
văd că durerea și bucuria e una și-aceeași

Abia acum ar putea fi arătoase
ca un glob – ca frumusețea stelelor stinse

Femeile bătrâne se uită în oglindă
și prin pielea ridată
strigă
că nu mai sunt ele

Mor femeile bătrâne
Dragostea adevărată
la sfârșitul drumului se află.

Nu numai poeții care scriau în țară exprimau dureros alienarea tipică pentru societățile totalitare, mai ales tinerii din generațiile anilor '70 sau '80, asupra cărora vom reveni. La modul concret, spiritual găsim exprimată înstrăinarea și mai dureros la cei care au ales exilul – emigrând. Vai, cât sunt de marcați aceștia numai la vederea cufărului de lemn în care au împachetat agoniseala sumară la plecare și care după ani își asociază valiza demodată cu întoarcerea acasă, geamantanul de odinioară transformându-se în avuția lor cea mai de preț. Cufărul ca început firesc al necazurilor și sfârșit al nebuliei, iată o temă sfâșietoare. Prin aceste obiect vede Kazimierz Wierznski Țara, și simte:

Urletul câinilor după meleagurile carpatice,
Spasmul pe care mi-e rușine să-l recunosc –
Și mutatul dintr-un loc într-altul.
Din America în Europa,
Din Europa în America.
Cufărul pe umeri îl port,
Gata de drum,
Țara.

Și ce frumos că nu s-a înstrăinat de trăirile confratelui său, Jan Koprowski, prietenul meu varșovian, care funcționa ca mână dreaptă a lui Jaroslaw Iwazskiewicz în conducerea Uniunii Scriitorilor, și care a avut puterea să îi răspundă și să își publice confesiunea la fel de mișcătoare:

Unul s-a întors în timpul vieții,
Alții s-au întors acasă după moarte:
de la München, Londra
și Toronto
s-au întors la Cracovia
ori în cimitirul din Varșovia
la Powazki.
Moartea i-a adus în țara
pe care au părăsit-o, cu gândul
că niciodată n-o să mai revină.
și s-au întors ca să n-o mai părăsească
niciodată.
Unul scria versuri despre copilărie
și cu toate că era acolo
tot timpul se afla aici.
A fugit de meleagurile patriei
dar nu se putea elibera de țară.
Căra amintirile în valize,
în inimă și-n minte.
A schimbat orașe și case,

mobile și prieteni,
 dar nici o schimbare
 n-a putut înlocui
 ceea ce de schimbat nu se poate
 ceea ce este și va fi:
 plopii de pe Vistula,
 lacurile mazuriene
 și pe craiul Zygmunt
 de pe columna din Varșovia.
 Bine că te-ai întors.
 Împreună ne vom simți mai lejeri
 și mai veseli.
 Ne vom întâlni în codrul Czarnolas
 sub teiul preferat
 al lui Jan Kochanowski.

Numai un suflet de poet ca al lui Jan Koprowski putea reacționa la această înstrăinare. Poate și de aceea Czesław Miłosz, considerat decenii de-a rândul trădător, și-a găsit în anii '80, alături de alți mulți poeți împrăștiați prin lume, și pe care i-am adunat în copertile acestei cărți laolaltă, în postura lor de veritabili creatori ai literaturii polone. Va constata, peste ani, atunci când libertatea de circulație n-a mai fost o problemă, însuși Stanisław Barańczak, cu toate că acesta doar la modul retoric, că nicăieri în lume nu te vei simți ca la tine acasă.

Un loc important în lirica contemporană poloneză îl ocupă poezii **Generației '68**, care cereau cu ani buni înainte de a se petrece evenimentele de la Gdansk, Szczecin sau din Silezia « să se spună adevărul » sau să se apeleze la « exprimarea directă ». Corespundeau aceste cerințe și chemărilor lansate de la Sfântul Scaun de Poetul Papă, Ioan Paul al II-lea, cu acel răscolitor „Nu vă fie teamă!” și care propăvăduia în omiliile sale că adevărul și numai adevărul îi face pe oameni liberi. Așa au făcut-o reprezentanții **Noului Val** cât și poezii din jurul **Solidarității**: Tomasz Jastrun, Antoni Pawlak, Jan Polkowski, Maciej Niemiec, Stanisław Barańczak etc. La ultimul din cei enumerați impresionantă este capacitatea cu care profesorul de literaturi comparate de la Harvard surprindea absurditatea birocratică a acelor vremi:

COMPLETAȚI CU LITERE MARI

Născut? (da, nu; tăiați ce nu trebuie);
 de ce “da”? (motivați); unde,
 când, de ce, pentru cine trăiți? cu cine
 se atinge suprafața creierului, cu ce
 concordă frecvența băților pulsului?
 pielea rudelor din străinătate? (da, nu); de ce

“nu” (motivați); dacă se adaptează la curent sângele epocii? (da, nu); dacă vă adresați singuri scrisori? (da, nu); dacă vă folosiți de telefon pentru mărturisiri? (da, nu); dacă aveți și în ce nu aveți încredere? din ce vă trageți mijloacele de trai în caz de nesupunere? aveți în posesie bunuri de teamă trainică? cunoștințe de corpuri și limbi străine? ordine, medalii, oprobii? starea civilă a curajului? dacă intenționați să aveți copii? (da, nu); de ce “nu”?

Ceva ionescian, am spune: – nimic mai absurd. În fața acelor realități Teatrul Studențesc din Varșovia demonstra seară de seară încă din anii '60, când îl frecventam, că părintele teatrului absurdului pălește în fața realităților cărora cetățeanul socialist trebuie să le facă față. Pentru Adam Zagajewski, reprezentant al *Noului Val*, realitatea se înfățișa ca “un pulovăr rupt în coate”. Și când mă gândesc că la București aveam “poeți” care edificau o “eră nouă”; la Varșovia aceștia spuneau că “se trăiește din înfrângeri”, iar “morții n-au prea multe de spus”. La întrebarea ce-ar fi de făcut, Leszek Szaruga întreveđe o singură ieșire: trebuie demascate “măștile, prefăcătoriile, minciunile”. Suferea reprezentantul **Generației '68**, autorul florilegiilor “**Școlii poloneze**” sau “**Despre totalitarism**”, și el fiu de poet, că “nimeni nu se mișcă din loc// toți așteaptă// la ce va fi. (1981). Iar poeții bătrâni “așteaptă moartea pe care o cunosc din copilărie”. Ce peisaj trist și totuși adevărat.

Fiul altui poet, clasic în viață, Mieczyslaw Jastrun, născut dintr-o mamă poetesă, făcând așadar parte dintr-o dinastie de poeți (toată prezentă), Tomasz Jastrun remarca cum minciuna a trecut sub a trădării ipocrizie, cât timp crucea a înțeles rațiunea de stat, cât timp se încearcă a se dovedi că steaua de la Bethleem a fost roșie și ea, iar Maica Domnului din Zyrardów ar fi intrat în partid. Vedeă poetul Tomasz Jastrun cum, în colivia din aur sau de argint ajunsese să trăiască Vulturul, cel care odinioară și-a dus veacul prin munți, și-a fost veacuri de-a rândul simbol al țării. În colivia în care a fost închis în vremurile din urmă, el s-a transformat în papagal. Sub fardul lui roșu și sub genele obosite observă “peisajul cioplit din zborul lui de o mie de ani”. Le rămâneau acelor care mai dănuiau în *necredința lor îndărătnică să fie aruncați bestiiilor pentru a-i mistui (1983)*. Cu timpul angoasa devine și mai puternică, lumea fiind cuprinsă de teama că a devenit martora unei epidemii din care se nasc monstrozități și despre care ziarelor le este interzis să scrie. *Epidemia aceasta ar fi cuprins lumea – exclamă poetul.*

Și iată un alt diapazon al patriotismului: *Acum stăm aici// Pentru Polonia// Care s-a dus (1982)*.

Neîncrederea în orânduirea care a dat călăi bolșevici de talia lui Djerjinski este elocventă și la alți poeți, care remarcă cum criminalul tot criminal rămâne. Colaboratorul apropiat al lui Lenin, hotărându-se să plece la țară, împreună cu fiul, acolo se scufundă în liniște, dorind să fie departe de « *foamea actelor comisarilor și dușmanilor transpirați de frică* ». Până la urmă reflexele nu îl trădează, iar când pune mâna pe capul băiatului său, întins pe pământ constată primul kageb-ist : – *uită-te Jaskiek // ce frumos e-aici // ce liniște // câți copaci // pentru spânzurători avem.* (1981)

Revenind la frica omniprezentă din deceniile totalitariste, Antoni Pawlak, constata cum diferența fricii ajunsesse să îi despartă pe oameni.

*frica mea este o frică mică
este reală ca ecoul pașilor în noapte
ca sunetul soneriei
are forma unui baston sau a răngii
frica mea mă condamnă să mă învârtesc
în jurul lucrurilor mici și primitive
frica ta e metafizică
ca o taină mare
în care-i amplasat Dumnezeu sfârșitului lumii
și moartea ta*

*s-ar putea să sune prost, dar uneori într-adevăr
aș vrea să mă pot teme ca tine*

Și totuși nimeni n-avea să surprindă, în 1979, în patru versuri cum din aplauzele furtunoase ale acelor timpuri (avusese loc un congres al partidului ce guverna țara), care se transformau în ovații, iar delegațiile participante la evenimentele ce se organizau se ridicau în picioare. Pentru conștiința unui poet adevărat aceasta însemna : **Finis Poloniae.**

*
* *

Cel care dorește să surprindă lirica poloneză, Poezia cea mare poloneză nu poate să nu remarce că aceasta a fost întotdeauna ancorată în realități. Acest fapt i-a dat credibilitate, acasă și în lume. Iar de aici până la a fi iubită și înțeleasă n-a fost decât un pas.

cronica literară

ȘTEFAN BORBÉLY

ECLUZA

Distins deja cu premiul pentru proză al filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor, romanul *Ecluza* al lui Radu Mareș (Ed. Aula, Brașov, 2006) este, ideatic și stilistic vorbind, un „șaptezecism” *reloaded* în condițiile libertății de exprimare îngăduite de Revoluția din decembrie 1989. Mulți prozatori români excelau, odinioară, în acest stil de proză dilematică, îngândurată, intelectualizantă, în care aversiunea față de Sistemul politic mitizat și atroce se stingea de fapt în dramoleta inocentă a cuvântului de năduf rostit la un sprîț sau o halbă de bere. Structural, peisajul era mereu același, configurat de prezența unei microelite vag protestată, coagulate în jurul unui protagonist voit marginal cu apucături simpatic nonconformiste. În *Ecluza*, rețeta se reproduce firesc: pictorul Victor Dabija, lector la Institutul de Arte Plastice din Cluj (orașul, prin multe detalii, se recunoaște ușor) strânge în jurul său o mică echipă de „pescari”, formată din doctorul Doru Pușcașiu, arhitectul Iulian Oncică și romancierul Simion Oprețescu, „*modest director la un club muncitoresc*”, care se întâlnește regulat la restaurantul „Flora” pentru a-și trăi supraviețuirea adaptativă la ceaușismul grotesc și represiv al anilor '80. Pe circumferința exterioară a grupului evoluează personaje conexe, ca sculptorul Iulian Bozdog, șeful ierarhic al lui Dabija și rector al Institutului de Arte, profesorul universitar Romulus Caius Medar, biolog cunoscut și posesor al unui superb câine dintr-o rasă foarte rară, despre care se chiar zvonește la un moment dat că ar fi ruda directă al celor doi labradori care-l păzesc pe Ceaușescu, sau fotografii Suci, de la ziarul local și Sașa Stoicovici, plecat la București pentru o carieră mediatică mai profitabilă. În acest mediu microsocial închis, cunoscut și relativ invidiat în oraș pentru impenetrabilitatea sa extrasistemică, se consumă, pe de o parte, divorțul lui Dabija de Liz, farmacistă superbă și fiică nerevendicativă a unui înalt activist politic și, pe de alta, rutina zilnică a revoltei surde anticeaușiste, marcate de intenția de expatriere a germanului Rudi Raab, dat afară din toate serviciile, sau de fuga

intempestivă peste graniță, neîncununată de succes, a doctorului Pușcașiu. Prezența unei aripi de *raisonneuri* din familia lui Dabija, articulată în jurul unui foarte înțelept „unchi Ticu”, întregește rețeta „bătrânului înțelept”, de asemenea prezentă în romanul românesc al anilor '70, plin de instanțe sapiențiale marginale, ca vestigii ale unei stilistici umane prețioase și stilate, moștenite din bunele vremuri ale interbelicului nobil și rafinat.

Intellectualist prin excelență, din descendența structurală și ideatică a lui Al. Ivasiuc, pe Radu Mareș îl interesează cu precădere analiza de sistem. *„Deși se contruiește enorm, peste tot – perorează unul dintre personaje –, România seamănă tot mai mult cu un obiect cu un grad foarte avansat de uzură. România e roasă la îmbinări și la rosturi, tocită, murdară, cu o peliculă groasă de jeg dispusă omogen peste tot.”* Paradoxul face ca marasmul să fie întreținut de o economie de subzistență foarte vivace, chiar prodigioasă, care nu demonstrează altceva decât că energia reprimată a „supușilor” s-a canalizat în direcția unei versatilități descărcătoare menite să exprime o extraordinară vitalitate adaptativă: *„...nu e nimic în magazine, nici măcar hârtie igienică, însă – paradoxal – toată lumea are acasă frigiderul plin, cămara tixită, cine are pivniță și aceasta e plină cu provizii ca pentru un asediu.”* În aceste condiții, inconvenientul major îl reprezintă ochiul ubicuu, de „Big Brother” vigilent, al Securității, de care multor dintre protagoniștii reuniți în cercul lui Dabija li „se rupe”: *„...nimic din ce face sau spune o persoană, nimic din ce gândește, adaug eu, ca să fie tabloul complet, nimic nu rămâne neînregistrat. Suntem toți [...] sub lupă. E un ochi care se uită prin lupă la noi, ca la niște furnici.”*

Al doilea „sistem” social, politic și mental prezent în romanul lui Radu Mareș este Clujul, multicultural prin nostalgie sau prin moștenire burgheză, dar unicultural prin inginerie politică bine chibzuită, practică în primul rând după Unirea din 1918, pentru a fi desăvârșită ulterior prin ceaușismul naționalist discriminator al anilor '80. Determinarea etnică sau regională reprezintă o obsesie pentru Radu Mareș: în ultimă instanță, nu *persoane* ca atare se confruntă în romanul său, ci regiuni socio-culturale sau etnii implacabile, concepute, fiecare, ca un monolit causal ireductibil. Chelnerul restaurantului în care se întâlnesc pescarii, Miska, este un ungur rasat, crescut la școala discreției aristocratice interbelice; Victor Dabija este, la rândul său, moldovean, neasimilat vreodată pe deplin de către ardelenii orgolioși și autosuficienți, mefienți față de „venetici”. În Clujul exponențial pentru mentalitatea ardelenescă semicivilităzată care caracterizează zona și psihozele sale mentale – foarte ușor de convertit în mijloace de aservire politică sau culturală –, *„românii se bat cu ungurii în statui, fiecare cu regele lui și cu calul lui”* – remarcă unul dintre protagoniști –, o bună parte din roman tratând despre tribulațiile ridicării masivului monument ecvestru al lui Mihai Viteazu din piața – acum –

omonimă, despre care cerințele exprese de partid spun că trebuie să fie „musai” mai înaltă decât statuia regelui Mátyás din centrul vechi al orașului. Un sit funerar, decopertat cu prilejul excavațiilor pentru fundații, trezește și el frisoane politice specifice, până când un arheolog nu stabilește cu sfințenie că nici vorbă să fie maghiar. Sinteza psihozei este de asemenea făcută de către unul dintre protagoniști: neîndemânatică în a le oferi „supușilor” alimentele necesare pentru creșterea copiilor, Sistemul le administrează acestora iritări de substitut, care asigură, în cele din urmă, subzistența regimului și echilibrul fragil dintre persoane: *„O reprezentare simbolică, de mare forță a unității românilor e necesară – se spune cu prilejul edificării statuii lui Mihai Viteazu. – Se oprește prostimea și cască gura [...] și mai mult ca sigur ce vede îi induce și gândul cel bun, scânteia de orgoliu, cât de modestă ar fi... O tresărire și o aducere-aminte.”*

Este *Ecluza* lui Radu Mareș o meditație despre *nelibertatea* funciară a oamenilor din spațiul intracarpatic? Se poate spune și așa, în primul rând din cauza minimalismului de comportament pe care îl legitimează ceașismul represiv. *„Nu avem prea multe alternative – precizează Sașa Stoicovici, ziarist de pe cercul exterior al grupului de la „Flora”. – Rostul nostru este fixat între limite foarte stricte, din care nu se poate evada. [...] Putem fi utili, pentru asta suntem plătiți. Nici un milimetru în plus, însă.”* În al doilea rând, limitarea se datorează determinismelor etnice și rasiale cu care se judecă oamenii în această zonă de explozii sociale controlate: cutare e ungur, cutare moldovean sau evreu, prejudecățile sunt mai puternice decât realitatea și se transformă în instrumente ideologice de coerciție, întreținute cu o scrupulozitate perversă de către Sistem. Foarte lax în majoritatea formelor sale de manifestare, Sistemul excelează însă prin precizie când vine vorba de administrarea urii: chiar și aversiunea față de Ceaușescu este atent monitorizată, unele supape fiind lăsate în mod premeditat deschise, pentru a-i îngădui cazanului cu aburi să se depresureze.

Calea de scăpare din standardizarea opresivă o reprezintă, în economia clasică a romanului din anii '70, mica excentricitate bufonă, practică de oameni care nu reprezintă, sub aspect politic, un pericol: a lui August Prostul din cartea lui Norman Manea, a lui Ioan Herb din *Omul de nisip* publicat de Mircea Ghițulescu. Înrudiri: Zacharias Lichter (Matei Călinescu), Milionarul (Ștefan Bănuțescu) – originali extrasistemici, marginali, cu rol simbolic de inadaptați iradianți. În cartea lui Radu Mareș, un asemenea om remarcabil este arhitectul Iulian Oncică, extravagant și original, despre care zvonurile înveninate spun că ar fi protejat de către caracatița invizibilă a Securității. De altfel, aceasta este peste tot: spre finalul romanului, Dabija este „convocat” la o întâlnire intimă conspirativă de către o protectoare discretă, misterioasă, *„fata popii*

Aștilean”, care-i spune că toți pașii lui sunt monitorizați cu scrupulozitate: nimic nu scapă ochiului vigilent al Sistemului, nu-ți este îngăduită nici măcar voluptatea ilicită de a deveni marioneta propriului tău histrionism bonom, benign.

Două episoade erotice colorează puțin acest eseism romanesc de esențe aspre, ardelenesti: cel central redă povestea căsniciei lui Victor cu Liz, fiică rebelă de potentat comunist, respectiv a destrămării acesteia, pe când cel subsidiar se construiește în jurul frumoasei studente de la Arte Plastice Éva, care se și sinucide în cele din urmă, din motive de eroziune personală. Nici iubirea nu poate învinge Sistemul, sugerează autorul, fiindcă, în cele din urmă, problema tuturor analizelor de totalitarism pe care le caligrafiază cărțile de genul celei publicate de către Radu Mareș este că în loc să submineze represiunea, ele îi avansează o aură de infailibilitate, sugerând faptul că fascinația fructului oprit a fost, la noi, mai puternică în ceaușism decât impulsul de a-i demasca putreziciunea.

ȘTEFAN BORBÉLY

FLORIN MIHĂILESCU

UNGHIUL IDEAL

“Există un unghi, greu de găsit, din care un om poate fi văzut în coincidență cu el însuși. Nu e neapărat cel mai favorabil, nici cel mai nefavorabil”, scria la un moment dat (pp. 197-198) Georgeta Horodincă în ultima sa carte, *Duminică seara* (Biblioteca Apostrof, 2006), întrebându-se dacă ea însăși l-a găsit când evoca figura lui Ovid S.Crohmlniceanu în relația acestuia cu suprarealismul și, mai cu seamă, cu pontiful și animatorul său, André Breton. E o relație mai puțin cunoscută, dacă ne gândim la interesul parcă mai accentuat germanic al criticului și, în orice caz, dat fiind faptul că singurul său volum de mai largă deschidere spre orizontul literar european este consacrat, cu semnificativă predilecție și competență, iradierilor românești ale expresionismului și nicidecum deja numitului curent francez, cu deloc mai slabe ecouri totuși în perimetrul nostru artistic național.

Despre suprarealism Crohmălniceanu s-a pronunțat în două articole de tinerete, pe care le menționează Georgeta Horodincă: “Suprarealiștii și visul” din 1946 și “Suprarealismul, azi, o diversiune ideologică” din 1947, precum și în diferite alte ocazii, prin referiri mai mult sau mai puțin incidentale. Cu toate acestea, atenția sa față de subiectul în sine și problematica lui, dar în primul rând față de avatarurile complexei personalității a lui André Breton pare a fi fost cu mult mai mare, după cum ne încredințează Georgeta Horodincă, vorbind chiar despre “tot ceea ce fusese altădată o pasiune și formase însuși centrul existenței sale” (p.8). Nu e de altfel greu de constatat preocuparea privilegiată a regretatului critic, indiferent de varietatea temelor sale atât de numeroase pe parcursul vieții, pentru modernitate, pentru avangardă îndeosebi și pentru leagănul revoluțiilor artistice, literatura franceză. După 1989, această preferință a devenit și mai evidentă în tot ce a mai apucat să publice. Comentatoarea lui postumă aduce însă și mărturia unor îndelungi și animate discuții prietenești pe marginea unor asemenea chestiuni, stârnind neconținut dileme, întrebări și controverse.

Cunoscându-i așadar înclinația către acestea și în special simpatia pentru Breton, când în primăvara anului 2002 Centrul Pompidou deschide o expoziție a unui colț simbolic din biblioteca poetului, autoarea se grăbește să-i dea de știre criticului, aflat întâmplător la Paris, și să-l invite s-o vadă. Din păcate, Crohmălniceanu nu mai are timp, urmează să plece peste două zile și, în acest scurt interval, declară că i s-ar părea obositoare o asemenea vizită. De la această convorbire pornește întreaga carte a Georgetei Horodincă, orientată și configurată în fapt în maniera unui original și remarcabil eseu, închinat mișcării suprarealiste, metamorfozelor și diversității sale, dar mereu, mai ales, poziției și rolului pe care le-a avut Breton în toate împrejurările. Complementar însă acestui aspect exegetic, care domină și acaparează cea mai mare parte din scena întregii expuneri, *Duminică seara* rămâne în subtextul său un dialog de idei, prelungit dincolo de limita destinului, cu criticul între timp dispărut, după cum dispărută avea să fie din această vară și evocatoarea lui. Prin semnificațiile sale însă, dialogul este și mai larg, căci el vizează o importantă generație de intelectuali de stânga, care s-au confruntat cu vitregiile unei istorii complicate, accidentate și ostile.

Ceea ce încearcă mai presus de orice eseista să-și explice și să ne explice, cu o incontestabilă putere de convingere, este conjuncția de factori care a condus o parte a intelectualității artistice românești și străine de la îmbrățișarea ideii de revoluție prin repetate și amare dezamăgiri, la adoptarea unei atitudini de moderație și scepticism ideologic. După ce subliniază în mai multe locuri atracția lui Crohmălniceanu pentru André Breton, autoarea noastră merge până la a intui o similitudine de destin

spiritual între cei doi, schimbând condițiile și respectând proporțiile. Însă, dacă poetului francez i-a fost permis să-și conserve cu mai strictă consecvență convingerile, multora dintre camarazii și prietenii săi, dar mai cu seamă multor intelectuali din Est, ambianța timpului lor le-a complicat traiectoria, împingându-i nu o dată în labirintul unor ireconciliabile contradicții, când numai compromițătoare, când din nefericire tragice. Înfățișarea subtilă a meandrelor acestui proces de adaptare și transfigurare, dar – prin efectul însuși al experienței – și de ineluctabilă, benefică și mereu așteptată clarificare, ni se pare cu mult mai interesant am zice chiar captivantă, decât analiza și comentariile în sine privind convulsiile suprarealismului și intervențiile lui Breton, oricât acestea sunt de pline de substanță și semnificații și oricât de elegant și de revelator discursul critic al Georgetei Horodincă, permanent vegheat de o cuceritoare inteligență.

În subteranele textului, descoperim lecția unei adevărate drame sufletești, pe care a traversat-o stânga intelectuală, pe fundalul atât de zbuciumat al secolului trecut. Doritoare a unei veritabile și radicale revoluții artistice, avangarda și-a afișat întotdeauna o programatică aversiune față de lumea burgheză, iar de aici până la îmbrățișarea ideii de revoluție socială nu i-a mai rămas decât un pas. Suprarealiștii în special au făcut acest pas, unii dintre ei devenind chiar militanți comuniști și adepți ai violenței revoluționare. Importante, iar uneori aproape decisive s-au dovedit, în aceste circumstanțe destul de încâlcite, nuanțele, căci față de un Louis Aragon “marxismul lui Breton s-a deosebit încă de la început de vulgata oficială a Cominternului și a suscitată întotdeauna suspiciunea lui stâlpilor ei ideologici” (p.129), în timp ce, la rîndul lui, “socialismul visat de Breton nu avea nici el nimic comun cu ‘socialismul real’, după cum nici componenta anarhistă a gândirii lor nu era atracție pentru violență, ci respect al individualității, al libertății de gândire și de expresie” (p.130).

Diferențele de nuanțe între opțiunile “revoluționare” al suprarealiștilor vor duce inevitabil la apariția unor puternice fricțiuni între ei, câteodată chiar la zgomotoase despărțiri și rupturi, pe care Georgeta Horodincă le reconstituie cu meticulozitate, dar și cu sistem, împletind stilul narativ și uneori semnificativ anecdotic cu privirea de sus a spiritului reflexiv și sintetic. Dar dacă pentru intelectualii francezi orientările ideologice sunt libere, în pofida peisajului istoric extrem de tulbure și de primejdios, mai ales după ultimul război mondial, pentru colegii lor din România, intrați prin forța conjuncturii politice europene sub incidența discreționară a unui regim totalitar, posibilitatea de situare se vede limitată în raport cu o singură concepție, nu numai artistică, dar și filosofică, impusă cu samavolnicie de oficialitățile regimului comunist. În condițiile în care foști suprarealiști ca Aragon, Eluard sau Tzara clamau adeziunea lor la

marxism și la comunism, orizontul de înțelegere al unui critic român din anii 1946-1947 se dovedea și mai îngust și mai confuz, alimentat bineînțeles și de presiunea dogmatică a ideologiei de partid din interior. Se poate pricepe de ce, în atari împrejurări, ne face atenți Georgeta Horodincă, pentru Crohmălniceanu, suprarealismul devenea o "diversiune". După cum, înainte de război, pericolul major îl reprezentase fascismul, acum acesta era legat de începutul înspăimântător al amenințării atomice. Dacă ținem seama de adeziunea sinceră la comunism a lui Crohmălniceanu, afirmată ca atare și de eseistă, ne putem explica articolul din 1947, în legătură cu care Georgeta Horodincă are dreptate să scrie: "Falsa coerență a articolului arată că autorul a fost victima a ceea ce aș numi o fascinație a convergenței, care l-a făcut să dea crezare până și unor anecdote sau legende răuvoitoare care au circulat dintotdeauna pe seama suprarealismului, convins că ele vin la țanc să confirme justetea tezei sale" (p.179). Sensibilitatea eseistei față de o asemenea împrejurare ține și de faptul capital al propriei experiențe trăite: "Mi-e cu atât mai ușor să înțeleg această eclipsă, cu cât noi, cei care am venit după Crohmălniceanu, numai cu câțiva ani mai tineri, și am intrat, încă neformați de școală sau de cultură, într-un climat puternic ideologizat, devenit curând teroare intelectuală, am făcut mai rău" (pp.179-180) .

În ce-l privește pe înaintaș, el a făcut de-a lungul anilor, totuși, mai multe încercări destul de temerare de a impune soluții și perspective de bun simț, vizând afirmarea și consolidarea unor criterii estetice, dar tot de atâtea ori a fost silit de a-și pune cenușă în cap, încât devine explicabil de ce a și exagerat uneori în sens contrar. Oricât de învăluit însă, interesul pentru modernitate nu i-a scăzut niciodată, iar raportarea la exigențele ei în miezul analizelor și al judecăților literare l-a însoțit întotdeauna. De aceea, în pofida unor replieri trecătoare și conjuncturale, el a fost în permanență socotit un reper și chiar un model de spirit emancipat și independent, atâta cât, firește, condițiile epocii i-o permiteau și cât i-au și permis-o deseori, suplimentar, prin oscilațiile lor imprevizibile, dar de tot atâtea ori înnoitoare într-o direcție cât de cât pozitivă, pe care criticul a știut să le folosească în inițierea mai mult decât binevenită a unor necesare și urgente deschideri, pe o asemenea cale a și ajuns Crohmălniceanu un îndrumător și un promotor al tinerilor scriitori atât prin cenaclul pe care l-a condus, cât și prin asistența critică pe care le-a asigurat-o în pagini de reviste sau de cărți.

Articolul din 1946, "Suprarealiștii și visul", nu constituia cătuși de puțin un text fortuit, ci mai curând un act de adeziune față de o temă de reflecție, cu întreaga ei problematică, de nu și cu toate directivele sale. Pe drept cuvânt însă, Georgeta Horodincă notează că tânărul critic nu-și

dădea seama la acea dată de riscurile pe care și le asumă, intrând “pe un teren minat”: “Suprarealismul era departe de a fi un subiect pur literar și cu atât mai puțin inocent. Suprarealismul era, dimpotrivă, un subiect ideologic și politic atât de sensibil, încât cercetarea fundamentelor lui, fie și cu intenția de a-l combate, va deveni în curând suspectă¹¹ (p.70). De unde și avatarurile unei cariere care i-a mirat pe mulți – prin spectaculoasele, dar aparentele ei contradicții. Revanșa împotriva tuturor cedărilor și compromisurilor sale avea să și-o ia criticul, la maturitate, prin teza sa de doctorat, *Literatura română și expresionismul*, închizând totodată gura celor care-i interziceau “inginerului”, prin formație profesională, dreptul la critică literară: “adevărata măsură a comprehensiunii privind modernitatea literară în general și avangarda în special, indisolubil asociate cu diverse teorii și texte explicative, a dat-o în *Literatura română și expresionismul*, adică tocmai pe un teren unde dificultățile erau și mai mari” (p.188)

Georgeta Horodincă a scris o carte despre Crohmălniceanu și despre suprarealism, într-un amestec expresiv de planuri, pentru a le pune pe ambele într-o lumină mai vie și pe deasupra pentru a elucida destinul istoric al unei generații, din care autoarea însăși a făcut parte și în rândul căreia s-a remarcat deopotrivă printr-o asemănătoare și statornică pasiune pentru ipostazele literaturii și culturii moderne, în cărți totdeauna temeinice și provocatoare, precum *Jean-Paul Sartre* (1964), *Structuri libere* (1970) *Dimitrie Anghel. Portret în evantai* (1972), *Studii literare* (1978) și *Ștefan Bănulescu sau ipostazele scrisului* (2002). Farmecul stilistic și chiar imaginativ al acestor cărți n-ar fi pe deplin înțeles dacă n-am reaminti că Georgeta Horodincă a fost și o remarcabilă prozatoare, semnând câteva volume de povestiri și romane, atât în română, cât și în franceză. Darurile sale îngemănate, de critic și de scriitor, se regăsesc în chip natural și în această ultimă carte, despre care ne-am întreținut aici și care se întrecește și prin câteva capitole de amintiri și de evocări (Marin Preda, Șt. Roll, T. Mazilu), peste care plutește vag și evanescent un aer de nostalgie bine temperată prin ironia subțire și spiritul incisiv, deseori reactivat, al regretatei lor autoare.

Renunțând la multe câte ar mai fi de spus, nu vom încheia totuși fără a ne întreba dacă, în *Duminica seara*, eseista a găsit căutatul unghi ideal pentru a-și evoca și lămurii confratele. “Am scris despre Crohmălniceanu având în minte acest unghi ideal, pe care m-am amăgit că-l pot găsi. Am scris prelungind printr-un dialog imaginar discuțiile noastre de altădată. Am scris, altfel spus, cu prietenie, încercând să regăsesc sentimentul inaugural și catul originar, fără să cedez, pe cât posibil, iluziilor retrospective. Sunt convinsă că se mai regăsesc și alții în parcursul lui accidentat. Nici conflictele interioare care l-au minat o viață întregă n-au

fost numai ale lui” (p.198). Ne-ar fi greu și nouă să spunem că, pentru Crohmălniceanu, autoarea a descoperit cu adevărat “unghiul ideal”, dată fiind inextricabila complexitate a oricărui individ și, cu atât mai mult, a unui intelectual. Dar că acest unghi se află pretutindeni prezent în reconstituirea evoluției dramatice a unei întregi generații ni se pare a fi un fapt de ordinul celei mai constrângătoare evidențe. Și dacă unii care, ca românii, cum se lamenta Lovinescu într-un moment de neagră umoare, n-au constrângeră în fața evidenței, atunci cu atât mai rău pentru ei, ratează întâlnirea cu o tulburătoare lecție de istorie.

În ce ne privește, fără a fi din fericire singulari, nu avem nici o îndoială că, prin dispariția Georgetei Horodincă, mișcarea noastră critică și literară a suferit nu numai o “pierdere ireparabilă”, cum sună limbajul de lemn al tuturor necrologurilor, dar și o dureroasă eclipsă a strălucirii, a frumuseții și a bogăției sale. Ultima carte a celei care astăzi nu mai este o dovedește cu prisosință și, ca o tristă consolare, îi prelungește astfel existența printre noi, o existență creatoare și singura măcar prin care spiritul într-adevăr nu moare.

FLORIN MIHĂILESCU

GRAȚIELA BENGA

LA RĂSCRUCE DE VIETI

După debutul în volumul colectiv *Argonauții* (1986), Gheorghe Mocuța și-a publicat prima carte de autor în 1992, *îngerul ridică lespede*. Au urmat multe altele, volume de poezie, eseuri și critică literară: *zăpada anului unu* (1994), *La răspântia scriiturii* (1996), *omul de litere/ viața de hârtie* (1998), *Pe aceeași Arcă* (2001) ș.a. Apărută în 2002, în urma trecerii printr-o experiență terifiantă, placheta *Pregătiri pentru marea călătorie* recapitula vârsta eșecului ontologic, sub spectrul tentacular al morții. Scenariul inițiativ al extincției, teribila experiență a frângerii lumii și, în final, incursiunea parodic-detașată în pseudorealitatea de zi cu zi trasau liniile de forță ale cărții. În prima parte a volumului și apoi, prin iradiere, de-a lungul întregului travaliu liric, descinderea pe

tărâmul lui Hades și al Persefonei funcționa ca reper fundamental: era Modelul, era drumul inevitabil al cărui tâlc trebuia descifrat fără greșeală.

În mod obișnuit, după **Pregătiri pentru marea călătorie** n-ar mai fi trebuit să urmeze nimic altceva de acest fel. Clipa în care moartea a fost privită drept în ochi, cu o intensitate care a forțat-o să capituleze, nu putea fi repetabilă. Dar a fost. În comparație cu ceea ce a fost menit să se întâmple, întâlnirea cu propria finitudine pare numai o uvertură ludică, o... *pregătire*. „Marea călătorie” va îmbrăca o nouă formă – nu trecerea dincolo (a eului inițiat, prin lirism, în taina regresiei și a regenerării), ci asumarea unei alte partituri dramatice: călăuzirea propriului fiu, condamnat să urce teribila Golgotă a durerii și a morții. **călătorie. exil** (Timișoara, Editura Brumar, 2007) preia transfigurarea lirică a acestei ascensiuni. Un jurnal de călătorie, scrijelit cu deznădejde și continuat cu speranță.

Pentru arădeanul Gheorghe Mocuța, lumea s-a oprit în loc și biografia i s-a redus la chinuitoarea bătălie cu sfârșitul. Când moartea e atât de aproape, timpul și spațiul se usucă și se sfărâmă, pulverizându-se în aerul îmbibat de neliniște. Parisul, celebrul, îndelung cântatul Paris, nu mai e insula paradisiacă pe care își doreau să naufragieze atâtea generații. Acum e marele prag, pe muchiile căruia disperarea se intersectează cu nădejdea. Prins în acest spațiu îngust, mereu gata să alunece în partea *cealaltă*, poetul se agață de pârgurile invizibile ale poesisului, transferând detaliul biografic și stările personale într-o dramatică meditație asupra destinului: „pe mine nu mă cheamă / nici paleologu / nici goma / nici monica lovinescu // mie prietenii îmi spun mocuzini / și am venit la paris / să amân moartea / cu o zi / o săptămână / un an / și notez într-un jurnal / cam tot ce se întâmplă. // *si tu es jeune beau et riche / tu es mort.*” (***) Ivide din încăpățânarea de a rupe hora macabră pe care moartea a țesut-o în jurul fiului său (el însuși prozator de talent), versurile care deschid **călătorie. exil** impun o tonalitate și o atitudine: ispita exhibărilor melodramatice e azvârlită cât colo, pentru că unei situații-limită i se poate supraviețui numai privind-o lucid și stăruitor, în dialog neîntrerupt cu propria conștiință.

Postmodernist de esență tare, Gheorghe Mocuța comprimă câteva elemente într-o nouă paradigmă ce combină mecanismul textual, hazardul, efluviile livrești și deconstrucția cu idealul unei viziuni sintetizatoare. Un soi de abordare hibridă, care ține deopotrivă de intuiția intelectuală și de percepția sensibilă. Poesisul lui Gheorghe Mocuța izvorăște din răspândirea indefinibilului în perimetrul hipergeometrizat care alcătuiește prezentul. O insesizabilă, halucinantă urmă metafizică navighează neîntrerupt printr-un univers eliptic. O absență presimțită, un amănunt care scapă canoanelor zilei, urma vagă a unui parfum evaporat cu mult

timp în urmă se strecoară într-o zonă a disoluției greu represibile, reflectate printr-o surprinzătoare polifonie stilistică. Apăsător, deziluzionat, trist și obosit de viață, poetul continuă să pășească susținut de o forță care este și nu este a lui: pe de-o parte, e îndârjirea tatălui care luptă pentru viața copilului său, pe de altă parte, este reflectarea unui miracol inexplicabil, intervenind ori de câte ori tenacitatea omului copleșit de durere se surpă în ea însăși.

Sub forma unui poem scris cu un creion bont sau a frânturilor de amintiri pe care le actualizează, delirant, fiul pe patul de spital, o minune poate interveni oricând – semn că incontestabilul cotidian nu este neapărat de necontestat și că punctele de sutură ale realității nu trebuie căutate obligatoriu în lăuntrul ei. Poemul poate salva ființa dezmembrată sub presiunea sorții, dublând-o și întregind-o nu doar pe ecranul întâmplător oferit de geamul vagonului (*la science du poème*), ci și în ținutul atopic al esteticului. Și așa cum poemul sublimează o realitate înfiorătoare, minunea poate șterge și ea distincțiile binare între care omul s-a obișnuit să trăiască. Imunizat împotriva miracolului posibil, omul (post)modern ia act de vulnerabilitatea conștiinței sale, dar și de interferențele unui adevăr care nu se retrage întotdeauna în spatele cortinei de nori: „...privesc într-o dimineață de ianuarie acest babel mohorât / noul babel / (povestea lui cain și abel) / europa și-a consumat energiile / și-a devorat interlocutorul / în intervalul dintre holocaust și gulag. / îi privesc cu gelozie pe africani și asiatici / o turmă postmodernă fără păstor / conectată la energiile noilor zei virtuali / și mă întorc la spitalul *avicenne* / pe ușa salonului descopăr uimit / ultima profeție ultima grație: / *je suis en aplasie* / numele lui iisus scris în franțuzește *jesu(i)s*. / apoi în toiul halucinațiilor lecția insolită a fiului meu: / să ne întoarcem acasă la dulceața căminului / la iarba necosită / la ronțăitul șoricelului din borcan în cămară / la bomboana motanului arpagic dulce-amară / îi urmăresc delirul îi masez fruntea până adoarme / hrănit de miracolul ultimei karme.” (*povestea șoricelului călător supărat pe sat care s-a întors în locul de unde a plecat*)

Poemele din *călătorie. exil* omogenizează straturile existenței sub același stigmat al disoluției. Într-un spațiu mustind de semnificație culturală, poetul se simte străin și însingurat. Cândva catalizator al inspirației, podul Mirabeau nu mai are nimic din ecurile păstrate în versul lui Apollinaire – e un loc pustiit, încovoiat sub greutatea unor umbre trecute demult în cealaltă lume. Muzeele și catedrala Notre Dame, splendoarea Montparnass-ului, rue de Clichy și Café de la Sorbonne punctează stingher rătăcirile poetului. Banale segmente de butaforie, ele se pierd într-un decor care creionează, de această dată, o răscruce ontică. Parisul trăiește numai prin drama îngrozitoare a tatălui care-și poate pierde din clipă în clipă fiul, aruncând orice altceva în derizoriu: ciocnirea

civilizațiilor, micile angoase ale indivizilor de pe stradă, sensul culturii sau pulsuniile erotice, exteriorizate cu ostentație și aplaudate extatic. Toate se prăbușesc în gol, intoxicate de amăgiri și exfundate prin desființarea temeiurilor ordonatoare. În această lume întoarsă pe dos, revolta eului se materializează în imaginar, prin rescrierea tragică a miturilor: singura formă prin care poetul își mai poate proteja fiul este să-l ascundă în vintre, înghițindu-l (*poet devorându-și fiul*). Descumpănit și (în)frânt, eul vulnerat se definește doar în raport cu suferințele fiului: „am 52 de ani / nu mai știu ce știu / nici cine sunt / încotro s-o apuc / îmi însoțesc fiul / pe drumul calvarului / în *hôpital avicenne* / de la periferia unde înflorește liliacul / și cântă mierlele negre. / înghit șarpele endoscopic / și descopăr un continent nou : / harta zdrențuită a sângelui meu.” (52) Identitatea fragmentată a poetului, nevoit să supraviețuiască bezmetic într-o societate descentrată, se recompune, parțial, în apropierea patului de spital pe care îi este ținut copilul. Un gest vag sau un cuvânt șoptit se încarcă de sens și amplifică rezonanța dintre două ființe care își pun în comun viața și moartea, deopotrivă.

Parcurgerea căilor corporalității maligne nu se oprește la exfolierea patologicului anatomic. În *balada parisului nocturn*, ochiul liric cercetează dinamica imanenței, concentrată în câteva puncte de referință stabilite prin relaționarea cu absența spectaculoasă a consistenței, consumismul gregar sau, în sfârșit, cu linia transparentă care separă prăbușirea de zbor: „pe *esplanade de la défense*/ parisul intră în balans/ din mii de ochi clipesc în zare/ *champs elysees*’n apus de soare/ [...] din *esplanade de la défense* / privesc parisul – straniu dans / arc de triumf și babilon / delir de sticlă și beton / reclame zgomot și turiști / femei de noapte ariviști / *gavroche* prezicători bavarzi / golani și fraieri – idioți / victimizați și paragoți / (ca iona-n burta celui chit / *si tu me quittes je te quitte*) / [...] din *esplanade de la défense* / ascult parisul – un suspans / între abis și univers / între declin și *renaissance*.”

La Gheorghe Mocuța, limpezimea formei poetice nu exclude complexitatea mesajului. Versul scurt, lipsit de arabescuri stilistice, tonalitatea uneori bacoviană, alteori distanțat-ironică imprimă tensiunea insuportabilă a unui suflet măcinat de temeri și hrănit de speranțe nerostite. Odissea a supraviețuirii miraculoase, *călătorie. exil* transpune alternanța moarte/viață pe fundalul unei geografii bivalente, în care situația-limită provoacă nu numai maturația și resurecția ființei, dar și plămădirea și nașterea poemului.

MARIN DIACONU

PRIMA MONOGRAFIE DESPRE VASILE BĂNCILĂ

A bordarea viziunii filosofice și elaborarea unei lucrări privitoare la gândirea metafizică a lui Vasile Băncilă*, acum, la început de nou veac filosofic, este necesară și totodată firească. Este necesară, întrucât Vasile Băncilă este un important gânditor român, care n-a avut parte, până acum, decât de articole, eseuri despre om și arar de studii de analiză și sinteză filosofică, înfăptuite sub exigențele valorizării istorico-filosofice. Este și firească, întrucât o asemenea carte se așează în concreștere cu valorificarea editorială din ultimele două decenii (începând cu 1988 și cu avânt sporit din 1990), răstimp în care s-au tipărit numeroase scrieri, dintre care marea majoritate este inedită (fie studii, articole risipite prin publicații, fie lucrări rămase în manuscrise).

Lăudabilă este intenția și realizarea lui Valentin Popa, care introduce o ordine istorico-filosofică și sistematică în lucrările editate, ca să ne descurcăm mai ușor și să pricepem câte ceva din ansamblul ideilor care l-au preocupat pe Vasile Băncilă. Se știe că valorificarea editorială a scrierilor gânditorului brăilean este în plină desfășurare; iar dacă ținem – și trebuie să ținem – seama și de faptul că Dora Mezdrea n-a reușit să tipărească până acum decât patru volume din ediția de Opere, programată în 33 de tomuri, strădania autorului cărții de față este pândită și plină de riscuri epistemologice și istorice, căci analizele, generalizările și valorizările sale nu se întemeiază decât pe lucrările editate ori (cât știe din cele) rămase în presă, nu și pe cele aflate în manuscrise. Astfel că realizarea lui Valentin Popa mi se pare deosebit de lăudabilă.

Desigur, dat fiind imponderabilul neprevăzutului ascuns în manuscrise, pentru o reușită oficială cum este doctoratul (într-o primă formă, lucrarea a fost susținută ca teză de doctorat, la Facultatea de Filosofie din București, în februarie 2005) și alta public-științifică cum este cartea, autorul și-a delimitat investigarea, meditarea și elaborarea, cu o amplă și bună deschidere către filosofia culturii, cea mai elaborată dintre pariarele viziunii filosofice a lui Băncilă.

* Popa Valentin, *Vasile Băncilă. Omul și filosoful*, Muzeul Brăilei – Edit. „Istros”, 2006, p.253.

„Vasile Băncilă a fost o personalitate complexă, ce poate fi revendicată de mai multe direcții disciplinare: filosofia, pedagogia și literatura. (...) O cercetare globală a tuturor contribuțiilor sale științifico-filosofice este o sarcină dificilă, ce depășește ambițiile acestei cărți. Rămâne o promisiune pentru viitor, a cărei realizare va deveni tot mai posibilă după derularea programului Editurii «Istros» – Muzeul Brăilei de tipărire a ediției complete a operelor sale (...). Prezenta lucrare, pe care o propunem spre publicare, are la bază teza de doctorat intitulată *Vasile Băncilă în metafizica românească a culturii* (...). Este, după știința noastră, prima teză de doctorat din România pe această temă, iar lucrarea pe care o propunem spre publicare va fi prima carte despre viața și opera acestui autor pe nedrept ignorat de critica filosofică din țara noastră. Considerăm că autorul supus analizei critice merită acest efort, întrucât, prin tot ceea ce a propus publicului, a dovedit profunzime și originalitate, oferind o viziune metafizică ce s-a dorit expresia cultă a metafizicii subliminale a neamului românesc. (...) Cercetarea pe care ne-o propunem în această lucrare va avea în vedere o reconstituire aproximativă a sistemului filosofic al lui Vasile Băncilă, așa cum rezultă din analiza operei editate până în prezent, și o prezentare mai în amănunt a părții oarecum finalizate a sistemului, care este filosofia culturii. Sperăm ca demersul nostru reconstitativ să fie convingător în ceea ce privește susținerea ideii după care acest autor, pe nedrept marginalizat de critica filosofică de până acum, merită o poziție mai înaltă în ierarhia valorică a personalităților din filosofia românească" (p. 7, 8, 20).

În Introducere, autorul ne prezintă Cazul Vasile Băncilă în filosofia românească – gânditor din care eu n-aș face un „caz”, fiind un gânditor de tip clasic, raționalist, umanist, cu un limbaj și un stil adecvat-filosofic și cu o bună așezare în istoria filosofiei românești; este ceea ce probează și Vasile Popa, prin întreaga lucrare. (Ceea ce nu-i cazul unui Petre Țuțea, să zicem, care, într-adevăr, s-a instituit ca un „caz”...)

Dacă în teza de doctorat accentul axiologic a căzut pe determinația lui Băncilă de filosof al culturii (deci spațiul ocupa doar o treime din lucrare), în carte, Valentin Popa adoptă modelul (dihotomic și unitar) clasic: viața și opera. Autorul pune viața sub conceptul de Omul iar opera sub cel de Filosoful – și cred că ne poate servi ca model metodologic pentru apropierea de și apropierea și a altor filosofi români.

Deosebit de interesant și de util este capitolul 1: Vasile Băncilă – omul. Este aci prima expunere amplă, în vreo 50 de pagini, a biografiei, a vieții și a trăirii vieții durate de Băncilă – de la origine, ani de studii, la profesorat, activitate publicistică, relații intense cu Blaga și cu Nae Ionescu și până la „exilul interior” din ultimele trei decenii ale vieții.

Lucrarea concrește prin capitolele: 2. Gânduri despre filosofia românească; 3. Obsesia sistemului filosofic; 4. Fundamentele etnice ale metafizicii; 5. O perspectivă metafizică asupra culturii; 6. Filosofia sărbătorii, spre a se încheia cu Concluzii: Vasile Băncilă în posteritate.

Se știe că s-a emis ideea că am avea de-a face, în cazul viziunii filosofice a lui Vasile Băncilă cu un „sistem filosofic” – idee avansată înainte de a avea la îndemână, în cărți, toate lucrările scrise, fie ele și nefinisate, ale gânditorului brăilean. Autorul monografiei este rezervat și nuanțat și scrie doar despre „obsesia sistemului”, nu și despre înfăptuirea lui.

Personal cred că s-a avansat ideea de sistem filosofic fără de o bună înstăpânire atât a unor coordonate ce țin de metafilosofie, cât și a istoriei filosofiei românești în manifestările ei fundamentale (filosofie regională în care s-au instituit, s-au constituit puține sisteme filosofice, cele elaborate de Vasile Conta, C. Rădulescu-Motru, Lucian Blaga, Constantin Noica și... cam atât...). Or, Vasile Băncilă – în baza a ceea ce cunosc până acum din ceea ce s-a tipărit și a ceea ce știu în linii generale că se află în manuscrise – este un gânditor dintr-un al treilea eșalon al filosofilor autohtoni.

Problematika spațiului cultural pus sub semnul Bărăganului, cea a teoreticismului și cea a sărbătorii (n-am priceput ce este filosofia sărbătorii...) sunt, deocamdată, specifice lui Băncilă. Iar abordarea, problematizarea, conturarea teoretico-speculativă și dezvoltarea unor semnificații metafizice și etice îl îndreptățesc pe autorul de azi să identifice un profil bine conturat și original de filosof al culturii române.

Cât din dimensiunea de filosof al culturii române se va revărsa – după ce vom cunoaște scrierile lui Băncilă în integralitatea lor – către planul ontologicului, rămâne de văzut și de discutat.

Așa cum este necesară valorizarea și revalorizarea unui gânditor matur aflat în viață și care edifică spiritual în continuare, tot astfel este posibilă și îndreptățită epistemologic, necesară și firească valorizarea unui gânditor din ale cărui scrieri cunoaștem doar o parte, una suficient de bogată, care să permită analize, generalizări și valorificări de o anume veridicitate și perenitate istorică.

Oricum, Vasile Băncilă a publicat mult; în ultimii 20 de ani i s-au tipărit numeroase lucrări și nu suntem înștiințați că printre manuscrise s-ar afla lucrări cu un conținut răsturnător de valorizări istorico-filosofice.

Așadar, lucrarea lui Valentin Popa este una necesară, firească, binevenită și totodată bine înfăptuită.

Autorul dovedește o bună înstăpânire a problematicii și a limbajului filosofic, de la cel metafilosofic, prin cel de filosofie sistematică (ontologie, epistemologie, axiologie, filosofie a culturii, antropologie

filosofică ș. a.) la cel al istoriei filosofiei românești. (Vezi: cap. 2 ori paragr. Gânditori români despre raportul dintre etnicitate și metafizică, precum și alte numeroase pagini în care înfăptuiește o bună filosofie comparată.)

Remarc, totodată, pasiunea, priceperea și perseverența cu care autorul se apropie de gânditorul către care orientează reflectorul filosofic și în mare măsură reușește și să ni-l apropie pe Vasile Băncilă. Dacă aș relua acum lectura și studierea cărților lui Băncilă, desigur că l-aș înțelege și prin prisma lucrării lui Valentin Popa. (Între paranteze fie scris: n-o fac, pentru că nu intenționez scrierea unei monografii despre gânditorul brăilean și, fiind eu ceva mai în vârstă, am timp să aștept ediția de Opere...)

Reamintesc și reușita logicii interne a cărții (desfășurată prin capitolele amintite, ce își subordonează, fiecare, proprii paragrafe).

O altă determinație importantă a cărții semnate de Valentin Popa este excelenta documentare în scrierile lui Băncilă și buna informare asupra lucrărilor de filosofie românească apărute în ultimii 17 ani. Meritul este cu atât mai mare cu cât actuala informare și difuzare a cărții de filosofie românească este guvernată de Măria Sa Întâmplarea (aceea care guvernează în genere societatea capitalistă).

MARIN DIACONU

poeme de DIANA MANOLE

Second Draft

19.12.2006-13.03.2007

N-am să știu niciodată ce s-ar întâmpla dacă aş trece
râul acela încremenit între troiene de zăpadă
picioarele mă duc către el în timp ce mintea
mă trage înapoi
mă încăpățânez să scriu versuri în românește și mă îndrăgostesc
de fiecare cuvânt care apare pe ecranul calculatorului
fără să știu dacă e vorba de voluptatea de a scrie
sau de tandrețea textului cu rotunjimi pe care până acum
nu le-am observat
poate pur și simplu o-urile și a-urile îmblânzesc pixelii
potolindu-mi nevoia de comunicare
scriu și mă gândesc cine ar putea citi textul ăsta
fără să dea din umeri
un dicteu automat
un anti-depresiv care dă dependență la fel ca
toate celelalte
tastez pe furiș, iar râul continuă să mă cheme
cu un murmur liniștitor
între două reprize în care dresez vocalele altei limbi
ca și cum un bici cu ținte metalice
se întoarce împotriva mea de câte ori am ceva
de spus
cuvintele încep să zdrăngăne ca un capac de cratiță
scăpat pe jos
continuând să se rotească
cu zgomot
până când le aud și vecinii vecinilor noștri
în timp ce constat asemănarea grafică
între „râul” și „răul”
e suficient să ignor diacriticele pentru ca lumea să devină
un univers confuz
în care alerg printr-o zăpadă imaginată către un râu imaginar
copleșită de o vină imaginată, iar cuvintele mă înfășoară
ca o sugativă absorbindu-mă

* * *

Cai galopează pe palier prin fața ușilor
studenților familiști de la Univesitatea din Toronto
iar dorul de imaginar devine o durere insuportabilă
din când în când nechezatul lor sună ca-n diminețile
din anii '90
când mă trezeau din visul
în care mă sărutai pe frunte și-mi spuneai că vrei
un copil.

* * *

Fiul meu nu va iubi niciodată în versurile
adolescenței mele
poate că de fapt nu va citi niciodată
nici un fel de poezie
deși va învăța să caligrafieze fiecare clipă
cu grijă și oarecare simț estetic
“Make a difference!”
gândurile mele încep să sune precum sloganurile publicitare
din trenurile de metro și stațiile de autobuz
mă bucur și o iau ca pe un semn
de adaptare
deși șoptesc pe furiș versuri din manualele de liceu
din România anilor '80
nu le-am dat niciodată prea multă importanță
niciodată, până azi
plutind undeva între
lumea a doua, a treia și o lume fără nici o identitate
voluptatea clișeeilor de fiecare zi și senzația de apartenență
mă alintă ca o pisică pe care un copil o mângâie
pe burtă
întrebându-se cum ar arăta spânzurată de coadă.

* * *

Încăperea e înecată în mirosul calamarilor care sfârâie în tigaie
ca-n restaurantul din Insula Rodos
la sfârșitul cinei m-au convins să-mi sparg farfuria
de prag și să dansez
pe străduța pietruită cu pietre furate din amfiteatrul

pe care nu-l mai folosea nimeni
îmi legănam șoldurile în ritmul melodiei
pe care n-o mai auzea nimeni
se uitau la mine
cu fruntea plină de sudoare și aerul celui care se-ntreabă
cât de proastă la gust poate fi cucuta.

Dimineața
m-am dus la piața de vechituri de pe malul lacului Ontario
și-am cumpărat o stea de mare
din plastic.

* * *

Cuvinte gravide se rostogolesc
pe vârful limbii
îmbolnăvindu-mă de așteptare.

cartea străină

ION CREȚU

LECȚIA MAEȘTRILOR

George Steiner este prezent în librăriile noastre doar cu două cărți, după știința mea (vs Franța cu peste 20!): *După Babel*, publicată în 1983 de Editura Univers, un studiu amplu, definitiv, aș spune, despre limbă și arta traducerii, și *Maestri și discipoli*, apărută mai anul trecut la Compania. Socotind statura impresionantă a acestui fenomenal universitar, interesul editorilor români pentru opera lui mi se pare de-a dreptul insignifiantă și greu de înțeles. De o atenție similară se bucură și americanul Harold Bloom. (Dar cei doi nu sunt excepții.)

Pentru cei mai tineri, vom face un succint excurs bio-bibliografic. Steiner se naște la Paris, la 23 aprilie 1929. În 1940, părinții lui, sub amenințarea ciumei brune, se mută la New York. El absolvă cursurile Universității din Chicago, obține masteratul la Harvard și doctoratul la Oxford, acest din urmă titlu academic marcând preferința sa definitivă pentru Bătrânul Continent. De altfel, ultimii douăzeci de ani, înainte de pensionare (1974-1994) îi petrece în Elveția, ca profesor la Universitatea din Geneva. A predat la unele dintre cele mai prestigioase universități pe ambele maluri ale Oceanului Atlantic, a colaborat la unele dintre cele mai mari organe de presă de la *The New Yorker* – unde Eugen Mihăiescu a fost mulți ani *cartoonist* – și *The New York Times Literary Supplement* la *the Guardian*. Lista lucrărilor publicate de Steiner este impresionantă, dovadă a multiplelor interese intelectuale și a enormei sale puteri creatoare. A produs critică literară, a publicat proză și poezie, a fost pasionat de sport (șah), a fost interesat de lumea în care a trăit sub aspect politico-cultural etc. Amintim la întâmplare: *Tolstoy or Dostoievsky, a study in contrast* (1960), *The Death of Tragedy* (1961); *An Examined Life* (1997), o autobiografie de o frumusețe intelectuală exemplară, *The Sporting Scene: White Knights of Reykjavik* (1973) – despre șah („ciocnirea titanilor” Spaski și Fisher pentru titlul mondial) sau *Une idée de l'Europe* (2005). Inutil să precizăm că prin bogata sa bio-bibliografie Steiner aparține deopotrivă Europei și Americii, lumii francofonă și celei anglofonă.

Maestri și discipoli a apărut, în 2003, sub titlul *The Lessons of the Masters*, și reprezintă prelegerile „Charles Eliot Norton” ținute în anul universitar 2001-2002 la Universitatea Harvard. „Nota asupra ediției”, precizează numeroase aspecte utile cititorului legate de prezentarea grafică a textului, de absența notelor de subsol, de aparatul critic restrâns etc., nu și motivul pentru care titlului original i-a fost preferat o versiune românească proprie. Există, este adevărat, situații când titlul ales de autor este schimbat, de editor sau de traducător, din rațiuni serioase, argumentate, într-un titlu (eventual) mai accesibil cititorului. Un asemenea caz a fost semnalat de curând în chiar această rubrică: *Romanul Oxfordului*, de Marías (în original *Todas las almas*). Nu credem că în cazul lui Steiner se impunea. Așa au socotit de cuvîntă și spaniolii, ei mergând pe urmele originalului – *Lecciones de los maestros*, la fel și nemții cu *Der Meister und seine Schuler* (Curios însă nu și francezii, care au optat pentru o variantă simetrică celei românești – *Maîtres et disciples!*) etc.

Revenind la fondul problemei, ne putem întreba ce temă de reflecție poate fi mai provocatoare pentru cel care și-a dedicat întreaga viață învățării celorlalți decât cea de profesor? Dar Steiner mai are un argument solid pentru a se apleca asupra aspectului intelectual al transmiterii de cunoștințe. O declară chiar în Introducere: „După ce am predat o jumătate de veac în multe țări și în diverse sisteme de învățământ superior, mi-am dat seama că sunt din ce în ce mai nesigur de legitimitatea, de adevărurile fundamentale ale acestei «profesii».”

După exemplul socratic, George Steiner „știe că nu știe” motiv pentru care simte nevoia unei analize aprofundate a rădăcinilor „complexe în precedente religioase și ideologice” a profesoratului. Va fi vorba, suntem avertizați, de „unele chestiuni perene și de altele ancorate în împrejurări istorice. Axele timpului se încrucișează iar și iar. Ce înseamnă „a transmite” (*trandendere*) și de la cine către cine este legitimă transmiterea? „Relațiile dintre *traditio* (ceea ce ne-a fost înmânat) și grecescul *paradidomena* (ceea ce ni se înmânează acum) nu sunt niciodată transparente. Poate că nu este un accident că ‚tradare’ și ‚traducere’ nu sunt, din punct de vedere semantic, prea îndepărtate de ‚tradiție’. La rându-le, aceste vibrații ale sensului și ale intenției sunt foarte active în conceptul mereu provocator de ‚traducere’ (*translatio*). Este oare predarea, un exercițiu practicat printre rînduri, așa cum crede Walter Benjamin atunci când îi atribuie virtuți eminamente de fidelitate și transfer traducerii interliniare?” Steiner cercetează toate aceste întrebări în cele șase capitole ale cărții sale: Origini durabile, Ploaia de foc, Magnificus, *Maîtres à penser*, Pe meleagurile natale și Intelectualul care nu îmbătrânește. El analizează cu relevanță cele trei scenarii sau structuri

relaționare majore: maeștrii și-au distrus discipolii atât psihologic, cât și, în cazuri mai rare, fizic, și cea a trocului, a unui eros de încredere reciprocă și chiar iubire.

Ne vom opri, doar la un aspect definitoriu meseriei de predare identificat de Steiner, și anume caracterul ei esențialmente oral: de la Socrate la Isus și, am adăuga noi, la Țuțea, acest caracter original se întâlnește pretutindeni în actul „predării”. Chiar „învățăturile” lui Steiner la care facem acum referire sunt transmise în primul rând în mod oral, grație prelegerilor Norton, textul scris-tipărit fiind doar o prelungire a oralului. Insistăm asupra acestui aspect mai ales fiindcă el trimite la o modalitate modernă de învățare-predare, și anume computerul, instrument „diavolicesc” la care multă lume bună face alergie. „Într-un mod fascinant, susține Steiner, în programele de calculator interactive, în care poți corecta și pe care le poți întrerupe, toată textualitatea electronică de pe Internet și de pe Web poate favoriza o întoarcere – Vico ar zice un *ricorso* – la oralitate. Într-un anume sens, textele care apar pe ecran sunt provizorii și au final deschis. Aceste condiții pot restaura elemente ale predării autentice, așa cum era ea practică de Socrate și dramatizată de Platon. În același timp însă, competența electronică, prin capacitatea ei nelimitată de înmagazinare și activare a informației, prin băncile de date, militează împotriva memoriei. Iar ecranul nu ajude niciodată să fie acel chip inexpressiv pe care Platon și Levinas îl consideră indispensabil unei întâlniri fructuoase a Maestrului cu Discipolul.”

Ar fi interesant de văzut, dincolo de bogata cazuistică orientativă oferită de Steiner, care au fost relațiile dintre Maestru și Discipol în spațiul românesc, domeniile în care această dialectică a fost mai prezentă: în critică (Măiorescu și Lovinescu vs. Discipolii lor), în pictură (mai evidentă, cred, Ciucurencu și Baba oferind modele de predare ușor decelabile în serii întregi de babiști și ciucurentiști), în științe, în filosofie (Noica și „păltinișenii”), în sport. Un asemenea studiu, chiar urmând liniile de forță analitice puse la dispoziție de Steiner, ar fi extrem de util pentru a ne înțelege mai bine cultura.

De apreciat subtilitatea raționamentelor lui Steiner, ușurința cu care se mișcă printre varii culturi – de la cele antice la cele moderne – cunoașterea intimă a literaturii universale, domeniul său de activitate, de altfel, concluziile convingătoare la care ajunge. Se cuvin menționate aici virtuțile traducerii textului lui Steiner de universitarul clujean Virgil Stanciu.

cronica de teatru

NICOLAE PRELIPCEANU

NU-I CHIAR SFÂRȘITUL LUMII

A fost lansat cu oarecare tam-tam spectacolul de la Odeon cu piesa lui Jean Luc Lagarce, „E doar sfârșitul lumii”, în regia lui Radu Afrim. Motivele? Păi autorul era homosexual și a murit la 38 de ani, bolnav de sida. E drept, și în Franța natală, scriitorul de piese, povestiri, jurnal, libret de operă s-a bucurat de o oarecare notorietate.

Piesa, în sine, nu e de o mare originalitate: un tânăr descoperă că va muri la un anume termen precis, la 35 de ani, și, deși își părăsise familia, se decide să le mai facă o ultimă vizită. Totul este dominat de aripa morții, orice face și spune personajul central, Louis, are în ochii săi o valoare dublă, îngreunat fiind de moartea care pândește nemilos. Nu sunt lucruri pe care să nu le poți anticipa în această piesă, altfel destul de oarecare.

Ceea ce face, totuși, farmecul spectacolului este o anume poezie a morții trăite la o vârstă prematură, când toate senzațiile sunt încă proaspete, dureroase aproape. Și apoi, vine Radu Afrim, care adaugă ce e de adăugat, dirijându-și actorii, în majoritatea lor tinere speranțe, cu mână sigură. Ceea ce așteptau, oripilați, pudibonzii nu s-a petrecut: nici piesa și nici spectacolul nu fac caz de nici una dintre acele libertăți de limbaj și gestică recent dobândite, în cazul nostru cele care privesc homosexualitatea. Aș putea spune chiar că Radu Afrim a făcut un spectacol cuminte. Să se fi cumințit acest copil teribil al stagiunilor trecute după ce s-a trezit recompensat pentru spectacolele sale cu premiul pentru cea mai bună regie, doi ani la rând, de Galele UNITER? Nu cred că asemenea amănunte, în fond neesențiale pentru un artist care crede în destinul său, i-au determinat lucrarea. Cred mai degrabă că regizorul a ajuns la o maturitate care nu-i permite decât acele nonconformisme legate strâns de viziunea sa asupra unui spectacol. „E doar sfârșitul lumii” nu e doar sfârșitul perioadei revoltate a lui Afrim, e și un spectacol interesant, cu atât mai mult cu cât piesa nu părea foarte ofertantă. Desigur, poți epata pe burghezii români, vreun nu spun cum și nu spun cine, cu un asemenea

subiect, dar nu acesta e scopul unei opere de artă, ci sondarea unei lumi, a unei profunzimi încercate de moarte.

Un foarte bun rol a făcut Cristian Balint, Louis, personajul central, alternând momentele de reflecție tragică și acelea de vagă revoltă împotriva unui destin căruia nu i se poate sustrage, oricât ar dori. În jurul lui au gravitat, cu partituri de asemenea atent construite, Paula Niculiță (Suzanne, sora sa), Mihai Smarandache (Antoine, fratele său), Antoaneta Zaharia (Catherine, cumnata eroului), o apariție surprinzătoare de fiecare dată, ca și Rodica Mandache, în rolul mamei lui Louis, a Suzannei și a lui Antoine, o actriță aproape uitată până la acel remarcabil „joi. Megajoy” tot al lui Afrim și tot la Teatrul Odeon din București, în care și-a făcut o admirabilă reparație.

Pe total, cum ar spune un dramaturg dintre cei expirați, spectacolul de la Odeon place, deși poate n-ar fi stricat să se mai fi tăiat din textul destul de lung și pe alocuri literaturizant al piesei lui Jean Luc Lagarce. Scenografia minimală a lui Mihai Păcurar e un bun teren de desfășurare pentru această tragedie.

congresul național de poezie

ediția a II-a, Botoșani, 2007

GELLU DORIAN

POEZIA ROMÂNĂ ÎN VREMURI DE INTEGRARE EUROPEANĂ

Ideea organizării unui Congres Național de Poezie a părut multora, în 2004, când a avut loc prima ediție, o inițiativă fără prea mari izbânzi. Însă apelul emis atunci și semnat de peste optzeci de participanți, a avut ecoul scontat. Puncte din el au fost preluate ulterior în unele programe de promovare a scriitorilor români în afara țării – aceasta fiind tema care s-a dezbătut atunci. Totuși umbra de indiferență față de soarta poeziei ce se scrie la noi, de atunci și până acum, s-a îngroșat, mai ales în sensul sprijinului pe care guvernării ar trebui să-l ofere unor astfel de proiecte. Dacă la prima ediție s-a primit un sprijin important din partea Ministerului Culturii și Cultelor, la această ediție nepăsarea numitului minister a trecut pe linie moartă oferta unui astfel de proiect cultural menit să găsească soluții de scoatere a poeziei române în lume.

Cu toate aceste nepăsări, ediția a doua a Congresului Național de Poezie, care ar fi trebuit să aibă loc în luna octombrie a anului trecut, s-a desfășurat în zilele de 14 și 15 iunie, la Botoșani, cu sprijinul Uniunii Scriitorilor din România și al câtorva sponsori. Nici tema acestei ediții – „Poezia română în contextul poeziei celor 27 de țări membre ale Uniunii Europene” – nu i-a sensibilizat pe cei de la MCC. În schimb și-au arătat interesul pentru ea foarte mulți poeți din România și din afara granițelor țării. Bugetul redus i-a obligat pe organizatori să se limiteze la un număr de aproximativ șazeci de participanți – poeți și critici literari, editori și șefi de reviste de cultură din țară, R. Moldova, Ucraina și Germania.

Luând în calcul o stare de fapt, în care, în ultimii șaptesprezece ani, nici editurile din România nu au promovat poezia contemporană de aiurea, poate că, în replică la faptul că nici editurile din țările cu mari literaturi, spre care tindem să ajungem, nu au publicat cărțile poezilor români de azi, congresmenii de la Botoșani au evaluat – nu poetic, ci lucid – această stare

și au propus, în timpul lucrărilor de la Ipotești și Botoșani, printr-un nou apel, căi de astfel de interferențe editoriale și poetice.

Timidele inițiative ale Institutului Cultural Român, prin proiectele sale de promovare a literaturii române în străinătate, n-au făcut decât să evidențieze parcimonia cu care guvernanții de azi doresc să se implice în astfel de demersuri. Prin urmare, necesitatea unui astfel de congres, pentru unii fără nici o perspectivă, se dovedește și de data aceasta o modalitate de a discuta eficient despre o latură de valoare a identității noastre culturale în contextul unei globalizări care ar putea să-i fie și mai defavorabilă poeziei române, dacă nepăsarea va continua să tuteleze spiritele celor meniți să sprijine acest tip de proiecte.

Tema acestei ediții a fost, cum spuneam, “Poezia română în contextul poeziei celor 27 de țări membre ale Uniunii Europene”.

La discuții, desfășurate în Aula “Laurențiu Ulici” a Memorialului Ipotești – Centrul Național de Studii “Mihai Eminescu” – au participat: Ion Pop, președintele Congresului Național de Poezie, alături de Cezar Ivănescu, Marin Mincu, George Vulturescu, Claudiu Komartin, Gellu Dorian, Paul Aretzu, Vasile Baghiu, Adrian Alui Gheorghe, Lucian Vasiliu, Dan Sociu, Marius Chelaru, Călin Cocora, Mugur Grosu, Ion Mureșan, Nicolae Țone, Răzvan Țupa, Lucia Dărămuș, Ștefania Plopeanu, Petruț Pârvescu, Dan Mircea Cipariu, Leo Butnaru, Emilian Galaicu Păun, Vasile Spiridon, Nicolae Prelipeanu, Dumitru Chioaru, Cristian Livescu, Angela Furtună.

Seara în Sala de marmură a Teatrului “Mihai Eminescu” din Botoșani, a avut loc un recital al poezilor prezenți la congres. Au citit: Angela Furtună, George Vulturescu, Daniel Corbu, Christian W. Schenk, Marian Drăghici, Paul Aretzu, Dan Sociu, Nicolae Tzone, Emilian Galaicu Păun, Lucia Dărămuș, Dumitru Chioaru, Leo Butnaru, Dan Bogdan Hanu, Sterian Vicol, Adrian Alui Gheorghe, Cassian Maria Spiridon, Virgil Diaconu, Dan Mircea Cipariu, Mugur Grosu, Ion Mureșan, Petruț Pârvescu, George Vidican, Valentin Talpalaru, Șerban Axinte, Claudiu Komartin, Horia Zilieru, Răzvan Țupa, Vasile Baghiu, Vasile Tărățeanu, Bogdan G. Stoian. Un juriu format din: Marin Mincu (președinte), Ion Pop, Emil Brumaru, Mircea A. Diaconu, Vasile Spiridon, Cristian Livescu, Bogdan Crețu și un reprezentant al publicului, a decis ca premiul Congresului Național de Poezie să fie acordat poetului Ion Mureșan.

A doua zi, în Sala Atelier a Teatrului “Mihai Eminescu” din Botoșani au continuat lucrările congresului cu vizionarea unui spectacol experiment din poezia lui Mihai Eminescu, “Singurătate”, semnat de Florin Aionițoaie și Petronela Chiribuță. Au fost decernate premiile celei de a XXVI-a ediție a Concursului Național de Poezie și interpretare critică a operei eminesciene

“Porni Luceafărul...” și Premiul “Hyperion” pe anul 2007, care i-a revenit poetului Emilian Galaicu Păun.

A fost ales un nou președinte al Congresului Național de Poezie, în persoana sussemnatului, doi vicepreședinți, Ion Pop și Cezar Ivănescu, și un comitet de coordonare și organizare a următoarei ediții, care va avea loc în iunie 2009, și anume: Marin Mincu, George Vulturescu, Claudiu Komartin, Cassian Maria Spiridon și Adrian Alui Gheorghe.

La terminarea lucrărilor Congresului Național de Poezie scriitorii prezenți au semnat un apel și un protest.

APELUL

Congresului Național de Poezie, ediția a II-a

Participanții la cel de al doilea Congres Național de Poezie, Botoșani, 14-15 iunie 2007, constată că majoritatea problemelor poeziei române actuale, cuprinse în Apelul primei ediții a Congresului, din 2004, nu a interesat – cu excepția a trei puncte emise atunci – nici o instituție publică din România cu atribuții decizionale în domeniul cultural. Cele 21 de probleme ridicate în 2004, de la promovarea și distribuția poeziei, pînă la statutul simbolic social al poetului, rămîn în actualitate.

În contextul integrării României în spațiul cultural european, se impune urgent luarea următoarelor decizii de către Ministerul Culturii și Cultelor, Institutul Cultural Român și Uniunea Scriitorilor din România, Consiliile Județene, Municipale și Locale:

1. Finanțarea cărții de poezie din fondurile publice destinate editării culturii scrise în România și, de asemenea, achiziționarea pentru toate bibliotecile publice din România și ale Institutelor Culturale din străinătate, Universități și Licee a cărții de poezie;

2. Includerea cu prioritate în bugetele locale destinate culturii și educației a unor sume pentru burse și lecturi publice ale poezilor;

3. Susținerea unor proiecte de promovare concretă și în sens larg și imediat a poeziei române contemporane în Uniunea Europeană, cu precădere, și în celelate țări ale lumii cu limbi de circulație mondială.

4. Descoperirea unor relații vii cu traducători nativi din țările în care poezia română ar urma să pătrundă, cu editori și agenți literari, precum și

reviste literare care să promoveze, la paritate cu revistele din România, poezia română.

5. Impunerea poeziei române contemporane în manualele școlare, un mijloc sigur și eficient de cunoaștere a acesteia.

SEMNEAZĂ: Ion Pop, Marin Mincu, Ștefania Plopeanu, Șerban Axinte, Marian Drăghici, Claudiu Komartin, Răzvan Țupa, Mugur Grosu, Dan Bogdan Hanu, Bogdan Crețu, Mircea A. Diaconu, Nicolae Sava, Vasile Baghiu, Emilian Galaicu Păun, Leo Butnaru, Horia Zilieru, Sterian Vicol, Ion Mureșan, Lucia Dărămuș, Valentin Talpalaru, Marian Constandache, Radu Florescu, Paul Aretzu, Virgil Diaconu, Vasile Tărățanu, Nicolae Tzone, Dan Mircea Cipariu, Emil Brumaru, Christian W. Schenk, Angela Furtună, Ioana Crăciunescu, Marius Marian Șolea, Cristian Livescu, Cassian Maria Spiridon, Lucian Vasiliu, Cezar Ivănescu, Marius Chelaru, Daniel Corbu, Nicolae Prelipceanu, Dumitru Chioaru, George Vulturescu, Vasile Spiridon, Adrian Alui Gheorghe, Stelorian Moroșanu, Victor Teișanu, Nina Vasile, Stoian G. Bogdan, Liviu Apetroaie, Călin Cocora, George Vidican, Gellu Dorian, Lucian Alecsa, Dan Sociu, Vlad Scutelnicu, Nicolae Corlat, Ciprian Manolache, Constantin Bojescu, Maria Baci, Marius Irimia, Vasile Iftimie, Cosmina Mureșan, Ioana Florea, Carmen Dominte, Aida Hancer, Daniela Popa, Bogdan Federeac, Giorgiana Diaconiță, Vlad Sârbu.

PROTEST

Domnule Traian Băsescu, Președinte al României,
Domnule Adrian Iorgulescu, ministru al Culturii și Cultelor,

Scriitorii români participanți la cel de al doilea Congres Național de Poezie, Botoșani, 14-15 iunie 2007, protestează împotriva ostilității cu care domeniul culturii scrise din România este tratat în strategia Ministerului Culturii și Cultelor.

Este absolut incalificabil pentru o instituție de acest gen să aloce, în afara programului tradițional de achiziții de carte și reviste culturale, compartimentului de specialitate în anul 2006 un buget de 0 (zero) lei pentru cultura scrisă.

De asemenea, nu agreăm încălcarea Regulamentului și Normelor Metodologice pentru Programul Național de Achiziții de Titluri de carte și abonamente la revistele de cultură pentru bibliotecile publice, astfel încât, tot anul trecut, două edituri au avut titluri achiziționate de aproape jumătate din suma alocată acestui Program, iar celelalte 48 de edituri cu titluri selectate au fost nevoite să se mulțumească cu cealaltă jumătate. Mai mult, una dintre aceste edituri, Didactică și Pedagogică, este autonomă, sub autoritatea Ministerului Educației și Cercetării, niciodată neexistând precedentul ca o editură bugetară a altui minister să se prezinte pentru subvenție și/sau achiziții la Ministerul Culturii și Cultelor. În plus, reprezentantul MCC în această comisie, ca secretar, a fost un consilier angajat la Cabinetul Demnitarului, și nu un funcționar public din compartimentul de specialitate, așa cum era prevăzut în Regulament și în Normele aprobate prin Ordinul ministrului MCC.

Domnilor guvernanți, scriitorii români, prezenți la Botoșani, la cel de al doilea Congres Național de Poezie, nu pot accepta ca întreaga structură a Ministerului Culturii și Cultelor să fie ocupată de fracțiuni neinteresate de promovarea culturii române, cum s-a văzut în ultimii doi ani. Dorim ca această situație să nu se mai perpetueze. În acest moment Direcția Relații Internaționale, Reglementări Europene, Armonizare a MCC să nu mai fie la discreția aceleiași formațiuni care a dovedit o atitudine defavorizantă pentru promovarea integrală și echitabilă a culturii române. De asemenea Secretariatul de Stat, vacant după plecarea domnului Ion Onisei, nu este echitabil să fie ocupat de către reprezentanți ai aceleiași formațiuni, cum de altfel Direcția Generală Creație Contemporană, Diversitate Culturală a devenit moștenire, așa cum se lasă o proprietate privată, tot unei persoane care nu are nici o legătură cu domeniul culturii scrise române.

De asemenea, domnule ministru Adrian Iorgulescu, scriitorii români și, implicit, asociațiile editorilor și difuzorilor de carte vă cer să nu fiți de acord cu tentativa din acest an, a celor despre care am făcut mențiune mai sus, de a modifica Normele Metodologice, Regulamentul și componența Comisiei Naționale pentru Achiziția de Titluri de Carte și Abonamente la revistele culturale pentru bibliotecile publice. Vă rugăm cu deplină responsabilitate față de acest domeniu și cu argumente obiective să fiți de acord ca respectiva comisie să fie constituită așa cum era până acum, să nu se permită modificarea ei sub diverse pretexte. Componența actuală asigură o proporție și implicit obiectivitatea formală a membrilor acestei comisii – nu ne referim aici la persoane ci la modalitatea de formare a Comisiei.

Nu există argumente de natură logică sau care să țină de vreun algoritm politic în virtutea cărora funcțiile de conducere din MCC, pentru domeniul la care facem referire, să fie ocupate numai de reprezentanți ai aceleiași formațiuni aflate conjunctural la putere, într-o iresponsabilitate evidentă a guvernării.

Domnule Președinte, Domnule Ministru, drepturile au fost obținute în România prin ieșiri în stradă! Nu credem că această metodă ar favoriza în vreun fel breasla noastră sau autoritățile cărora ne adresăm, nici nu credem că ar fi specifică demnităților noastre!

Semnează nominal participanții la ediția a doua a Congresului Național de Poezie, Botoșani, 15 iunie 2007. (Aceiași care au semnat și APELUL)

**concursul național de poezie
și interpretare critică a operei
eminesciene**
„Porni Luceafărul...”, ediția a XXVI-a

Juriul format din: Nicolae Prelipceanu (președinte), Cezar Ivănescu, Cassian Maria Spiridon, Lucian Vasiliu, Daniel Corbu, Marius Chelaru, Liviu Apetroaie, George Vulturescu, Vasile Spiridon, Adrian Alui Gheorghe, Dumitru Chioaru, Sterian Vicol, Virgil Diaconu, Leo Butnaru, Gellu Dorian și Nicolae Corlat a decis acordarea următoarelor premii:

Secțiunea *debut în volum*: Premiul „Horațiu Ioan Lașcu” al Filialei Iași a URȘ și Premiul Uniunii Scriitorilor din R. Moldova – Cosmina Mureșan, pentru cartea ***AgeSexLocation PLS***, Editura Vinea, 2006

Secțiunea *manuscrite*: Premiul *Editurii Junimea* – Diana Mănăilă Mărândici. Premiul *Editurii Convorbiri literare, APLER, și Dacia Literară* – Ioana Florea. Premiul *Editurii Princeps Edit* – Aida Hancer. Premiul *Editurii Axa*, al revistei *Convorbiri literare* și al revistei *Euphorion* – Daniela Popa. Premiul revistei *Poezia* – Marius Grama. Premiul revistei *Viața Românească* – Carmen Dominte. Premiul revistei *Poesis* – Andrei Alecsa. Premiul revistei *Familia* – Andrei Cioancă. Premiul revistei *Ateneu* – Ioana Vlad. Premiul revistei *Antiteze* – Răzvan Buzilă. Premiul revistei *Hyperion* – Sorin Mihai Grad și Maria Luiza Țuculeanu. Premiul revistei *Porto-Franco* – Bogdan Federeac. Premiul revistei *Cafeneaua literară* – Luigi V. Bambulea. Premiul revistei *Verso* – Giorgina Diaconiță.

Secțiunea *interpretare critică a operei eminesciene*: Premiul revistelor *Convorbiri literare* și *Poezia* – Vlad Sârbu. Premiul revistei *Dacia literară* și al revistei *Viața Românească* – Anamaria Blănaru. Premiul revistei *Porto-Franco* – Anastasia Dumitriu. Premiul revistei *Poesis* – Luigi V. Bambulea. Premiul revistei *Hyperion* – Liliana Savițki.

GELLU DORIAN

Premiile „Viața Românească“

CARMEN DOMINTE

Timpul cu gust amar

Nu mai contează de când sunt aici.

La Asociația pentru Protecția Consumatorilor
am depus o plângere împotriva
urmelor lăsate de timpul
pe care l-am consumat.

Mi s-a spus că este vorba
de un timp pe care nimeni
nu-l mai poate face la loc,
un timp fabricat din apă și nisip
ca orice castel de pe țărm,
un timp confecționat din cuvinte
cu care se compun motive noi de plictiseală,
un timp tăiat din hârtie
pe care s-au scris testamente
bilanțuri contabile,
teme pentru acasă,
rețete medicate,
un timp ce curge înainte.

Ceilalți
au impresia de continuitate,
eu însă vreau ca timpul să curgă înapoi
iar din nimic să inventez
din nou nemurirea.

Banal

În cer luna plină și clară
Tu ascultai fanfara militară.

Pe străzi cu nume de compozitori
Noaptea prelungă se scurge în culori.

De la fereastră aud cum timpul
Joacă șotron de unul singur.

În depărtare Moira doar în furou
Aleargă să prindă ultimul metrou.

Adorm târziu și visez că vine
Isus să facă minuni pentru mine.

Chewing gum

Mi-ai desfăcut sufletul din staniol,
i-ai rupt eticheta, l-ai băgat în gură
și l-ai mestecat până când i-a dispărut dulceața;

ai suflat și ai făcut din el un balon
prin care vedeai difuz și incert,
și care apoi s-a spart pe buzele tale
aproape ca într-un sărut;

mi-ai strâns ferfenițele ce ți-au rămas pe obraz
le-ai motololit și le-ai aruncat pe asfalt
călcând cu putere ca să nu mai simt
decât urma pantofului tău
cum vibrează în mine.

ANAMARIA BLĂNARU

AVATARII FARAONULUI TLĂ. POETICA REVERIEI ȘI A INTIMITĂȚII

Motto: *Când era lună, treceam prin lună...*

Imaginarul eminescian ne propune o transmutare a valorilor de semnificație, o îndepărtare de la seria paradis-cer-grădină către simbolurile orașului, ale subteranei. În spiritul regimului nocturn al imaginii¹, se naște admirația romantică pentru spațiile securizante ale nopții, pentru intimitatea mormântului, a grottei. Se desăvârșește prin urmare o inversare a regimului diurn „într-o veritabilă și multiplă antifrază a destinului de muritor”².

Orice imagine a cavernei, a spațiului subteran are o anumită încărcătură ambivalentă. În fiecare „grotă de uimită încântare” dăinuie ceva din „grotă de spaimă”. E necesară voința romantică de inversare pentru a considera spațiul închis un refugiu. Ca lume ermetică în care acționează „materia crepusculară” (G. Bachelard), dar și ca spațiu al intimității s-ar regăsi mormântul, cripta, peștera și oul.

Avatarii faraonului Tlă debutează cu retragerea faraonului în intimitatea unui mormânt. Se realizează o închidere, un refugiu din fața lumii diurne în intimitatea regimului nocturn: „deschise o ușă c-o cheie de aur, o închise iar după sine... și cu asta închisese porțile lumii după el... era singur, singur într-un mormânt... el zvârlise ușa mormântului între el și lume”. Ideea de izolare, de regresivitate este transpusă în simbolistica scărilor care coboară în intimitate, dar și în mister, Tlă „coborî scările jos, mai jos, ca și când s-ar fi coborât în fundul unei mine”. Lumea subteranei se va caracteriza prin lipsa luminii exterioare, a soarelui, dar și prin stingerea oricărei surse artificiale precum candela, lumânarea, întunericul „fără spațiu și fără timp”, „un întuneric adânc”, este locul somnului și, mai târziu, al reveriei. Sala pe care și-o imaginează cerșetorul Baltazar închide în ea o lume de „semiîntuneric și mezzavoce”; camera în care doarme

¹Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarii*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2000

²Gilbert Durand, *op.cit.*, p.235

marchizul Bilbao este o odaie „slab iluminată”; și tot în „noaptea solitară” în care arde o singură făclie se întâlnesc peste timp Rodope și Angelo.

Eugen Simion integrează textul eminescian într-un anumit tip de literatură arheologică, exotică, fabuloasă, în care ruina, sarcofagul, mormântul fascinează. Totul este un pretext pentru compoziții fabuloase în care atitudinile romantice deghizate se întrevăd. Faraonul încheie ciclul unei existențe fenomenale pentru a renaște în alte timpuri și sub alt chip, ilustrând „migrațiunea și perenitatea timpului”³.

Simbolistica spațiului securizant trimite pe de altă parte către imaginea cavităților strâmte ca locuințe onirice. Mormântul ascunde o ființă redată profunzimii misterului ei, care, sub puterea regimului nocturn, activează acel „cogito difuz al visătorului”, menționat de G. Bachelard. Închise în spații subterane, personajele se vor visa în diferite ipostaze. De reținut este imaginea oului în calitatea sa de „germene proteguit”, în care se visează Baltazar. După o serie de contrageri și dilatări, acesta „devine un grăunte mic în mijlocul unui gălbenuș de ou... Prin albuș el vede numai de jur împrejur coaja oului și se zvârcolește ca o furnicuță în centrul lui”. Oul devine de asemenea un spațiu al intimității, cu dublă determinare: odihnă, dar și creștere. G. Bachelard explică această dialectică a refugiului prin ideea că eul vrea să fie ocrotit, dar nu și închis. De aceea, din oul visat de Baltazar va lua naștere o pasăre ca simbol al ruperii pereților „grotei”.

Spațiul circular reprezentat de ou, iar în alte cazuri de grădină, fruct, deplasează accentul simbolic asupra „voluptăților tainice ale intimității”⁴. Printr-o inversare a semnificațiilor, Gilbert Durând, aducând în discuție scările casei ca mijloc de deplasare către un spațiu lăuntric, închis, explică ideea că a urca în pod sau în camerele de la etaj înseamnă tot a coborî în inima misterului, la fel de nuanțat de izolare, regresivitate, intimitate. Marchizul Bilbao merge cu trăsura până la castel, urcă „într-o cameră naltă și fără ferești”, întoarce un perete ascuns, apoi coboară niște scări pentru a ajunge la o „suterană mare”, cu statuete de pictură și chipuri de cavaleri îmbrăcați în fier. Sub puterea ametoare a vinului, marchizul are impresia că se află într-un „labirint de suterane” și că totul în jurul său este viu, numai el este mort.

Putem face distincția între gândirea care raționează și aceea care imaginează, cea din urmă fiind conștientă că e scoasă din înlănțuirea firească a timpului. În aceste stări prin care trece Bilbao, numite „de joasă tensiune”(G. Durand), nu atât sentimentul realului e cel care se

³ Eugen Simion, *Proza lui Eminescu*, Ed. Pentru Literatură, București, 1964

⁴ Gilbert Durand, *op. cit.*

estompează, ci conștiința eului care nu-și mai poate controla percepțiile într-o succesiune temporală.

Prima structură pusă în evidență de imaginarul simbolurilor inversării și ale intimității este dedublarea. Retragerea și odihna închisă, subterană determină „răsucirea sinelui asupra lui însuși; a unui corp care devine obiect pentru sine”⁵. Imaginea centrală a acestei activități a eului este reprezentată de marchizul Bilbao care visează într-un spațiu securizant ceea ce dublul său înfăptuiește. După ce semnează actul de donație prin care renunță la dona Ana, cel din urmă se întoarce „într-o odaie slab iluminată”, unde dormea în pat un bătrân care, trăsătură cu trăsătură, era el: „Visează ceea ce am făcut, zise el încet. Cu atât mai bine...”.

Cazul marchizului și al dublului său ne pune în relație cu distincția dintre visul nocturn și reverie. În timp ce visătorul de vis nocturn este „o umbră ce și-a pierdut eul”⁶, visătorul de reverie este caracterizat printr-un cogito care îi permite să fie prezent la reveria sa. Cogito-ul visătorului se deplasează și ia contact cu realitatea obiectivă. Baltazar, transformat în dublul marchizului Bilbao, se trezește într-o groapă adâncă. Deplasarea în lumea exterioară pornește tot dintr-un spațiu securizant, subteran. Acțiunile sale au o continuitate precisă, programată: „Toate ce făcea i se păreau firești și totuși dacă s-ar fi întrebat de ce le face nu și-ar fi putut da socoteală”. Sub înfățișarea unui gentilom bătrân și bogat, o întâlnește pe dona Ana, renunță la mâna ei, după care se întoarce în spațiul obscur al intimității castelului. Adevăratul marchiz se va trezi dimineața după un vis ciudat, reprezentare a acțiunilor dublului său. G. Călinescu explică dedublarea prin „migrațiunea magnetică” a eului pe spații de timp scurt. Asasinarea dublului este o formă de negare a persecuțiilor propriului eu, „o sinucidere sub forma nedureroasă a morții unui alt eu”⁷.

Imaginarul nocturn propune temporalitatea nopții ca spațiu securizant, dar și ca moment prielnic de a se elibera prin reverie de apăsarea mormântului, a camerei obscure. Intimitatea, echivalată cu odihna ființei în spații nocturne, poate prelua o inversare a valorilor. G. Bachelard aduce în discuție „intimitatea certată”. La cea mai mică dezordine imaginată în sfera locuințelor protectoare, visătorul se crede martorul unei agitații, al unei lupte perfide. În labirintul de subterane, marchizul este copleșit de miile de glasuri ale statuetelor, de „ropotul înfricoșător al cavalerilor de piatră”; părea că el e mort și doar cei din jurul său există. În alte timpuri,

⁵ Gaston Bachelard, *Pământul și reveriile odihnei*, Ed. Univers, București, 1999

⁶ Gaston Bachelard, *Poetica reveriei*, Ed. Paralela 45, București, 2005, p.154

⁷ Otto Rank, *Dublul. Don Juan*, Institutul European, Iași, 1997

Angelo este imobilizat în propriul sicriu, în noaptea solitară: „el auzea vorbindu-se împrejurul lui, vedea cu ochii închiși bolțile gotice ale paracliserului și făclia de ceară albă de la capul lui... dar i se părea că totuși nu va fi decât o închipuire... i se părea că e prezent fără ca s-o fie... că se vedea el însuși întins în sicriu”. Intimitatea-i odată încălcată, Angelo încearcă părăsirea totală a acesteia: „gândea să miște mâna, dar nu putea... să strige, dar era peste puțină”. Rostirea unui cuvânt îl smulge din imaginarul nocturn, redându-l lumii exterioare și diurne.

Ca ultimă reprezentare a spațiului subteran, închis, despărțit prin porți și scări, apare sediul Amicilor întunericului. Doctorul Lys îl inițiază pe Angelo; cei doi ajung la o casă cu două caturi, simbol al izolării: „erau închise obloanele și nici prin una din ele nu se străvedea o rază de lumină”. Ei coboară nenumărate scări până „nu mai avură unde coborî”, subliniind misterul, dar și ruperea de exterior a „peșterii demonului amorului”. Pe scena de teatru improvizată joacă „amicii” întunericului: Cezar(a), doctorul Lys, copile blonde oferindu-și îmbrățișările, o lume a „intrigilor de iubire”. Spațiul se retrage din sfera intimității proprii ființei, ca odihnă și regăsire, simbolizând practici ale „voluptății sufletești”.

Reconsiderarea valorilor nocturne și a simbolisticii subteranului permite regăsirea intimității, dar și declanșarea reveriei în spații precum mormântul, sicriul, peștera, grotă, oul. Lumea închisă se abandonează cogito-ului visătorului pentru ca ocrotirea să nu preia forma închiderii ermetice. Astfel, în creația eminesciană, mai mult decât la oricine, repaosul ocrotit redă ființei profunzimea misterului și îi permite totodată, pe calea reveriei, depășirea spațiului închis.

Bibliografie selectivă:

1. Bachelard, Gaston, *Pământul și reveriile odihnei*, trad., note și postfață de Irina Mavrodin, Ed. Univers, 1999
3. Bachelard, Gaston, *Poetica reveriei*, trad. de Luminița Brăileanu, Paralela 45, 2005
4. Călinescu, George, *Avatarii faronului Tlâ*, Ed. Junimea, Iași, 1979
5. Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarii*, trad. de Marcel Aderca, Ed. Univers enciclopedic, 2000
6. Otto, Rank, *Dublul. Don Juan*, trad. de Georgeta-Mirela Vicol, Institutul european, Iași, 1997
7. Simion, Eugen, *Proza lui Eminescu*, Editura pentru Literatură, București, 1964

miscellanea

Idiomul *Coana Leanca*: Limba vorbită e adevărată boală trăită în comun. E un discurs, autoritate recunoscută până și de elevi, la liceu. Dovadă că cei din clasa a IX-a sunt mai aproape de „asocierile” lingvistice parlamentare (*e decât..., eu ca și senator..., hotarâre care o publică în..., votul care acesta... etc.*), marginale, cultivate „mass-media” întru ideologie, naturalețe de reporter la fața locului, falsă „educațiune”, din nefericire. Astfel, până și sacra metaforă devine un caz de postdecembrism stradal/ parlamentar/ jurnalistic/ juridic, la îndemâna *tuturilor actanților dzilei*, care trece drept normalitate în ciuda unui anapoda limpede. E mult să i se spună noii piese, scrisă de un Eugen Ionescu la scară națională, doar limbă vorbită; acest kitsch, provenit din agramatism, insta-lează un *idiom Coana Leanca*, fără de știrea inculpatului de-și zice *comédie* (o singură dată Caragiale, nu!? față de 7, Ioana Pârvulescu), în fapt automatismul îmbogățitului zilnic, limbaj continuu și continuu, fie cu adjuvanții „analști” întru progres (și nimic alt decât progres!), fie cu jurnaliști dedați la

această, pare-mi-se, învățătură/ master/ doctoratul cel rapid al *dzilei* post și postmoderne, minimaliste, vezi bine! dar „în lanț”, cu metaforă, bat-o vina! după metaforă.

Acest Bizanț după Bizanț e și unul verbal, datorat climei noastre politice, culturale, didactice (o modă „vestimentară”!?) ș.a.m.d. Că și *DOOM*-ul slobozește cât ce poate, deși multe acuze vin nepregătite, în ciuda explicațiilor „normate” limpede. Totuși, cam sprinten, dumnealui! Să nu se trezească depășit de realitatea care alunecă în vocale și consoane mai ceva decât perechile interșanjabile din haosul numitului Ionescu, mai ales că nu ne mai place oia mioritică, deși-i doar bârsană și crește pe plaiurile noastre lingvistice mutate chiar în Casa Poporului, nu altfel decât pe sticlă, Doamne iartă-mă!

Limba noastră se poartă în parlament, pe stradă și la televiziune ca în epicul fără epic din *Levantul* lui M. Cărtărescu, numai că nu are de-a face cu formule poeticești, cât cu proasta învățare a limbii române, pur și simplu batjocorită de oamenii zilei, dar și de absolvenții de liceu și de facultate, școleri foarte rapizi în a-și asuma limbajul ca pe orice fel de consum, di-

rect din supermarket, vechiul *La Moși*, dacă l-am cita, dar nu merită actualitățile noastre, pe I.L.Caragiale. Mai ales că dezacordurile sunt în floare! Ca și regulile actuale! Respectate numai de unii, prin urmare. Atunci, de ce să nu accepțăm ca variante... libere. Â-urile cu Î, dacă tot nu se spun... normei ziare și edituri... de gust, nu!? Azi mâine votăm și ne trezim că nu știm cu cine(!). Mai ales că avem chiar discurs cu balconul shakespeareian pregătit, și lingvistic arondat la câte violențe mai pot să încapă în acest idiom românesc, violent și primar, de la tribună imparțial. Sindromul invectivă câștigă teren, și cu el româna se îmbogățește neîncetat(!).

Cuvinte-animale (ca să preiau o binevenită alăturare, Stoiciu) vin și pe alte culoare decât cele strict parlamentare. Astfel, argonauții de buzunare și de net lucrează la crearea... limbii și nu-i departe saltul noilor „famiști” în onorabila noastră limbă română, mai puțin previzibilă decât cred specialiștii în norme lingvistice, atenți foarte la mișcarea/limba cea vorbită. Din păcate, mult peste frontierele de-și zic chiar caracteristici generale... Dacă nu cumva limba română se află în pragul... licenței, ca să spun așa! Se *sparse*... (vorba Coanei Leanca) de atâta vioiciune *cultivată* de... incultii noștri mediatiza(n)ți, *sărăcuții mamei!* Că funcția stabilește nu numai origini și revizuirei Constituție, nu, ci și... forma literară de pe „la noi”, unde nu există cuvântul *jale* decât în „argou”, nu direct, dar direct la ziar, televizor sau în sala cea plină de vise, unele sigur lingvistice, a Parlamentului. Dacă „prin abstract” ar fi și acestea filmate, pe lângă atâtea alte rudimente... profesioniste,

reperate de noul Mitică, *obișnuitul filosof*, de ascultat în orice mediu, pe sticlă, în ședințe de guvern, la internet-café. Oricum, el e dotat cu această nouă limbă... vorbită, noua uniformă a inculturii, un adevărat „naturel”, adus de român, parțial simțitor, la rang de normă lingvistică, pardon! existențială. *Da' ȘCOALA CE FACE, DOMNULE?! (VIORICA RĂDUȚĂ)*

Florea Miu: *Muzeul cu nemărginiri*, Editura Ramuri, 2007. Un poet nu se definește prin numărul volumelor, deși acestea pot da, la un moment dat, măsura sensului trecerii sale prin literatură și prin lume. Un poet se definește prin capacitatea de a-și trăi fantasmale, de a-și popula lumea cu aceste fantasme, de a se pătrunde de ele, de a le face să trăiască prin forța lor interioară. Aceasta pentru că în această lume „...sunt toate/cele neîntâmpate:/câinele care latră în vis/și cântecul privighetorii” (*Muzeul cu nemărginiri*). Metafora **muzeului cu nemărginiri** din poezia omonimă a noului volum cu același titlu, al poetului Florea Miu, apărut la Editura Ramuri în 2006, se constituie ca o definiție a lumii ca atare și a lumii poetului ca proiecție subiectivă, în exterior. Ca spațiu, *muzeul* sugerează un spațiu *mort*, populat cu valori(exponate) ce reconstituie un timp revolut. Este *muzeul-obiect*. Dar poetul are în vedere un *muzeu-subiect*, o proiecție virtuală a interiorității profunde. Acest spațiu interior e populat cu exponate *nemărginiri* acoperind *mai multe istorii*, propria istorie. Interse-

ctarea muzeului-obiect cu muzeul-subiect se realizează în planul imaginarii: „În muzeul acesta pustiu,/ unde scriu,/ se privește parte cu parte/ printre nopțile de hârtie/ înalte”. Din el străbat în afară obsesii, temeri, spaime, spleenuri: „Prin ferestrele sparte/ se vede până în moarte,/ iar în pridvorul de fier/ se ajunge prin cer”. Motivele, toposurile, imaginile artistice configurează acest spațiu imaginar în coerențe articulate pe metafora prin care transfigurarea se instituie firesc. Un astfel de reper este *poarta*, un fel de limită a eului, marcând locuri pe care nu le poate trece: „Tu scoate-mă din propriul gând/ ca din negru pământ,/ scoate-mă din ceața vâscoasă/ ca pe o casă,/ ca și cum ai reinventa alfabetul dintr-o literă arsă...” **(Poarta)**. Totodată, există și sugestia echivalenței eu-poartă, ca simbol al incidenței a două suflete pereche. Iubirea poetului este o *voluptate dureroasă*: „Pune-mă poartă în lacrima ta/ ca să pot respira f”(idem). Universul se dimensionează vertical până la *marginea de nor*, un ecran cosmic pe care, ca-n teatrul de umbre, se desenează siluete iluzorii: „Umbra mea este, totuși, de vină/ că nu mai există lumină – / mă locuiește ca pe o scorbură...”. Rătăcind în propriul labirint, ispitit de jocul aparențelor, eul se pierde, se înstrăinează de sine. Rătăcirea are și acest sens, de pierdere de sine: „Nici nu mai știi unde sunt/ între cer și pământ...” (*Marginea de nor*). Pe pământ, într-o dimensiune orizontală, spațiul se configurează ca „ținut nisipos”, nefertil, steril, străin. E un spațiu marcat de limite – *ziduri, porți, ferestre*, care nu duc și nu dau nicăieri.

Contururile reale sunt proiecții ale obsesiilor. *Vântul, furtuna, valurile, neliniștea, lacrima, materiale*, îl invadează cu forța unei erupții năvalnice: „Bate vântul prin oasele mele/ rebele,/ e o furtună de nedescris/ care-mi răstoarnă/ drumurile în vis...” (*Ținut nisipos*). Rătăcirea pe pământ răsfânge acum sensul dramatic al unei peregrinări în propria moarte: „Cine ești tu, să mă-ntrebi/ de ce umblu prin moarte? f”(idem). Această lume materială, marcată de înstrăinare și singurătați tragice, se spiritualizează prin/în cuvânt. Dar cuvântul nu-l mai slujește, îl trădează prin contradicții, paradoxuri, confuzii. Echilibrul interior se frânge în dizarmonia eu-cuvânt: „S-au trezit în mine cuvintele:/ eu gândesc într-un fel și ele spun altceva./ Eu vorbesc, iar ele visează/ și astfel ajung/ să-mi răstignesc întrebările/ pe toate cărările...” (*Litere sparte*). Drama cuvântului este o dramă omenească, o dramă cu profunde reverberații resimțite dureros. Ipostaza eului este tragică. El pare a fi într-o situație fără ieșire. Captiv în interior, se simte captiv și în lume: „Mă lovesc de litere sparte/ de aici până-n moarte./ Sap în mine aceste cuvinte/ ca pe niște morminte/ Poate că ele au și uitat/ în cine au stat” **(idem)**. Poetul își ascultă atent trăirile ca pe niște ființe întrupate, urmărindu-le ecoul în lungile coridoare ale labirintului sufletesc. El își asumă cu voluptate eșecul, scriindu-și povestea ca pe o exorcizare sui-generis. Scrisul are o valoare terapeutică și cathartică - izbăvește și dă sentimentul plener al dezmarginirii prin impersonalizare, salvează eul de teroarea propriei poveri

existențiale. Iată o *Confesiune*: „Ziua începe ca un semnal de alarmă! că voi purta o nouă bătălie pierdută(...)! Apoi mă resemnez să o iau de la capăt! cu încă un pas nefăcut...! Singurătatea aceasta e visul! din care-am căzut”. Resemnarea este atitudinea unui defetist. Lamentațiile sunt ireversibile: „Nu mai am nici umbră, nici loc! dar nici nu pot să mă-ntorc” (*Ireversibil*). Deziluzionat, dezamăgit, atins de aripile negre ale pesimismului, sceptic și mefient, pentru poet lumea și-a ascuns frumusețile, sensurile, luminile. Lumina apare doar ca să facă umbră neliniștii: „...cerul se vede/prin neliniștea mea...” (*Drumul din vis*) sau, firavă, *se șterge*” de pe avers”. Lipsită de sens, lumea aceasta fără semn se desacralizează: „...din biserica îndoielii! a dispărut orice sens...! Nu există nici sus, și nici jos! nici verticale, nici orizontale nu sunt! în încăperile de pământ – / nu există decât o câmpie de ceață/din care s-a stins orice adiere...”) (*Încăperea cu urme șterse*). Hotărât lucru, poetul Florea Miu trece printr-o perioadă grea dacă vedem în poezie o formă de exorcizare a răului existențial. Volumul acesta marchează o cufundare în eșec, o trăire voluptuoasă a durerii conștientizate în toate articulațiile ei, o moarte spirituală. Toate poeziile (*v. Eșec, Restricție temporară, Reflex arhaic, Competiție, Semnul roții, Univers de trecere* etc.) au acest aer existențialist, de receptare a vieții în fibrele ei dureroase, de lehamite, doldora de cumplitul sentiment al zădărniciiei zbaterii noastre pe pământ. Asemenea Păsării Phoenix care, presimțindu-și sfârșitul, își făcea cuib de

rămurele rășinoase și, la lumina soarelui, se autoincendia, poetul se autoincendiază în focul cuvintelor. Arderea ritualică e urmată de purificare. Reînviere și catharsis sunt incidente, semn al depășirii unei crize existențiale. Poetul Florea Miu este, simbolic, o Pasăre Phoenix și poate reînvia luminos după această dureroasă combustie într-un nou volum. Alături de cenușă, trebuie să apară și lumina. Altfel, am fi ca-n basmul acela în care zmeii au furat soarele și luna, lăsând lumea în întuneric. (*ANA DOBRE*)

Limba română e grea. Dar nu numai limba română e grea. E grea și minima cultură generală, care tot în limba română se manifestă sonor. Așa, de pildă, aud de câtva timp, în verile astea complet scăpate de sub orice pronostic și control, că în cutare loc, „un bărbat a murit, lovit de fulger”. Dumnezeu să-l ierte pe cel decedat, dar cine să-l ierte pe gazetarul ignorant, care a uitat lecția din clasa a patra primară, dacă nu mai veche, despre fulger și trăsnet. Dacă ar fi fost la școală în ziua când dom'vățător le-a predat-o, poate ar fi ținut minte că fulgerul se produce între doi nori de pe cer, iar trăsnetul cade dinspre un nor încărcat cu electricitate spre pământ. Cum bietele victime ale fenomenelor electrice naturale nu sunt aviatori să se afle în nori, ele sunt răpuse, nu-i greu să deduci, de trăsnet și nicidecum de fulger. Cele trei fenomene despre care învățați la o vârstă fragedă erau: fulgerul, trăsnetul și tunetul. Lasă

că tot atunci învățai și că pomi sunt acei arbori care dau fructe comestibile, de aici și expresia completă pomi fructiferi, de altfel serios pleonastică, asemenea paleativului universal, vrând să spună ceea ce spunea și singur primul cuvânt. Azi aud pe la televiziunile românești că se vorbește despre pomi în pădure și oriunde nici vorbă nu poate fi de fructiferi, ca și cum diferența nu ar mai exista. Despre copaci nici nu mai poate fi vorba, decât foarte rar și atunci desemnându-i, de-a valma și pe arborii de rând și pe fructiferi. E drept, acum diferența se face, ca-n americană. Dar între pomi și copaci nu se prea face diferența. Astfel limba română este încet-încet văduvită de nuanțe ale ei dintre cele mai simple, ce să te mai aștepți atunci la expresiile idiomatice cu origine incertă, dar atât de pitorești adeseori! (*N.P*)

Gustul vieții (românești). *Întoarce-rea la natură.* În fiecare vară, noi cei care locuim în junglele de beton, unde fiarele cele mai periculoase sunt semenii noștri și maidanezii, avem tendința de a ieși în natură, de a simți iarba verde, soarele, nisipul. E o “chemare a străbunilor” pe care trebuie s-o ascultăm ca să ne simțim împliniți. Ieșim deci la o margine de pădure sau lac, pe o plajă de râu sau măcar în curtea casei de la țară. Acolo, unii ne dedăm la ocupații străvechi și plăcute precum vânătoarea, pescuitul, călăria, îmblânzirea sau doar scâldarea câinilor. Păcat e numai că nu se pot interzice prin lege în astfel de

împrejurări toate cuceririle civilizației: telefonul mobil, casetofonul, claxonul. Cine știe însă a se izola, scapă și de astea.

Îndată însă ce omul putregăit de civilizație ajunge în mijlocul naturii, el simte nu doar miasmele vegetației, răcoarea frunzelor și apei, aroma bălții. Nu, el simte și o străveche foame, aproape barbară, neobișnuită, cu totul alta decât cea din zilele de fast-food și serviciu.

La asemenea petrecere a timpului, și poftele stomacului sunt mai aproape de cele încercate de strămoșii îndepărtați. Și se impune să fie urmate, ba chiar exaltate în satisfacerea lor. Se cuvine așadar să mâncăm cea mai simplă, mai necontrafăcută hrană: carnea friptă direct pe focul de lemne, cel mai bine de fag bătrân, peștele pus la proțap pe verticală, cu flăcări și jar împrejur, bucățile de oaie îngropate în pământul argilos și înconjurate cu jăratec mult, frigăruia trasă pe nua verde de alun. Cartofii, dacă e să-i îngăduim, trebuie copti în foc, iar salata și usturoiul să fie verzi și abia curățate. Vinul să fie sec și sprinten, frizant, de țară dacă se poate. La desert – fructele crude, mai bine de pădure.

În mod excepțional se pot admite micii sau cărnații ca pe un tribut plătit adaptării noastre vicioase la răul societății. La fel și berea, cu toate că, pe căldură mare mai ales, e o ticăloșie față de șprițul viu.

Cu hotărâre și lipsă de milă se cuvin alungate în asemenea prilejuri fericite și rare peste an acele contrafaceri pe care unii le aduc, murdărind deopotrivă natura și concepția culinară a împre-

jurării: conservele de orice fel, peștele altfel decât prins în undă, afumăturile iernatice, murăturile, ouăle fierte, brânzeturile sofisticate. Cât despre pizza, hamburger, crenvurști ori hot-dog, salăți cu maioneză și prăjituri cu ciocolată, blestemat să fie neamul celor care le-ar lua cu sine ca o dovadă a rătăcirii definitive a simțurilor și a părăsirii adevăratei noastre naturi.

Cu câteva lemne, câteva bare de fier sudate laolaltă și un chibrit, omul modern poate retrăi deliciul începuturilor speciei. Poftă bună tuturor! (**HORIA GÂRBEA**)

BREVIAR EDITORIAL

Jurnal (1955-1980), de Eugenia Tudor Anton, Editura Phoenix, 2006, 286 pagini.

Jurnalul acoperă perioade foarte diferite, dar este scris într-un stil dens, unitar, doldora de nume de autori, cărți, recenzii (apărute în „Viața Românească” sau aiurea). Pe parcursul a 25 de ani, autoarea își păstrează, consecvent, rezerva sau admirația față de unii sau alții dintre autorii vremii sau ai vremurilor dinainte – Paul Georgescu, Eugen Barbu, respectiv Hortensia Papadat-Bengescu, Marin Preda. Polarizarea lumii scriitoricești este perenă, oricum am lua timpul – pieptiș, în zig-zag-uri sau în ocoluri: „Oare *Carouselul* va trece neobservat de critică? Dar, oare, nu-mi

cunosc colegii și contemporanii? Dragii mei bivoli negri?” se întreba autoarea în 26 decembrie 1970, imediat după apariția romanului ei *Carouselul*. Cinci ani mai devreme, în 26 decembrie 1965, Eugenia Tudor Anton notează: „Ce amară este istoria literaturii românești! Biografia oricărui scriitor (mare) e plină de obstacole, de meschinării greu de îndurat. Mă gândesc la Camil Petrescu. Nici Călinescu n-a dus-o prea bine – rețin lupta lui înverșunată pentru a i se da un loc la Catedra de literatură română din Iași – dar a lui Camil e parcă mai plină de amărăciune; mai ales a dramaturgului! Piese căzute cu brio, scoase de pe afiș, fără succes, fără încasări. Ironiile contemporanilor și răutățile, răutățile... El le numea, elegant, sugestiv, „inaderența contemporanilor” sau cu o expresie foarte potrivită: „nu m-au iertat că m-am ridicat cu un deget deasupra lor” pusă în gura unui personaj din ultima lui piesă.

Dar ce te faci dacă prejudecățile contemporanilor sunt moștenite de istoria literară? și nu numai prejudecățile, dar, vai, și ignoranța desăvârșită, demnă de pana unui Caragiale? (...).”

Esența ființei. (Mi)teme și simboluri existențiale eminesciene, de Mihai Cimpoi, Editura Princeps Edit, Iași, 2007, 218 pagini.

Ediția a doua, revăzută față de cea din 2003, include și aprecierile elogioase ale lui Constantin Ciopraga, Theodor Codreanu, Klaus Heitmann (Germania), Svetlana Paleologu-Matta (Elveția), Kopi Kycyuku (Albania), Constantin Cubleşan, Nicolae Geor-

gescu – a cărui formulare este total lipsită de echivoc: „Dacă ar fi să aleg câteva cărți de eminescologie pentru a le prezenta Europei – printre singurele asupra căror n-aș ezita ar fi Esența Ființei; tradusă în germană și franceză, cartea și-ar găsi în mod cert parteneri de dialog”.

De ce este acest volum, prin abordarea propusă de Mihai Cimpoi, distinct într-asemena măsură și într-atît de convingător față de puzderia de alte cărți publicate, căci opera eminesciană numai de exegeți nu duce lipsă?! Pentru că, în viziunea autorului: „Omul eminescian – narcisic apoi hyperionic – caută principiile universale, fundamentele existenței, „esența ființelor”, asemenea „rădăcinilor” lui Empedocle, „semințelor” lui Anaxagora, „atomilor” lui Democrit, „prototipurilor” lui Platon, „ideilor” lui Hegel, „categoriilor” lui Kant. El caută, înfrigorat și cuprins de „tremurul” pozitiv, înfiinșător, ontologicul pur. („O altă lume pe astă lume am visat”, spune în *Icoană și privaz*). Lumea este însă „strâmbă, urâtă”, plină de nori, și-i produce un *dezgust existențial* sub forma apropiată a *angoasei, spleen-ului, ennui-ului*. „Aveți viața și puterea... sunteți roți ale mașinei,/ Ce se mișcă-n jur de soare prin puterile luminei –/ Am un singur privilegiu – mi-e urît, sunt trist, bolnav,/ Sunt bătrân ca și moșnegii, deși tânăr... dar nu sclav” (*Dezgust*, variantă la *Scrisoarea IV*). Tot în această variantă, poetul spune că iubirea îl respinge, iar frumusețea-i face greață, că este cuprins de „golul sufletesc” și străbătut de „săgeata morții crude”.

Volumul de față propune o re-lectură a poeziei și mitopo(i)eticii eminesciene prin *grila existențială* și „nodul tragic”, în care se adună toți existențialii. *Tensiunea ontologică* e datul esențial al eminescianismului, tradusă și într-un *sinergism*, care e mai mult decât *armonia* observată de Vianu și *sinestezia* (baudelairiană); e o asociere într-un Tot a tuturor organelor, sistemelor, factorilor”.

Fantasticul Mileniului III. Ipostaze ale fantasticului contemporan. Antologie de eseuri și critică literară, volum îngrijit de Adina Lipai și Mihail Grămescu, Editura Granada, 2006, 98 pagini.

În volum sunt prezenți următorii autori (ale căror note biobibliografice pot fi găsite în finalul volumului): Adina Lipai, Pan Izverna, Irina Mavrodin, Mara Magda Maștei, Ion Cogan, Dan Culcer, Elisabeth Doman, dr. Cristina Radulian, Laurențiu Orășanu, Maria-Magdalena Jindiceanu, Laszlo Revesz, Mihai Antonescu, Emilia Bucur, Dorian Ionescu Pascal, Monica Mureșan, Mihail Grămescu. Încercând o definiție a granițelor literaturii de gen, acesta din urmă, în postfața sa, mai-mai că reconsideră, îndreptățit sau nu, întreaga istorie a culturii: „O istorie a creației fantastice europene ar trebui, probabil, să înceapă cu scrierile sfinte (*Biblia, Kabala-Zohar, Titanomachia*, textele Sibiline, *Kalevala, Le roman de Renard, Wulfilia*, romanele cavaleresti până la Cervantes, Graalul, moraliștii francezi etc), Homer, Herodot, Platon, Aristofan, Plaut și Vitruvius și cu studiile

bisericești medievale despre îngerii și demoni (*De civitate dei* a F. Augustin, de exemplu), Leonardo da Vinci cu leul său de aur dăruit regelui și cu șarpele mecanic dăruit fiicei inchizitorului Amerigo Vespucci, din recuzita spectacolului renascentist — vestigii ale aceluia „Deus ex machina” al tehnologiei teatrale a antichității greco-romane. O istorie a Fantasticului în care nu sunt incluși Dante, Milton, Shakespeare, fără Dürer, Bruegel sau Moritz Escher, fără Marchizul de Condillac, Cyrano de Bergerac, Voltaire, Diderot, Montagne, Malherbe și ceilalți moraliști și enciclopediști francezi, fără economiștii și eseiștii englezi, iară Berlioz, Ceaikowski, Glinka, Prokofiev, Musorsky, Stravinsky sau Mendhelson Bartholdy, fără Dickens și Selma Lagerlöf, fără Byron, Lesage, Minchewicz, Lermontov, sau Sienkiewicz și Bulgakov, fără Eugen Sue, Alexandre Dumas, A. France, Camus, Sartre, Maurois, Malraux, H. Troyat, fără T. Hardy, Somerset Mougham, Rudyard Kipling, W. Saroyan sau Nobelului Harold Pinter, fără „irlandezii” și „scoțienii” americani Poe, M. Twain, Jack London, Ernest Hemingway, W. Faulkner, Saul Bellow, Iris Murdoch sau John Grisham, fără Andrei Vajda (cineastul cel mai complex și valoros al cinematografului polonez și mondiale a Secolului XX), fără matematicienii Poincaré, Gauss, Euler sau Max Plank, fără romanticii șahiști Paul Murphy și Anderson, sau ultra-modernii Botvinik (cu *șahul* său *cilindric*) și Anatoli Tanovcic cu al său „*șah artistic*”), fără Eminescu, I.L. și Mateiu Caragiale, Gala Galaction, Cezar Pe-

trescu, Lovinescu, Sadoveanu, Ion Vinea, Vasile Voiculescu sau Valentin Șerbu, nu poate fi decât incompletă. Dar care este istoria completă a „fenomenului”? Nici măcar *Istoria SF-ului Modern* a lui Jaques Sadoul (Ed. Vremea, 1997)...”

Fiii lui Ramses, de Horea Porumb, Editura Limes, Cluj-Napoca, 156 pagini.

Un om de știință, biofizician român trăitor în Franța, umblat pe mai multe meridiane și prin mai multe culturi, ne împărtășește fără pic de emfază gândurile sale într-un volum de eseuri, finalizat la Schitul Prodromu de pe Muntele Athos: „Am mers pe urmele marilor religii. Am fost în Orientul îndepărtat, am fost în India și Sri Lanka, am fost în Egipt, Grecia și Israel, am străbătut America, unde am ajuns până la aborigenii cu piei roșii. Am descoperit că, din totdeauna și pretutindeni, omul a tins către divinitate și și-a făurit strategii de a ajunge la Lumina acesteia - „aici și acum”. În clipa aceasta, când termin redactarea prezentului volum, mă aflu pe Muntele Sfânt, care de o mie de ani este prin excelență o fortăreață a ortodoxiei creștine. Am convingerea, însă, că păstrarea unei credințe nu se realizează îngrădind-o cu ziduri de piatră, fie ele și de marmură, ci dându-i posibilitatea să intre în interacțiune cu lumea altor culturi, altor tradiții, altor civilizații. Textele mele ne poartă pe diferite meridiane și sper să acționeze în acest sens. Înșiruirea de față reprezintă o continuare a preocupărilor mele literare, care au condus la un prim volum,

intitulat *Reflecții heteroclite*, publicat la Editura Motiv în 2001. A urmat un *intermezzo*, în care m-am concentrat îndatoririlor mele profesionale de biofizician, moment marcat de un alt volum în limba română, de data aceasta științific: *Să vorbim despre cancer*, publicat la Editura Provita în 2002. În acest an 2006, (...) prin *Fiii lui Ramses*, revin în lumea literelor cu o nouă paletă de cugetări și impresii născute din călătorii, din amintiri de oameni și fapte, din lecturi sau căutări de sine”. Printre fiii lui Ramses s-ar număra și Moise, chiar dacă nu era primul născut. Și de aici amestecul culturilor – egipteană, creștină, via cea iudaică, bineînțeles. Discovery *dixit*. Chiar așa să fie?!, se întreabă și autorul eseurilor de față.

Dezlegarea la cărți. Eseuri de critică literară, de Gheorghe Perian, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2006, 150 pagini.

„Arhipelag modern”, „Apărarea și ilustrarea tradiției” și „Cotitura post-modernă” sunt cele trei titluri care grupează eseuri despre autori de facturi foarte diferite: Minulescu, D. Anghel, Camil Baltazar, dar și Breban, Ioana Em. Petrescu, Marian Papahagi sunt doar câțiva dintre cei a căror apartenență la modernitate l-a incitat pe Gheorghe Perian. Dintre postmoderni, interpretările și comentariile autorului i-au vizat pe: Mircea Ivănescu, Viorel Mureșan, Augustin Pop, Daniel Vighi, Marta Petreu. Poezia se substituie realității, la Mircea Ivănescu, iar realitatea nu este niciodată prezentul, ci rememorarea unui alt prezent: „Realitatea se cuprinde în literatură, iar lumea e chiar pagina pe

care o ținem sub ochi. Personajele evoluează nu atât într-un cadru real, cât într-unul secund, de extracție culturală, cum ar fi, de pildă, acela al unei heraldici neobișnuite, de unde poetul reține o serie de fapte bizare, cantemirești, ca broscoporcul, crocomurul, pisicăinele, rinocalul etc.

Poeziile surprind adeseori alunecările în amintire ale poetului, rememorarea unor momente mai îndepărtate în timp, dar nu tocmai agreabile, ceea ce clatină, cum s-a observat, ideea mai veche a proustianismului meivănescian. Într-o paranteză din acelea cum întâlnim frecvent în aceste versuri, deslușind în sine „o sfadă de amintiri vechi”, autorul se hotărăște să definească, – poetic, desigur – aducerile aminte ca pe niște „imagini și clipe coborându-se spre ființă” (*Despre natura oaselor de înger*). Dintr-o altă poezie, *Lupta dintre îngeri și nori sau despre trăsnet*, mai aflăm că amintirile sunt „fără substanță” și că a face din ele o sursă a poeziei înseamnă a te situa de la început pe plan al derizoriului și al inconsistenței. Versurile rețin amintiri ce mocnesc în conștiință, amintiri nu tocmai precise, la care se face doar aluzie, dar care provoacă suferință și din această cauză sunt evitate sau respinse sau nu sunt luate în seamă”.

Evanghelia după Ioan, de Vasile Morar, Editura Proema, Baia Mare, 2006, 132 pagini.

Aflat la cea de-a opta carte a sa, Vasile Morar este văzut în prefață de un cunoscător al operei lui, Ioan P. Pop, ba ca un Fănuș Neagu al Maramureșului,

ba ca un prinț al metaforelor, ba ca un „un François Villon rătăcit între Someș și dealurile Chelintei”. Poezia sa este un teritoriu al oaselor stinse – se pare că, pe cât de ardentă i-a fost și îi este viața dirigintelui de poștă Vasile Morar, pe atât de cuminte îi este creația poeticească, mereu jalonată de aceleași repere, de fapt de unul singur – și acela este moartea: „Nu mai știi tată unde mă aflu/ la urma urmei ce importanță mai are/ pe nesimțite am ieșit din ochiul tău/ ca flacăra foșnitoare din lumânare// Oasele mele în afara oaselor tale/ într-un ținut rece și necunoscut/ stând la taclale lângă un muc de țigară/ nu mai știi care pe care le-au născut// Sângele amestecat în trupul comun/ îl port cu grijă ca să nu-l sparg/ sforile roșii, carnea stă să se stingă/ ca vela mare peste catarg// Numai crucile așezate umăr în umăr/ ca și cum ar vrea să bată pas de defilare/ și când se vor întoarce de la război/ să treacă reci prin Poarta cea Mare”.

Cișmigiu for ever, de Viorel Dianu, Editura Vinea, 2006, 94 pagini.

După nouă volume de proză scurtă sau romane, Viorel Dianu publică o „fantezie în șapte ipostasuri”. Un Cișmigiu dintr-o dată fermecat devine prin ochii scriitorului Pavel Cocora și al soției lui, Vlada, un loc magic, în care totul este posibil: șipotul fântânilor se preschimbă în șipotul vârstelor și, pe neașteptate, Sorana Cosmulescu, fostă balerină la Operă, apare în fața celor doi soți în rochia ei de gală cumpărată la Viena în excursia în care au fost cu vreo 30 de ani în urmă. Se simte bucuria autorului de a povesti, de a se povesti, de

a reda cuvintelor seva lor originară, cu iz vag arhaic: „O apucară la vale, spre Monumentul Ostașului Francez, când dintr-aceeași parte auziră deodată freamăt. Se opriră să se dumirească. Un bărbat și o femeie erau conduși cu pompă, înconjurați de popor. O pereche bizară, de bună seamă, mergând la braț, el echipat în uniformă de maiori de roșiori, iar ea... Ea era Sorana Cosmulescu. Fără șagă. Îi răsări din mulțime, la început, capul semeț, cu fruntea împodobită de o diademă strălucitoare. Apoi, apropiindu-se, i se descoperi bustul, pe urmă trupul de sus până jos, îmbrăcat într-o rochie albă, superbă, de dantelă, înfioată în poale. În picioare, pantofi cu tocuri înalte. Gloata îi ducea trena amuzată și totodată cu deferentă. Nimeni nu știa cine e. Pe bărbat nici nu trebuia să-l știi: un maior de roșiori angajat de primărie pentru decor, în parc. Dar ea? De unde apăruse în miez de zi, în ținuta aceea solemnă? și încotro se îndrepta?... Pavel cu Vlada se dădură cât mai spre margine, să-i facă loc. Nu conțineau să-și ia ochii de la ea, înmărmuriți. Ajunsese lângă ei, la un pas.”

Lumină de mireasă, de Rodian Drăgoi, Editura Muzeul Literaturii Române, 2007, 118 pagini.

O antologie a poetului Rodian Drăgoi, apărută în colecția *ins-Urgent*, inițiată și realizată de Marian Drăghici – care semnează și prefața intitulată „Liricul de câmpie”. Ce l-a determinat pe M.D. să-l includă pe poet în această colecție? „Cea mai evidentă calitate a scrisului lui Rodian Drăgoi mi se pare

autenticitatea, modul onest – ca să nu spun sublim – de a se livra pe viață și pe moarte poeziei, cu mijloacele ce-i stau la îndemână, câte are: sensibilitatea, limbajul, gesticulația, drama personală”, iar poemul următor poate fi, și el, un argument: „Tot mai strig și strig și strig/ că și-n dragoste e frig// tot alerg pe sub zăpadă/ rănilile să nu mă vadă// de când stau să te aștept/ mi-a crescut iarbă pe piept// de când nu am mai dormit/ somnul mi-a încărunțit// de când nu te-am mai văzut/ mi-s privirile de lut// carnea mi s-a risipit/ într-un hohot de cuțit// și când nu ți-am vorbit/ vorbele mi-au putrezit// de când nu m-ai căutat/ drumurile au secat”. Antologia cuprinde următoarele grupaje: *un copil desenează o viață uriașă pe ziduri, duminică în Bercești, inedite*, iar la final găsim paginile Constanței Buzea intitulate „Despre un nou debut”.

Alexandru Condeescu spunea în 1984: „Înregistrându-și acut sau în surdina tristețea, Rodian Drăgoi nu-i explică însă motivele; cu instinct poetic el nu-și constată ori comentează „dezrădăcinarea”, ci o trăiește inefabil. Poezia sa, chiar și cea de dragoste, este dominată de figuri ale absenței și singurătății: frigul toamnei și al iernii, zăpada înghețată și tăcuta ninsoare, lacrimile mamei, plânsetul pământului, imagini ale nerodirii și oboselii, un lexic al negației traducând sentimentul difuz al înstrăinării. (...) Dintre versuri răsar mereu imagini frumoase de certă invenție lirică. Poet remarcabil este Rodian Drăgoi în poemele unde metafora de sorginte modernă se îmbină firesc cu lexicul și forma tradițională

reflectând dimensiunile unei puternice sensibilități”.

Amur, de Elisabeta Isanos, Editura Augusta, 2006, 340 pagini.

De la Andrei Makine aflasem de existența acestui Amur și de faptul că fusese odată o vreme a fluviului Amur. Iată ce înseamnă el pentru Elisabeta Isanos: „Dacă suferința și dragostea sunau la fel nu era o simplă întâmplare: de multe ori *l'amour* ducea spre tizul lui de la marginea lumii. La capătul unei călătorii de surghiun, cele două nume se topeau în sfârșit unul în altul; ca s-ajungi la *amur* trebuie să pleci în exil, să înduri, să stăruie, să rabzi, să renunți, cu un cuvânt, să umbli prin Siberii”. În „Cuvântul de însoțire” al romanului, Adrian Dinu Rachieru simte nevoia să precizeze că, dincolo vizibilitatea discretă a scriitoarei, ar trebui „să ne amintim de acel debut aplaudat din *lașul literar* (1964) cu un grupaj de versuri, de volumul de poezii *Orășe nostalgice* (1969), anunțându-și intrarea pe „piața literară” (cum am zice azi, împătimiți de shopping), în fine, de seria de titluri care au urmat până la acest splendid *Amur*, un roman care se vrea un exercițiu ficțional pe fundalul istoric, invocând tocmai „teroarea Istoriei”. (...) Doamna Isanos a consultat cărți rare, colecții de ziare și reviste, a scotocit arhivele și a stat de vorbă cu martorii, folosind chiar articole inedite (ale Magdei Isanos, de pildă) din „zestrea” de-acasă. Ce rezultă? O carte cutremurătoare și seducătoare, scrisă cu poftă și farmec epic și, desigur, citită cu poftă de cei care, ignorând capcanele *Evluii Media*

(video-cultura lui G. Sartori, teleintellectualismul lui P. Bourdieu etc.) își îngăduie zăbava „cetitului”. Punctul de plecare îl oferă, evident, întâmplările reale, de un dramatism acum filtrat, reconstituind un univers coșmaresc: acea „închisoare gigantică” – Siberia”. Să ne îngăduim, așadar, zăbava cetitului! (**EUGENIA ȚARĂLUNGĂ**)

REVISTA PRESEI LITERARE

MOZAICUL 5/2007. Revistă lunară care apare de 10 ani la Craiova, redactorșef Constantin M. Popa. Se impun, număr de număr, paginile eseistice, intitulate “Mișcarea Ideilor”, cu semnături credibile (oricând ar putea fi reunite într-o carte de referință). Mircea Martin vorbește acum despre “Subversivitate și estetism”, continuând studiul său despre literatura română “sub comunism”. Îl citez: “Date fiind condițiile de teroare și cenzură din acei ani, nu vom ști, probabil, niciodată în ce măsură azeziunea la comunism – nu numai la o idee, dar și la practica lui cotidiană – a scriitorilor din epocă a fost una sinceră, autentică... Când vorbim despre estetismul paradoxal al literaturii române de la sfârșitul anilor ’60 înapoi sau despre neimplicarea scriitorilor în prezentul societății românești, uităm sau trecem ușor peste un element de maximă importanță, în măsura în care ține chiar de structura internă a acestei literaturi, de formula ei constitutivă. Am în vedere

modernismul (de fapt, *neomodernismul*) care pecetluiește această literatură de la (re)nașterea ei (parțial) până în zilele noastre. Un fel de a spune că relațiile scriitorilor cu Puterea și modul însuși de a se raporta la societatea din care făceau parte au fost influențate (și) de modelul literar modernist”. Domnia sa are o teorie, că literatura română și scriitorii ei s-au manifestat și evoluat sub semnul “modernismului (de fapt, neomodernismului)”, care implică o anumită raportare la istorie și prezent, la condiționările sociale și politice: la noi fiind “vorba de o tendință de abstragere din contingentul istorico-politic sau de o sublimare a lui, de o situare într-un fel de prezent etern și de cultivarea unei umanități generice, decât puternic individualizate”. Atenție, însă, revine (la “Notele” textului din care am citat) Mircea Martin: “Spre a preveni interpretări grăbite, mă grăbesc eu să precizez că, stabilind conexiunea cu modernismul – cu un anumit tip de modernism –, nu consider cătuși de puțin modernismul însuși vinovat pentru inacțiunea socială a scriitorilor români, nici pentru estetismul operei lor”. Cum stau lucrurile? În absența implicării directe a scriitorului “împotriva Puterii, cu asumarea riscurilor”, s-a ajuns la estetism: “Agenda pur estetică menținută de majoritatea scriitorilor și criticilor, de totalitatea artiștilor, devenea – din însăși forța contrastului cu realitățile sociale – nimic altceva decât *estetism*. O formă de indulgență (care astăzi ne pare inacceptabilă) față de regim”... În condițiile în care “în anii ’80, abstragerea din social a scriitorului, menținerea lui înăuntrul limitelor esteticului, nu doar că nu mai erau blamate oficial, dar erau

acceptate, spre a nu spune chiar tacit încurajate” – regimul comunist (“confruntat cu mari dificultăți economice și politice, interne și externe”) era dispus să facă și concesii scriitorilor obsedați de “opera” lor (în numele căreia revendicau “privilegiile personale sau de grup”), mulțumit “și cu o adeziune de fațadă, o asumare pur formală a slujirii în continuare a *idealurilor mărețe ale socialismului*”, cerând chiar “neimplicarea scriitorilor, neamestecul, nonintervenția în treburile societății”... Pe de altă parte, în același număr al revistei, Sorina Sorescu relativizează eseuul lui Mircea Martin (începând cu titlul: “Subversivitatea literaturii române neomoderniste”), punând întrebarea: “Era politizarea literaturii de preferat opțiunii scriitorilor neomoderniști pentru autonomia estetică?” Fiecare înțelege ce dorește. Atât a însemnat “rezistența prin cultură”, impunerea autonomiei esteticului? Sorina Sorescu insistă pe subversivitate prin autonomia valorii estetice. E convinsă că “din oroare de ideologie, subversivitatea s-a fundamentat pe o... deontologie: restaurația principiului autonomiei estetice (care făcuse gloria scurtei istorii literare autohtone de dinainte de instaurarea comunismului)”. Și că: “Restaurația vechilor valori și structuri estetice era, pentru autorii de tranziție, singura șansă de a scrie literatură convingătoare (cu conștiința tragică a diferenței dintre o literatură convingătoare și una autentică)”. Așa o fi?

HYPERION 3-4/2007. Revistă trimestrială, continuatoare a “Caietelor botoșănene”, redactor-șef Gellu Dorian.

În continuarea tematicii dezbătute mai sus, rețin mărturisirea laureatului pe acest an al Premiului Național de Poezie “Mihai Eminescu”, Adrian Popescu: “Merita, pentru estetic, fără îndoială, găsind în estetic o atitudine împotriva politicului, a apăsării, a ideologiei, o curățire pe care o poate aduce esteticul. Rezistența noastră prin cultură nu era o insurgență prin cultură. Sincer, vă spun, regret că nu am fost mai curajos, mai îndrăzneț și nu am coagulat mai eficient. Însă ne va judeca altcineva pentru asta și ne va clasa”. Acum suntem lămurii: am luptat atâta pe frontul impunerii esteticului sub totalitarism, încât cei care sunt îndreptățiți azi să ne judece, scriitorii “douămiști”, de pildă, au anunțat oficial că au aruncat peste bord taman criteriul estetic (punând în pericol validarea întregii literaturi scrise și publicate până în Decembrie 1989?). Totuși... Adrian Popescu revine: “Cred că este o datorie a civilizației noastre să păstreze niște repere morale, pentru că altfel alunecăm într-un fel de permisivitate excesivă, adică într-un fel de relativism. Nu mai avem repere, suntem niște oameni derutați, străini în propria noastră cultură. Și atunci anarhia și relativismul pot să instaureze o Inchiziție și o dictatură”... Acesta e adevărul de azi. Ce va mai fi mâine, Dumnezeu cu mila. Din același număr al revistei botoșănene trebuie bifate, pentru istoria literară, răspunsurile autobiografice ale celor zece scriitori, de toate vârstele, de la ancheta (realizată de Petruț Pârvescu) “Scriitorul – destin și opțiune”. De curiozitate, să rețin și apelurile în versuri al Rodicăi Draghincescu, emigrată, către “oficialități”, în abstract (“Dragă națiune

română // sunt dezertoare / și-mi recunosc vina”) și al lui Virgil Diaconu, din țară, în concret (“Da, Guvernul pregătește încă de pe acum noua lui serie / de *roboți sociali*. Noua lui serie de *roboți visători*. / Guvernul pregătește încă de pe acum noua serie de *yes-men*, / care vor visa organizat, care vor visa în pluton, numai bărbați unul și unul”).

CONTEMPORANUL-IDEEA EUROPEANĂ 6/2007. Revistă lunară, apare de 18 ani sub directoratul lui Nicolae Breban. Apropo de România și de problemele ei subterane și “erorile eterne” (cu sau fără semnul întrebării). Îl citez pe Nicolae Breban: “Această continuă absurdizare a istoriei naționale și această continuă și neobosită victimizare a noastră, de parcă un zeu străin, rece și anti-național ne împinge mereu, fără cruțare, pe altare de jertfă! Să fi avut oare dreptate legionarii care, vroind să răstoarne această imagine despre noi înșine, ne-au îndemnat la *o altă istorie*, la violență pentru a pedepsi trecutul, la crimă pentru a ne *curăți de slăbiciunile vechi și de amestecul străin*? Spre un destin care trebuia să ne contrazică nu numai fatalismul secular, dar și să *orbească*, să *aplece* ochii tuturor celor care ne credeau încă o nație mică, slabă, fără drept de a vorbi în corul popoarelor mari! Din extrema văicăritoare și fatalistă, în cea a aroganței absolute și *iluminate* a lui Nae Ionescu și a ucenicilor săi întru *credință*, care, contrar unui Miron Costin și a altor înțelepți sceptici ai istoriei, ne vedeau pe noi, Români, aleși de providență în vederea îndeplinirii unei misiuni înalte și unice, neținând seama nici de Tablele lui Moise ale moralei

milenare și nici de tradiția de veacuri a colectivității noastre, într-o exaltare”... Altfel, în alte pagini ale revistei, N. Balotă subliniază că “Optimismul etic ar ascunde moartea tragediei”, Magda Ursache face caz de trădarea intelectualilor (“implicați în politică pentru foloase proprii, de grup ori de gașcă”) și de “reprezentantele literaturii hormonale”, iar Edgar Reichmann (din Paris) atrage atenția asupra “socialismului moale” de tip francez (probabil o trăsătură a postmodernismului elitist).

TIMPUL 5/2007. Revistă lunară condusă de Liviu Antonesei (și Gabriela Gavril, soția lui; revista apare de opt ani la Iași). Cu teme incomode și delicate de actualitate, “ale eticii și politicii memoriei”... Gabriel Andreescu studiază fenomenul genocidului, câteva subtitluri: “Comparația între genocidul armean și Holocaust”, “Teza unicității Holocaustului” (și “Contraargumente”) sau “Harta cruzimii. Indecența teoriei unicității”, atrăgând atenția că: “Susținerea comparatismului și critica tezei unicității Holocaustului a atras sistematic anatema de antisemitism. Forma cea mai radicală a acestei poziții îi aparține, după opinia mea, lui Alexandru Florian și acuzelor sale explicite la adresa lui Gabriel Liiceanu, Dorin Tudoran și Nicolae Manolescu”. În același număr de revistă, Laurențiu Rusu publică “Socialism și antisemitism”, articol din care citez: “Agitația antisemită va ignora aproape total temele iudeobolșevismului până în perioada guvernării antonesciano-legionare. După înlăturarea legionarilor, poate și din dorința lui

Antonescu de a avea propria sa linie politică, care să uzeze de stereotipuri ne-compromise de legionari, poate și datorită unei necesități legate de justificarea genocidului de la est de Prut, iudeobolșevismul devine una din principalele *vine* ale populației evreiești din Basarabia și Bucovina, intrate sub administrație militară. Războiul din est era un război sfânt pentru reîntregirea neamului și împotriva comunismului ateu, iar agenții acestui regim (în cea mai mare parte imaginari) trebuiau eliminați. Lupta împotriva comunismului avea drept corolar *eliminarea* evreilor din cele două provincii, considerați în grup și fără drept de apel trădători comuniști”. Tragice vremuri!

ORIZONT 4/2007. Să închei cu semnarea unui text insolit (în revista lunară timișoreană, serie nouă, apărută de 19 ani, redactor-șef Mircea Mihăieș), “Fata lu’ tata”, semnat de Ioana Cistelecan, ați ghicit: “Să fii fiica lui Al. Cistelecan nu e tocmai de ici-de colo atunci când – nesilită de nimeni –, în loc să devii agent FBI sau măcar o bucătăreasă de succes, optezi să performezi... critică literară”. Sperând că o dată și o dată va evada din “acest prizonierat al paternului estetic”, Ioana Cistelecan observă: “La tot acest exercițiu de mârâială se vor trezii unii – și pe bună dreptate – cărora să le înghete pe buze o soluție salvatoare mie și cărora să le vină să mă-ntrebe pur și simplu de ce dracu’ nu mi-am schimbat numele?!” Frumos alint pentru tată...

POESIS 3-4-5 / 2007. Alt gen de mirare (sau de mârâială), în revista admi-

rabilului George Vulturescu, ajunsă în al 18-lea an de apariție, de data asta la scriitorii români care aleg o altă limbă de exprimare decât cea română. Românul Petru Cârdu (din Vârșeț, Serbia) regretă că Vasko Popa (ajuns în “antecamera Nobelului”), născut “la Grebeneț, sat pur românesc, a optat pentru limba sârbă, lucru pe care până în clipa de față nu mi l-am putut explica”. Tot lui Petru Cârdu, Emil Cioran (care vorbea franțuzește, “iar cu N. Breban vorbea numai în germană”) i-a scris drept autograf: “Vă invidiez pentru limba în care scrieți! Limba română este cea mai frumoasă limbă din lume!”(*LIS*)

COMUNICAT DE PRESĂ

Miercuri, 13 iunie 2007, Consiliul de conducere al Alianței Naționale a Uniunilor de Creatori-ANUC s-a întrunit în ședință pentru a transfera exercițiul președinției de la Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor către Uniunea Scriitorilor.

ANUC, care reprezintă peste 12.000 de membri, este o organizație non-guvernamentală și non-politică ce reunește uniuni ale creatorilor de artă și artiștilor interpreți reprezentative pe plan național și solidare în protejarea morală și materială a membrilor lor: Uniunea Arhitecților, Uniunea Artiștilor Plastici, Uniunea Cineaștilor, Uniunea Scriitorilor și Uniunea Teatrală – UNITER. Respectând misiunea pe care

și-a asumat-o la înființare, ANUC va continua toate programele și proiectele menite să asigure reprezentarea intereselor creatorilor de artă și artiștilor interpreți din România.

Consiliul de conducere l-a salutat pe noul președinte în exercițiu al ANUC, domnul *Nicolae Manolescu, Președintele Uniunii Scriitorilor din România*, organizație membră care preia mandatul conducerii organizației pentru o perioadă de douăsprezece luni.

Consiliul a luat în discuție cel mai important proiect în care este implicată ANUC în acest an: organizarea la Sibiu, în perioada 28.09-1.10.2007 a conferinței Consiliului European al Artiștilor ECA cu tema: *Artist, creativitate, societate. Provocări pentru Statutul artistului la începutul sec. XXI*, eveniment cu rezonanță pan-europeană finanțat de Ministerul Culturii și Cultelor și inclus în programul oficial al capitalei culturale europene Sibiu 2007. Alianța speră că alegerea acestui subiect va fi un punct de plecare pentru o dezbatere internă legată de condițiile actuale economice și sociale în care muncesc artiștii din România și de interesul pe care îl au comunitățile și autoritățile față de cum creează artiștii, cum sunt ei integrați în politicile de dezvoltare urbană, în care produsul cultural și artistic să fie o ofertă locală de ținută și un semn al identității.

S-a hotărât elaborarea în cadrul Alianței a unui material care să surprindă datele curente ale statutului artistului la confluența cu legislația existentă și cu politicile culturale atât de rang guvernamental cât și local. Alianța va solicita conducătorilor ministerelor culturii, finanțelor, muncii și protecției sociale și Primăriei Generale a Municipiului București întrevederi pentru a vedea în ce măsură există programe, politici și mijloace concrete de îmbunătățire a statutului artistului, de stimulare a creativității acestora și circulației operelor în folosul comunităților. De asemenea, se va pune problema în termeni fermi a sediilor, spațiilor în proprietate publică cu destinație artistică ale capitalei de care uniunile de creatori, organizații recunoscute prin lege de utilitate publică, ar trebui să beneficieze în folosință gratuită sau cu chirii modice, subvenționate de autoritatea locală.

În cadrul ședinței s-a hotărât continuarea tuturor demersurilor la nivelul instituțiilor abilitate ale Statului cu scopul îmbunătățirii colectării și utilizării eficiente a fondurilor provenite din timbru conform Legii nr. 35/1995 cu completările și modificările ulterioare privind instituirea timbrului literar, cinematografic, teatral, muzical, folcloric, al artelor plastice, al arhitecturii și de divertisment. (*Consiliul de conducere al ANUC*)

erată

Dintr-o regretabilă eroare de tehnoredactare, în nr. 6-7/2007, patru paragrafe din articolul semnat de Paul Aretzu au migrat în articolul următor, semnat de Ion Buzera. Ne cerem scuze cititorilor și autorilor și republicăm cele două articole, în varianta corectă.

PAUL ARETZU

UN FLUX CONTINUU DE FRAGMENTE

Virgil Mazilescu este, poate, cel mai simptomatic produs al literaturii anilor '70: boem până la suicid, desprins ostentativ de situaționalul politic/social, recurgând la mutația/teatrul estetic ca paliativ, creând o poezie cu impact imploziv prin căderea/prăbușirea ideilor/normelor în desimea lor, adică printr-o saturație gravitațională. Este, într-un moment nefast al istoriei, o lirică închisă, suficientă sieși, a monologului care exorcizează, a replierii/a disimulării în spatele gingașelor fortificații ale inefabilității. Un fel de lehamite pentru comunicarea formală, în privilegiul celei intensive, dă totuși textelor sale un tonus constant, autorul jucând formula unei anume inextricabilități, hamletizând parcă abstras, fără obiect. Discursul face sforțări de contragere, de inhibare, refuzând parcă să se vorbească, încercând astfel să se salveze de retorica formei. Rezultă o poezie lucidă, circumspectă, avansând și retractând, în care metafizica este substituită de o elegie discret ironică, lirică a interiorității psihice/lexicale; scrutând sub fațada realului: luciditatea ritualică/ocultă a vorbirii, puterea unei trans-literații, munca la negru a scrisului poetic, încălcarea prohibițiilor convenționale, recursul la înscenări deliberate, o detașare a scriitorului pe un post tehnic al suferinței (comprimate). De aceea, exegeții se ocupă în primul rând cu datele de identitate/cu teoria sintactică a unei asemenea poezii, iar în subsidiar cu morfologie aplicată.

Ce este această poezie, alcătuită din structuri permutabile, trunchiată formal, țintind un eleatism iluzoriu, o eternizare verbală a unor sentimente reprimate? Care sunt invariantele ei, când ea se sustrage formelor? Vrând să se definească tot timpul, se inhibă într-o proporție considerabilă, deschiderea ei consumându-se într-o oglindire în sine, în efortul de

desprindere de orice balast somatic, pentru a atinge un stadiu de imuabilitate, devenind un fel de frumoasa (nevăzută) din pădurea (de simboluri) adormită. În acest caz, receptarea s-ar putea debarasa de hermeneutică, fiind satisfăcută de puritatea lirică a poemelor. Filosofia intuită a unui discurs de acest fel se poate preschimba în contemplarea iluziei indicibile a timpului. Prin periodice ranversări, ermetizată asemenea unei clepsidre, poezia măsoară/stochează în sine, invariabil, o exterioritate diversă golită de substanță, lepădându-se astfel de realitate, de frază, de adjective. Din toate poemele lui Virgil Mazilescu timpul curge simultan, egal, infinit, manifestat melancolic prin mirajul lingvistic. O derulare verbală iluminează aleatoriu, în reprize scurte, susținute, acumulative/dezolante, sectoare minime ale imaginarului receptor, ca în instalațiile fascinante ale pomilor de sărbători, gratuite dar remanente. O asemenea lirică țintește utopia unei eboșe semantice, etern neterminate, refuzând o macrocristalizare definitivă. Poemul este chiar inefabila poezie, inventarul unor forme de rezonanță, un spectacol de intuiții estetice. Decanonizat, avându-și referențialitatea în sine, scris al gândirii, poemul se transformă din obiect al contemplației, în subiect al cititului, fiind pretabil unei instantaneități a punctelor de vedere (mai mulți ochi interesați, privind din unghiuri diferite). Astfel, poetul îl apropiază pe cititor, îl introduce într-un circuit interior, pregătindu-i leșinul (prefăcut) de grație. Poetul oferă doar nervul poemului. Un fel de autism poetic pare a incomoda punțile între text și interpretare, în orice caz, este evident aspectul monologic grav, nu de tip autoconfesiv, ci de tip autoagresiv, de distrugere a propriilor tipare sentimentale/senzoriale/reflexive și de reformare a lor. Avem a face cu o poezie cu un traseu canalizat, monotonă, austeră, a crizei de poeticitate convențională. Ea poartă însă un spirit teatral, de reprezentație pantomimică, îngropând în sine/în adânc gesturi confesive. De aceea, poetul, aflat mereu sub camuflaj, este un actor lucid care joacă în culisă și care își intră în rol cu toată cruzimea ironică. Patetismul formal, cojile retorice, exuviile verbale sunt ale unui erou tragic autoreferențial.

De la început, cel care *a inventat poezia*, apare ca un stingher, înstrăinat de propria copilărie, concesionar al morții („ușor e să mori în numele altuia/ omul virgil moare în numele omului vasile” – *nuia de cremene și uneori de zahăr*), imitator/substituent al limbajului din care se poate ivi iluminarea („ca la bîlci ca la/ cinematograful mut/ poate zborul va țîșni printre zdrențe și urechi/ eh ce să-i faci vom fi un biet simbol/ și unghiul dintre toate imposibil” – *cineva pe lume are nevoie de mine*), dezorientat, căutându-și identitatea („pentru totdeauna oricine aș fi sînt celălalt/ mai exact: o plîngere dulce în bicepsul/ marinarului supt de furtună/ mai exact: sînt fratele” – *nu încape îndoiala sîntem fericiți ca trestieile*).

Poezia lui Virgil Mazilescu nu comunică, prin declanșarea unui dialog, ci, insidios ca o ispită, cheamă înăuntru și captivează, îl ferecă pe cititor într-o realitate aparte, în care acesta trebuie să găsească cheia, ușița, libertatea ori servitutea. De altfel, efemeritatea, precaritatea, evazivul, nonidentitatea impun o viziune relativistă, ludică, subiectivă/deterministă, gravă,fatalistă: „vei spune că asta e viață și eu voi spune că asta nu e viață/ și mai apoi cât echilibru pe o sîrmă-n singurătate/ noi ne iubim în măsura în care ura ta împotriva pietrelor/ este și ura mea împotriva pietrelor// privește într-acolo și ai să vezi cum atîrnă cumințenia pămîntului/pieptănată dulce – deasupra patului în care ne mai iubim” (*vei spune că asta e viață și eu voi spune că asta nu e viață*).

Bazându-se pe o logică a contrastelor, ceea ce se remarcă, în ciuda aspectului fragmentat al textelor, al amestecului pur de enunțuri, este surprinzătoarea fluiditate, lipsa oricărui hiat pe traseul discursului, poemele chiar avînd un rol continuativ, potențînd starea lirică. La sfârșit, lectorul dependent are senzația că i s-a inoculat doza de poezie. De asemenea, el este, cu siguranță, captivat de o persistentă subtextualitate oraculară, de prezența unei mistici insolite. Cuvintele asociate neobișnuit provoacă noi dimensiuni, imergențe, poetul are siguranța tainică a unui inițiat, a unui hierofant oficiînd, textul este, prin elipse, prin suspansuri, misterios: „vei auzi din nou fii inima mea/ simplu: deschizi doar niște canale/ care din obișnuință nu mai duceau nicăieri/ apoi îți arzi hainele/ o piele febril descheiată/ încă om/ mîine poimîine doar mărturia lui poate amintirea/ cu haosul ei frățesc: și mai mic uriaș inimă și/ așadar așadar devii a doua mea inimă/ apropie-te// la toate acestea ce vei răspunde? fără un cuvînt/ vei părăsi la noapte orașul/ și absența ta: o cicatrice pe un perete de aer/ micșorîndu-se din ce în ce din ce în ce” (*vei auzi din nou fii inima mea*).

Imaginea poeziei lui Virgil Mazilescu este una speculară, a luminilor care ard în adînc, în sine, a chipurilor care nu se pot atinge, pentru că se află mereu în cale o suprafață invizibilă. Deși există uneori o prezență feminină, mai mult evocată, un aspect relativ constant este diseminat prin toată lirica sa, un fel de virginitate religioasă, începînd cu ascetismul formei, cu, în general, evitarea senzualității, cu austeritatea lexicală și stilistică (titlul volumului *Va fi liniște va fi seară* este biblic), și terminînd cu o atitudine fraternă/solidară cu existentul, cu exersarea unui spirit de mortificare și sacrificiu, cu o melancolie lucidă, cu o viziune ontologică textualistă: „despre apele care m-au învelit. despre galbenul irascibil. și chiar despre felul cum voi trăi de azi înainte bolborosind – am visat cîteva vise frumoase cu niște animale care se roagă. dar poetul: pentru că trebuie să găsească un nume supunerii sale – iată că îl găsește” (3. *despre felul cum voi trăi*).

Poetul recurge la o simplificare pe care o complică formal, la un patetism temperat cu austeritate, la un fel de gesturi absolute, fataliste, la o alchimie/cabalistică de purificare/spiritualizare în vederea obținerii unui panaceu: „tu dormi dragostea mea. sînt singur am inventat poezia și nu mai am inimă” (*dormi dragostea mea*). Este remarcabilă concentrația de expresivitate, încărcătura mare de semnificat. Pare astfel o poezie făcută numai din materiale de construcție primare, fără accesorii impure, fără moloz, fără urme. În același timp, deși primează acuratețea construcției, se poate considera o lirică a fragmentelor, o demonstrație de asocieri/disocieri bazate pe logici abisale, creându-se structuri juxtapuse ale unei vorbiri aleatorii/deliberate. Poetul pare a se lăsa în voia/a controla o transă de vorbire ludică/revelată/elaborată interminabilă. Textul își păstrează prospețimea tocmai fiindcă se regenerează continuu, pentru că este lipsit de o finalitate discursivă și pentru că se inventează din propria disecție. Două teme reapar cu o oarecare limpezime: *singurătatea divină și celălalt aspect: al florilor galbene grele moarte*.

Deși pare unitară, consecventă, poezia lui Virgil Mazilescu este de o mare felurime, e drept, într-un mod discret, pe suprafață mică. Există, astfel, texte mai ermetice sau mai explicite, unele care se rătăcesc în absurd și altele care conțin sensibile note nostalgice, unele ironice, altele patetice, există exerciții predominant tehnice sau procesări ale unei poziții metafizice, coagulări ale iubirii sau ale religiosului, obsesii autoreferențiale, reprezentări textualiste, atitudini dezinvolve și riguroase, tentații minimaliste, fenomenologice, recuperarea fantasmelor memoriei și asimilarea imediatului, opțiunea prozastică, metaforică, autoanalitică, lapidaritatea etc. Nuditatea discursului constă în răzuirea lexicală, semantică, stilistică până la schelet, în căutarea moaștelor myroblite. Vocile multiple (mai ales în volumul *Guillaume poetul și administratorul*) țin de predispoziția sa dramaturgică, de înclinația scenică, interpretativă, de, uneori, gestul retoric, evidenți indici bacovieni, alături de fondul elegiac, areic, uneori blazat, de universul închis, anaerob, de dominanta schematică/tehnică pe care o contracarează prin pusee/implozii afective, prin trăirea interioară intensivă, prin universul autist, poezia nefiind decât o eșapare, un ecou. De altfel, cel mai adesea răzbate criza singurătății, dorința timorată de iubire, o necroză spirituală: „mama lui a murit acum douăzeci de ani/ tatăl lui (trist și el) ieri către ora cinci// ani și ore// frate nu a avut soră nu a avut/ întinde lenes mîna deschide dulapul din baie urlă/ scoate un bandaj pentru inimă – scoate inima caldă/ a margaretei” (v. m.). Echivocul, provocat sistematic, poate duce la o combinație insolită de ironie și religios, de ferocitate și cuminecare: „sînt atît de frumos/ sînt atît de viu/ sînt atît de demn/ mîncăți-mă” (***) – *sînt atît de frumos*).

Imaginea cea mai elocventă, sistematică, lucidă ca o statistică, dramatică, relevând modul în care poetul supraviețuiește destinului său este una din postume: „sub continua supraveghere forțe coercitive, unificatoare;/ – lume disjunctă, haotică/ – nu în destrămăre, ci în plin, chinuitor, proces de alcătuire/ – și nu în zadar, și nici goluri, ci din foarte concrete materiale/ încearcă ea «a se naște»/ să îndrăznim mai departe și să căutăm semnificații acolo/ unde poate că nu există? desigur (deci: ordine, aranjare, structurare, SENS)./ călătoria șefului de gară: simbolul staticului (DATORIA)/ caută acordul cu lumea exterioară./ un flux continuu de fragmente, reale, concrete – / 1. realitatea imediată/ 2. pe muchia realului” (*astfel e percepută lumea*).

Virgil Mazilescu se diferențiază de poezia contemporanilor săi, fiind un autor singular, de tranziție, legând sisteme estetice disjunctive, un modernist crepuscular, dezabuzat, în luptă cu canoanele formale, a cărui ardență elegiacă se topește într-un postmodernism sceptic, deconstructiv, desemantizat. De aici rezultă aspectul lui contradictoriu, cald și rece, expresiv și neutral, sentimental și ironic, conținutistic și formal, prezent și absent, de poet arhetipal care s-a inventat pe sine.

ION BUZERA

MEREU DINCOLO DE INTERPRETARE

Poezia lui Virgil Mazilescu e o extrem de serioasă sancționare a improprietaților și falsității identității (literare) moderne. E o odă cursivă, aproape stenică, în orice caz implacabilă, a regresiei primare, o puternică folosire a cuvintelor împotriva uzurii lor, mai ales a celei poetice. Textul e construit în așa fel încât să conțină nu numai contradicții în planul imediat perceptibil, ci să și construiască din ele traume persistente, insinuante. Nimic nu e premeditat, dar nici nu „iese” la întâmplare. Cărările poemului se pot bifurca oricând, dar viziunea e aceeași: o permanentă destabilizare, un tremur al minții și al imaginației, care nu poate elimina ceea ce *trebuie* să creeze, care creează împotriva oricărui alt impuls. Ceea ce se află *dedesubt* nu e deloc fericit („de ploaia asta fără de milă și fără de capăt:/ fericirea ta cu zece boturi/ pe zece labe: miros și urmă și scâncet/ și pipăit al animalului”) și cu atât mai puțin

întemeietor, e mai degrabă o lume care *garantează* descompunerea acesteia. Scrisul poetic e o redundanță necesară, căci altfel sedimentele ignoranței și-ar face mult prea bine treaba. Nedescoperind în principiu ceva „nou”, poezia nici nu-și poate estompa funcția vitală, civilizatorie, în cel mai arhaic sens al termenului. Nu apar „partiții”, fragmentări, „decodificări”: ceea ce se simte este asumat instantaneu și transcris în consecință. Emoția este lăsată „în pace”, adică în apocalipticul ei original. Nu este anturată de ceva și cu atât mai puțin „vândută” intelectului. Dacă acesta își face simțită prezența, înseamnă că pe undeva e o fisură. „Confuzia necesară” (cf. poemul *știi că ai fugit*) restabilește însă totdeauna *ordinea*, care evident că este una precară, fugitivă, precognitivă, dar care are multe semne ale definitivului.

Evoluția acestei lirici înseamnă o continuă rafinare stilistică a unor percepții primare. De la „spre dimineață lucrurile cele mai dragi/ o cele mai apropiate/ au un fel de gură un fel de sânge iscoditor/ și rând pe rând își abandonează cenușile în salcâmul/ din poartă...” (*spre dimineață lucrurile cele mai dragi*) la „dar eu le-am văzut. limbajul învechit: ca o pecingine pe buzele mele. semnele ascetice: ca niște păienjeni care m-ar fi mușcat într-o altă viață. ferestrele: sparte. și bărcile dizolvându-se-n lumina lunii.” (*din aventurile poetului*) nu e atât o distanță formală, cât o diferență de nivel la care are loc explorarea. Sintaxa e pretextul, suportul *sine qua non* al unor experiențe tot mai junghiene: faptul că se resimte o ineluctabilă presiune asupra ei nu e altceva decât consecința creșterii constante a temperaturii aliajului prețios care e aparatul senzitiv al poetului.

Nu există speranță în lumea poeziei lui Mazilescu, dar nici simple tenebre. Fără a face eforturi, omul atinge lumina, care este peste tot. Nu este însă o lumină a creației, ci una de dinainte de creație, cumva impură, neclarificată. Disperarea generică, „abstractă” (provenind din interiorul respectivei lumi increate) este mult mai vie decât orice disperare personalizată: poezia lui Mazilescu invalidează despotice orice altă formă a scrisului său, deși se pot identifica, pe alocuri, în jurnal sau fragmentele de critică literară, intuiții la fel de intemporale ca și în poezie. Discursurile celălalte sunt însă inadecvate prin raportare la cele „canonice”, sunt mult prea orientate (nu numai față de destinatari). Constrângerea poetică a acționat, în cazul său, uluitor de benefic: nu se văd niciun fel de impurități la nivel textual. Mazilescu e un Mallarmé al celui mai ineludabil plictis – plictisul de a fi om – și asta cumva în ciuda delimitărilor *inclusiv* de poetul francez (vezi următorul citat parantetic: „(în pofida oricărei convingeri mallarméene potrivit căreia/ cuvintele s-ar atinge nu se știe dracului cum și ar deveni/ prin ele însele regale – atâta tot)”) și un Cioran mult mai puțin gălăgios. Ca și la cei doi, vidul e la el o materie, o platină cu care

se joacă excepțional pe mai multe tonuri și voci. E substratul *tare*, inconfundabil al poeticității, așa cum o înțelege el.

Coridoare ale memoriei, transparentizări vertiginoase („câtă limpiditate...” – *nikolai stavroghin*), o enormă spaimă a căutării, o evidentă teamă de cuvânt, ridicolul deloc refuzat al asumării diverselor roluri: poezia lui Mazilescu țânește ca un iepure din cele mai ferite locuri, din alveolele inconștientului, iar manifestarea ei înseamnă o eliberare, o detensionare, o „vindecare” efemeră, dar și o prelucrare dificilă (în afara căreia suportul lingvistic însuși ar fi compromis), una care e obligată, prin toate mijloacele disponibile, să garanteze că extractul e genuin. Solicitantă în aceste poeme nu este, prin urmare, vreo „abisalitate” căutată, ci manevra de resuscitare a ceea ce părea etern compromis: sâmburele de candoare terifiată, holbată, împleticită, originară al umanului. Negativitatea este numai instrumentul necesar al acestor expediții, nici pe departe și scopul lor.

Chiar dacă apar și câteva „urlete” (*șatov*) cu trimitere la imediat, polemica lui Mazilescu merge mult mai în adânc: multe victime (poetice) se pierd pe traseu și aproape le uiți, căci pe acest poet nu îl interesează clamoarea substitutivă, avangardistă, ci anularea tacită a celorlalte convenții sau, în orice caz, dezinteresul absolut în legătură cu ele. (Nu glumește și nu bravează atunci când susține: „și după ce am inventat poezia într-o încăpere clandestină...”, ci e grav și literal). De altfel, seriozitatea consemnărilor, a „descrierilor” pe care critica le-a considerat „stranii”, dar care nu sunt decât exerciții lipsite de orice ostentație, este una implantată în nervul vital al oricărui poem.

Virgil Mazilescu și-a văzut de tunelul lui, la capătul căruia nu e nicio lumină: e numai cea mai pură formă de cunoaștere, neutilizată de nimeni până la el *în acel fel* și care nici nu va putea fi pusă în pericol de nicio interpretare.